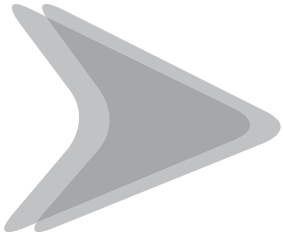

Jak psát žurnalistický text

Textová cvičebnice s komentářem

Magdalena Sodomková

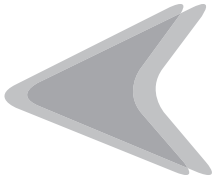

Olomouc 2015

Publikace vznikla v rámci projektu Inovace bohemistických studií v mezioborových kontextech.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání
© Magdalena Sodomková, 2015
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2015
ISBN

Obsah

PŘEDMLUVA **7**

STORKA **15**

PORTRÉT **27**

ZPRÁVA **37**

Zpráva na internetu **49**

SOUDNIČKA **61**

ROZHOVOR **69**

Zahraniční rozhovor **110**

REPORTÁŽ **115**

Sociální reportáž **120**

Investigativní reportáž **133**

Zahraniční reportáž **141**

KOMENTÁŘ **175**

RECENZE **201**

TITULEK A PEREX **209**

PŘÍLOHY **215**

VÝBĚR LITERATURY K SAMOSTUDIU **251**

Poznámka ke struktuře cvičebnice

V dnešní době vychází mnoho příruček shrnujících základy novinářského řemesla, často dokonce zaměřených na konkrétní novinové žánry. Mnohdy na jejich vzniku participují lidé s dlouholetou žurnalistickou praxí. Na tyto zdroje odkazuji v závěrečném seznamu studijní literatury. Mým cílem bylo nicméně poskytnout adeptům na novinářskou práci čistě prakticky zaměřený studijní materiál, donutit je číst konkrétní novinářské texty a naučit se o nich přemýšlet. Na základě jakých zdrojů je článek vytvořen? Promlouvají v něm věrohodné osoby? Nebo za ním stojí snaha někoho někým manipulovat? K těmto a podobným otázkám by měla čtenáře přivést cvičebnice *Jak psát žurnalistický text*. Vytvořila jsem ji na základě svého nejlepšího svědomí po mnoha letech strávených v redakcích regionálních i celonárodních novin a časopisů různého typu. Přístup jednotlivých médií k žurnalistickému textu se pochopitelně různí, stejně jako přístup konkrétních reportérů, komentátorů, zpravodajů ad. Nesnažím se zde tedy předkládat žádnou univerzální metodu, s jejíž pomocí jedině lze novinářské řemeslo zvládat. Nesnažím se ani suplovat teorii žurnalistiky či připomínat historii jednotlivých žánrů, dnes již obsáhle zpracovanou. Předkládám materiál, který by měl čtenáři zprostředkovat pohled do redakčního zákulisí, proces vzniku textu od výběru tématu po jeho zpracování a můj osobní názor na to, jak by měla dobrá žurnalistika vypadat. S tím souvisí i výběr konkrétních novinářů, které jsem přizvala ke vzniku jednotlivých kapitol, aby předali své tipy „jak na to“, a o nichž si myslím, že odvádějí dlouhodobě dobrou práci, jíž se lze inspirovat. Několikrát se dovolávám textů polské provenience, nejen proto, že je mi tato jazyková oblast blízká a orientuji s v ní lépe než v jiných, ale i proto, že polská škola reportáže patří k evropským špičkám. Vybrané texty (citované z české antologie polských reportáží) mají skvělou úroveň a jen těžko bych k nim hledala české analogie.

Jednotlivé kapitoly cvičebnice jsou vždy zaměřené na konkrétní žánr. Snažila jsem se vybrat ty nejčastější a opravdu v médiích užívané. Chybí zde nicméně několik základních a obvykle „vyučovaných“ žánrů jako fejeton, sloupek či úvodník. Fejeton proto, že vyžaduje jisté stylistické dovednosti a zkušenosti, které obtížně zvládá začítečník v oboru, ale také proto, že z běžného mediálního prostoru spíše ustupuje (nepočítám-li několik tradičních fejetonistů, mnohdy více spisovatelů než novinářů). Sloupek a úvodník nejsou

samy o sobě natolik vyhraněné žánry a nad to se jejich stylizační „pravidla“ velmi liší napříč různými redakcemi a typy médií.

Z vlastní zkušenosti vím, že i absolventům žurnalistiky, kteří přicházejí jako elévové do redakcí, mnohdy jednotlivé žánry splývají a nedokáží dostatečně reflektovat rozdílná pravidla, která se k jejich tvorbě váží. Proto vybírám pro začátek pouze 8 základních žánrů a při jejich členění na podžánry se nijak nedržím tradičních oborových klasifikací, ale vycházím čistě z praxe, tedy z toho, s jakými podtypy s odlišnými pravidly se mohou budoucí novináři nejčastěji setkávat. Sociální reportáž tak např. vyčleňuji jako podtyp proto, že jde aktuálně o velmi exponovaný typ specifický především tematicky.

Řazení kalitol za sebe opět nerespektuje tradiční klasifikace, ale je dáno čistě didaktickými potřebami; postupuji od nejjednodušších žánrů a těch, které jsou svěřovány začátečníkům (storka nebo též story, portrét, zpráva), přes náročnějších (soudnička, rozhovor) až po ty pokročilejší (reportáž, komentář). Recenze pak představuje žánr specifický mj. svým předmětem. Na závěr připojuji kapitolu o titulku a perexu jako dílčích textových útvarech, které však mají na výslednou podobu textu velký vliv, a je proto důležité rozumět principu jejich tvorby.

Až na výjimky rezignuji na rozlišování žánrů vzhledem k technologii média (tisk – internet – rozhlas – televize). Specifika novinářské práce v jednoltivých médiích jsou sice značná, avšak základní principy jednotlivých žánrů se příliš nemění a není v možnostech této cvičebnice postihnout jednotlivé rozdíly. Uporozňuji proto jen na ty nejmarkantnější, zejména u zprávy na internetu, která se od tištěné liší dosti značně.
Cvičebnice obsahuje velké množství často i značně rozsáhlých příkladových textů. Ty, které se váží k jednotlivým úkolům nebo na něž navazují komentáře mé či mnou zpovídaných novinářů, zařazuji přímo do jednotlivých kapitol. Ostatní najdete v přílohách na konci knihy. Vycházím z předpokladu, že pro každého budoucího novináře je nejlepší metodou číst, číst a číst. A to především texty těch, kteří již dané řemeslo ovládají.

V několika případech jsem jako příkladové texty zvolila své vlastní články. Nečiním tak proto, že by neexistovalo dostatečné množství podobných textů z pera jiných autorů, ale zkrátka proto, že znám pozadí vzniku těchto textů, a mohu jej tedy dobře zprostředkovat a vysvětlit na něm jednotlivé textové strategie.

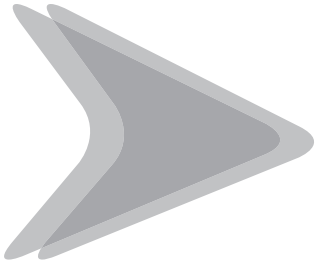

PŘEDMLUVA

Poslední roky se situace v médiích dramaticky mění. Novináři se dostávají pod tlak především kvůli klesajícímu nákladu tištěných médií, což vytváří jakousi spirálu. Čím více se šetří – čili zhoršují se podmínky pro práci (snižují se platy, ruší místa, stejná práce se dělá v méně lidech, přestávají se platit drahé zdroje informací, jako jsou databáze článků nebo archivy), tím méně lidé noviny kupují. Je to samozřejmě mnohem složitější a do hry vstupuje např. konkurence elektronických zdrojů, nicméně úspory v redakcích mají na kvalitu novinářské práce přímý vliv a mohou výrazně snížit atraktivitu novin pro potenciálního čtenáře/kupce. Uvedu příklad. Zdrojem zahraničních zpravodajů v jednom z celostátních deníků bývala Factiva, tedy obsáhlý archiv zahraničních textů v mnoha jazycích a od seriózních médií, jako např. The Economist. Zpravodaj tak mohl během několika minut zručného vyhledávání získat opravdu expertní přehled o problematice, o které hodlá psát, a to v mnoha jazycích a z mnoha různých zdrojů. Mohl například využít závěry novinářské práce kolegy na druhé straně planety, který se tématu věnoval celé měsíce. Bylo tam možné v krátkém časovém úseku napsat vynikající a fakticky podložený článek. Factiva byla pro redakci velmi nákladná, byla proto jedna z prvních na seznamu úsporných opatření. Dnes, kdy je zpravodaj odkázán na omezený přístup do agentur a obdobných archívů, bude těžko konkurovat komukoli, kdo si sedne ke Googlu a získá poměrně snadno tytéž informace jako on. Obtížná finanční situace médií má však ještě další důsledky. Média jsou více závislá na penězích inzerentů, čímž

roste moc zadavatelů reklamy. Mohou si totiž diktovat své podmínky více než v minulosti a málokterý šéfredaktor jim dokáže vzdorovat.

K žurnalistické praxi se dnes váže mnoho debat, jsou to však debaty po výtce akademické a často odtržené od reality. Můžeme si tak např. klást otázku: Je třeba zahraničních redakcí? Nestačí přebírat levné agenturní zprávy? Využívat dopisovatele, nebo stálé korespondenty v cizích zemích? Současná česká mediální scéna se snaží minimalizovat finanční výdaje, takže aktuální praktiky v žádném případě neodpovídají optimálnímu stavu. Představme si pro příklad, že bychom během války na Ukrajině přebírali zprávy z ruské televize RT. Jak objektivní stanovisko bychom asi získali? Jak objektivně by o situaci v Řecku referoval francouzský reportér, který píše primárně pro francouzské publikum, srovnává platy v obou zemích atd.? Stejně tak, jako by každá země měla investovat do vlastní rozvědky, aby získala takové informace, o jaké se zajímá, měla by i média investovat do své sítě zpravodajů. Třeba už proto, že jejich informace mohou rozhodovat o výsledcích voleb do Evropského parlamentu. Národ, který nemá vlastní kvalitní informace, je snáze manipulovatelný. Dle mého soudu se to dnes promítá např. ve veřejné panice kolem muslimských imigrantů. Je snadné vzbuzovat strach z neznámého v situaci, kdy česká média prakticky nemají vlastní, nezávislé korespondenty na blízkém východě.

Tato cvičebnice s komentářem si neklade za cíl podat přesné akademické definice jednotlivých útvarů, chce nechat nahlédnout do zákulisí, do tvůrčího procesu, při němž vznikají zprávy, reportáže, komentáře.

V jednotlivých kapitolách cituji novináře, kteří se danými žánry v tisku zabývají. Za poslední tři roky naprostá většina z nich změnila práci, někteří dokonce vícekrát, z čehož plyne, že situace na mediálním trhu je poměrně turbulentní. Významně k tomu přispěl nákup mediální skupiny MAFRA byznysmenem a posléze členem vlády Andrejem Babišem. Deníky Mladou frontu DNES a Lidové noviny tak postihl exodus více než pěti desítek novinářů.

Na druhou stranu je jasné, že o informace je stále zájem, což je vidět např. v tramvajích a autobusech, kde lidé neustále listují chytrými telefony. Problém je v tom, že informace lidé chtějí a dostávají zadarmo. Špatné informace, tedy neověřené, nepodepřené daty, získané z neprůhledných zdrojů či z nově vzniklého serveru, u nějž nevíme, kdo jej financuje a komu slouží, však nutně vedou ke špatným rozhodnutím. To se může negativně promítnout např. ve volebních výsledcích.

Dobré informace něco stojí: provoz redakce, drahé archivy, agentury a databáze, mzdy lidí, kteří mají v popisu práce sledovat jisté oblasti, potkávat se se „zdroji“. Tuto rovnici, jak udržet týmy lidí, kteří se živí investigací a shromažďováním informací, zatím nikdo uspokojivě nevyřešil, protože bezplatný informační smog v tuto chvíli stále vítězí. Noviny se potýkají s poklesem zájmu čtenářů všude na světě, což má vliv na chod redakcí. A ačkoli do dnešního tisku pronikají jisté sebevražedné postupy, je třeba si znovu připomenout, že novinařina je řemeslo, které má jistá pravidla.

Novinář versus tiskový mluvčí

Zhruba do roku 2010 se jasně rozlišovalo mezi profesí novináře a tiskového mluvčího. Zatímco novinář má za cíl odhalovat i nepříjemné pravdy a klást nepříjemné dotazy, tiskový mluvčí je postavou antagonistickou. V popisu jeho práce je, cituji nyní konkrétní nejmenovanou osobu, „vybrat tu nejhezčí z pravd a tu předložit veřejnosti“. Může to být ale i eufemismus, protože mnohdy je úkolem mluvčího vysloveně zapírat, mlžit, a někdy i lhát nebo, chcete-li, malovat co nejlepší obraz. Po sametové revoluci znamenal odchod z novinářské profese do PR přechod na „druhý břeh“, z něhož není návratu. Už proto, že novinář musí být neúplatný, a nemůže tedy „lhát za peníze“ – přibarvovat realitu podle toho, kdo mu platí. Dnes se tyto hranice z pragmatických důvodů stírají, je totiž větší nouze o dobrou práci, což žurnalistice škodí. Přebíhání ze strany na stranu novinářům snižuje kredit, jinými slovy: dobrý novinář by to ve svém zájmu dělat neměl, sám si tím podřezává větev. Jeho nejdůležitější vizitkou je totiž jeho důvěryhodnost. Vím, že to bude znít staromódně a odporovat pragmatickému pohledu, ale domnívám se, že novinařina by měla být více posláním než povoláním.

Novinařina versus reklama

Mezi základní podmínky, s nimiž je novinář srozuměn, patří, že nebude tvořit reklamní články. Nebude propagovat firmy, pro něž pracuje, nebo s nimiž je jakkoli svázán. A pokud bude ve střetu zájmů, nebude o problému psát. Na druhou stranu, jak už bylo zmíněno, redakce jsou nyní pod nebezpečným tlakem inzerentů. Marketingová oddělení nezřídka tlačí novináře, aby akceptovali, že vedle jejich nezávislého materiálu je reklama, která navíc mnohdy vypadá jako článek. Toto dříve neexistovalo, platilo pravidlo,

že reklama má být vždycky viditelně označena jako inzertní sdělení, a médium, které ho nerespektovalo, bylo okamžitě zařazeno mezi nedůvěryhodné.

Dnes to bohužel dělají téměř všichni. Právě toto je další tendence, kterou považuji za sebevražednou pro (nejen) českou žurnalistiku. Proč by měl člověk číst noviny, kde veškerý obsah splývá? Neoznačené inzeráty, případně inzeráty graficky stejně zlomené jako redakční texty, znevěrohodňují nezávislé redakční texty. Dokonce tak, že i poměrně vzdělaní lidé volají novinářům a ptají se: „Kolik stojí článek?" V seriózní redakci redakční článek na prodej být nesmí. Pokud chce někdo inzerovat, má se obrátit na inzertní oddělení.

Stejně nepřípustné je, aby nakladatel nutil novináře psát reklamní článek, který by promoval vlastní nakladatelství nebo firmy majitele novin. V tomto sehrávají roli šéfové novin. Nezbytností je tu důvěra novinářů ve své nadřízené. Aby vždy věděli, proč po nich šéfredaktor chce, aby o něčem psali. A aby si mohli být naprosto jistí, že jimi nemanipuluje.

Novinář versus politik

Politik, poradce – rovněž tato pozice je neslučitelná s pozicí novináře. V debatě se studenty jsem jednou zaslechla názor, že novináři pouze šíří negativní zprávy, otravují společnost, a tudíž je jejich profese zbytečná. Troufám si tvrdit, že tento názor je ovlivněn výroky prezidenta Miloše Zemana, který soustavně novinářské řemeslo očerňuje, viz jeho výraz „ostrůvky negativní deviace". Je to ale právě naopak. Málokdo ve společnosti má čas sledovat, jak politici zacházejí s jim svěřenou mocí a s penězi daňových poplatníků. Od toho jsou tu právě profesionálové, kteří takovou vyčerpávající práci dělají. Prací novinářů je kontrolovat, zda svěřenou moc někdo nezneužívá, zda peníze vybrané od nás všech na fungování státu někdo nekrade, případně s nimi nezachází nehospodárně. Žurnalistika (zejména investigativní, ale nejenom), mnohdy svým způsobem doplňuje práci justice, podněcuje ke sjenání nápravy či zahájení trestního řízení. Ano, noviny jsou bohužel plné špatných zpráv, ale co by se stalo, kdyby politiky nikdo neobtěžoval, nekonfrontoval, nekontroloval? Politici by byli jistě rádi. Daňoví poplatníci by možná žili ve sladkém nevědomí. Nicméně otázkou je, kam by společnost dovedla absolutní nekritizovatelná moc. Novinařina je jednoduše nedílnou součástí demokratického zřízení.

Dánská novinářka Karin Larsen zmiňuje, že se dánská veřejnost inspirovala českými Corrupt Tours – tedy výlety po největších korupčních kauzách, a to i přesto, že

dánská politika je podstatně kultivovanější a korupčních kauz je tam pomálu. V Dánsku to nazvali Incompetent tours – tedy výlety po místech, kde se rovněž promrhaly peníze, ne však proto, že by je někdo úmyslně kradl, ale proto, že úředníci učinili nekompetentní rozhodnutí. Nepromysleli celou věc, nedodrželi termín, udělali lidskou chybu apod. Z toho plyne, že i v nejpoctivějším politickém prostředí je pohled zvenčí užitečný. Může politiky konfrontovat s pohledem lidí, na něž jejich rozhodnutí dopadá. V ideální společnosti by mělo jít o kreativní diskuzi.

Pokud novinář přejde do politiky, můžeme to brát jako přechod na druhý břeh (stejně jako v případě mluvčího – vzdává se své nezávislosti a nestranickosti a hlásí se ke konkrétní straně). Horší ovšem je, když novinář sedí rovnou na dvou židlích najednou – píše pro noviny a zároveň radí politikovi. Odstrašujícím příkladem může být Jan Macháček, který nastoupil do Lidových novin, kde se podepisoval jako komentátor listu, přitom už ale aktivně působil jako politický poradce strany ANO. Jeho dvojí angažmá vedlo k protestnímu odchodu několika redaktorů

Toto je tedy nepřípustné, neakceptovatelné a porušuje to veškeré novinářské zásady. Není možné politiku spoluvytvářet a zároveň vystupovat v pozici nezávislého pozorovatele, nebo dokonce komentátora. To se vylučuje. Novinář zkrátka nesmí být v konfliktu zájmů, nesmí kandidovat ani vykonávat veřejnou funkci.

Novinář se má vždy soustředit na mocné. Zejména na ty nejmocnější. Je tedy logické, že každý nový politik, jehož hvězda stoupá, je obvykle „prolustrován“ médii. Je třeba, aby společnost věděla, s kým má tu čest.

Je velice problematické, pokud je vlastníkem média politik, zejména pokud je členem vlády. Sám tímto faktem podkopává důvěru média. A tím spíš, pokud by pak ono médium řešilo víc problémy konkurenčních, či dokonce nevládních menšinových stran a nepsalo, jak je zvykem, o problémech vládnoucí strany. Českou novinářskou scénou čas od času otřásaly pokusy vlastníků zasahovat do obsahu novin, nicméně opravdovým mezníkem se stala až koupě Mafry (MF DNES, Lidové noviny) byznysmenem a později ministrem financí Andrejem Babišem. Střet zájmů v jeho případě nastává dnes denně. Podobnou situaci známe z Itálie, kde se média vlastněná Silviem Berlusconim stala nástrojem moci a de facto hrozbou pro demokracii. Takové médium nutně upadá v podezření, že je samo nástrojem moci, nikoli tím, kdo moc sleduje pod drobnohledem.

Dovolme si malou odbočku. Do jedné nejmenované redakce přišel uchazeč o práci. Přinesl si s sebou reference: pochvalu od primátora, pochvalu od hejtmana. Práci samozřejmě nedostal. Jistě, je dobré budovat si korektní vztahy se svými zdroji. Nicméně pokud se novinář nebojí politikům „šlapat na paty“, asi bude spíš neoblíbený. Pokud však někdo mnoho let píše tak, že ho hejtman s primátorem „drbou za uchem“, pak asi bude něco špatně. Neúspěšnému uchazeči v tomto případě uškodilo to, že nekriticky přijímal a psal citáty politiků, aniž by je konfrontoval s fakty. Nevědomky kvůli své lenosti či nedovtipnosti nepodával pravdivý obraz reality, nýbrž její vylepšenou PR verzi. Nepochopil tedy základní rozdíl mezi úlohou novináře a mluvčího.

Jak už jsem zmínila, vztah politiků a novinářů nebývá nejvřelejší. Nicméně politici a úředníci ze zákona odpovídat na dotazy novinářů, tedy i veřejnosti, musí. Je to součástí jejich veřejné služby. Pokud se hodně zdráhají, je možné uplatnit žádost o informace na základě zákona č. 106 (Zákon č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím). V řadě totalitárních režimů politici odpovídají selektivně, jen spřízněným či propagandistickým médiím. Obdobné problémy ale pro zajímavost zažívají i na Slovensku, kde premiér Robert Fico bojkotuje čas od času některý list. S podobným chováním se však zejména v regionech potýkají i tuzemští redaktoři, a to například u starostů.

Situace na mediální scéně je tedy momentálně divoká, o to víc je třeba, aby nastupující generace pochopila smysl novinařiny, jako jednoho z pilířů demokracie. A ovládala dobře řemeslo pro práci reportéra nezbytné. Byla bych moc ráda, kdyby k tomu alespoň trochu pomohla tato cvičebnice s komentářem.

Pár dobrých rad pro začátek

- Novinář musí vždycky citovat ty, se kterými sám mluvil. Pokud cituje vyjádření někoho pro jiné noviny, musí uvést zdroj (např. ... řekl Hospodářským novinám...). Pokud zdroj neuvede, je to krádež.
- Novinář nepřijímá dary. Časy, kdy měli novináři fondy na reprezentaci – tedy obnos na pohoštění člověka, s nímž se setkávají, jsou ve většině redakcí už dávno pryč, nicméně každý byť sebemenší závazek se může obrátit proti novináři. Ve většině

redakcí včetně agentur stanovují redaktorům limity darů, které nekompromitují (propiska na tiskovce, káva, oběd na velvyslanectví…).

- Autocenzura je cestou do pekla. Novinář by si měl pěstovat co největší vnitřní svobodu. Jeho ctností je nebýt předpojatý, nemít předem na věc názor, zprostředkovávat realitu skrze pohledy z více stran.
- Polopravdy a eufemismy do novin nepatří.

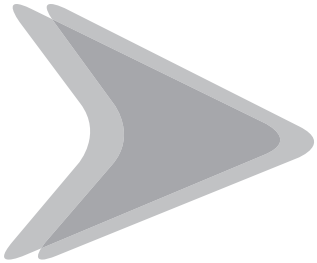

STORKA

Storka je jednoduchý útvar, s nímž většinou v novinách začínají elévové. Jde o příběh jednoho člověka na 2000 až 3000 znaků. Cílem **není** napsat něčí životopis, zcela vyčerpávajícím způsobem popsat, o co všechno se člověk zajímá, co všechno kdy dělal. Stačí si vybrat zajímavý výsek z jeho života.

U storky je nejdůležitější **začátek a konec**. **Začátek** musí čtenáře **zaujmout** natolik, aby vůbec začal číst. **Konec** by měl mít pointu, **„potěšit"** čtenáře na závěr. Když příběh končí bez výrazného vyústění, čtenář pochybuje nad tím, proč článek vůbec četl.

Pokud během rozhovoru s člověkem, o němž chcete psát, postřehnete dva zajímavé momenty, pak ten zajímavější patří na začátek a druhý na konec. Pokud je takových „momentů" víc, tím líp. Pravidlo ale není možné uplatňovat rutinně, vždycky musí mít text logiku, musí mít „hlavu a patu".

Storky bývají v novinách většinou na podvalech (ve spodní části stránky).

Úkol vyžadující četbu:

Jako příklad poslouží story, kterou jsem napsala pro MF DNES jako elévka. Přečtěte si nejprve text a zkuste přemýšlet, jak byste stejné informace seřadili vy. Jakou byste vytvořili strukturu textu ze stejných informací? Je třeba použít všechny informace? Které se vám zdají zajímavé a které méně?

V Japonsku jdou na dračku dřevěné slepice z Krouny

Rodina Zdeňka Bukáčka vyrábí dřevěné hračky již po tři generace

Magdalena Sodomková, 16. 9. 2004, MF DNES, Kraj Pardubický

Krouna – Zdeněk Bukáček z Krouny vezme do ruky špalíček smrkového dřeva a během několika minut na soustruhu vykrouží tělo kuřete. „Je ještě teplé, jako by to ani nebyla hračka. Děcka se vždycky leknou, je to jako čerstvě vylíhnutá slepice," ukazuje s úsměvem zahřáté dřevo.

Vytvořit pohyblivou hračku ze dřeva do posledního detailu – vyřezat ji a omalovat tradičními barvami – mu trvá tři čtvrtě hodiny. Tradici výroby lidových hraček Bukáček zdědil po svém otci a dědovi. Historie hračkářství v kraji sahá až do devatenáctého století.

V dílně plné pilin a barev postávají pohybliví husaři na konících, panenky s máselnicí, „houpavé panny" s miminy i kuřata na liště, která zobou zrní.

Zdeněk Bukáček je zhotovuje podle prastarých vzorů, je jedním z mála takzvaných Nositelů tradice lidových řemesel. Toto prestižní ocenění uděluje ministerstvo kultury těm, kteří v duchu lidové kultury pokračují v umění svých předků.

Rozdíly ve fortelu předků a dnešní výrobě však přesto jsou. Dříve se používaly přírodní barvy: žlutý šafrán, černé saze, přírodní červené barvivo fernambuk. Zdobilo se pomocí bramborových tiskátek, krajek či štětců z veveřích chlupů.

„Dnes používám dřevěná zdobítka a speciální štětce, všechny barvy jsou ekologické. Dřevo vybírám podle toho, na jakou hračku je. Celobarevné panny nebo sněhuláci mají těla z olšového a ruce z dubového nebo javorového dřeva," vysvětluje Bukáček a ukazuje své náčiní a materiál.

Konečný výsledek závisí na druhu použitého dřeva i na technice řezu prkna.

„Než se ze stromu stane hračka, trvá to minimálně dva roky, dřevo musí pořádně proschnout," vysvětluje Bukáček.

Do výroby byla za starých časů zapojena celá rodina, a tak pro mnohé děti dřevěné postavičky znamenaly tvrdou práci, nikoli potěšení. Hračky byly většinou jediným zdrojem živobytí, jednotlivé rodiny proto tajily své receptury barev i vzory.

„Figurky lidé kopírují i dnes. Třeba do Ameriky teď podobné hračky vyvážejí Rusové a tvrdí, že je to jejich tradice. I v Čechách jsem se už setkal s tím, že někdo vzor nepatrně pozmění a pak ho vydává za svůj originál," krčí rameny výrobce hraček. Na nezájem si ale nemůže stě-

žovat. „Svého času sem za mnou jezdily každých čtrnáct dní zájezdy Angličanů v dvoupatrových autobusech. Přijeli zjara, zámky byly ještě zavřené, a tak je vozili do Krouny," směje se Bukáček. Jeho pohyblivé slepice se prodávají v Německu, Holandsku, Francii, úspěch slaví i ve vzdáleném Japonsku.

Lidová tradice ale výrobce ve tvořivosti nesvazuje, používá sice tradiční barevnost, má ale i své vlastní předlohy. Úplně originální je třeba figurka hasiče. „Na zakázku vyrábím také šachovnice, dělat je byl už tatínkův sen," říká. Šachovnic existuje osm exemplářů, šest z nich našlo svého majitele v cizině, jenom dva kusy zůstaly v Čechách.

TVŮRČÍ PRAKTICKÉ CVIČENÍ

1. **Titulek** je zavádějící:

   V Japonsku jdou na dračku dřevěné slepice z Krouny. O Japonsku se v textu nedozvíme nic. Takto napsaný titulek by mohl být v pořádku, kdyby avizoval reportáž z Japonska o tom, jak tam kupují dřevěné slepice.

   Zkuste vymyslet lepší titulek, aby byl zajímavý, nalákal čtenáře, případně jej překvapil, pobavil a přitom byl pravdivý. Např.: *V Krouně se líhnou dřevěná kuřata*.

2. Začátek je poměrně působivý, ale příběh končí bez řádného vyústění. Pointa v podstatě chybí

Zkuste storku zkrátit, není třeba ocitovat v novinách všechno, co zpovídaný vyslovil. Je třeba umět vybrat to podstatné, vyškrtat „vatu“ a zároveň zaplnit vymezený prostor. (V novinách musí redaktor vyplnit bílé místo na znak přesně. Při úpravách se dá vypomoci synonymy, přidáváním nebo ubíráním vatových slov. V časopisech může text plynout přirozeněji. Grafik má více možností, jak místo nafouknout, nebo naopak zúžit. V magazínu nehrají roli písmena, ale věty, a někdy dokonce odstavce.)

3. **Vymyslete lepší konec.** Které dva motivy jsou nejzajímavější? Co byste dali na konec?

Zkuste v závěru použít například některý z těchto motivů:

„Než se ze stromu stane hračka, trvá to minimálně dva roky, dřevo musí pořádně proschnout,“ vysvětluje…

Nebo:

Dříve se používaly přírodní barvy: žlutý šafrán, černé saze, přírodní červené barvivo fernambuk. Zdobilo se pomocí bramborových tiskátek, krajek či štětců z veveřích chlupů.

Dva příklady, jak by storka mohla končit:

Verze 1: *…Pan Bukáček dnes používá ekologické barvy, speciální štětce a zdobítka. Ještě jeho tatínek však dřevěná kuřata zkrášloval žlutým šafránem a černými sazemi. Křídla jim maloval pomocí krajek a veveřích chlupů, očka natisknul bramborovým tiskátkem.*

Verze 2: Někdy je dobré vrátit se na konci k tomu, o čem jste psali na začátku. Příběh se tím přirozeně uzavře.

Začátek:

Zdeněk Bukáček z Krouny vezme do ruky špalíček smrkového dřeva a během několika minut na soustruhu vykrouží tělo kuřete. „Je ještě teplé, jako by to ani nebyla hračka. Děcka se vždycky leknou, je to jako čerstvě vylíhnutá slepice,“ ukazuje s úsměvem zahřáté dřevo.

Konec:

...Než se řezbář může pustit do výroby, musí dřevo nejprve pořádně proschnout. Trvá to minimálně dva roky – přivést na svět dřevěné kuře.

Rada z terénu

V novinách je frmol, stres, hluk. Přesto – než začnete psát – dovolte si malý luxus a zkuste chvilku přemýšlet. Na promyšlení struktury jednoduchého příběhu může posloužit chvilka u kávy, čas, kdy člověk jede z rozhovoru (pokud neřídí). Zajímejte se o názor kolegy, pokud jedete s fotografem, zeptejte se ho, co mu přišlo nejzajímavější. Třeba vás překvapí nějakým postřehem. Fotografové mají představivost, často vidí věci neotřele.

Při příjezdu z terénu do redakce je už dobré mít představu, jak začnete a čím chcete skončit. Většina storek vzniká tak, že ji novinář ráno nabere v terénu a večer jde do tisku.

Tvůrčí praktické cvičení

Zkuste napsat storku o spolužačce, spolužákovi.

Pomocné otázky: Co je na ní zajímavé? Čím se liší, co zajímavého zažila, udělala? V čem vyniká?

Zkuste storku napsat rychle. Nejprve sesbírejte informace, ptejte se – klidně, se zájmem. Když na vás nebude znát, že spěcháte, navodíte důvěrnější atmosféru a víc se dozvíte. Na psaní si dejte jednu až dvě hodiny. Pokud to nestihnete, nevadí. Je to jen otázka cviku, řemesla. Zkuste se cvičit v rychlém stylizování textu.

Dejte pak spolužačce/spolužákovi storku přečíst: vidí se tak, jak jste ji/ho popsali?

Příklad dobré, trochu rozsáhlejší storky:

Cesta na svatbu, která nebyla

Rolf a Marion podnikli před pětadvaceti lety odvážnou cestu. Utekli na Západ přes německou ambasádu v Praze. Nyní se opět vracejí do domu, v němž zažili hodně nepohodlí, ale cítili hodně naděje.

Lucie Suchá, 9. června 2014, iDnes

PRAHA Marion sedí v křesle, v domě na pražské Malé Straně, v domě s úchvatnými parketami a slavným balkonem. V očích má slzy. Nejsou to slzy smutku, nekapou jí z tváře, nevzlyká. Ale náhle jí znemožňují promluvit. To jak se jí vracejí vzpomínky na toto místo. Velmi pravděpodobně nikdy nezažila tolik nepohodlí jako tady.

Tři dny strávené na nejvyšším schodě budovy německého velvyslanectví v Praze, na nohou ani ne tříletého Christophera, dítě, které si chce hrát a které není ochotné ani schopné čekat ve více než hodinové frontě na toaletu. Nestěžuje si však. Je vděčná. Dostávala tu jídlo i pití. „Co bylo pro mě horší, to bylo odloučení od muže. Ten nocoval venku, u dveří velvyslanectví. Nemohli jsme spolu mluvit, jen jsem doufala, že se venku nic nestalo," říká.

Stát by se toho mohlo hodně. Byl začátek října roku 1989 a oni se právě snažili utéct z východního Německa do západního přes pražskou ambasádu. A v ní byli jen napůl.

Výlet za strýčkem nestrýčkem

Ani sama cesta do Prahy nebyla jednoduchá. Prosté však byly důvody, proč ji podnikli.

„Náš syn byl stále nemocný. Měl alergii, procházel jednou bronchitidou za druhou. Žena s ním byla prakticky stále na nemocenské; Lékař nám oznámil, že máme vlastně dvě možnosti. Buď se přestěhovat, nebo mu podávat léky, které jsou však dostupné jen na Západě. Ptal se nás, jestli tam nemáme nějaké známé..." vypráví Rolf Mahlke, Marionin manžel. „Představa , že 220 kilometrů západně bych mohl synovi pomoci po návštěvě kterékoliv lékárny, byla neskutečně frustrující," pokračuje. Přitom ani přestěhování v rámci východního Německa

nebylo jednoduché. „Když jste vystudovala, musela jste se zavázat, že půjdete, kam vás pošlou. Nemohla jste si vybírat kam," popisují manželé. Oba byli už tehdy zubní lékaři. Naději na společnou soukromou praxi samozřejmě ve východním Německu neměli. Bylo to však horší. „Frustrující to bylo také v práci. Museli jsme například převařovat injekce a používat je vícekrát, neměli jsme medikamenty ani přístroje, které jsme potřebovali ke své práci," popisuje Rolf.

A když o této situaci řekl jedné ze svých pacientek, která byla funkcionářkou strany, musel na kobereček. „Šéf mi tehdy vyčinil, že se takové věci nesmějí říkat. Že pro tyhle lidi je materiálu dost," popisuje Rolf Mahlke s tím, že nikdy neuměl držet ústa, a dostal se tím na černou listinu.

Byť on sám neměl strach, že by si pro něj mohla přijet tajná policie, jeho žena ano. A byla to ona, kdo se nakonec odhodlal a řekl poslední slovo: „Jedeme." Končilo léto roku 1989.

Manželé nyní vyprávějí, že změny byly už cítit ve vzduchu. Ta velká nervozita. „Jenže jsme nevěděli, jaké to budou změny. Vše také mohlo skončit občanskou válkou. Každý člen strany měl tehdy doma zbraň, nespokojenost rostla, bál jsem se, co bude," vysvětluje Rolf.

30. září zahlédli v západní televizi tamního vicekancléře Hanse-Dietricha Genschera, jak na balkoně pražského velvyslanectví oznamuje davu, že pro ně má povolení vycestovat. Že přijedou vlaky a tisíce lidí odvezou za svobodou. A došlo jim, že tohle je otevřené okno, které se může kdykoliv zase přibouchnout. Rozhodli se to zkusit.

Vymysleli historku a drželi se jí do posledního detailu. Svému dvouapůlletému synovi vyprávěli o strýčkovi Pavlovi, o tom, kterého zná maminka ze studií. Žije přece v Plzni a pozval je na svatbu. Potřebovali jeho pomoc, kdyby se kdokoliv zeptal. Od malého dítěte zní i ta největší lež zcela bezelstně. Nechali si vyrobit pozvánku, koupili si hezký oblek, do kufru hodili pár hadříků a zabalili dárek. „Myslím, že to byla kniha," vzpomíná nyní Rolf.

Vyrazili ve tři hodiny ráno. Klidným krokem, nenápadně. „Přímo naproti nám bydlel člověk ze Stasi (východoněmecká tajná policie – pozn. red.), nechtěli jsme být podezřelí," vypráví. Pak ale jel jako blázen. Co nejrychleji. To okno se mohlo kdykoliv zavřít.

V rádiu slyšeli, že v Praze čeká na svobodu kolem pěti set lidí. Než dojeli k Drážďanům, už jich byly čtyři tisíce. Ještě přidal. Bál se, že když bude ambasáda přeplněná, už je nepustí. Že se nedostanou ven.

Je tohle konec?

Najednou se před nimi objevil hraniční přechod Cínovec. Tolik očekávaný a tolik obávaný.

„Celníci tam měli n a straně čtyři pět aut. Prohledávali všechno. Kufr, věci, vyndávali sedačky, byly to opravdu důkladné kontroly. Zatrnulo nám. Zdálo se, že jsme na konci cesty. Ale neměli dost lidí, a tak na nás jen mávli. To bylo naše štěstí. A usmálo se na nás ještě několikrát. Mimochodem pár hodin poté nechal režim uzavřít hranice," popisuje Marion. Odjet pro ni bylo těžké. Opouštěla rodiče, kteří byli ve straně. Nemohla jim to ani říct. Nechtěla.

V Praze zaparkovali daleko od centra, aby nebyli podezřelí, a vydali se k velvyslanectví. Cestou potkali lidi, kteří se odtamtud vraceli. Varovali je, že budova je uzavřená. Že československá policie celou oblast obklíčila, nikdo nesmí dovnitř. Je konec.

A teď?

Manželé se rozhodli přece jen to zkusit. Než se dostali přes město na Malou Stranu, stal se druhý zázrak. „O dvě hodiny později se policejní kordon rozpustil. Policie dostala příkaz nezasahovat. Míjeli jsme desítky policistů, jak odtamtud odcházeli a smáli se. Sami byli rádi, že po nás nemusí jít. Přáli nám to," vzpomíná Rolf.

A najednou byli tady. V této budově s překrásnými parketami a slavným balkonem. Marion mohla s dítětem dovnitř, Rolf musel zůstat venku. Dnes se sebevědomě směje tomu, že o něj měla jeho žena strach. „Tady před domem byl dav lidí. Spousta novinářů. Bylo jasné, že nám nikdo neublíží," říká. Tam u schodů přespával čtyři dny bez jídla a prakticky bez vody.

Až teď

Pak je posadili na vlak a odvezli na Západ. Do toho vysněného ráje. A rájem pro ně opravdu byl.

„Syn přestal mít dýchací problémy během čtyř dnů. Já jsem prakticky okamžitě sehnal práci zubaře v Karlsruhe, žena do čtyř týdnů. Poznali jsme nové přátele a našli si byt," popisuje Rolf. Pracovali do večera, o víkendech. Proč? Protože mohli. Konečně neměli pracovní dobu předepsanou od sedmi do tří. Po pádu Berlínské zdi se jim začalo stýskat nejen po rodinách, ale i po východní mentalitě. Přestěhovali se zpět, nedaleko místa, kde se Rolf naro-

dil. Na hranice někdejší rozdělené republiky. Syn vyrostl a je z něj také zubař.

Manželé Mahlkovi mají i dnes s Prahou leccos společného. Mají třeba dosud kufr z tohoto města. A v dobách výročí se sem vydávají, aby si vzpomněli na místo, kudy proklouzli na svobodu. Tak pro to teď tady, na německém velvyslanectví, Marion pláče. Štěstím.

PORTRÉT

Story je většinou umístěná na podvalu (ve spodní části stránky). Někdy může ale zaujímat větší prostor, zejména pokud jde o závažnější, strhující příběh. Pak může být vytištěn na celou stránku a takovou storku – tedy příběh jedné osoby – můžeme nazývat portrét. I když na něj máme velkorysejší prostor, nelze jen otrocky přepsat nahrávku z diktafonu. Musíme se snažit získané informace třídit a dát textu určitou strukturu.

TVŮRČÍ PRAKTICKÉ CVIČENÍ

Přečtěte si nejprve následující text.

Autorka nepochybně popisuje strhující osud, podlehla ale snaze zveřejnit každou větu, kterou jí zpovídaná řekla. Vyznačeny jsou informace, které v textu působí zbytečně. Připadají i vám tyto pasáže rozvleklé? Zkuste text přepracovat, případně některé pasáže vyřadit.

PREŽILA HOLOKAUST: DNES TRPÍM VIAC AKO VTEDY

Keď rozpráva o plynových komorách a pocite viny za smrť svojej rodiny, trasie sa jej hlas. Spomienky sú pre EDITU FISCHEROVÚ (84) také bolestné, že si ich nechávala iba pre seba celé desaťročia. Až keď ju nedávno oslovil fínsky novinár, aby napísal jej príbeh, rozhovorila sa a dodnes chodí rozprávať nemeckým študentom. Verí, že dnešní mladí by už také niečo nedopustili.

Veronika Prušová, 1. 2. 2013, SME

„Prosím, keď prídete, nenoste žiadne bukéty. Radšej mi kúpte tlačenku. Nie veľa, tak dvadsať deka," zavolá do redakcie na poslednú chvíľu pred odletom do Berlína vyše osemdesiatročná Edita Fischer. Keď sme netradičnú pochúťku priniesli do jej malého bytu, rozžiarili sa jej oči. Ožili jej nielen chuťové bunky, ale aj spomienky na starú predvojnovú Bratislavu. Na tú, kde má stále veľa priateľov a kam by si rada prišla kúpiť turistickú salámu či bratislavské rožky s orechovou plnkou.

Až kým sa to nestalo

„Pôvodne sme bývali na Konventnej," rozrozpráva sa Edita. Spomína, ako blízko to bolo do centra – na Michalskú, Ventúrsku a ďalšie známe uličky, ktoré i dnes vyhľadávajú turisti. Pre ňu znamenajú detstvo. Napriek veku má spomienky ostré. Dobre si ešte pamätá aj Masarykovu či Benešovu školu, kam chodievala. Jedna bola na Tehelnom poli, druhá v Ružinove, kam sa neskôr spolu s rodičmi a mladšou sestrou presťahovala.

„Mala som veľmi dobrú mladosť... teda až kým sa to nestalo."

Keď vznikol slovenský štát, Edita mala desať rokov. Ešte v roku 1938 presviedčal jej strýko rodičov, aby odišli spoločne do Izraela. „Čo by sa nám tu malo stať?" vravievali. Jej otec neveril, že im hrozí nebezpečenstvo. Ako však na uliciach pribúdali hákové kríže, začali chápať, že sa deje niečo zlé. Na múroch čítali nápisy ako „Žid smrad kolovrat!". Na kabátoch pribudla Židom žltá hviezda. „Nechcela som ju nosiť, a tak som vždy mala v ruke knihu a s ňou išla po meste. Držala som ju tak šikovne, že som si hviezdu zakryla."

Označkovanie, ale aj ďalšie zákazy brala veľmi ťažko. Bola mladá, chcela sa baviť. No zrazu prišiel zákaz hrať na hudobnom nástroji, hoci od šiestich chodila na klavír. Nemohla ísť s priateľmi do kina ani divadla. Ale mladí si vždy nejako poradia. Stretávali sa u niekoho doma. Pustili si gramofón a robievali súkromné zábavy. „Tancovali sme a robili sme si život príjemnejším. Akurát že nás bolo menej a menej."

To už nielen priatelia, ale aj blízka rodina odchádzali do pracovných táborov. Odišli a už nikdy o nich nemali správy. Fischerovci sa spočiatku deportáciám vyhli vďaka výnimke. Editin otec ju dostal preto, že ako typograf pracoval v Slovákovi, niekdajšom tlačovom orgáne Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Bol tam od jeho začiatkov.

Po potlačení Slovenského národného povstania esesáci nebrali ohľad už ani na výnimky. A tak sa v tom čase šestnásťročné dievča spolu s rodičmi ocitlo v priamom ohrození.

Bola to osudná chyba

Pri tejto spomienke potrebuje Edita prvú prestávku. Poprosí o pohár vody a popri tom, ako si pochlipkáva, pripáli si cigaretu. Počas stretnutia budú postupne v popolníku pribúdať.

Dofajčí, nadýchne sa a plynulo spustí. „Ihneď, ako nám hrozilo nebezpečenstvo, sa môj otec postaral o to, aby sme sa mali kde skryť.“ Plán bol taký, že v prípade ohrozenia sa každý člen rodiny presunie z Bratislavy k známym do ich domu, kde mali pripravený úkryt. Malú sestru mala priniesť suseda. Všetko bolo naplánované tak, aby Fischerovci neohrozili seba, ale ani priateľov, ktorým za ochotu pomôcť hrozil tiež trest.

„A tak sa to jednej noci stalo,“ načína Edita bolestnú spomienku. „Mama vycítila nebezpečenstvo. Počula, že niečo sa deje.“

Len tak v pyžamách sa rodina ukryla v skrýši vo vlastnom dome. Nacisti prišli a zase z domu odišli. Rodičia neváhali a postupovali podľa plánu. Edite sa však odísť nechcelo. Mala šestnásť, na smrť nemyslela. Nechala sa uhovoriť priateľmi, aby ostala v Bratislave. Odprevadili ju do blízkych lesov, kde ostala nocovať vo vopred určenej chatke. Kamaráti jej sľúbili, že za ňou každý deň prídu aj s jedlom.

Na druhý deň skutočne niekto zabúchal na dvere. Nebola to žiadna známa tvár. „Jeden z tých priateľov mal otca na polícii a ten ma prezradil.“

Editu zobrali a skončila na Špitálskej ulici, deň a noc zavretá v policajnej cele. Odtiaľ putovala do Serede, kde zhromažďovali Židov pred deportáciami do lágrov.

V tábore zrazu zbadala rodičov i malú Lýdiu. „Prečo ste tam neostali? Ja to prežijem, nemám strach,“ hovorila im. Rodičia však nechceli zostať v úkryte bez nej. Báli sa, že Edita pri výsluchu prezradí ich priateľov, a tak sa radšej nahlásili sami.

Sanitky a plyn

Bolo to 1. októbra 1944. Hoci si na presné dátumy už veľmi nespomína, v tomto má jasno. To bol deň, keď ich deportovali do Osvienčimu. Pôvodne im v tábore povedali, že idú pracovať do Rakúska. Naložili ich do veľkých vagónov, v ktorých sa ne-

dalo dýchať. Viezli ich tri dni a tri noci a cestujúci sa rýchlo dovtípili, že Viedeň je iným smerom než ich cesta.

„Keď sme prišli do Osvienčimu, všetko bolo osvetlené. Prvé, čo sme videli, boli komíny, ktoré dymili. Ešte sme si tak medzi sebou hovorili, že to je určite továreň na tehly.“ Vítal ich dievčenský orchester, videli sanitky s červeným krížom.

Až na druhý deň Edita pochopila, ako sa v prvom dojme mýlili. Neskôr už vedela, že v sanitkách prevážali plyn do komôr.

Z vagónov postupne všetci kráčali k rampe, kde stál doktor Mengele. Pre nich neznámy človek. Po vojne sa dokázalo, že tento „anjel smrti“ osobne poslal na smrť desaťtisíce väzňov. Bol tým, ktorý palcom hore alebo nadol – presne ako Caesar v starovekom Ríme – rozhodoval, kto bude žiť a kto zomrie. Pri rampe videla naposledy svojho otca. Po chvíľke ju odtrhli aj od mamy s malou Lýdiou. Ju samú niekto schytil za rukáv a postavil nabok.

Edita sa v rozprávaní zase zastaví. Pozornosť odvedie na svoj nový televízor. Rada sleduje príbehy zo zoologických záhrad, a tak sa rozrozpráva o malých kapucínskych opiciach a ich inteligencii. Pripáli si cigaretu a pokračuje v spomienke na jeden z najhorších koncentračných táborov, kde zomrelo vyše 1,1 milióna žien a mužov.

Bez mamy a sestry pokračovala s inými ženami do veľkej miestnosti, kde sa museli vyzliecť donaha. Naivne sa ešte pýtala esesákov, ako si v tej kope kabátov neskôr nájde ten svoj. Topánky si mohla nechať.

Šperky a všetky cennosti pohádzali do dvoch debien. Prechádzali popri tlstom esesákovi, ktorý si obzeral ich nahé telá. To najväčšie potupenie ešte len prišlo. Edita letmo ukáže na predlaktie zahalené dlhým rukávom tenkého pulóvra. Skrýva pod ním vytetované číslo. Keď ich „označkovali“, tak im vyholili všetko ochlpenie na tele, hlavu pomazali dezinfekčným prostriedkom. „Bolo to také ponižujúce.“

Z TÁBORA LEN CEZ KOMÍN

Stále to nebolo to najhoršie, čo na mladé dievča v priebehu 24 hodín čakalo. Prešli do spŕch, kde po dlhom čase pocítili teplú vodu. Potom ich odviedli do baraku, ktorý dostal prezývku Kanada. Boli tam totiž vzácne veci – oblečenie. Napriek chladu však dostali na prídel veci ako na teplé letné mesiace. Tenké spodky, sukňu a pulóvrik. Ešte že si stále držala tie čižmy v ruke. Po chvíli prišla aj o ne. Tie, čo ich strážili, im ich zobrali a namiesto

nich dostali dreváky. „Nedalo sa v nich vôbec chodiť. V Osvienčime bolo stále blato, a tak sme sa pri každom druhom kroku v tých drevákoch doňho zabárali."

Po privítacom procese sa Edita dostáva na barak. Kde sa pýta, čo sa mohlo stať s jej rodičmi. Odpoveď je krutá. „Zabývanejšie" väzenkyne jej ukážu na komíny, ktoré už videla. „Tam išli. Odtiaľto sa dostaneš von len cez komíny."

Plakať nedokázala. „Bola som v takom šoku. Človek to vôbec nemohol spracovať. Predstav si, že prídeš z normálneho života, odtrhnú ťa od rodičov, za päť minút o nich prídeš, vyzlečú ťa, oholia. Čo má človek cítiť? Bola som ako bez rozumu, bez hlavy."

Edita si akosi automaticky stanovila jediný cieľ – prežiť. Mala šťastie, pretože sa dostala ako pomocná sila do kuchyne. Od skorého rána do večera šúpala zemiaky a cviklu. V kuchyni však dostala aj mlieko, čo bolo nevídané obohatenie táborovej stravy. Rovnako ako cvikla, do ktorej si sem-tam zahryzla.

Kam ísť?

Podobné šťastné náhody, vďaka ktorým prežila, ju sprevádzali i naďalej. Vianoce už strávila v nemeckom Ravensbrücku. V ženskom koncentračnom tábore spočiatku nepracovali, len chodili každé ráno na apel – spočítavanie väzenkýň. Až po niekoľkých dňoch prišla tvrdá práca. Od rána do včera nakladala kamene do vozíka a zvážala ich do blízkeho jazera. Tam kamene vysypali a vozíky mohli nanovo plniť. Zbytočná práca, len aby väzenkyne unavili.

Edita už strácala sily. Jedla nebolo veľa a práca bola veľmi namáhavá.

Po čase sa však ako jedna z mnohých z tábora dostáva do továrne na lietadlové motory. Riaditelia okolitých firiem si ich prišli vybrať do tábora. Väzenkyne museli ukázať jazyk a ruky, ako keby boli kravami na trhu.

„Stále som bola optimistická. Tých strojov ubúdalo a počuli sme už aj, ako bombardovali Berlín." Bolo to znamenie, že koniec vojny sa blíži. S postupujúcou sovietskou armádou sa z fabriky opäť dostala do tábora. Už tam nemuseli nič robiť. Po čase im esesáci povedali, že kto chce, môže odísť. „Bála som sa, že to vyhodia do vzduchu, tak som išla tiež." Poriadne však ani nevedela, kde je. A kam ísť? Veď všetkých stratila.

Išla teda za ostatnými. Skončila aj s niekoľkými ďalšími väzňami u jednej sedliačky na dvore, ktorá im dala teplé mlieko aj chlieb. Vyčerpaná ihneď zaspa-

la. Zobudila sa na to, ako ich žena budí, že idú Američania. Tí len prechádzali okolo. Edita si spomína, že Ravensbrück a okolie oslobodili Sovieti. Nedá na nich dopustiť.

Z Bratislavy rýchlo preč

„No a teraz si dajme kávu a keksy.“ Pomedzi to, ako si odchlipkáva a ujedá z maslových sušienok, začne spomínať na slovenské pesničky, ktoré si stále pamätá. Bezchybne zaspieva úvod „Anička, dušička, poď si ku mne hopkať...“ Jej slovenčina je aj po desaťročiach výborná – pri speve aj rozprávaní. Pravdaže, párkrát sa jej do viet primieša nemčina. „Viete, v nej sa mi už lepšie rozmýšľa.“ Nečudo, veď Bratislavu veľmi rýchlo po vojne opustila.

Čoskoro si uvedomila, že v tomto meste nemôže ostať žiť. Hoci sa stretla s Fredom, svojou láskou spred deportácie, stále jej všetko pripomínalo to zlé, čo zažila. Opäť stretávala známe tváre, vrátane bývalých priateľov, ktorí ju a jej rodinu počas vojny prestali zdraviť. Bolo to sklamanie, na ktoré sa nezabúda.

A tak Freda opustila a radšej odišla so strýkom do Prahy. Strýko bol jedným z mála priamych príbuzných, čo prežil Terezín. Staral sa o ňu ako o vlastnú dcéru. Po čase s jeho rodinou prešla do Kraslíc, kde riadil fabriku na šitie. Edita sa zaučila tiež.

Z Kraslíc to bolo na skok do Nemecka. A ona sa opäť zaľúbila. Nepochopiteľne do Nemca. „Láske nerozkážeš. Bol taký milý. Veď nie každý Nemec bol nacista.“ K svadbe však nedošlo. Zrazu za ňou prišiel známy, ktorý jej vysvetľoval, že život na vidieku nie je nič pre ňu. Odišla do Lipska, kde sa prihlásila na židovskej obci. Jej milý plakal, ale ju to neobmäkčilo. Dnes sa čuduje, ako to mohla urobiť.

Z česko-nemeckej hranice sa Edita dostala do Berlína, kde si našla miesto v židovskej nemocnici. Najskôr mala len izbu na ubytovanie, ale vrchná sestra ju rýchlo presvedčila, aby sa zaučila. Pôvodný plán totiž bol, že jej ďalšie kroky budú smerovať do Izraela. Ale tam sa nikdy nedostala. „Našla som si priateľov, priateľky a začala žiť...“ Berlín jej učaroval a pri práci zdravotnej sestry ostala tiež.

V tej chvíli ešte stále nechápala, čo všetko sa vlastne udialo. „Myslím si, že dnes trpím viac ako vtedy,“ priznáva výčitky za vlastných rodičov a sestru. Veď sa nacistom prihlásili len zo strachu o ňu. „Ja žijem, oni sú mŕtvi.“

Po rokoch mlčania

Osvienčim či Ravensbrück bol však pre ňu tabu. Otázky na túto tému ignorovala. Odmietala hovoriť o zážitkoch, pretože by ich aj tak nikto nepochopil. „Všetko, čo som zažila, som dala do škatuľky a tú som zavrela."

Ticho prelomil až jeden fínsky novinár. Priateľ jej známej, ktorý sa opýtal, či by mu neposkytla rozhovor. Súhlasila. „A tak som raz zrazu vykukla z fínskych novín. Ako som škatuľku otvorila, tak som zistila, že mi to robí dobre."

Začala chodiť medzi študentov, na stredné školy aj univerzity. Verí, že dnešní mladí ľudia sú už lepší a nedopustia, aby sa niekedy zopakovalo to, čo prežila.

V rámci osvety spolupracovala aj s nadáciou známeho amerického režiséra Stevena Spielberga Shoah Foundation.Nakrútila niekoľkohodinový videozáznam spomienok na holokaust. Pri zmienke o Spielbergovi nevynechá ani jeho film Schindlerov zoznam. Videla ho tri- či štyrikrát. Veľmi sa jej páčil, až na to, že najhoršieho esesáka hral jej obľúbený herec Ralph Fiennes.

Edita je impulzívna. Tak ako sa zrazu rozhodla hovoriť o holokauste, sa jedného dňa vychytila aj na návštevu Bratislavy. Bolo to ešte pred pádom komunizmu. A potom chodievala každý rok. Dnes už na to nemá síl. Pred dvomi rokmi spadla a mala zlomenú chrbticu. Odvtedy sa ťažko pohybuje. Do Bratislavy ju to však stále ťahá. Kam najviac? „Predsa do Grémia," odpovedá bez váhania. V Grémiu prežívala so svojimi bratislavskými priateľmi svoje šťastné návraty na Slovensko. Dnes si s nimi už len telefonuje. „Zavolala by som im, že som došla, a oni by ihneď prišli."

Nedá sa jej neuveriť.

Úkol k zamyšlení:

Popřemýšlejte, jak by se text, který má obrovský potenciál, dal lépe zpracovat. Zřejmě by mu stačil jen významnější zásah editora, takzvaných „druhých očí".

Editor je v novinách důležitý. Není do tématu ponořen jako autor, je prvním čtenářem a zároveň profesionálem, který může textu výrazně pomoci.

Editor by tedy měl autorovi položit dotaz: Je nutné, aby čtenář věděl, kam všude se paní Edita stěhovala nebo že měla v pozdním věku úraz? Příběh se těmito odbočkami zbytečně komplikuje. V tomto případě by pomohla selekce informací. Čtenář nemusí vědět vše.

V textu jsou ale i funkční odbočky, tzv. reportážní vsuvky (stará paní kouří, v popelníku přibývá cigaret, jí máslové sušenky...), vždy předcházejí něčemu, o čem se Editě špatně mluví. Tyto pasáže naopak text dramatizují.

Za úvahu by stálo využít love story jako kostru celého textu. V textu jsou naznačeny dvě – Fred a Němec. Čtenář nemusí znát výčet lásek staré dámy, bylo by zajímavější zjistit podrobnosti obou příběhů a využít jen ten silnější.

- Židovka po válce miluje Němce. To je příběh jak z hollywoodského filmu. Jak se seznámili? O čem se spolu bavili? Za jakých okolností se do sebe zamilovali? Komentoval její číslo na zápěstí? Jak oba vnímali to, co se stalo? Jak jejich vztah vypadal? Proč se vlastně rozešli? Zůstala už pak navždy sama?

- Pokud by byl vyhodnocen jako silnější příběh o lásce s Fredem, musel by se Fred objevit na scéně hned zpočátku. Jak se poznali? Kde se scházeli? Myslela na něj v koncentračním táboře? Co se nakonec stalo? Přestala ho milovat, nebo jí připomínal staré časy? Vracely se jí vzpomínky, když byla s ním? Co přesně se jí vracelo? Jak proběhlo první setkání po válce? O čem se bavili? Vypadal stejně? Co dělal za války? Sháněl se po ní? Prohlíželi si staré fotografie, na nichž byli ti, kdo už se nevrátili? Jak se rozešli? Kvůli čemu?

ZPRÁVA

Složitější než zprávu napsat, je najít námět. **Čili vidět v tom, co se děje okolo, zprávu.** Někdy zprávu tvoří aktuální události – krimi, politické, kulturní. Někdy se zdánlivě „nic neděje“ a tehdy přichází na řadu vnímavost k tomu, o čem se lidi baví, třeba i v hospodě, sledování trendů, statistik, Facebooku, osvědčené obvolávání zdrojů. To, že o ničem zrovna nevíme, neznamená, že se v našem okolí právě neodehrává něco zajímavého. Každý novinář se věnuje určité konkrétní oblasti a je na něm, aby si vybudoval svou síť informátorů, včetně pravidelně a automaticky zasílaných zpráv z různých institucí atd. V mediální teorii se můžete setkat s termínem „rutinní zpráva“; ta vzniká zpracováním běžné denní informační agendy, tedy toho, co do redakce připutuje z venčí. Ani v takových případech není role novináře čistě pasivní, dané informace by měl ověřit a zpracovat. Téma na zprávu by v každém případě mělo vzejít z redakční debaty, v níž má sice poslední slovo vedoucí rubriky nebo šéfredaktor, ale v níž řadový novinář může aktivně diskutovat a oponovat. Novinář by měl vždy vědět, proč danou zprávu píše, a že to není v něčím zájmu.

OČIMA REPORTÉRKY

Za prací domácího zpravodaje stojí systematická práce. Jak hledá náměty reportérka **Sabina Slonková** (Aktuálně.cz, později šéfredaktorka MF DNES, Neovlivni.cz)?

„Náměty na zprávy hledám asi jako každý novinář například z veřejně dostupných zdrojů. Stane se nějaká událost, chci se o ní dozvědět víc. Chci například vědět, jak je to do-

opravdy, ne jak říká oficiální verze. Další zdroje zpráv jsou schůzky s nejrůznějšími lidmi, s nimiž se čas od času potkávám. Jsou z různých oblastí veřejného života či státní správy a firem a vědí, co se u nich v „oboru“ právě děje zajímavého. Další náměty vznikají v redakci, kdy se shodneme, že je třeba se na nějakou věc zaměřit a prozkoumat ji.“

Veřejně dostupné zdroje jsou například: statistiky, rejstříky, stránky ministerstev, úřadů, katastr nemovitostí, svazky.cz, databáze Ústavu pro studium totalitních režimů či Archivu bezpečnostních složek, seznamy diplomových prací, diplomové práce atd.

A protože to, co hledáte, jsou aktuální informace, je dobré s institucemi, které vás zajímají, navázat kontakt. Požádat mluvčího, aby si vás zařadil do databáze a posílal avíza, novinky nebo tiskové zprávy.

Užitečný elektronický odkaz

Český statistický úřad

http://www.czso.cz/

Policie České republiky – statistické přehledy

http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx

Český hydrometeorologický ústav

www.chmi.cz/

Obchodní rejstřík, insolvenční rejstřík, justice

http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx

ČOI

http://www.coi.cz/

Úkol k zamyšlení

Které otevřené zdroje byste dále mohli použít?

Řekněme, že jste ve statistice našli údaj, že Česká republika má z evropských zemí největší procento obyvatel nad 65 let. Řekněme 20 procent. Jak byste informaci využili? Má tato informace potenciál zprávy? Koho byste oslovili, aby vám situaci okomentoval?

Řešení:

Podle statistiky z roku 2011 měla Česká republika ve skutečnosti něco přes 15 procent obyvatel nad 65 let. Pokud by měla přes dvacet, byl by to skutečně nejvyšší podíl v Evropě a důvod k pátrání. Toto prvenství v současné době patří Německu. Kdybychom dospěli ke 20 procentům, pak je třeba se ptát proč? Ptát se můžeme několika odborníků.

Otázka pro statistika: Může za to nízká porodnost? Proč se nevyplácí mít děti?

Otázka pro sociologa (případně pro bezdětné páry ve věku cca 35 let): Z jakého důvodu současná mladá generace odsouvá založení rodiny?

Otázka pro ekonoma: Užijeme v budoucnu své důchodce? Dokáže se stát postarat jednou i o nás? Jaká je prognóza?

Otázka pro důchodce: Jsou služby pro důchodce (domov důchodců apod.) dostačující a dostupné? Co nejvíc postrádají? Co působí největší potíže? Jak dlouho se čeká na zařazení do domova důchodců? Jak dlouho na operaci? Za kolik musí dnešní důchodce vyžít?

Otázka pro zahraniční novináře, politology, politiky: Jak situaci řeší v ostatních zemích, kde mají podobná čísla?

Zprávu je třeba postavit na nejzajímavějších informacích. Hned do úvodu patří odpovědi na otázky: KDO? KDE? KDY? a CO? Je třeba si promyslet strukturu zprávy předem, vědět, co chcete sdělit.

Špatně napsaná zpráva je podle reportérky **Sabiny Slonkové** taková, „která je nesrozumitelná, a po jejímž přečtení mám ještě víc otázek, než když jsem si přečetla titulek“.

Výklad statistiky

Představte si, že ve statistice zjistíte, že roste počet případů domácího násilí. Znamená to, že muži víc bijí ženy (nebo ženy muže)? Nemusí to tak být. Nárůst může vysvětlovat třeba jen prostý fakt, že takové chování lidé z nějakého důvodu víc hlásí. Třeba proto, že mají větší důvěru v policii nebo že vznikla nová linka na podporu obětí, která je úspěšná v řešení problémů. Výkladů statistických čísel může být víc, novinář se musí ptát po skutečných důvodech překvapivých čísel. Ptát se může policie, statistiků, sociálních pracovníků a vždy obětí.

K tomu, abyste mohli začít psát zprávu, je dobré mít **storku**. Znát příběh člověka, od něhož se zpráva „odpíchne“. V případě zprávy o násilí osobu, která něco podobného zažila (ženu či muže, důchodce). Můžete ji najít v azylovém domě nebo ve svém okolí. Pokud můžete použít její jméno, určitě to přispěje k věrohodnosti textu. Pokud je osoba v nebezpečí, máte právo chránit svůj zdroj, tedy napsat např. žena, která si nepřála zveřejnit své jméno.

Nikdy si práci nezjednodušujte tím, že si příběh vymyslíte. Je to nepřípustné, neprofesionální, neetické, a navíc je opravdový příběh vždycky plastičtější, barvitější. A mnohdy vás téma zavede jiným než původně předpokládaným směrem.

Buďte diskrétní. Pokud si osoba nepřeje, abyste odkryli místo jejího útočiště či její identitu, nedělejte to v novinách ani mimo redakci.

Storkou se dá text začít. Pokud máte čtenáře přesvědčit, aby četl dál, musíte mu dát důvod, proč se o tento příběh má zajímat. Musíte jej zasadit do kontextu, v čemž může pomoci právě statistika. Ta ukáže, že toto není zdaleka ojedinělý případ, ale trend. Stačí jedna věta:

Příklad

Stejné problémy jako Eva Nováková řeší v České republice každá pátá žena.

Tento fakt dá příběhu váhu. Nyní už přichází vysvětlení, proč to tak je – vysvětlovat může statistik, psycholog, policista ad. Každý může vidět situaci z jiného úhlu, proto je dobré kontaktovat kohokoli, o kom si myslíte, že má k tématu co říct. Databázi novinářských kontaktů si každý reportér buduje dlouhodobě podle toho, jakou oblastí se zabývá.

Zpráva musí být vyvážená a objektivní. Zpráva není story či rozhovor, kde si zpovídaný může říkat, co chce. Zpráva musí být ověřená. Řekne-li tedy například jeden politik o druhém, že krade, nelze to jen tak napsat. Je třeba se pídit po důkazech a v případě, že tomu vše nasvědčuje, pak konfrontovat údajného „zloděje". Tato část novinařiny vyžaduje odvahu. Bez ní ale zprávy psát nelze. Pokud „zloděj" telefon položí, nebo se reportérovi záměrně vyhne, lze napsat: „Poslanec Jan Novák na dotaz neodpověděl. Položil telefon." Nicméně takový postoj je vždy méně cenný, než když protinázor získáte.

Ptejte se klidně, bez osočování, bez urážek, pokud možno profesionálně: „Poslanec XY tvrdí, že jste mu nabízel úplatek 100 tisíc korun. Už na vás podal trestní oznámení. Je to tak? Nyní máte prostor, abyste vyjádřil své stanovisko..."

Texty bez protinázoru působí nevěrohodně, dokonce mnohdy tak, že máte v úmyslu někoho poškodit. Stejně nevěrohodně působí, když máte informaci (třeba osočení) z anonymního zdroje. Znamená to, že člověk, který vás informoval o nekalých praktikách, se bojí totéž zopakovat do novin pod svým jménem. Když si za svým nestojí ani váš „zdroj", jak si můžete za informací stát vy?

Dále existují případy, u nichž redaktor zná svůj zdroj, ale z nějakého závažného důvodu jej utajuje (bojí se třeba o bezpečnost svého zdroje). I v takových situacích však musí zvažovat, zda na případu nepracovat déle a nesnažit se sehnat někoho, kdo fakta potvrdí. Texty postavené na citacích utajovaných zdrojů nejsou totiž příliš přesvědčivé. Někdy to však není možné jinak a každý novinář má nakonec právo chránit svůj zdroj.

Názor a protinázor nestačí. Dodejte fakta.

Když se vám podaří získat dva protichůdné citáty, jste téměř u cíle, opravdová práce však teprve začíná.

> *„Poslanec xx krade, krade jako straka. A ještě mi nabízel úplatek 100 tisíc korun. Už jsem na něj podal trestní oznámení," říká XY.*
>
> *„Prosím vás, to je samozřejmě nesmysl. Nikdo na mě žádné trestní oznámení nepodal," hájí se YZ.*

Postavit tyto dva citáty proti sobě ale nestačí. Je třeba hledat fakta a na základě nich čtenáře informovat o tom, jaká je skutečnost a kdo tu lže. V tomto případě je to jednodu-

ché – zda XY podal trestní oznámení, může potvrdit, nebo vyvrátit policie. Zároveň, pokud XY podání podával, má jistě patřičné dokumenty a důkazy, se kterými by se novinář měl důkladně seznámit.

Úkol k zamyšlení

Přečtěte si následující text. Co vám v něm chybí? Z jakého důvodu jsou zvýrazněné některé části? Zkuste je přepracovat do správné podoby.

Jsem něžný, tak pacient operaci nepoznal, hájí fiktivní zákroky

Michaela Svobodová, 26. 10. 2012, Mladá fronta DNES

PRAHA Podívala se tam spíše z dlouhé chvíle. On-line přístup ke své zdravotnické dokumentaci totiž neměla pacientka z Ústí nad Labem zase tak dlouho.

Zarazila se. Již před dvěma lety se z Prahy odstěhovala a najednou ve svých záznamech čte, že její bývalý stomatolog dostává peníze za to, že ji v hlavním městě ošetřuje. Obrátila se tedy na svou zdravotní pojišťovnu, která začala po nesrovnalostech okamžitě pátrat. Ale dřív, než stihla cokoliv zjistit, úředníkům se ozvala další rozzlobená klientka. Tentokrát z Prahy. Její stížnost byla skoro stejná.

Jeden pacient, třináct operací

A tak se pojišťovna podívala i na další klienty. Zejména takové, kterým stomatolog údajně prováděl náročnou chirurgickou operaci. Na seznamu se tak ocitli lidé, které v průběhu posledních čtyř let operoval lékař třeba i třináctkrát. Pojišťovna je obeslala a nadpoloviční většina ze skoro sedmdesáti lidí odpověděla, že takové zákroky nepodstoupila. Ze srovnání navíc vzešlo, že v celkovém přehledu prováděl velké chirurgické zákroky nejčastěji ze všech pražských zubních ordinací.

Revizní lékař pojišťovny se za stomatologem okamžitě vydal. Očekával, že zubař se pod tíhou argumentů přizná k podvodu, ale mýlil se. Jeho reakce byla úplně opačná. „Co má být, je to tvrzení proti tvrzení, jak mi to chcete dokázat," bránil se muž podle Karla Máchy, který celou revizi vedl. Ve snaze obhájit se zkoušel údajně i jiné výmluvy. „Operuji tak něžně, že to pacienti ani nepoznají," tvrdil třeba. Jenže podle stomatologů jsou vykazované operace velmi bolestivé.

Člověk by si do konce svého života pamatoval i jednu, natož třináct.

Pojišťovna nakonec přišla s celým seznamem dalších podezřelých výkonů. Sehnala třeba klienty, jimž pojišťovna ošetření platila, ale oni k lékaři už léta nechodili. „Po konzultaci s naším právním oddělením jsme se rozhodli podat trestní oznámení," uvedla tisková mluvčí pojišťovny ministerstva vnitra Hana Kadečková.

Pacient byl ve vězení

Případ tedy převzala policie. A dluh stomatologa ještě prohloubila. Zjistila totiž další případy, kdy lékař ošetřoval za nemožných podmínek. Třeba pacienta, který v tu dobu seděl ve vězení. Nebo že si nechával platit za operace v době, kdy sám objevoval krásy Spojených států. Nakonec se k žalobě přidaly i tři další zdravotní pojišťovny. Celkem je stomatolog připravil skoro o jeden a půl milionu korun. V létě tohoto roku peníze pojišťovnám vrátil. To může být považováno za polehčující okolnost u soudu, který je naplánován na 12. prosince. Pojišťovny již dlouho vzkazují pacientům, aby výkazy o své zdravotní péči kontrolovali. Jedině tak se mohou tyto případy odhalit. Často totiž pojišťovnám chybí dostatek důkazů, že se lékař skutečně snažil finančně obohatit.

„Pacienti se na nás obrátí s nesrovnalostmi, ale pak se leknou a vezmou to zpět," posteskl si Mácha.

V textu chybí jména hlavních dvou postav, lékaře i pacientky. Je nějaký důvod, proč založit takovou zprávu na postavách beze jmen?

Vyznačená pasáž je navíc příkladem neseriózní citace. Citovat můžete pouze člověka, se kterým jste mluvili. Přebírat citát z druhé ruky není profesionální.

To, co revizní lékař říká, můžete popsat maximálně v jeho citaci, např.: „Když jsem přišel případ prověřit, lékař mi lhal. Je prý tak něžný, že pacient o zákroku ani nevěděl," říká Karel Mácha, který revizi vedl.

Poté konfrontujte lékaře a zeptejte se ho, zda to tak bylo. Pokud nekomunikuje, můžete citovat jeho výpovědi u soudu ze soudních spisů.

Není ale možné uvést výpověď Máchy jako citaci zubaře, se kterým jste nikdy nemluvili, např.: „Operuji tak něžně, že to pacienti ani nepoznají," tvrdil třeba.

Citujte vždy z první ruky. Pouze citáty, které jste sami slyšeli nebo nahráli.

V tomto případě je nepoctivý lékař anonymní. Zřejmě i proto autorka popustila uzdu své fantazii. Představte si ale situaci, že někoho v novinách osočíte z nepoctivosti, uvedete jeho jméno a do úst mu vložíte citát, který jste od něj nikdy neslyšeli. To může způsobit velký problém či vést k soudnímu líčení.

Největší úskalí této zprávy tkví v tom, že očividně vychází pouze z jediného zdroje – informací od pojišťovny.

Utajený zdroj

Úkol vyžadující četbu

Pročtěte si noviny. Hledejte text, v němž se objevují formulace:

...sdělil redakci muž obeznámený s vyšetřováním, který si ale nepřál zveřejnit jméno.

...řekla žena, která z obavy před mstou chtěla zůstat v anonymitě.

...řekl muž, jehož identitu redakce zná, který však promluvil jen pod podmínkou anonymity.

Jak na vás tyto formulace působí? Používá novinář pouze křestní jméno osoby, o níž píše? Má to nějaký důvod?

V jakých případech byste vy chránili svůj zdroj? Zejména v případě kauz, které se rychle vyvíjejí, je novinář pod tlakem: vydat informaci z anonymního zdroje, nebo vyčkat s rizikem, že zprávu přinese dřív konkurence? Vždy je třeba postup velmi zvažovat.

Kuřimská kauza

(O této kauze si přečtěte zde: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%99imsk%C3%A1_kauza.)
Novináři se tolik snažili, aby byli první, že ve více novinách, nejen bulvárních, ale i seriózních, vyšla fotografie nahého spoutaného dítěte. Teprve zpětně se začalo hovořit o tom, že zveřejňovat podobné materiály je neetické: dítě bylo obětí trestného činu a medializací ještě více utrpělo. Případ vedl ke změně zákona. Oběti, zvlášť dětské, musí novinář chránit a respektovat. Nesmí je identifikovat, pokud si to samy nepřejí.
O takzvaném Náhubkovém zákoně si přečtěte zde: http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hubkov%C3%BD_z%C3%A1kon.

TIP

Tip reportéra

Esem mezi domácími zpravodaji je Jaroslav Kmenta, který se z redaktora domácí rubriky MF DNES vypracoval na investigativního reportéra a spisovatele. Dnes pracuje pro časopis Reportér.

Jak hledáte náměty na zprávu?

V novinařině nejde jen o to umět zprávu napsat. S tím si dobrý novinář nevystačí. V dnešní době rychlých zpráv a přemíry informací na internetových serverech je umění najít vhodný a konkurenceschopný námět.

Pokud jde o zpravodajství (s náměty na investigativní reportáže je to trochu jinak), klíčem k úspěchu je „vydolovat“ co nejvíce informací z nějaké aktuální události.

Uvedu jeden konkrétní příklad. V roce 2007 sháněl Mirek Topolánek (ODS) podporu několika sociálních demokratů pro svou novou vládu. Na serverech vyšla rychlá zpráva, že poslanec ČSSD Michal Pohanka oznámil, že pravicovou vládu podpoří „z ideových důvodů". Pak ale Pohanka zmizel, slehla se po něm zem, někde se schovával, a měl dokonce ochranku z obavy před pomstou Jiřího Paroubka (ČSSD).

Můj šéf Jiří Kubík mě tehdy pověřil, abych se na případ podíval. Po pár schůzkách (s poslanci a s poradci poslanců) jsem pochopil, že o nestandardním počínání Pohanky má detailní informace jen jeden muž: Topolánkův poradce Marek Dalík. Proto jsem se s ním setkal, vyzpovídal ho a za pár dní vyšla zpráva, že Pohankovi pomáhá se skrýváním Topolánkův poradce a že je to celé hra ODS. Následovaly články o tom, jaká je Pohankova motivace, jaké jsou jeho majetkové poměry atd. Všechno to byly zprávy v rámci aktuálního zpravodajství.

Takže za prvé: jde o to vyhodnotit, co je silné téma. Tím v tu chvíli Pohankovo prapodivné počínání bylo, protože výrazně ovlivňovalo sestavení vlády.

A za druhé: najít v tématu nové a podstatné informace (Kdo chrání Pohanku? Proč to Dalík dělá? Jaké má motivace Pohanka? Atd.)

Z mé zkušenosti plyne, že klíčové je shromáždit celou řadu detailů, které pak vytvoří celkovou mozaiku zprávy.

Na hledání témat neexistuje nějaká univerzální poučka. Vždy je nutné vycházet z konkrétní situace a spoléhat na instinkt.

Jak vypadá špatně napsaná zpráva? Nebo jinak – co zprávě nesmí chybět?

Napsat zprávu jsem se naučil v agentuře ČTK. Tam jsem svou novinářskou kariéru začínal. Hlavní poučkou bylo, že to nejdůležitější sdělení se musí vejít do prvních dvou vět. Takže když napíšu dvacetiřádkovou zprávu, nesmím schovat důležitou a novou informaci doprostřed, nebo dokonce na konec zprávy. Když pak někdo agenturní zprávu přebírá, obvykle se jim nevejde do novin, televize či rozhlasu celá zpráva, ale jen prvních pět řádků. Je to železné pravidlo, které dozajista platí dodnes.

Nicméně s rozvojem internetového zpravodajství se napsání zprávy do papírových novin hodně proměnilo. Když pominu kratší zprávy, jako jsou „jedňáky" a „dvojáky" („jedňák" – zpráva na jeden odstavec, „dvoják" – zpráva na dva odstavce, pozn. aut.),

krátké či telegrafické zprávy, tak ty větší „zprávy dne“ se v novinách píší trochu jiným stylem. Začne se třeba víc reportážně nebo příběhově, ale hned za tento úvod (třeba do druhého odstavce) se už musí vměstnat tvrdé zpravodajství: co se stalo, kdo to říká, kde se to odehrálo, co bylo obsahem toho daného jednání atd.

Nejde jen o to, aby se tímto způsobem napsala čtivější zpráva, která by se odlišovala od běžného internetového či agenturního zpravodajství. Cílem tohoto pojetí je také umožnit čtenáři chápat nové informace v nových souvislostech.

Uvedu to na příkladu. 18. června 2005 utekl ze své vily při domovní prohlídce podnikatel Radovan Krejčíř. První dva dny vycházely jasné zprávy o tom, že „utekl podnikatel“, „policie po něm pátrá“, „kdo za to může“ atd. Třetí a čtvrtý den se ale už hledaly odpovědi na otázky: Za jakých okolností Krejčíř utekl? Jak se mohlo stát, že zmizel z vily plné policistů? A tady už musíte psát zprávu více reportážně (či analytičtěji). A od začátku v souvislostech.

Takže tady je autentická zpráva, která v **MF DNES vyšla 22. 6. 2005** (čtyři dny po útěku).

Policisté neřekli o útěku celou pravdu

Ještě v pondělí to vypadalo, jako kdyby podnikatel Krejčíř zmizel z obležení téměř dvacítky policistů jako iluzionista David Copperfield. Teď je jisté, že nešlo o kouzlo, ale o neschopnost policistů.

Praha – Podnikatel Radovan Krejčíř, který v sobotu ráno utekl detektivům, když u něj dělali domovní prohlídku, si s policií pohrál jako kočka s myší. Ukazuje se totiž, že si ve své vile za přítomnosti téměř dvacítky detektivů dovolil procházet z jedné místnosti do druhé a nikdo si ho ani nevšiml.

Podle nejnovějších informací totiž Krejčíř neutekl detektivům rovnou ze záchodu, kam mu dovolili policisté jít bez pout, ale z úplně jiné místnosti, kam Krejčíř nepozorovaně přeběhl. To vnáší do případu zcela nové světlo a posiluje podezření, že policisté při zákroku totálně selhali. „Bylo to jednoznačné selhání celého týmu, který se na té akci podílel. Jednou větou: Byla to katastrofa,“ řekl včera MF DNES náměstek protikorupční služby policie Milan Šiška, jehož lidé nechali Krejčíře z luxusní vily v Praze-Černošicích po osmi hodinách domovní prohlídky uprchnout.

O víkendu přitom policie zveřejnila to, že Krejčíř utekl kvůli nepozornosti jedno-

ho detektiva, který ho měl hlídat, když byl podnikatel na toaletě.

„Nebylo to pochybení jednoho člověka. Ze zatím dostupných informací vyplývá, že postup policistů byl nesoustředěný, nepřipravený, chaotický a částečně i naivní," prohlásil Šiška a dodal: „Viníci budou odhaleni a náležitě potrestáni."

Detektivové prý nejdříve pochybili už tím, že na konci domovní prohlídky sňali Krejčířovi pouta, aby se mohl podepsat pod protokol. A pak porušili rozkaz, aby Krejčíře po celou dobu zásahu hlídali vždy minimálně tři lidé. Tento rozkaz vydal písemně před zásahem druhý náměstek služby Josef Bečvář, pod nějž podobné operace spadají. Krejčíře však na záchod doprovázel jen jeden detektiv.

Tento muž navíc selhal, když se nechal Krejčířem uprosit, že si na záchodě zavře dveře. A vše bylo završeno tím, že se hlídající detektiv pravděpodobně otočil a nedával pozor, nebo se dokonce úplně vzdálil od toalety. Krejčíř pak této nepozornosti využil a přeběhl do vedlejší místnosti, kde vyskočil oknem na zahradu. (Místnost, kam ho detektivové původně pustili na záchod, neměla okno.) „Hlídali ho všichni, ale vlastně nikdo. Podnikatel pak využil domácího prostředí a vypařil se," řekl náměstek Šiška.

Než detektiv zjistil, že Krejčíř pláchnul, uplynulo asi půldruhé minuty. Za tu dobu stačil podnikatel překonat jednu branku na zahradě a tady se dostal k autu, které jinak používala jeho ochranka, a ujel. Policie vyšetřuje i tuto okolnost, a pokud prokáže, že někdo Krejčířovi vědomě pomohl – třeba přenecháním klíčků od zapalování – bude stíhán za nadržování. „Zajistili jsme záznamy z bezpečnostních kamer, které má podnikatel v domě, a podle toho snad poznáme, jak k tomu útěku venku došlo," řekl Šiška. Záznamy včera policie odeslala do kriminalistického ústavu. Selhání policistů vyšetřuje zvláštní odbor policejního prezidia.

Špatně napsaná zpráva je tedy taková, v níž chybí hlavní sdělení, zdroje nebo souvislosti. Dobrá zpráva má vedle těchto atributů ještě něco navíc: detaily a příběh.

Zpráva na internetu

Úplně jiné zákonitosti než klasická novinová zpráva má zpráva na internetu. V první řadě jsou internetoví čtenáři méně trpěliví a dají vám méně času. Hlavní sdělení tak klidně napište už do titulku. O tom, zda si čtenář zprávu rozklikne, nebo ne, rozhoduje pár vteřin, proto musí být nejatraktivnější právě začátek.

Snažte se psát co nejjednodušší a nejkratší věty. Nepouštějte se do složitostí. Klidně čtenáře podceňujte. Hodně se diskutuje o tom, s jak velkou obeznámeností čtenářů má autor počítat. V případě internetových zpráv neuděláte chybu, když budete počítat s tím, že čtenář neví o tématu zhola nic. Pište maximálně jednoduše. Čtenáři internetového zpravodajství těkají, čtou heslovitě, přeskakují. Na složitosti v zásadě není čas.

Příklad

Fico tvrdí, že… – Špatně. Novinář předpokládá, že čtenář ví, kdo je Fico. Toto lze použít až v průběhu textu, kdy už jste Fica alespoň jednou představili.

Slovenský premiér Robert Fico… – Správně. Je jasně řečeno, kterého Fica máte na mysli a jaká je jeho funkce.

Úskalí internetové zprávy

Úskalím je, že rozhodují minuty, kdy se zpráva vydá. Redaktoři jsou hodnoceni podle toho, jestli byli první. Na tuto slabinu útočí takzvané virály – virální marketing. Jde o zprávy, které sázejí na to, že jsou tak atraktivní, že se šíří samy i díky sociálním sítím. Příkladem může být Krutart, tvůrčí skupina studentů z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Ta v říjnu roku 2011 natočila klip, v němž se studentka během hodiny svlékla. (Video můžete vidět zde: http://www.topky.sk/cl/100278/1289402/Striptiz-pocas-hodiny-dejepisu--Studentka-zo-Zlina-ukazala-vsetko-)

Filmaři záměrně video natočili tak, aby vypadalo jako amatérské video z přednášky. Téměř všechna bulvární, ale i seriózní média v Česku (iDnes, Lidovky atd.) a některá i na Slovensku záznam převzala, aniž by autenticitu záběrů ověřila. Ve skutečnosti video

vytvořili studenti fakulty multimediálních komunikací výše zmíněné univerzity, aby se naučili, jak funguje virál, a aby udělali velkou a levnou reklamu (ať už pozitivní, nebo negativní) škole.

Video se rozšířilo a během jednoho dne oblétlo zpravodajské servery. Jediný, kdo se pídil po tom, jestli se něco takového na akademické půdě skutečně stalo, byl Blesk. To je sice pochopitelné, protože bulvár má zájem o nahé studentky z podstaty svého zaměření, na druhou stranu u ostatních médií v tomto případě rozhodovala pouze rychlost. Video bylo svým obsahem atraktivní, tudíž na něj lidé masově klikali. Každému médiu tedy šlo zejména o to, aby publikovaný obsah čtenáři sledovali nejprve na jeho webových stránkách.

Klikání a sdílení na Facebooku je známkou sledovanosti, a tedy úspěchu. Snaha být první však byla v tomto popsaném případě tak frenetická, že nikde, kromě zmiňovaného Blesku, „neměli čas“ ani zvednout sluchátko a do školy zavolat.

Výhodou internetových zpráv ale je, že jdou upravovat i po vydání. Můžete je uvést na pravou míru či opravit chybu, které si korektor ani editor nevšimli.

Úkol vyžadující četbu:

Předchozí případ, kdy média doplatila na rychlý způsob práce, byl ještě poměrně nevinný. Následující článek Marka Švehly z týdeníku Respekt popisuje nebezpečnější manipulaci. Jak by se podle vás měla média zachovat v případě, že naletí?

Viz článek k tématu:

Nesnesitelná lehkost lhaní

Česká žurnalistika má velký problém

Marek Švehla, 26. 2. 2012 , aktualizace: 2. 3. 2012 14:36, Respekt

Na první pohled to vypadá „jen“ jako velká ostuda. Ve skutečnosti je ovšem problém, který teď mají čeští novináři, podstatně hlubší. Jak ukázal minulý týden, v Česku je velmi snadné napsat vylhanou, dehonestující zprávu a pak jen čekat, až ji bez dalšího zkoumání převezmou velká zpravodajská média. Otázka teď zní: Jak je to možné?

Řeč je o textu, který pro internetové Parlamentní listy napsal jejich autor Václav Prokůpek, člen otevřeně rasistické Dělnické strany, podvodník a násilník

odsouzený za napadení penzisty. Tento člověk napsal, že v Ústí nad Labem zmizel i s penězi pokladník nově založené romské strany. Ten samý den se zpráva objevila například na stránkách iDNES.cz, TÝDEN.cz., Nova.cz, ve zpravodajství Českého rozhlasu. Ráno ji pak přetiskla i Mladá fronta DNES či Právo. Díky příkladnému pátrání zpravodajského serveru Romea.cz, novináře Patrika Bangy a také policie se ukázalo, že jde o lež.

Parlamentní listy se čtenářům omluvily a s Prokůpkem prý zrušily spolupráci. Další média se ale k omluvě neměla. iDNES se vymluvili, že vymyšlený text z Parlamentních listů jen „monitorovali“, Právo sdělilo, že se sice pokoušeli zprávu ověřit, jenže „snaha o rychlost převážila nad snahou o přesnost“. Pohled do mediálního archivu pak ukazuje, že nikdo další se neomluvil.

Podstatnější je ovšem otázka z úvodu: proč bylo šíření téhle lži tak snadné? Jistě, mezi zpravodajskými médii je silný konkurenční boj a zvlášť ta internetová se předhánějí, kdo z nich dříve něco otiskne. V praxi však rozhodně neplatí, že by tiskla vše, co se namane. Dostat se s něčím na první stránku (tzv. home page) není snadné. U zpráv se zvažuje jejich atraktivita, ale i důvěryhodnost. Nebývá zvykem všemu věřit. Proč tedy najednou tolik redaktorů zprávě o zlodějském pokladníkovi uvěřilo?

Odpověď nabízí pohled do novinářské práce (zhusta u zmíněných médií) v uplynulém roce. Po vyostření rasového konfliktu na severu Čech se už několikrát stalo, že média včetně veřejnoprávní televize nebo rádia popisovala jako jednostranný a nevyprovokovaný romský útok něco, co se později během policejního vyšetřování ukázalo minimálně jako komplikovaný případ, kde nelze viníky jednoznačně určit. Novinářům stačilo jednostranné „svědectví“ etnických Čechů.

Podobně jako američtí novináři na jihu USA ještě v 50. letech s černochy i ti čeští inklinují uvěřit zprávám o romském násilí a zlodějství tak snadno, že ignorují své jindy zbožšťované profesní zásady. Netýká se to všech redakcí, řeč je ale o tak rozšířeném fenoménu, že jde bez přehánění mluvit o problému české žurnalistiky jako takové. Ta přitom například na rozdíl od německé nemá profesní instituce, které by mohly účinně zasáhnout. Vše závisí na samoregulaci, ta však teď nefunguje. To je konstatování, jež profesi škodí víc než všechny ekonomické krize dohromady.

V redakcích internetového zpravodajství zprávu ověřují a aktualizují mnohdy až ex post. Může se tak stát, že neúmyslně šíří lež.

Pokud člověk referuje ze zemí, které mají problém se svobodou tisku, může se dočkat ale i účelové manipulace či propagandy. Bránit se tomu je mnohdy beznadějné. Zatímco u českých serverů by člověk omluvu očekával, případně měl očekávat, účelovou lež její původce nemá zájem dementovat už z principu. Účelovou lží je náš mediální prostor zejména nyní, v době ruské agrese na Ukrajině, doslova zamořen. Autorům, kteří šíří záměrně lživé informace, se říká „trollové", kteří píší nejen články, ale i příspěvky v internetových diskuzích. Hovoří se o „informační válce".

Úkol vyžadující četbu:

Přečtěte si případ z Ukrajiny.

Kachna, co má dlouhé nohy: http://www.voxeurop.eu/cs/content/blog/1262971-kachna-co-ma-dlouhe-nohy

Zkuste se zamyslet, jak byste se jako novináři, jejichž text byl zneužit, bránili vy?

Rusofonní servery zmanipulovaly text české novinářky

Kachna, co má dlouhé nohy

Magdalena Sodomková , 8. 12. 2011, Presseurop

Stala jsem se součástí týmu, který se systematicky snaží očerňovat odpůrce ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče. Jako zahraniční reportérka jsem zostudila světového šampiona v boxu a muže, který má ambice stát se vůdcem opozice na Ukrajině – Vitalije Kličko. Jsem autorkou novinářské kachny. A tam, kde se

kachna psaná mým jménem šíří, se nemůžu bránit.Ale popořádku. Moje cesta do Kyjeva kachnou začala a kachnou končí. Na rozhovor s Vitalijem Kličkem jsme se s fotografem vydali poté, co všechny české zpravodajské servery a i část zahraničních psaly, že boxer oznámil – po schůzce s oligarchou Viktorem Pinčukem (manžel dcery Leonida Kučmy) – že nebude kandidovat na primátora Kyjeva, ale rovnou na post ukrajinského prezidenta.

Rádio Jerevan

V Kyjevě ale na nás čekalo překvapení, které jsem popsala na webu časopisu Reflex. Ten text měl být avízem na rozhovor, který právě vycházel v tištěné části časopisu. Psala jsem: Místo boxera za stolem sedí jiný Vitalij. Kovalčuk. Místopředseda Kličkovy strany Úder. A zřejmě se dost baví. „Vitalij Kličko se zpozdil v Berlíně. Jistě vám to zítra řekne sám, ale... byla to novinářská kachna. Nikdy oficiálně neoznámil, že bude kandidovat na prezidenta. Naopak bude opět kandidovat na primátora Kyjeva," říká pobaveně. Zatímco on se baví, letí mi hlavou: „Takže jste nás nechali přijet do Kyjeva, když je Kličko v Berlíně, a pak nám tu ještě oznámíte, že to celé byla zpráva rádia Jerevan?"

Nejsem zřejmě sama, kdo se bude divit. V Daily Telegraphu vyšla reportáž o boxerovi, který se chce stát „těžkou váhou" i v politice. A na cestě do Kyjeva už jsou prý i reportéři z polského týdeníku Wprost.

Mluvčí boxera Lena Docenko informaci nedementovala. A Vitalij Kovalčuk ji taky úplně nevyvrací. „Kličko se určitě bude ucházet o post starosty Kyjeva, naše strana se bude účastnit parlamentních voleb v příštím roce. A pak uvidíme, zda budeme mít podporu, abychom vyslali za naši stranu kandidáta na prezidenta. Prezidentské volby budou až v roce 2015."

Vitalij Kličko nakonec na rozhovor dorazil. Přijel o den později, přímo z letiště. Omluvil se za zpoždění, kvůli nemocné matce musel zůstat v Německu. Pak jsme se dlouze bavili o tom, proč se vrhá do ukrajinské politiky. Článek končil slovy: rozhovor čtěte v Reflexu č.47. Vitalij Kličko v rozhovoru popisoval, jak se stává terčem mediálních útoků. Zprávu o tom, že si brousí zuby na nejvyšší post v zemi, prý do světa vyslali jeho političtí oponenti, stejně tak se ho snažili zdiskreditovat lživou zprávou, že ho platí oligarcha Pinčuk.

Cenzorský střih

Už jsme byli v Praze, když mi zpravodaj polské agentury PAP v Kyjevě Jarek Junko na Facebook pověsil zprávu o tom, že Kličko rozhořčil zahraniční novinářku. Rusky píšící agentura Glavcom použila citáty z výše uvedeného textu s tím, že Kličko na rozhovor vůbec nedorazil. Glavcom vycházel z překladu mého textu, který převzal rusky píšící Inosmi.ru. Ten si dal sice práci s překladem víc než 7 000 znaků, cenzorským střihem však čtenářům zatajil obrat v ději. A pak už to šlo rychle: zprávu převzala agentura Unian, zveřejnil ji Kyiv Post, jménem mým a Reflexu Klička špinil ruskojazyčný i ukrajinskojazyčný bulvár.

Nechtěně jsem se tak stala členkou týmu vládnoucí garnitury, která se snaží novou ukrajinskou opozici znemožnit už v jejím zárodku. Vzkaz zní ukrajinským a ruským prostorem jasně: Podívejte se, Ukrajinci, Kličkovi se posmívají i evropská média. Právě na podporu Evropy přitom Kličko tak sází. Chci se bránit. Píšu do všech ukrajinských a ruských agentur, které zprávu šíří, posílám pdf s vytištěným rozhovorem. Jediný, kdo kachnu sprintující internetem nakonec dementuje, je ruskojazyčná agentura Glavcom.

V Česku máme přísloví: Lež má krátké nohy. Jenže v běžecké dráze internetu to jaksi neplatí.

Video k internetové zprávě

Pokud internetové zprávy doplňují videa, pak největší úspěch mají autentické amatérské záběry z nečekaných událostí – viz například záznamy nárazu letadla do „dvojčat“ v USA při teroristickém útoku z 11. září 2001. Jsou totiž autentickým dokumentem, někdy i důkazem pro vyšetřování. V zemích, kde jsou novináři vězněni a kde režim v době konfliktů zakáže vstup do země zahraničním reportérům (Irán, Sýrie), se reportéry stávají široké masy. Informace o zelené revoluci v Íránu roku 2009 nebo o bombardování a vraždění civilistů v Sýrii v roce 2012 měl svět de facto jen z amatérských záběrů, které se v zemích s omezeným přístupem na internet podařilo amatérům dostat na YouTube.

TIP

Tip na film

Íránský režisér žijící v Německu Ali Samadi Ahadi použil amatérská videa do svého filmu *Věznice Írán* (The Green Wave). Spojil je pomocí animace. Tuto cestu zvolil, protože sám nemohl být očitým svědkem událostí.

TIP

Tip na video

Videa ze Sýrie najdete například na facebookových stránkách syrských rebelů *Baba Amro News*. Jsou mnohdy tak drastická, že by je televize ani neodvysílaly.

?

Úkol k zamyšlení

Kde je podle vás hranice toho, které video se ještě dá zveřejnit a které je už příliš drastické?

Je podle vás třeba zobrazovat zabíjení, vraždy, války, krev?
Co je pro vás jako pro čtenáře ještě „snesitelné“?

Kdybyste byli očitým svědkem válečného masakru, usilovali byste o zveřejnění drastického videa? A co třeba v případě, že byste natočili, jak člověk skočil pod vlak?

Kde je podle vás hranice? Má zveřejnění takového materiálu nějaký společenský dosah? Může např. sloužit jako důkaz pro Mezinárodní tribunál pro válečné zločiny v Haagu? Či pro policii?

Jaký může mít zveřejnění drastického videa vliv na mladistvé čtenáře?

OČIMA REPORTÉRA

Profesionální videa se daří dělat slovenskému deníku SME.

Jak má vypadat úspěšné video radí bývalý reportér SME, dnes autor Deníku N Miroslav Kern, mimo jiné i autor následujícího videa:

Sulik zachvat smiechu – necenzurovane.tvsmesk: http://tv.sme.sk/v/18781/sulikov-zachvat-smiechu-necenzurovane.html

Jaké video na internetu nejvíc funguje? Emotivní?

Nejúspěšnější jsou videa, která se vážou k extra významné události – pád vlády, volby. Pak videa, která jsou originální, zvláštní, a ta, která mají vtip. Lidi baví i věci, které jinde nevidí, které televize nemají, nebo neodvysílají. Buď proto, že jsou delší, mají třeba dvě, tři minuty, nebo si je netroufají pustit. Velice úspěšné bylo video, jak hoří hrad Krásná Hôrka. Poslala nám ho amatérka, očitá svědkyně, bylo to jedno z prvních videí z toho požáru.

(Ke zhlednutí zde: Krásna Hôrka je v plameňoch: http://tv.sme.sk/v/23721/krasna-horka-je-v-plamenoch.html)

Kolik tak mají kliků videa, která ve SME považujete za úspěšná?

Požár hradu měl asi 260 tisíc kliků, což je na naše poměry opravdu hodně.

To je hodně slušné číslo na záznam od amatérky...

Za poměrně úspěšná jsou považovaná i videa, která mají 20 tisíc kliků.

Vůbec nerozhoduje, jak je video profesionální, hlavně že je z místa?

Samozřejmě. O profesionalitu jde hlavně u reportáží, které jsou „trvalky". Unikátní věci mohou být v podstatě v jakékoli použitelné kvalitě. Špatná kvalita, my tomu říkáme „Blair Witch", jim naopak může pomoci. Toto (viz níže) je třeba oblíbené blairwitchovské video. Doplňuje případ poslance Jána Kvorky (SMER), jenž podle obžaloby roku 2006 spolu se svým bratrem unesl, věznil a zbil Roma, který mu rozbil okno u auta. Poslanec Kvorka totiž chodil do romské osady za jeho přítelkyní. V této kvalitě to žádná televize odvysílat nemůže.

(Ke zhlédnutí zde: Poslanec Kvorka o svojom prípade http://tv.sme.sk/v/12483/poslanec--kvorka-o-svojom-pripade.html)

Nyní točíme podobné věci dál, jen máme lepší telefony, takže je to „Blair Witch" v HD.

Nechápu, proč „Blair Witch"?

Záhada Blair Witch je americký horor, který končí takto: https://www.youtube.com/watch?v=cmYsRcLMvO8.

Není to smrt profesionální žurnalistiky? Vezměme si jako příklad třeba potápějící se výletní loď. Když tam bude pár lidí s mobilem, obraz se bude klepat, ale lidi budou křičet: „Potápíme se, skoč, plavej..." Bude to tak silné, že tento záznam těžko překoná reportér, který dorazí na místo za půl dne nebo za den pídit se po příčinách neštěstí...

Reportáž je dobrá věc. V následujícím odkazu je jedna z těch dobře udělaných. Autorem je Eugen Korda (pracoval v televizi NOVA, čili používá pro web i klasický formát televizní reportáže). Ale autenticita je pro web důležitější než kvalita.

(Trnka môže vďaka funkcii jazdiť po inak zatvorenej hrádzi: http://www.sme.sk/c/5909737/trnka-moze-vdaka-funkcii-jazdit-po-inak-zatvorenej-hradzi.html)

Podle mě je úspěšný web zpravodajských portálů směsí kvalitního videoservisu a videonahrávek, na které lidi klikají na YouTube. Určitě je to posun k infotainmentu.

Jak dlouhé má takové video ideálně být?

Snažíme se je dělat do dvou, tří minut, aby je někdo i dokoukal. Ale občas máme i „kraťasy" dlouhé jen 30–40 sekund.

Říkáte „aby to někdo i dokoukal“. Znamená to, že pro video je stejně jako pro internetovou zprávu rozhodující dát to nejdůležitější na začátek? Že se tady na nějakou pointu jako u klasické papírové zprávy nehraje?

Ta se dá u videa udělat hůř. Hlavně pokud má jen začátek a konec, bez střihu. U delších videí, jako je například to Kordovo, samozřejmě pointa být má. „Dokoukanost“ je důležitá a máme úspěšná videa, jejichž „dokoukanost“ je takřka 100 procent nebo třeba 70 procent. Ale myslím, že to není úplný fetiš, podle kterého se řídíme.

Co diváky spolehlivě odradí? Jaká je klasická chyba, která donutí člověka video vypnout?

Úplný zabiják dokoukatelnosti je lákavý titulek a pak nuda.

Jak zjišťujete, které video lidi otrávilo tak, že ho hned vypnuli?

Máme systém, který sleduje, jak „klikači“ video hodnotí.

Říkáte, že dokoukanost není ta hlavní trofej. Co je pro vás tedy důležitější kritérium hodnocení?

Směs klikanosti, dokoukanosti, exklusivity a citovanosti. Tedy když video přeberou i jiné weby, případně dokonce televize. Hraje roli i to, jak video doplní a obohatí článek.

Někdy, když nechci jako novinářka lidi vyplašit, nebo chci, aby mluvili neformálně, ani nevytahuju diktafon. S videem to musí být ještě těžší. Jak to děláte, aby lidi nebyli na kameru „kožení“? Je přípustné natáčet tak, aby to nevěděli?

To neděláme. Většinou je vystraší méně telefon než kamera televize Markíza. S politiky ale problém nemíváme.

Řeknete jim předem: Teď si vás natočíme na mobil?

Ano. Ale politici jsou zvyklí, ty točíme rovnou. Stejně tak veřejné funkcionáře.

Pak jsou politici, kteří jsou „camera friendly“. Moje zkušenost s Robertem Ficem: Před kamerou vystupuje jako sympaťák, když se kamera vypne, chová se arogantní. Co s tím?

Na Slovensku byl Fico arogantní i na kamery. Běžně nám nadával, že jsme prostitutky a hyeny.

Když na vás někdo útočí, jak je třeba se chovat, aby video neusvědčilo z neprofesionality nakonec i vás? Nenechat se vytočit? Ptát se klidně?

Všeobecně platí nenechat se vyprovokovat. Toto je příklad. *(Na videu – či spíše audiu – mluví pravděpodobně opilý šéf Slovenské národní strany Ján Slota. – pozn. aut.)*

(Ke zhlédnutí zde: Slota: Ste špina: http://www.sme.sk/c/3344669/slota-ste-spina.html)

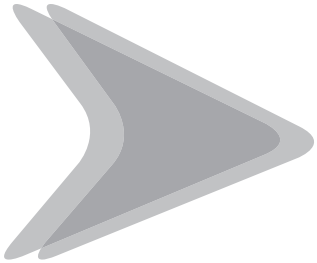

SOUDNIČKA

Zpráva ze soudu je potenciálně nejzajímavějším druhem novinové zprávy. Už proto, že jde o příběh, drama, navíc ze života. Soudnička je napínavá, vidíme naživo lidi, kteří udělali něco „přes čáru“, nebo se v zoufalství dopustili něčeho, co běžný čtenář zná jen z krimiseriálů. Příběhy jsou kolikrát mimo lidskou představivost, jsou emotivní, navíc se odehrávají ve známém prostředí – v ulicích města, kde čtenáři žijí. Mnohdy se příběh během líčení vyvíjí, což působí jako napínavá „reality show“. Soudnička má potenciál až literárního žánru, psali je třeba spisovatelé Karel Poláček nebo Egon Erwin Kisch.

I při psaní soudničky, která má sama o sobě svou povahou potenciál čtivého článku, lze ale ztroskotat. **Největším** úskalím **je profesní mluva a zákon. Novinář musí vědět, co si může dovolit, dobrá práce s citacemi je půl úspěchu.**

Profesní mluva

Policejní a soudnický žargon dokáže čtenáře odradit od čtení ve vteřině. Proto je nutné tuto mluvu nekompromisně potírat a překládat ji zpátky „do češtiny“. Nejde jen o policejní termíny jako vytěžil, vykonal, spáchal, trestný čin ve stadiu pokusu atp., ale i o formulace v pasivu – byl vykonán, byl zadržen ad.

Ve zpravodajství nemají pasiva co dělat, zbavují totiž konkrétní lidi zodpovědnosti. V novinách je vždy třeba psát konkrétně, **KDO CO udělal, KDO je za CO zodpovědný**.

Příklad

Podezřelý byl vytěžen a ke spáchání trestného činu se doznal.

Co je špatně?

Byl vytěžen. – Kým byl vytěžen?

Jak by to šlo jinak?

Policie muže vyslechla a on se přiznal.

Vyšetřovatel muže/podezřelého vyslechl a on se přiznal.

Při výslechu se muž přiznal.

Příklad:

Pachatel vyslechl obvinění, že vykonal soulož na nezletilé osobě.

Co je špatně?

Vykonal soulož. Nezletilá osoba.

Jak větu polidštit?

Obžaloba muže viní, že čtrnáctiletou dívku znásilnil.

Zákon

Při přepisu je ale nutné dbát i na jiná než jen češtinářská pravidla. Je třeba psát čtivě, ale nepopouštět fantazii uzdu, v soudních sporech jde totiž o každé slovo. Především se musíte **pohybovat v mezích zákona. Citlivě zacházet s osobními údaji a ctít presumpci neviny.**

WWW ***Užitečný elektronický odkaz***

Tiskový zákon:

http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=535

http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hubkov%C3%BD_z%C3%A1kon

Příklad:

Vrah Jiří Novák se před soudem hájil, že byl opilý a nevěděl, co dělá.

Co je špatně?

1. Označením dotyčného za *vraha* nectíte presumpci neviny.

   Pokud je Jan Novák před soudem a ten ještě nevynesl rozsudek, není možné o něm psát jako o vrahovi, byť by před soudem podrobně vyprávěl, jak oběť škrtil. I kdyby žalobce u soudu jako důkaz předložil videozáznam vraždy, verdikt přísluší pouze soudci.

2. Chybou je použití jména *Jan Novák*. Odtajňujete tak identitu obžalovaného.

3. Podle aktuálního tiskového zákona není možné ani veřejně odkrýt jeho identitu. Pokud to uděláte, vystavujete se žalobě, kterou byste prohráli.

Co je možné psát:

„Byl jsem opilý, nevěděl jsem, co dělám," řekl muž, jehož žalobce viní z vraždy.

Nebo:

„Byl jsem opilý, nevěděl jsem, co dělám," řekl J. N., instalatér z Prahy, který čelí obvinění, že zabil důchodce.

Co už nelze:

„Byl jsem opilý, nevěděl jsem, co dělám," řekl J. N., instalatér z Leštinky na Pardubicku.

Případy, kdy je pachatel z malé vesnice, jsou sporné. Je pravděpodobné, že v tomto případě byste poskytli veřejnosti informace, které „by mohly vést k jeho identifikaci". Pan J. N. by na vás mohl následně podat žalobu. Pokud by dokázal, že ho někdo na základě vašeho článku poznal, zřejmě by uspěl.

Proč to tak je? Pro a proti

Tiskovým zákonem se předchází tomu, aby noviny ostrakizovali lidi, kteří jsou křivě obviněni či nařčeni. Například častá jsou obvinění žen po rozvodu, že manžel zneužíval dítě. Jenže přesně tyto případy mohou být jen pomstou za rozvod a mohly by obviněného muže ve společnosti poškodit nebo úplně zničit. Není příjemné stát před soudem, navíc když člověk musí čelit i mediálnímu tlaku, který je mnohdy neúnosný.

Na druhé straně však tento zákon velmi svazuje ruce nejen novinářům, ale i policii a soudům. Viz případ z praxe, který se odehrál ve středních Čechách v roce 2011:

Řidič se pokusil znásilnit stopařku. Policie má záznam z benzinové pumpy. Chce vyhlásit – třeba v televizi – pátrání. Nemůže ale odtajnit podobu muže.

Nyní tu tedy máme pana J. N., bagristu z Kladna. Kdyby média mohla napsat jeho jméno, odkud je a přiložit fotografii (nyní je možné zveřejňovat fotografie před rozsudkem pouze s černou páskou přes oči), zřejmě by se ozvalo více žen-obětí. A zřejmě by policie měla snadnější práci při sbírání důkazů, o které se pak bude moci soudce opřít. Nepochybně by více zločinců skončilo za mřížemi.

Rada z terénu:

Jednotlivé případy se nebojte konzultovat s editorem, nadřízeným, ve složitějších případech s firemním právníkem, policisty, policejními mluvčími, případně se státním zástupcem.

Dobrá zpráva je, že po rozsudku (pokud k němu dojde) se možnosti popisu krimi případu dramaticky zlepší. Pak je už možné psát svobodně, bez omezení.

Příklad:

Bagrista z Kladna Jan Novák chtěl stopařku znásilnit v autě. Poté, co se jí podařilo utéct, honil ji tři hodiny po lese. Pronásledoval ji pět kilometrů neprostupným terénem.

NA CO SI DÁT POZOR

Jak využívat zdroje a jak zacházet s citacemi

Pokud je příběh zajímavý, ale soud ještě nevydal rozsudek, kde se píše, co přesně se stalo, je dobré důsledně dávat sporné věci vždy do uvozovek – do přímých řečí. Netvrďte nic sami za sebe, nechte aktéry, ať si za svá prohlášení zodpovídají oni. U soudu mnohdy lidé předkládají různé verze událostí, pokud byste nějakou přijali za správnou a pak se ukázalo, že to bylo jinak, bylo by obtížné chybu napravovat (a nemuselo by se to ani podařit).

Uvozovkami se vyhnete trapasu, nepřesnostem, omylům a případné žalobě. U soudu záleží na každém slově – je třeba být přesný. Snažte se získávat osobní výpovědi.

Příklad

U soudu vypovídala matka vraha. Chlapce k vraždě dohnal otčím.

Co je špatně?

- **Matka vraha** – Musíme ctít presumpci neviny. Tato formulace by mohla mít za následek žalobu.
- Špatně je i to, že autor přijal za fakt, že chlapce k vraždě dohnal otčím. Vždy je třeba rozlišovat, kdo co tvrdí.

Příklad

„…můj syn by to nikdy neudělal. K vraždě souseda ho dohnal otčím. Syn totiž svému otčímovi dlužil peníze. Na jaře se mi kluk svěřil, že ho otčím vydírá, buď ty peníze hned vrátí, nebo nám zapálí dům," řekla listu XY matka chlapce, který čelí podezření, že jednou ranou kladivem zavraždil důchodce.

„Ten chlapec měl strach o život, jednal zkratovitě," argumentoval obhájce Jan Ryšavý. „Chtěl mě ochránit, neměl peníze, nemohl ty dluhy splatit. Jeho otčím už jednou obcházel náš dům s kanystrem! Pak jsme jednou se synkem potkali souseda. Starý pán se nám chlubil, že vyhrál v sazce tolik, že neví, co s penězi. Pak, asi za dvě minuty slyším ránu. Kluk ho prý chtěl jen omráčit," bránila matka obžalovaného teenagera v soudní síni.

Prostý popis výpovědí obžalovaných je nejsyrovější, a proto nejpůsobivější. Ne všichni, kdo stojí před soudem, a všechny oběti obžalovaných však chtějí u soudu mluvit s novináři. Respektujte to.

Některé případy mohou probíhat za zavřenými dveřmi a to nejen případy mladých. Ani tehdy však není nic ztraceno. Informace o případu najdete v obžalobě – na tiskovém odboru státního zastupitelství. Citovat můžete i státního zástupce čili žalobce a rovněž obhájce. Nejlépe je však citovat oba dva, aby byla zpráva vyvážená.

Při psaní nikdy nepředjímejte výsledek a ptejte se po trestní sazbě.

Příklad:

Chlapci hrozí trest až xx let za mřížemi.

Nebo:

Pokud se prokáže, že J. A. skutečně zabil souseda, jak tvrdí obžaloba, může chlapec strávit za mřížemi až xy let.

KDY PSÁT KRIMI?

Krimi zpráv je vždycky dost. Jak tedy poznat, která z nich je natolik závažná, že je třeba o ní psát? A jak velký prostor si v novinách zaslouží?

V redakcích se na toto téma vedou diskuze. Vodítkem je v tomto případě **motiv** zločinu a jeho přesah – **dopad** na širší veřejnost. Zkuste se sami sebe ptát:

Může mít nějaký přesah případ mladíka, který zabil souseda?

Může. Zdá se, že v případu hrají roli dluhy. Rozvíjejte toto téma dále: Kolik lidí má v této zemi dluhy? Jak je zvládají? Kam až je člověk kvůli penězům schopen zajít?

Zdá se, že tento případ vzbuzuje hodně otázek pro mnoho různých lidí: pro bankéře, exekutory, psychology, zadlužené atd. Případ vraždícího chlapce ze zadlužené rodiny (pokud je tomu opravdu tak – je samozřejmě nutno počkat na verdikt, abychom o tom mohli psát), může být odrazovým můstkem i pro širší novinové téma.

Může mít přesah případ zmiňovaného znásilňovače?

Rozhodně. Jeho prostřednictvím je možné varovat stopařky v určitém regionu, kde se muž pohybuje. A hlavně – pokud je muž na svobodě – může článek pomoci k jeho dopadení tím, že osloví jeho další oběti, které mohou společně násilníka usvědčit.

Má přesah krimi zpráva, že syn zabil otce?

Ano, pokud by se jednalo např. o případ domácího násilí na důchodcích. Pak je to určitě téma, které se může rozvíjet. Pokud syn zabil otce během ataku schizofrenie, nabízí se rovněž téma léčby psychických chorob.

O významný přesah by se nejednalo, pokud by ho zabil v afektu, v momentálním rozčilení, v opilosti, nešťastnou náhodou apod.

TVŮRČÍ PRAKTICKÉ CVIČENÍ:

Napište zprávu z následující policejní svodky.

Zkuste určit, jaký může mít tato zpráva přesah.

Jak velký prostor si podle vás v novinách zaslouží?
Stačí takzvaný krimi „kraťas“ (pár řádků), nebo má zpráva potenciál soudničky či případně širšího tématu?

Proč jsou některé pasáže zvýrazněny? Objeví se v novinové zprávě? Proč? Proč ne? Která slova se v případné novinové zprávě určitě neobjeví?

HRADECKO – Důchodkyně rušila souseda neustálým boucháním na zeď, hrozí jí až dvacetitisícová pokuta

Policisté v minulém týdnu (19. ledna 2012) oznámili na správní orgán nechanického městského úřadu k projednání přestupek proti občanskému soužití, kterého se měla dopustit tamní žena. Osmašedesátiletá důchodkyně měla na Nechanicku ve středu 18. ledna 2012 kolem deváté hodiny ráno rušit o rok mladšího souseda úmyslným boucháním na společnou zeď, která se nachází mezi domem poškozeného a domem přestupkyně. Přivolaným policistům sousedka nejprve uvedla, že do žádné zdi nebouchala. Následně tvrdila, že naopak do zdi bouchal soused. Nakonec se policistům přiznala, že skutečně do společné zdi sama bouchala. Bezprostředně po odjezdu policejní hlídky přišla za mužem sousedka a začala mu nadávat, že je svině udavačská. Přitom mu vyhrožovala, že mu v noci dá do zvonku sirku, aby mu stále zvonil. Oznamovatel o pokračování incidentu ihned telefonicky informoval policisty. Podle oznamovatele k bouchání do jejich společné zdi o tloušťce zhruba 45 centimetrů dochází od loňského (2011) podzimu. Již prý v minulosti měl se sousedkou spory, které řešila přestupková komise nechanického městského úřadu.

Nyní ženě ve správním řízení za přestupek proti občanskému soužití hrozí až dvacetitisícová pokuta.

Větší přesah pro společnost tato zpráva nemá. Leda že by člověk chtěl psát článek na téma sousedských vztahů.

ROZHOVOR

Je to banální zjištění, ale to, jestli rozhovor bude čtivý, nebo nudný, záleží z velké části na osobě, se kterou ho vedete. Někdy stačí říkat: „Opravdu? A jak to bylo dál? Ne? Hmm," a rozhovor se píše a čte bez problémů.

Jindy, i kdyby měl člověk připravených sto otázek, ale zpovídaný odpovídal jednoslovně, pořádný rozhovor z toho nebude. Vycházejme však z toho, že i ten, s nímž rozhovor děláte, má zájem, aby byl výsledek alespoň průměrný. Postavte se tedy k interview jako k tanci a zkuste partnera vést.

A) Prvně si vyberte partnera, se kterým vám to půjde, jehož téma vás opravdu zajímá. Zájem budí důvěru. Pokud to nebaví vás, jak to má bavit čtenáře?

B) Nebo naopak vyberte toho, s nímž chcete jít do konfrontace. Ale jen dokud si jste jisti, že zůstanete profesionální.

Pokud plánujete dávat ostré dotazy, je dobré se vyvarovat osobních invektiv. V angličtině se metodě, která ospravedlňuje útok, říká „footing".

PŘÍKLAD

Neřeknete: *„Lžete!"*

Ale: *„Ministr Dobeš však říká, že lžete."*

Podle nepsané konvence pak tázaný může reagovat, dostává od vás – jako nestranného – prostor pro vysvětlení svého stanoviska a může se bránit, útočit, ale svůj hněv směřuje v tomto případě na ministra Dobeše. To je společensky únosnější než pokud byste řekli: „Lžete.“ Pak by tázaný zřejmě odešel, případně napadl vás a pak už by se rozhovor nesl v osobní rovině, což není vaším záměrem. Pokud používáte footing, pak je dobré mít přesné podklady, případně protinázor citovat.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Shlédněte následující video a odpovězte na otázky.

Interview BT, host: Jan Kraus (Někteří lidé říkají): http://www.youtube.com/watch?v=jmfcDTuC5kY

Barbora Tachecí říká „někteří lidé“ – v čem je tato formulace podle vás iritující?

Měla Tachecí možnost nepřistoupit na Krausovo vyjádření: „Řekněte, co si myslíte vy?“

Měli by podle vás Jan Kraus a Barbora Tachecí spolu dělat rozhovory? Proč ano? Proč ne?

V čem jsou výhody a nevýhody toho, když se partneři v rozhovoru znají?

Ne všechny rozhovory ale musí být konfrontační. Ne všechny musí zaujmout formou. Mohou být zajímavé i svým obsahem.

1. Zajímejte se o **detail**. Ještě žádné obecné interview nedopadlo dobře.

2. K tomu, aby se novinář mohl ptát na detaily, **musí být dobře připraven**. Pročtěte archivy Newton, Factivu, prolistujte knihy, shlédněte filmy, záznamy na YouTube. Hudební kritik Jiří Černý vyprávěl, jak dělal pro Václava Havla detailní přípravy, když se měl setkat třeba s Rolling Stones. Havel se pak rockerů zeptal na konktrétní historku, kterou obvykle znají jen zarytí fandové, čímž si kapelu okamžitě získal. Černý se prý pak cítil jako „našeptavač, který dělá dobře svou práci." Zkuste to podobně.

3. Čím větší hvězda, tím častěji dostává stejné otázky. Zkuste to jinak, najděte si její/jeho odpovědi a zkuste otázku posunout dál. Pokud rozhovor zpovídaného nudí, pak bude nudit i čtenáře. Zkuste něčím **překvapit**.

4. Pokud dotazovaný mluví příliš odborně (nebo profesní mluvou) netvařte se, že rozumíte. I kdybyste vy rozuměli, část čtenářů se nechytne. Upozorněte svého partnera v rozhovoru, že mu čtenáři nebudou rozumět, ať mluví polopaticky, srozumitelně – „aby tomu rozuměla i bába z Horní Dolní".

5. Pokud protihráč neodpoví nebo se vyhne odpovědi, zeptejte se znova.

6. Připravte si určitou kostru, kam chcete rozhovor směřovat. Nesledujte ale otázky otrocky, naslouchejte a snažte se reagovat bezprostředně, improvizovat. Jedině tak působí rozhovor autenticky, živě. Pokud rozhovor nedospěje k žádné pointě, končí do ztracena, klidně přeházejte některé otázky, pokud to jde.

Joseph Hermanowicz, sociolog ze Spojených států, interview pojímá jako proces namlouvání, v němž hraje roli zmiňované **naslouchání** (ukazujete jím, že vás daná osoba zajímá), ale i **ticho**. Není třeba panikařit, když zavládne, naopak, ticho nechá dramaticky vyznít to, co partner v rozhovoru říká. **Hra na nevinnou/nevinného,**

neinformovanou/neinformovaného má podle amerického sociologa něco do sebe. Tuto metodu, jakkoli zní primitivně, nelze podceňovat.

Příklad

Jak jinak by se mohla například novinářka Pavlína Wolfová (pro Reflex) zeptat Petra Fejka (někdejšího ředitele pražské ZOO, posléze krátce ombudsmana Českých drah) na to, na co se ho v danou chvíli chtěli zeptat všichni: „Zdá se vám to normální, brát 300 tisíc za měsíc z peněz daňových poplatníků za práci, na niž nemáte kvalifikaci?“ Tato nevyhnutelná otázka s sebou nesla riziko, že tázaný rozhovor okamžitě ukončí.

Wolfová se ptá:

Jde o příjem středního manažera ve státním podniku – víc než čtvrt milionu měsíčně. Vy se divíte tomu, co jeho zveřejnění s lidmi udělalo?

Že to bude předmět lynče, to jsem upřímně nečekal. Ale samozřejmě jsem to považoval za senzitivní informaci. Plat je nicméně otázka nabídky a poptávky. Jestli vám někdo nabídne práci, ptáte se, co za to. A jestli má ta práce potenciál tyhle peníze firmě vrátit, pak je ta souvislost nabídky a poptávky morálně čistá. Přijal jsem ji s čistým svědomím. Je to plat, který v Českých drahách odpovídá oceněním za podobné úkoly. Dráhy mají celonárodní působení, přepravují desítky a stovky milionů lidí. Pokud by moje práce dostala šanci být účinná, na pokladně Českých drah by se to odrazilo.

Jak?

Třeba zvýšeným počtem cestujících. Neměl jsem být ombudsman, jak je to třeba v ČEZ nebo v České poště, který hledá řešení pro jednotlivé konkrétní případy, které nelze řešit standardně. Byl jsem změnový projektový manažer, který měl otevřenou komunikací s lidmi přinášet podněty ve formě projektů. Ať už to měly být kvalitativní standardy ve vlacích, téma udržovaní dopravních cest, informační servis, tarifní nabídky, téma přeplněných vlaků, stav nádrží…

Jak to mělo prakticky vypadat? Měl jste osobně kontrolovat nádražním výčepním trubky, anebo nádražní záchody?

To třeba znamenalo nasadit na nádražní restaurace kvalitativní standardy a všechny, které je nesplní, zrušit. Prakticky to znamená „šmejdit“ po terénu, zjistit, jestli se do

zrekonstruovaných nádraží za stovky milionů nenacpali zase znovu ti stejní provozovatelé, co tam odvádějí strašlivě špatnou službu a tu investici zmarňují. Jakmile odhalíte, že je někde nějaká knajpa, která smrdí, tak ji zavřít, udělat výběrové řízení na novou a pak vítěze kontrolovat, buzerovat, pomáhat mu. A to je jen kolonka „péče o nádraží".

Zdá se vám tedy ta odměna, kterou jste v Českých drahách pobíral, adekvátní tomu, co se po vás chtělo?

Každá odpověď je teď špatná. Opakuji, že práce a odměna za ni je otázkou nabídky a poptávky. Nikomu jsem se nevnucoval, plat nenavrhoval, nepožadoval, neinicioval. Řekl jsem na tu nabídku ano a to byla jediná moje aktivita, co se mého platu týče. Jsem navíc opravdu přesvědčen, že by se Českým drahám vrátil. Teď je obrovsky dlouhá cesta mezi generálním ředitelem a tím výkonem, má mezi sebou tolik zakonzervovaných článků...

Tip reportérky

„‚Já se divím', to je moje hlavní know-how," říká v nadsázce ke své metodě Pavlína Wolfová, která udělala v 90. letech kariéru jako moderátorka pořadu Áčko na televizi Nova.

Pořad tehdy odkrýval tabu, o kterých se před revolucí nemluvilo: alkoholismus, drogy, zneužívání atp. Wolfová se tehdy velmi často musela ptát na věci, na které by se člověk ostýchal zeptat.

Poloha „můžete mi to přiblížit, vysvětlit" evokuje něco, co sociolog Joseph C. Hermanowicz popisuje jako „apel na altruismus partnera v hovoru". Tázaný se pak snaží podvědomě vyjít vstříc, vysvětlit své pohnutky.

Rada z terénu

Pokud se tázaného chcete ptát na něco nepříjemného, nezačínejte s tím hned v první otázce. Nejprve zkuste něco „na rozehřátí", čím si zpovídaného relativně nakloníte. Nejostřejší otázky pokládejte asi v půlce rozhovoru. Pak se pokuste dotazovaného trochu uklidnit, zchladit, aby rozhovor nekončil konfrontačně, případně odchodem tázaného.

Úkol vyžadující četbu

Porovnejte dva následující texty – prvním je úryvek rozhovoru s Philipem Zimbardem, druhým je rozhovor s Taťánou Kuchařovou. Zamyslete se i nad poznámkami a komentáři konkrétních jevů (vyznačeno kurzívou).

Jak velkou roli podle vás hraje výběr osobnosti k rozhovoru?

Měl jsem to zastavit dřív

S Philipem Zimbardem o zlu v nás, ochraně sojek a výchově hrdinů

Petr Třešňák, 10. 10. 2011, Respekt,

Ještě jako student si dal Philip Zimbardo (78) jedno předsevzetí: nikdy nebude dělat nudnou vědu. Podařilo se. Jeho stanfordský vězeňský experiment, při němž se před čtyřiceti lety spořádaní studenti během pár dnů proměnili v sadistické tyrany, zůstává dodnes nejznepokojivější kapitolou v dějinách psychologie. Minulý týden přijel Zimbardo do Prahy zahájit výstavu v Centru současného umění DOX inspirovanou jeho dílem. Zkoumání zla se ale americký profesor už nevěnuje. Dnes ho stejně vášnivě zajímá otázka, jak v lidech probouzet hrdinství.

*** Vaše celoživotní vědecké téma je zlo. Jak vás vlastně napadlo vybudovat v suterénu Stanfordovy univerzity pokusné vězení a zavřít do něj dva tucty studentů?**

Navázal jsem na experiment kolegy Stanleyho Milgrama z počátku 60. let. Chodili jsme spolu na střední školu v Bronxu, oba jsme z chudých poměrů, a proto jsme vždycky věřili, že člověka formuje síla situace. Když jste chudý, nemáte perspektivu, váš táta nemůže sehnat práci, kamarádova sestra musí dělat prostitutku, aby se uživila – jste náchylní věřit, že za to může situace, v níž se nacházíte. Oproti tomu privilegovaní a bohatí lidé si obvykle myslí, že úspěch je jejich dílem, že je daný jejich geny nebo schopnostmi. Věří, že dobro a zlo sídlí v konkrétním člověku, a ne jeho okolí. Milgram měl židovské kořeny a byl zaujatý otázkou, jestli by se holocaust mohl stát v Americe. Kdyby se ti dobří lidé ocitli v éře nacismu, také by slepě poslouchali rozkazy autorit? A lidé říkali, samozřejmě ne, takoví my nejsme. Rozhodl se to vyzkoušet.

*** Milgramův výzkum ve své době vyvolal zděšení. Účastníci neváhali pouštět, povzbuzeni výzvou výzkumníka, do druhých lidí elektrošoky. Dvě třetiny zvyšovaly jejich sílu až na smrtelnou hranici.**

Autor reaguje na odpověď, navíc zasvěceně, je vidět, že se na rozhovor připravil. Přípravou se míní načíst si v mediálních archivech (Newton, Factiva) nebo na internetu předchozí rozhovory či některou jeho knihu, a tím se alespoň minimálně uvést do problematiky. Je však zároveň potřeba nespoléhat na to, že stejně zasvěcený je i čtenář. Autor tedy jakoby dovysvětluje. Spíš než by se ptal, myslí na čtenáře, aby ten byl v obraze.

Milgram testoval tisíc Američanů různého věku a profese, takže to číslo je dost vysoké. Dá se to trochu pochopit, protože v každé kultuře na planetě jsou děti vedené k respektu k autoritě – otcům, učitelům, rabínům. Ale nikde je neučíme rozdílu mezi spravedlivou autoritou, která zaslouží respekt, a nespravedlivou, která zaslouží rebelii. V tomhle experimentu začínala autorita jako spravedlivá (zlepšujeme pomocí šoků lidem paměť) a postupně se změnila (mě nezajímá, co se stane ani jak se cítíte, prostě pokračujte). Málokdo našel odvahu se vzepřít. Experiment měl ale jednu slabinu. V životě se málokdy stane, aby jedna autorita nutila člověka dělat špatnou věc. Žijeme v institucích, v rodinách, školách, pracovních týmech, armádách. A důležitým faktorem, který ovlivňuje, jestli uděláte něco špatného, je role, kterou hrajete. Sociální vlivy se sčítají a mohou vytvořit skutečně mocný tlak na jedince. Stanfordský experiment byl tedy pokusem rozšířit Milgramův model na instituci.

*** Proč jste si vybral prostředí vězení?**

Zlo je většinou aktem zneužití moci. A věznice jsou laboratoří moci. Přednášel jsem už tehdy psychologii uvěznění, zajímala mě moc ve vztazích a důstojnost lidí v zahanbující roli. Chtěl jsem zkoumat vliv extrémní situace na člověka, proto jsme se snažili odstínit možné negativní osobnostní dispozice. Do role vězňů i dozorců jsme vybírali duševně zdravé, inteligentní a bystré studenty. Chtěl jsem prostě dobrá jablka, která dám do špatného sudu.

*** Výsledek experimentu je dnes notoricky znám. Stupňující se týrání pokusných vězňů pokusnými dozorci, několik nervových zhroucení, předčasné ukončení pokusu. Čekal jste tak dramatický vývoj?**

Opět autor dovysvětluje pro čtenáře, co se dělo. Následuje dobře položená otázka. Kdyby se zeptal: „Byl vývoj pokusu dramatický?“ Odpověď by zněla: „Byl.“

Netušili jsme, že moc toho sudu je taková, že zkorumpuje většinu lidí během dvou dnů. Očekávali jsme pozvolnější sžívání se s rolemi. První den to přitom vypadalo, že

budu muset studii ukončit, protože se nic nedělo. Stráže se cítily trapně, pochechtávaly se a bavily mezi sebou. Musel jsem je napomínat, ať experiment berou vážně. Nezapomeňte, že jde o rok 1971, studenti jsou samí protiváleční aktivisté, hippíci, každý vlasy na ramena. Když jsme se jich před začátkem ptali, jestli chtějí být vězni, nebo dozorci, všichni si vybrali vězně. Nikdo se necítil být povolaný k represi, vždyť v reálném životě byla policie jejich nepřítel. První večer jsem si říkal, že to zabalím.

*** Co se pak změnilo?**

Druhý den ráno se vězni vzbouřili. Vadilo jim, že se nemohou představovat jmény, ale jen čísly. Dozorci přišli za mnou, co prý mají dělat. Řekl jsem – je to vaše věznice. A oni se dostali do role. Najednou proti nim nestáli studenti, ale nebezpeční zločinci, kteří potřebují dostat lekci. Povstání potlačili pomocí hasicích přístrojů. Pak se to rozjelo naplno.

*** Zpětně nejvíc překvapuje, jak sofistikované metody týrání dokázala ta skupina během krátké doby vynalézt. Odpírání spánku, ponižující způsob toalety, rozvracení solidarity vězňů, hladovění, nucení k udavačství...**

Ta kreativita zla byla nejvíc fascinující. Na začátku experimentu jsem zakázal použití fyzického násilí, ale dozorci rychle našli jiné metody, jak vězně zlomit. Příklad: řeknu vtip, vy se zasmějete, a já vás potrestám. Řeknu další, tentokrát se nezasmějete, a potrestám vás znovu. To je ono, vyvolat nejistotu, kdy nevíte, jak se chovat, komu věřit. Nebo jiný. Vězeň číslo 8612, Doug Korpi, měl tendenci rebelovat, ale kdykoli to udělal, strážci potrestali spoluvězně na cele. Nedostali snídani a 8612 byl pro ně brzy potížista, a ne hrdina. Spoluvězni ho začali ponižovat. Pouhých 36 hodin po začátku pokusu se zhroutil. A každý další den se zhroutil další vězeň.

*** Po pěti dnech jste pokus ukončil. Proč tak pozdě?**

Můj problém byl v tom, že jsem se velmi rychle z nezávislého výzkumníka stal takovým vrchním dozorcem věznice. Musel jsem dělat různá rozhodnutí, co uděláme, když se někdo zhroutí, kdy budou návštěvy pro kaplany a sociální pracovníky – simulovali jsme skutečnou věznici. V budově jsem i spal a to mě čím dál víc vtahovalo do role. Dnes už vím, že jsem měl mít nad sebou někoho, kdo včas zapíská na píšťalku, když se to bude vyvíjet špatným smě-

rem. Ale neměl. Když se zhroutil druhý člověk, měl jsem to zastavit. Prokázal jsem přece, co jsem chtěl – že tíha situace udělá během dvou dnů z normálních lidí blázny. Jenže jsem sám ztrácel schopnost soucitu a empatie. Na začátku prvního dne to byl akademický experiment, který se nedařil. Druhý den jsme žili v regulérní věznici, vedené psychologem.

*** Kdy vám to došlo?**

Po pěti dnech. Měli jsme jít s mou přítelkyní Christinou na večeři. Ona také studovala psychologii, tak jsme se domluvili, že se přijde večer podívat a pak se půjdeme najíst. Přišla v deset hodin, to byla poslední chvíle, kdy mohli vězni na záchod, pak museli močit do kyblíků. Dozorci je právě řadili na chodbě, strkali do nich a řvali na ně. Podíval jsem se na Christinu a říkám, vidíš, to je večerní nástup. A ona se rozplakala a utekla. Hodinu jsme se pak hádali.

*** Pochopil jste, co jí vadí?**

Dlouho ne. Říkám jí: „Co blázníš, je to jen experiment o vlivu situace na člověka." A ona: „To přece nejsou žádní vězni a dozorci, jsou to kluci. Co se děje, je strašné, a ty za to odpovídáš." Po hodině jí došla trpělivost: „Tak hele, myslela jsem, že jsi laskavý člověk. Ale jestli se můžeš na tohle dívat a nešílet, tak už s tebou nechci chodit." V tu chvíli mi celá věc došla. Řekl jsem: „Můj bože, máš pravdu. To já sám jsem byl den ze dne proměněný mocí té situace. To já sám jsem nejlepší příklad toho, jak se člověk stane rolí, kterou hraje." Až tehdy jsem experiment zastavil.

*** Opustila vás Christina?**

Výborný dotaz, osobní. Za hranicí profesionálního tématu, polidšťuje dotazovaného.

Ne, je to má žena. Žijeme spolu dodnes.

*** Neodnesli si účastníci stanfordského experimentu do života trauma?**

Když studie skončila, strávili jsme spolu ještě den a mluvili o všem, co se stalo. A pak ještě několikrát s odstupem. Probírali jsme každou epizodu, každý detail. Všichni jsme udělali špatné věci, včetně mě. Ale to z nás nedělá defektní osobnost. Všichni jsme normální a zdraví, ale ukázalo se, že nikdo z nás není odolný vůči extrémní situaci, v níž jsme se ocitli a která z nás udělala horší lidi.

*** Ale stačí to, aby se člověk s takovým zážitkem vyrovnal?**

Naše chování bylo vázáno na experimentální roli, díky tomu, že studenti svlékli uniformu a vystoupili z role, mohli se vrátit do normálního života bez úhony. Ostatně, co vám říká fakt, že jste se jako dozorce nechoval pěkně? Že jste zranitelný v situaci, kdy máte moc. Je to lekce, z níž se můžete poučit – jako otec, učitel nebo šéf. Když se v životě dostanete do takové role, víte, že se máte mít na pozoru. Experiment fungoval jako příležitost poznat sebe sama. Nemám žádné zprávy o tom, že by u někoho přetrvaly negativní důsledky. Některým lidem ale bezpochyby změnil život.

*** Jak?**

Třeba první vězeň, který se zhroutil, Doug Korpi – bylo mu jen osmnáct a ptal se: Jak můžu tak snadno ztratit kontrolu sám nad sebou? Udělal si pak doktorát z klinické psychologie a posledních třicet let pracuje jako psycholog ve věznici v San Francisku. Jednou mi řekl: „Mým úkolem je pozvedat důstojnost vězňů, protože pocit zahanbení patří k jejich roli, a minimalizovat sadismus dozorců, který je zase obsažen v té jejich." Další účastník, dnes profesor Univerzity v Santa Cruz, Craig Haney je předním právníkem pro oblast vězeňství. Byl jedním z klíčových lidí, kteří stáli za rozsudkem Nejvyššího soudu z minulého měsíce, jenž nařídil zmenšit počty vězňů v přeplněných federálních věznicích. Takže sečteno: ta studie byla neetická, lidé trpěli příliš mnoho a příliš dlouho. Ale na druhou stranu přinesla cenné poznání a vzešli z ní lidé, kteří svou negativní zkušenost přeměnili v něco pozitivního.

Vědomí zranitelnosti

*** Z dvanácti dozorců ve Stanfordu jich sadistické rysy vykazovalo jen pět. Zjistil jste, čím se lišili?**

To bohužel nevíme. Nikdy jsem si nemyslel, že situace zcela ovládá individuální chování, mezi lidmi samozřejmě existují rozdíly. Psychologie a také třeba ekonomie ale chování člověka odvozovaly jen z jeho osobního charakteru, případně rodinného nebo kulturního zázemí. Já k tomu přidávám vliv situace – nemusí být určující, ale rozhodně se podceňuje. Protože všichni chceme věřit v důstojnost jedince, ve svobodnou vůli, v to, že řídíme svůj osud. Tohle všechno platí jen v důvěrně známé, bezpečné situaci. Jinak

je tomu v nové situaci, do níž lidi uvedl Milgramův nebo můj výzkum. Nedá se předvídat, jak budete reagovat. Lidé si hýčkají iluzi nezranitelnosti, myslí si, že nejsou zvenčí ovlivnitelní. To je nejlepší způsob, jak se dostat do průšvihu. Přednáším studentům na vysokých i středních školách a snažím se je učit opaku – buďte si vědomi toho, že jste vystaveni vlivům situace a systému. Jedině tohle vědomí vás učiní odolnějšími vůči temným stránkám lidství.

*** V kauze týrání vězňů v irácké věznici Abú Ghraíb jste svědčil pro obhajobu jednoho z obviněných dozorců. I jeho podle vás formovala situace. Pokud se na ni ale budeme takhle odvolávat, nehroutí se zcela naše pojetí viny a odpovědnosti?**

To jsou dvě různé věci. Vím samozřejmě, že lidé musí být eticky a právně zodpovědní za své činy. Ivan Frederick, v jehož prospěch jsem svědčil, byl opravdu vinen, udělal zlé a nezákonné věci. Přiznával to on i jeho advokát. Navrhovali mu ale maximální trest. Patnáct let. To bylo přemrštěné: on nikoho nezabil, nikoho neztloukl, jen dovolil ponižování a v několika případech se ho účastnil. Jeho proces byl první ze všech a bylo jasné, že má být vzkazem pro Iráčany – podívejte se, jak Američané dokážou potrestat své chyby. Myslím, že moje obhajoba, v níž jsem poukazoval na situaci a na systém, v němž se zločin odehrál, nakonec pomohla tomu, že dostal osm let. Ale o vině nebylo sporu. To, že extrémní situace korumpuje každého, neznamená, že jedinec není zodpovědný. Vždycky se můžete zachovat správně, i když vám někdo drží pistoli u hlavy.

*** Jaký byl ten systém, který z Ivana Fredericka udělal tyrana?**

V Abú Ghraíbu sloužilo devět lidí na noční směně, devět na denní. Ti první týrali vězně, ti druzí ani jednou. To je pozoruhodné. Postupně se ukazovalo, že vyšetřovatelé z armádní rozvědky, kteří se snažili z vězňů dostat nějaké informace, jednali s vedením věznice o tom, že noční šichta nemusí s vězni jednat v rukavičkách. Potřebovali Iráčany zlomit. Vzkaz byl jasný – dělejte si, co chcete, nikdo vás nepřijde zkontrolovat. Na noční směně se nikdy neobjevil jediný důstojník. Sloužili tu navíc záložáci, kteří neměli řádný výcvik. Frederick noční směnu vedl, ale nikdy předtím nic neřídil, byl řadovým dozorcem ve věznici s nejlehčí ostrahou. Teď měl pod sebou tisíc vězňů, americké dozorce a navrch šedesát irácких policistů, kteří neznali slovo anglicky a pašovali do věznice drogy a zbraně. Ve čtyři odpoledne šel do práce, ve čtyři ráno spát – do cely ve věznici, kterou

nikdy neopouštěl. Pracoval sedm dní v týdnu, čtyřicet dní v kuse bez jediného dne volna. Ve věznici vypadávala elektřina, vězni utíkali. Byla to noční můra. Jeho úsudek byl posunutý, o tom nemůže být pochyb. Když jsem se ho ptal, jak mohl udělat tak hrozné věci, odpověděl: „Nemám ponětí."

*** Pořád není jasné, kde se vzalo tak brutální týrání Iráčanů.**

Jedna z motivací pro zlo je nuda. Není co dělat, ale mám své vězně. Vyrovnám je na nástupu a hraju si. Zazpívejte svoje čísla, udělejte pár kliků. A každou noc se řekne: tohle jsme dělali včera, pojďme zkusit něco nového. Hledáte něco stimulujícího a nevšimnete si, že ztrácíte soucit a empatii. Sexuální ponižování je to nejjednodušší, variací je bezpočet. A nechápete, co je na tom špatně. Lynndie Englandová, odsouzená za týrání a ponižování iráckých válečných zajatců, to řekla jasně: „Proč všichni tak zuří? Byla to přece jen zábava." V systému se rodí to nejhorší zlo. Systém zabíjí, systém korumpuje, systém jde do války, lidé do války nechtějí.

*** Bez systémů se lidská společnost ale neobejde. Jak se dají chránit před zlem?**

Problém je, že systém vždycky odolává změně. Je téměř nemožné změnit systém zvenčí, pokud nemáte někoho v řídicí roli, kdo ví, že potřebuje změnu, a pověří vás. Dělali jsme v Kalifornii léta přednáškové cykly pro různé instituce, policejní stanice, věznice. Snažili jsme se vzdělávat autority, předávat lekci, kterou nás naučil stanfordský experiment – buďte opatrní, protože moc, kterou máte, může věci činit lepšími nebo horšími. Z legálního hlediska je zajímavé, že nemáme způsob, jak soudit systém. Mezinárodní tribunál soudí lídry systému, ale to jsou zase jen lidé. Na Harvard Law School, kde přednáším, vedeme dlouhé debaty, jak by se mohlo rozšířit právo, aby situace mohla stanout před soudem. Pokud totiž budou odsouzeni všichni lidé, které zkorumpovala, ale systém zůstane, příští týden zkorumpuje další. Podívejte se na drogové mafie v Mexiku.

*** Jedním z praktických nástrojů, jak se dostat dál, je chránit sojky – lidi zevnitř, kteří upozorní na chybu v systému.**

To je věc, kterou se snažím prosazovat – zhodnocení a odměňování tzv. whistleblowerů uvnitř firem. Aby firmy dávaly otevřeně najevo, že o takové odvážné lidi mezi zaměstnanci stojí, odměňovaly je a vytvořily systém, v němž se poukazování na chyby daří. Zatím je to většinou naopak – takoví lidé bývají potrestáni, vyhozeni, označeni za fanatiky a nic se nemění.

***

Jsem taková stará duše

Tomáš Poláček , 6. 10. 2011, Magazín Mladé fronty DNES

Mám své důvody, proč se chci bavit o stáří, ačkoli je Taťáně teprve dvacet tři let. Jeden z nich je osobní. Poznal jsem ji na jaře roku 2006, kdy byla naivní studentka, a od té doby se vídáme, byli jsme spolu dokonce týden v Argentině. Neuvěřitelně vyzrála, zvážněla. Občas mi připadá, jako by jí uvnitř bylo čtyřicet.

Autor odkrývá, že se s Kuchařovou zná – čtenář nabývá dojmu, že se dozví něco víc. Autor píše, že spolu byli v Argentině, není ale jasné, proč to píše, proč tam byli. Pročtěte si pozorně rozhovor a zkuste si odpovědět na otázku: jaký má pro čtenáře význam, že se tazatel a tázaná znají?

Uráží vás, že na mě někdy působíte jako ženská ve středním věku? ***Proč si vykají, když jsou kamarádi? Zní to věrohodně?***

Vůbec. Tohle mi říká většina lidí.

*** Čím to je?**

Začněme tím, že jsem byla od sedmnácti odkázaná sama na sebe. Tehdy jsem měla své jediné delší studijní volno, a tak jsem odjela na tři měsíce do Tokia – začínající modelka bez peněz a bez kontaktů, která se musela osamostatnit. Když jsem se z Japonska vrátila, stala jsem se miss českou, pak světovou, kolem mě začal obrovský ruch, a to už se opravdu nesmíte chovat jako puberťák. Dospěla jsem.

*** Můžeme se vrátit ještě o trošku dál, do vašeho dětství?**

Možná bychom měli, protože třeba na základce já jsem nikdy úplně nezapadala do holčičích partiček. Nerada jsem česala panenky, tyhle věci mě nebavily. Já vždycky lítala s tenisovou raketou a lezla po stromech... A pak je možná důležité, že naše rodinná situace nebyla ideální – i proto jsem musela být samostatná.

*** Co se u vás doma stalo?**

Naši se brzy rozvedli, biologický otec žije na Slovensku. Když nás opustil, jednoduché to nebylo – zažily jsme i období, kdy jsme byly s mámou úplně samy a musely

jsme se podržet. Naštěstí si pak vzala úžasného chlapa – mám tátu, který je zároveň největší kamarád, mimo jiné se s ním skvěle paří... Potom se narodily dvě ségry a já byla nejstarší: „Taťána se musí o ségry postarat.“ Když byli naši v práci, tak ani nikdo jiný nemohl, že jo.

*** Zmínila jste klíčový moment. Je vám sedmnáct, odjíždíte do Tokia.**

Musela jsem tam mluvit anglicky, poznala jsem, jak se dá vydělat a jak se utrácí, to mě posunulo. Vzpomínám, jak jsem první dva týdny prořvala, že chci domů, jak se moje představy míjely s realitou. Uvědomila jsem si, že modeling je tvrdej byznys.

*** Můžete to vysvětlit?**

Vždyť si mě představte! Byla jsem sama na druhé straně planety, kde vůbec nikoho nezajímalo, jak se cítím. Jestli se mi stýská, nebo ne: „Jsi tady proto, abys pracovala. Že je ti sedmnáct, to nás nezajímá – tady jsou i čtrnáctileté.“ Dodnes se divím, že jsem do toho tenkrát šla, ale bylo to důležité. Najednou jsem cítila, že mám oproti většině vrstevníků obrovský náskok.

*** Jednou jste mi prozradila, že vám v Tokiu někdo ublížil. Dá se to říct i do novin?**

Proč ne, může se to stát každé začínající modelce. Někdo mi otrávil pití – takové věci neuhlídáte, ačkoli já si dávám bacha. Už proto, že je moje mamka zdravotní sestra, takže jsem si vyslechla spoustu přednášek o drogách, o sexu, o všem.

*** Jak to tenkrát bylo?**

Barman mi hodil do pití i něco, co jsem si neobjednala. Nikdo jiný to být nemohl, protože já nikdy nenechávám plnou skleničku na stole jenom tak, bez dohledu... Objednala jsem pití, najednou se mi udělalo špatně, upadla jsem na zem, nemohla se hýbat, mluvit, nic... Obrovské štěstí, že se o mě ostatní holky postaraly.

*** O co mohlo tomu barmanovi jít?**

Copak já vím? Podívejte se třeba na výborný film Taken; tam se unášejí turistky, které pak končí jako prostitutky a podobně... Ale vůbec nechci spekulovat o tom, co se tehdy mohlo stát mně. Říkám to spíš proto, abyste si to uvědomil, že od těch sedmnácti nemám náladu ani čas na dětské hry. A když se dnes bavím s někým, kdo je stejně starý jako já, tak u něj často cítím obrovskou naivitu. Až mi je takových lidí líto.

Jsem divnej vejlupek

*** Kdy jste byla naposledy hodně naivní vy?** ***Dobrá otázka – pokud by se zeptal: Byla jste hodně naivní? Odpověď by zněla: Byla.***

Na počátku kariéry jsem se zbytečně dlouho obklopovala špatnými lidmi. Dnes si říkám: „Jak jsem to mohla nevidět, vždyť to bylo jasný!“ Takoví ti hodní strýčkové, co se vám vnutí, chvíli hodní i jsou, ale v první řadě si z vás chtějí udělat dojnou krávu.

Tady by interview mohlo začít být zajímavé, kdyby se autor zeptal na její vztah s kontroverzním pražským radním Milanem Richterem. Kuchařová se okamžitě poté, co se stala Miss World, začala na veřejnosti objevovat s radním pochybné pověsti. To je však jediné téma, na které se autor tázané neptal. Proč?

*** Dá se takovým typům vůbec vyhnout, když je holce sedmnáct?**

Vlastně ne, jinak v modelingu nezačnete… Jak říkám, je to ponižující byznys, začínající holky jsou chudinky. Studentky, co mají velké oči, krásné představy, ale v reálu obvykle ošklivě narazí.

*** Vás vysvobodilo co – titul světové miss?**

Ten mi pomohl hodně. Získala jsem ho neuvěřitelně mladá, jindy vyhrávají pětadvacetileté holky – tolik mi bude až za dva roky! A když jsem vyhrála, byla to síla. Každý mě chtěl mít, každý mě chtěl urvat, každý mě chtěl zastupovat. Já musela rychle pochopit, co se děje, a nikomu nedovolit, aby mě využíval. Stát se profíkem, který dokáže říct: „Takhle se mnou zacházet nebudete,“ a přitom zůstat slušná a s každým vyjít.

*** Kdo vám pomohl?**

Byla jsem na to sama… Naši by mi pomoct chtěli, ale oni jsou z venkova. Sama jsem do patnácti lítala po polích, což mi dodnes chybí, zrovna minulou neděli jsem byla tam u nás, ve Vysokém Újezdě, v kostele ze dvanáctého století na ranní mši…

*** Vy máte v Újezdě tak starý kostel?**

Vy vůbec nic nevíte! Románský, svatý Jakub Veliký, z doby prvního osídlování českého království… Když jsme u toho, tak je dost zvláštní, že mě tak zajímá historie – v rodině máme zdravotníky, právníky, ale když doma řeknu, že bych chtěla jet o víkendu na zámek, tak to nikoho nebaví… Já jsem fakt nějakej vejlupek.

*** Nicméně, rodina vám pomoct nemohla. Nerozuměla modelingu.**

Přesně tak. Valilo se to jenom na mě a já se nesměla zbláznit. Prostě jsem se všechno musela naučit sama, tak jsem se rozhodla pro dvojí taktiku.

*** Zaprvé?**

Řekla jsem si, že musím být v dobrém slova smyslu nekompromisní... Což neznamená, že bych byla bestie, která si diktuje na každé focení čtyři vizážistky, ale profesionální jsem hodně; i proto na vás asi působím starší, než jsem.

*** A zadruhé?**

Rozhodla jsem se, že budu v tom šíleném šrumci poslouchat svoji docela silnou intuici; že jí budu otevřená. A ona mi většinou poradila – možná to zní divně, ale já jsem prostě duchovně založená, taková stará duše. I když zároveň vím, že se člověk nakonec vždycky musí postarat sám o sebe.

*** Jste spíš vážná, anebo bezstarostná?**

Dokážu být velmi vážná. Ráda se bavím o politice, o historii, o filantropii, ale nedělám to proto, abych oslnila okolí, jak jsem chytrá a uvědomělá – mě to prostě jen zajímá. Ale stejně tak se s vámi dokážu bavit i o tom, jaká akce bude příští týden v klubu Mecca.

*** Stejně mám pocit, jako byste od Miss World zestárla o dvacet let...**

A mně se zase zdá, že začínám mládnout, že se bavím víc než kdy jindy. Cítím to poslední dva roky – od té doby, co mám nového přítele.

Opět – nový přítel – ale co ten starý? To by bylo, na rozdíl od perfektního bezchybného partnera, téma!

Faleš v los angeles

*** Já ho znám, americký krasavec Lane Carlson. Co vás naučil?**

Myslím, že ve mně něco zlomil... Lane se totiž s ničím netrápí, je bezprostřední a věří všem lidem, že jsou stejně dobří, jako je dobrý on... Někdy bych si přála být stejná, ale nejsem a nebudu. A jindy mu zase říkám: „Nebuď naivní, všichni nejsou dobří jako ty." Ale on se nezmění. Naučil mě dívat se na svět jinak, hodně mi psychicky pomohl.

*** V čem třeba?**

Případ z poslední doby: v jednom časopise se mnou vyšel naprosto vymyšlený osobní rozhovor, ve kterém pomlouvám samu sebe. Vymysleli si, že mě Lane opustil, protože jsem tlustá, že se mi vůbec nedaří, že jsem zoufalec... Byla jsem smutná a doma si stěžovala: „Proč se mi to děje, když nejsem politik, nikoho neokrádám, nic?“ A Lane mi na to říká: „Podívej, o Angelině Jolie se takový blbosti píšou pořád. Jsi osobnost? Jsi. Jsi spokojená? Jsi. Všechno ti jde, máš mě, tak o co jde? Kašli na to.“ Ono je dobře, že Lane pracoval dlouhá léta v modelingu jako já.

*** A čemu se věnuje dnes?**

Čas od času ještě dělá profesionálního krasavce, ale na nejvyšší úrovni, dnes je v kategorii amerických osobností. A zároveň dělá charitu. Má na starosti jeden portál, jmenuje se Charitybuzz.

Zní vám tato odpověď jako skrytá reklama, nebo je podle vás ještě přípustná? Jako editor – nechali byste toto v textu? Má tam jméno portálu nějaký význam? Nebo by stačilo pouze popsat podstatu podnikání? Nebo byste snad v případě charity přivřeli oko (v případě živelných katastrof se k textům z míst neštěstí někdy dává i číslo konta)?

***Na co se specializuje?**

Pořádají na internetu zvláštní aukce, kde si můžete vydražit třeba den na golfu s Billem Clintonem, a ty peníze jdou na nadace z celého světa... Jo a potom Lane ještě podniká, se svým dvojčetem má stavební firmu. Teď dostali dobrou zakázku – v Los Angeles předělávají barák Petry Ecclestonové, dcery šéfa formule 1. Což byl letos druhý nejdražší dům na americkém trhu.

*** Je to prostě úspěšný muž.**

Ale zároveň je nad věcí, absolutně vyrovnaný. Nepotřebuje si nic dokazovat jako někteří, a když někam jdeme, tak pokecá s každým. Umí střídat šampaňské s burčákem nebo Manhattan se zapadlou vesnicí, ani nemrknete okem.

*** Kde jste doma?**

Teď na třech místech: Praha, New York, Los Angeles. Když jeden z bytů zrovna nevyužíváme, tak ho nakrátko pronajmeme, to není v Americe žádný problém.

*** Ve kterém z těch měst se cítíte nejlíp?**

V Praze, hlavně kvůli lidem. Jsem pyšná Češka, což ale neznamená, že bych se dobře necítila taky v New Yorku.

*** Co Los Angeles?**

Tam se cítím hůř.

*** Proč?**

Jsem tam jenom kvůli práci a počasí, protože je to prostě Hollywood – všechno velké a imaginární, lidi takoví falešní… Pro Američany je všechno perfektní a super, „jak se máš, úžasně". Nikdy neřeknou, jak se opravdu mají, že jim je zrovna nanic. Všichni se hned líbají, takže je to zdánlivě hrozně osobní, jenže ve skutečnosti neosobní. A v Los Angeles to cítím extrémně.

*** Nacházíte nějaké kulturní rozdíly mezi vámi, holkou z venkova, a Lanem, světákem ze Států?**

Lane je z Minnesoty – ze stejného venkova jako já, ale rozdíly dnes už vidím. Jako každý Američan je i Lane možná až přehnaně hrdý na svou zemi, to já bych nebyla. Spousta Američanů například v životě nevycestovala za hranice, žijí v ulitě, myslí si, že svět je Amerika. Což mě někdy rozčiluje, protože já jsem „planeťanka", cestuju všude možně a vidím, že Amerika už opravdu není tak skvělá země, jako dřív bývala… Ale Američani jsou ještě v klidu, děsné jsou Američanky.

*** V čem jsou horší než Evropanky?**

My umíme být samostatné a přitom jsme pořád ženské. Ale Američanky? To jsou buď velmi ambiciózní mužatky a tvrdé byznysmenky, anebo naopak fifinky, jejichž středobodem života je svatba. A potom se o ně chlap musí postarat.

*** Vy se vdávat nechcete?**

Zatím mě o to Lane nepožádal… Až jednou budu chtít děti, tak to bude aktuálnější, ale teď není ke svatbě důvod. My jako manželé žijeme.

Kožich v poušti

*** Kdy přesně vám došlo, že chcete pomáhat starým lidem?**

Někdy před šesti lety jsme cestou na ranní mši projížděli malou vesnicí, kde se u cesty opíral stařeček o hole. Přibrzdili jsme, jestli něco nepotřebuje, řekl, že nic. Jenže nakonec se objevil v tom kostele, tak už jsme se na nic neptali a po bohoslužbě ho hodili domů. Polorozhovor, rozpadlý barák, běhaly tam dvě kozy. Pán byl starý mládenec, o kterého se neměl kdo starat, prostě přežíval. A mně ho najednou bylo tak líto, až jsem dostala hysterák...

*** Jiné celebrity pomáhají spíš dětem...**

Já vím, ale děcáky jsou finančně celkem pokryté a hlavně – ty děti mají pořád nějakou šanci do budoucna. Stačí, aby trochu chtěly, jenže ony někdy nemají o nic zájem, jenom té pomoci využívají... Pro mě má větší smysl pomáhat lidem, kteří celý život pracovali, vychovali děti a vnoučata. Těm se to musí vrátit.

*** A jak se ta pomoc vrací vám?**

Když jezdím za starými lidmi, vzdělává mě to. Například jsem si všimla, jak jsou někteří z nich uzavření, dokonce čím dál víc, protože si najednou uvědomují svoje chyby. Teprve na sklonku života začínají řešit vztahy – támhletomu jsem ublížil, rád bych to napravil, s tímhle bych si ještě chtěl promluvit... A tohle vzdělává. Vím, že takhle nechci dopadnout, že nesmím nikomu ublížit, abych se před smrtí nestyděla a netrpěla výčitkami.

*** Kolik energie dnes starým lidem dáváte?**

Je to snad sedmdesát procent mé práce.

*** Jste ještě vůbec modelka?**

Jasně, že jsem. Pořád víc v cizině než doma.

*** V kolika už jste byla zemích?**

To bych nespočítala, na všech obydlených kontinentech, to je jedna z nejlepších věcí na mé práci. Pendluju hlavně mezi Prahou a Amerikou, ale hrozně ráda poznávám i země, jako je Gruzie, Nigérie... Teď třeba poletím do Peru za šamany, zajímají mě účinky ayahuasky.

*** To je nějaká droga?**

Žádná droga, nálev z liány. Mě hodně baví alternativní medicína, začínám teď v tom oboru i podnikat.

*** Pomáhá vám v modelingu, že jste se stala před pěti lety světovou miss?**

Stálí klienti si mě dnes už vybírají hlavně proto, že se jim se mnou dělá dobře – na to jsem pyšná. Oni vědí, že jsem na place schopná udělat skoro cokoli, že když se fotí s tygrem, tak se na to těším. Když mě pověsí za popruhy, abych létala jako anděl, tak mě to baví. Nedávno jsem předváděla v poušti u Los Angeles kožichy, když bylo venku padesát stupňů, v lednu fotím v oceánu plavky, i když má voda patnáct stupňů. Ale já to prostě zvládám.

*** Co vlastně chcete v životě dokázat?**

Být úspěšná, ale nezbláznit se z toho. Předvádět pro Dior a potom umět podojit kozu. Podívat se do gruzínských hor, pak odletět do Hollywoodu. Tyhle protiklady mě totiž fascinují. Pozoruju, ale nesoudím – ani chudé vesničany, ani umělce z Los Angeles. Každý má svoji životní cestu a je hlavně na něm, co si vybere. Ať jste kluk z děcáku anebo miliardářka Ecclestonová, která si doma neumí pověsit obraz – každý se musí se životem nějak porvat. *

Úkol k zamyšlení

Jakou výhodu pro čtenáře má, že autor a tázaná spolu byli v Argentině?

Odkryla Kuchařová redaktorovi, s nímž se zná, víc, než kdyby se s ní bavil někdo cizí?

Nebylo by naopak v tomto případě výhodou, kdyby redakce zadala rozhovor někomu, kdo ji nezná? Kdo se neostýchá zeptat na kontroverzního přítele?

Rozhovor je nudný, je třeba jej tedy tisknout? Pokud ano, měl by ho rozhodně editor zeditovat. Zkuste text udělat atraktivnějším. Zkrátit jej tak, aby čtenáře více zaujal.

Úkol vyžadující četbu

Přečtěte si rozhovor Milana Tesaře (Reflex) s Michalem Suchánkem. A položte si otázku: je na rozhovoru poznat, že se znají (viz vyznačené otázky)? Máte pocit, že jste se z něj dozvěděli víc, než kdyby se ptal někdo, kdo se se Suchánkem nezná? Vadí vám v tomto případě přiznané tykání?

Já a nova? bylo to sprostý, ale naše

MICHAL SUCHÁNEK: „JE DOBRODRUŽNĚJŠÍ SEDĚT NA KAFI S RADKEM KREJČÍŘEM NEŽ S MIRKEM DONUTILEM.“

Milan Tesař, 14. 4. 2011, Reflex

Ačkoli vystudoval hereckou konzervatoř, posledních dvanáct let nehrál divadlo. To se má teď změnit. MICHAL SUCHÁNEK (45) zkouší v Činoherním klubu roli, kterou hrál ve filmu natočeném podle hry Davida Mameta Al Pacino. Televizní matador, který více než deset sezón bavil diváky na Nově (a teď přestoupil na Primu), z toho má upřímnou hrůzu.

*** Ještě bydlíš u benzinky pod Nuselským mostem?** ***(Výborná rozehřívací otázka, autor využívá toho, že o Suchánkovi ví víc.)***

Ne, před deseti lety jsem tohle milé, ale morbidní místo opustil.

*** Místní legenda říká, že pumpař jednou vyšel ke stojanům a něco mu brnklo o kšilt u čepice. Byl to padající člověk. Strašně se lekl. Prchl jsi kvůli sebevrahům?** ***(Kreativně položená otázka. Autor se nevzdává možnosti, dozvědět se o „tom“ něco víc. I když Suchánek odpověděl jen krátce, nutí ho odpověď rozvést. A tím se dočká zajímavé odpovědi.)***

To taky. Téměř každý měsíc jeden nešťastník. Když někdo dopadne z takové výšky, je to hrozná rána. Jako kdybys seshora hodil lednici. Fakt strašný. Nebo když ráno vedeš dítě do školky a na chodníku leží tělo přikrytý igelitem. Samozřejmě že nechceš říct, jak to je, abys pětiletýmu dítěti nezpůsobil trauma, ale když se to stane několikrát do roka, i tomu dítěti ta lokalita začne být podezřelá. Nehledě na to, že než se ty na Vinohradech rozhodneš přejít ulici, podíváš se doleva a doprava. My se museli rozhlédnout doleva, doprava a nahoru. Nejenom kvůli padajícím sebevrahům, ale i kvůli létajícím předmětům. Jednou jsem šel z hospody, procházel jsem pod mostem a najednou se ozval takovej rachot, jako kdyby někdo hodil seshora železný řetěz. Myslel jsem, že je po mně, ale přežil jsem to bez zranění. On totiž jenom nějakej debil z mostu čůral. Tím fofrem dolů to nabralo hrozný grády. Co je zajímavé, že ti sebevrazi mívali zutý boty.

*** Chápu, že v téhle atmosféře asi nešlo dělat nic jiného než psát humor pro otrlé, který jsi pak s Genzerem uplatnil v pořadech Tele Tele a Mr. GS...** ***(Nyní vidíme, kam autor rozhovoru od počátku mířil...)***

Když si dělám prdel z toho, že má někdo rozštěp, neznamená to, že mi to není blbý vůči tomu, kdo ho má ve skutečnosti. A podobně – když někdo skočí z Nuseláku, protože má asi fakt pro něj neřešitelný problémy, neznamená to, že to neumím pochopit a budu si nad tím rozhodnutím klepat na čelo. Když zlehčuju vážný věci, neznamená to, že nevím, co je soucit. Vnímám všechny ty sračky, prohry, bolesti nebo ztráty úplně stejně. Jenomže já se s tím zřejmě vyrovnávám tímhle způsobem.

*** Odešel jsi z Nuslí, sebevrazi z mostu. Už se tam skákat nedá – je tam nepřelezitelné zábradlí.**

To je dobře – mockrát jsem si představoval, jaká může být ta úplně poslední myšlenka. Je to šílený. Stoupnout si na to zábradlí a brutálně dopadnout na asfalt o čtyřicet metrů níž. Doteď se mi z toho svírá žaludek. Že je sebevrah na Nuseláku, občas hlásili i v nějakém idiotském rádiu. Přímé vstupy. A dole se pak srocovali lidi, vylezli z hospody a hlavy zakloněný, že si neviděli do půllitru. A nejsem si jistej, že tam na to čuměli jen proto, že přáli hasičům a psychologovi, aby to zvládli a mělo to šťastnej konec. Je dobře, že to mají těžší. Holka tě podvedla, strčíš hlavu do trouby, nejde plyn, musíš teda na poštu zaplatit účet a cestou třeba potkáš holku jinou. I když i Nuselské údolí je taková vesnice ve městě, kde se snad všichni znají, a to bylo milé, jsem rád, že jsem odtamtud odešel.

*** A ty jsi teď s Richardem Genzerem odešel z Novy na Primu. Proč? Kvůli penězům?** ***(Odchodem autor vytváří oslí můstek, nenápadně přechází na další téma.)***

To nebyl ten důvod. TV Nova najela na jakýsi úsporný režim. Chtěli pouštět reprízy s tím, že snad ještě natočíme pár dílů Mr. GS, ale to nám nepřišlo perspektivní. A v tu chvíli přišla Prima s nabídkou dělat s nimi pořad Partička, což je formát, který nás zaujal. Baví nás to, je v tom čistá radost z herecké improvizace.

*** Vypadá to na velké zemětřesení v kariéře. Zkoušíš v Činoherním klubu hru Davida Mameta Glengarry Glen Ross. Kdysi tady běžel film Konkurenti natočený podle téhle hry s hvězdným obsazením v čele s Jackem Lemmonem, Kevinem**

Spaceym a Al Pacinem. Jaké to je? Vystudoval jsi herectví, ale víc než deset let jsi nestál na „prknech, co znamenají svět“.

No, pro mne to jsou „prkna, která znamenají prkna“. Kdyby tady Ondra – sedí s námi Ondřej Sokol, který patří k režijním oporám pražského Činoherního klubu (Osiřelý západ, Ujetá ruka, Sexuální perverze v Chicagu) a režíroval rovněž pořady dvojice G+S na TV Nova – pozn.aut. – nebyl kamarád, asi bych se do toho nepustil. On má v hlavě ideální variantu, jak se to má hrát, a já to třeba nedokážu. Je jasný, že to na jevišti udělám tak, aby nebyl průser, ale to, že mu nesplním jeho představu, mě teda drtí nejvíc. A překonat vlastní stud taky nebude úplně jednoduchý. Stydím se hrát nějaký emoce, když je necítím. Přijde mi to nevěrohodný, když někteří herci nasadí tu machu, střídají barvy hlasu a výrazy tváře, protože se to tak přece odjakživa dělalo. Což ale neznamená, že to takhle musí být nutně špatně. Ale já to neumím, mám strach se do toho pouštět, a proto to ani nechci dělat. Samozřejmě že z nějaké určité míry ješitnosti jsem na tu roli kývl, protože jsem si říkal, že když takhle šikovnej režisér, kterej má všechno zmáklý, oslovil mě, šaška z TV, asi věří v nějaké mé schopnosti. No a teď mu to třeba poseru.

*** Divadlo se ale snad nedá zapomenout. Začínal jsi v Národním a hrál jsi i ve Společnosti Františka Ringo Čecha. Znáš tedy krajní meze.**

Já si jenom říkám, proč nedělám něco, v čem jsem relativně dobrej. Když v něčem hrajeme s Geňou, udělám si pauzu, kde ji potřebuju, šoupnu do ní fór a je to. Ale tady musím říkat, co napsal někdo jinej, a dodržovat nějaká pravidla. Ze začátku zkoušení jsem byl fakt úplně v hajzlu, ale teď mě to občas i baví. Zvláštní. To bych od sebe nečekal. (Přísedící režisér Ondřej Sokol: „Když jsem režíroval Tele Tele, Michal častokrát, třeba jen při pauzách na natáčení, předvedl něco tak úžasnýho, že jsem všem, kteří se mě ptali, jak můžu pracovat pro komerční televizi, říkal, že si myslím, že Michal je jeden z nejzajímavějších herců, které znám. Někteří se mnou souhlasili, protože jsou zvyklí se mnou souhlasit, a někteří si zjevně mysleli, že jsem se zbláznil. A myslím, že asi přišel čas dokázat všem, že jsem měl pravdu. Anebo že jsem se zbláznil.“)

*** Na konzervatoři ti memorování rolí nevadilo?**

Když jsem propadl, dostal jsem se do ročníku k Bořivoji Navrátilovi a Věře Bublíkové, kde jsem, zřejmě za trest, půl roku hrál němého číšníka v Manon Lescaut, který nese

kafe. A ještě mě pořád zastavovali, že ho nosím blbě. Hrál jsem tehdy v nějakých filmech, tak mi asi chtěli ukázat, že o tom to není.

*** Byl problém hrát při škole ve filmech?**

Jedničkáři mohli hrát ve filmech bez problémů. Těm by to profesoři klidně povolili. Jenomže se ukázalo, že režiséři tak trochu kašlou na to, obsazovat herce podle jejich vysvědčení. Já propadl, když jsem točil Sněženky a machry. Vykašlal jsem se na dohánění látky a věřil, že to nějak dopadne. A taky že jo. Dostal jsem na vysvědčení snad osm čtyřek a sedm pětek. Měl jsem dělat tolik reparátů, že by jen kvůli mně museli na týden uzavřít školu, aby se to stihlo. Takže jsem měl opakovat druhý ročník. Já se ale nevzdal a v září nastoupil s bývalou třídou do třeťáku. Všimli si toho až na konci října a profesoři mě vyvedli ze třídy. Přes maturitu jsem se s přehledem překodrcal, pak dva roky nástavby a měla přijít diplomová práce a absolutorium. Jenže já už hrál v divadle, jeli jsme na tři měsíce do Říma a nechal jsem to být. Otci jsem ale dlužil nějaké peníze a on byl ochoten mi dluh odpustit, když konečně napíšu tu diplomku. Takže jsem fakt poctivě dva měsíce psal diplomku o Karlu Smyczkovi a pak ji odnesl na konzervatoř. Byl ale zrovna srpen, prázdniny. A ve škole byl jenom školník, který tam bydlel. Tak jsem mu ji předal a od té doby se dodnes nikdo neozval. Když pak po mně chtěli v Národním kvůli platu alespoň maturitní vysvědčení, nemohl jsem jim ho dát, protože jsem ho kdysi strachy před rodičema hodil cestou ze školy do kanálu. No, debil.

*** Za těchto okolností bych divadlo asi taky nemiloval...**

Já myslím, že to taky bude tím, že jsem se léta realizoval v tom, co jsem si sám vymýšlel, a divadlo mi fakt nijak nechybělo. I když v Landově Krysaři jsem hrál, protože mě to neskutečně bavilo. A v divadle Broadway jsem hrál, protože mi neskutečně zaplatili. Pamatuju si, co o mně kdysi napsal Honza Rejžek, což je přesně ten typ člověka, u něhož si smysl jeho povolání nedovedu vysvětlit ani po deseti vodkách. Kdysi jsem totiž v nějakém rozhovoru řekl, že po škole jsem místo zkoušení v Ypsilonce volil zájezd s Černým divadlem na tři měsíce do Itálie, abych si našetřil na auto, jelikož já nemám vysněnou roli, ale vysněný auto. Mimochodem, takhle to mám dodnes. A Rejžek to asi četl a napsal pejorativní sloupek o malém herci bez charakterních úmyslů, který končil větou ve smyslu: „Ještěže se takových herců nedožil Zdeněk Štěpánek. Ale i tak se jistě obrací v hrobě...“

Tak jsem přemýšlel o odvetě. A protože fackovat postiženého je neetické, zúčtoval jsem s ním jinak. Když Nova začala vysílat náš první pořad, řekl jsem do nějakého rozhovoru, že jsem ten pořad měl točit s Honzou Rejžkem, protože jsme kamarádi, máme stejný pohled na humor a že jsme konečně chtěli dělat spolu. Jenže se to pokazilo na tom, že chtěl Honza tak vysoký honorář, že to televize neakceptovala. Takže jsem teda vzal Geňu, který je taky kamarád, ale není tolik na prachy.

*** Kdy ses rozhodl přestat hrát divadlo? Vyprávěl mi Ondřej Vetchý, že jste spolu jako mladý kluci z legrace dabovali filmy a že už tenkrát z vás cítil chuť dělat televizi.**

Pro mě bylo rozhodující, že hned od začátku, co se ta možnost objevila, jsem to měl v rukách já sám. Když mi na Nově nabídli moderovat pořad o tlustých lidech, zariskoval jsem a řekl jim, že jo, ale chci si to psát sám. Nikdy předtím jsem to ani nezkoušel. No, a ono to klaplo. Dělal jsem, co jsem chtěl, a když jsem tu a tam šel kolem divadla, vzpomněl jsem si, jak tam musíš chodit po jevišti v hadrech, který ti úplně neseděj, a kolikrát i s lidma, který ti taky úplně neseděj. A já dělal s lidma, který jsem měl rád, dělal něco, co mě bavilo, a ještě za to dostal slušně zaplaceno. Tahle kombinace se lidem kolikrát nestane celej život.

*** Říkal jsi, že jsi psal diplomku o Karlu Smyczkovi. Ten ti hned na začátku kariéry dal příležitost v pěkných filmech, jako jsou Jen si tak trochu písknout, Proč?, a hlavně Sněženky a machři. Byl mezi vámi bližší vztah, než je vztah režiséra a herce?**

Já to tak měl určitě. Potkali jsme se, když mi bylo patnáct. V určitém období si mě bral i do filmů, kde mě nepotřeboval, třeba jenom do jednoho záběru jako takový razítko. Ale pak si našel jiné lidi, od nějaké chvíle už mě nikdy neoslovil. Říkal jsem si, jestli jsem ho třeba nějak nezklamal. Že třeba zjistil, že jsem fakt zprdele herec. Nikdy jsme o tom nemluvili. Jemu je třeba trapný to říct, abych nebyl smutnej, a já se stydím zeptat, aby si náhodou nemyslel, že jsem z toho nějakej rozsekanej. Ale to pozor, to fakt není o tom, že by mi bylo líto, že jsem mohl mít víc hereckých příležitostí. Já si opravdu myslím, že jsme si hodně rozuměli. Teda jako puberťák a režisér.

*** S kým sis ještě rozuměl?**

Na škole s Jirkou Langmajerem, propadl jsem k němu do třídy. Tehdy nás ale zajímaly spíš baby a chlast a nějakýma morálníma hodnotama to moc prověřený nebylo. Mě za-

čal trošku formovat Vetchý, spolu jsme „rozvraceli“ systém, běhali po demonstracích, sbírali podpisy pod různý petice a já byl vždycky posranej strachy z rodičů, když moje jméno četli na Svobodný Evropě. S Ondrou jsem „bojoval“ a s Jirkou chlastal. Takže to přátelství první větší průser rozstřelil. V září 1989 to skončilo.

*** Když odvolal Několik vět?**

Já bych to nechal být. Myslím, že na něm samotném se to podepsalo dost. Nikdy jsem do něj veřejně nekopal a nebudu to dělat ani teď. A to si mě ten kluk talentovaná vzal několikrát do huby kvůli Tele Tele a úrovni zábavy, kterou dělám. Ale je možný, že to třeba nějakej novinář zkomolil.

*** Proč sis k sobě vzal do televize Richarda Genzera, a ne nějakého zkušeného herce jako později Veroniku Žilkovou? On byl tanečník...**

Herce jsem nepotřeboval. Potřeboval jsem kamaráda. A my jsme spolu dělali prdel už na škole. Takže nám to nakonec přešlo do toho, že se tím živíme. To je přece výborný. Dodneška, když někam jedeme, máme sice dva pokoje, ale stejně jsme spolu na jednom. Taky je pravda, že ode mě skousne věci, který by od jiných neskousl. On je totiž neskutečnej dobrák a já na to často hřeším. Jinak já vlastně kamarády z branže ani moc nemám. Spíš mám za kámoše sportovce nebo různý chlápky z polosvěta. Zvláštní. Na jedný straně trojnásobný mistr světa v hokeji a na druhý trojnásobně odsouzený.

*** Proto jsi byl na pohřbu Václava Kočky?**

Znali jsme se strašně dlouho. Vašek s bráchou mě jednou profackovali, to mi bylo asi patnáct a byl jsem na ně drzej. Pak jsme se potkávali v těch pár podnicích, co kdysi v Praze byly, a po letech se z nás stali přátelé. Posledních pár roků jsme se v létě pravidelně s dětma stavovali u něj na chalupě. My s Geňou totiž jezdíme každý prázdniny s dětma na Trhovky, za komediantama, který tam mají kolotoče a střelnice. Sedíme s nima v noci za maringotkou, kecáme s nima, jíme s nima, nosíme jim pivo, naše dcery se tam motají s jejich dětma a týden v tomhle naprosto jiným světě je úžasnej. A Vašek byl od nich a tu chalupu měl kousek. Patřilo to k tomu, jet vždy přespat i k němu. Venca byl třeba gangster, ale o tom se bavit nebudu. Spíš chci říct, že když vyprávěl o tom, jak byl až do

druhý třídy v Rusku v cirkusový škole, jak bojoval s jízdou na jednokolce, nebo když mi předváděl nástup do cirkusový hudby, tak to proti mně zrovna žádnej mafi án nestál. To bylo vážně až dojemný. Takže proto jsme byli na pohřbu. Byl to přítel.

*** Přitahuje tě na té komunitě něco? Vypadá děsně uzavřeně.**

Určitě přitahuje. Když mi Venca řekl: „Hele, bratranec se žení, když s Geňou přijdete, on bude mít radost!“, tak jsem ho neodmítl, protože i pro mě to byl zážitek. Být na svatbě, kde si někdo od Třísků bere někoho od Kočků. Ježíšmarjá, vždyť se nám všem líbil Kmotr nebo Tenkrát v Americe. Když jsme si hráli na přepadení banky, chtěl být někdo hlídač? Asi z toho ve mně něco zůstalo, a proto se s nimi rád potkám. Většina z těch chlápků, na rozdíl od hysterickejch herců, umí říct bez milosti věci tak, jak doopravdy jsou. Samozřejmě že nejsem idiot, abych si neuvědomoval, že někteří z nich dělaj’ věci, za který je teda fakt obdivovat nemůžu. Nejde to popsat takhle jednoduše v pár větách, aniž bych nepůsobil jako primitiv. Nicméně, i ty mi musíš dát za pravdu, že je dobrodružnější sedět na kafi s Radkem Krejčířem než s Mirkem Donutilem.

*** A ti sportovci?**

Asi s nima kamarádím, protože zřejmě obdivuju jejich výjimečnost, schopnost překonávat překážky. Podstupují ten dril, bolí je to, jsou omlácení, unavení. A měřítka tam jsou poměrně jasný. Dostaneš góla, prohrál jsi. Netrefíš terč, prohrál jsi. Byl jsi nejrychlejší, jsi vítěz. A emoce jsou tam opravdový. Nehraný. Ani ty výkony nemůžou být hraný. Jestliže se gymnastka rozhodne, že ten skok na kladině jenom zahraje, myslím, že se šeredně rozseká o parkety. Máme sportovce doma a musím říct, že jsem pyšnej na to, jak se s tím rvou. Já bych to nezvládal.

*** Ty už nesportuješ?**

Už jenom jednou týdně. Mě sport odmalička strašně bavil. Ale vždycky jen chvilku. Dělal jsem strašně moc sportů, jenže můj problém byl cílevědomost. Mě nebavilo bojovat, mě bavilo vyhrávat. Ale to se mi mockrát nestávalo. Nemám vůli.

*** To se mi nezdá. Sedm let jsi ze sebe takřka denně ždímal scénáře pro Tele Tele.**

Když ti posílají padesát tisíc týdně, tak se přemůžeš! Navíc to fakt nebyla pruda, to nebylo natáčení Ordinace v růžové zahradě. Nás to opravdu bavilo. Někdy to bylo sprostý,

někdy debilní, ale bylo to naše. Jasně, ono to tak nevypadá, ale to psaní bylo opravdu namáhavý. Jsem takovej, že ty scénáře musely být přesný. Jaký záběry, jaký kostýmy, kdo bude mít kterou paruku, seznam rekvizit. Ke každý scénce to tak muselo být napsaný.

*** Mluvil vám do toho někdo?**

Ne. Vůbec. A já bych si do toho už pak mluvit stejně nenechal. Navíc, oni nás ani časově nemohli stíhat. My točili každý den kromě pátku, kdy se to stříhalo. Já myslím, že i byli rádi, že to běží a oni nemusí nic moc řešit. My jim odevzdali práci, oni vydělali prachy na reklamě, a tak se do toho nikdo nemontoval.

*** Na Novu jste přišli ještě za Vladimíra Železného?**

Naštěstí. Bůhví, jak by to bylo dneska. Teď to vypadá, jako by tam bylo moc šéfů a moc různých rozhodnutí. Železný byl otec zakladatel, Nova byla jako jeho dítě, a tak ji „vychovával" naprosto ve všem. Vyjadřoval se ke všemu. Někdy udělal třeba špatné rozhodnutí, ale bylo to jeho rozhodnutí. Konkrétní a jednoznačný. Já tehdy napsal, o čem bych chtěl, aby bylo Tele Tele, a on řekl rovnou, ať natočíme pilotní díl. Žádné průtahy, žádný průzkum trhu. Sledovanost prvního dílu byla fantastická, protože na něj běžely upoutávky, takže jsem chodil s rypákem nahoře a byli jsme mistři světa. No a pak se odvysílal druhý díl – na ten se nedíval vůbec nikdo. Ale Železný nás podržel, protože tomu prostě věřil a byl ochotnej akceptovat, že si i z jeho dítěte děláme srandu. No a lidi si za čas na tenhle druh zábavy zvykli a my začali shánět kufry na ceny.

*** Dělali jste si legraci prakticky ze všeho. Dozvěděl ses něco víc o téhle zemi, když jste se inspirovali její společenskou realitou?**

Já nevím. My jsme si často pouštěli hrubé, nesestříhané a neodvysílané záběry ze sněmovny, abychom do toho eventuálně trikem dotočili nějakou srandu. Ono už to teda kolikrát samo o sobě bylo ujetý. Z jedné strany se mimo obraz najednou ozve hlas: „Nazdáááár, ty kluku jeden, tě rád vidím…" a z druhý strany mu někdo odpovídá: „Těbůůůůh, já byl na chaloupce…" A pak ti lidé vejdou do obrazu a ty vidíš, že ten první je člen ODS, kterej si za komančů odseděl osm let, a ten druhej, co ho poplácává, je místopředseda komunistů. Kluci ty scénáře psali častokrát za nás.

*** Šli jste někdy přes čáru?**

Jednou jsme v nějaké reportáži mluvili o tom, že na Zem přiletí mimozemšťani, aby opravili Michaela Jacksona. Byl konec záběru a my začali po našem žertovat o tom, že by nebylo od věci, kdyby se podívali taky na Vaška Neckáře. Že by potřeboval přeinstalovat software, vyměnit baterky, prostě: Neckář reloaded. Ondra vůbec nevěděl, že on opravdu leží v nemocnici, a tak to tam nechal. Když jsem to pak viděl v televizi, tak mi teda fakt bylo trapně a fakt jsem se styděl.

*** Opravdu se netěšíte na divadelní premiéru, kdy se po dlouhé době budete klanět do galerií a dostanete velikou kytku od krásné hostesky?**

Tak určitě by to bylo lepší, než kdyby po mně házeli boty. V Činoheráku je první řada strašně blízko, to nejde netrefit.

Editace rozhovoru

Přepisování rozhovoru má svá pravidla. Autor musí zachovat smysl, nedávat lidem do úst to, co neřekli. Může zachovat i jazyková specifika – výrazný dialekt, někdy i sprostá slova, pokud tento způsob mluvy zpovídaného charakterizuje. Nicméně mluvený jazyk se liší od psaného a věty by měly navazovat, plynout, dávat smysl.

Příklad, kdy autorka ponechala sprostá slova

Jaromír Jágr: Myslím, že jsem chytrý

Renáta Kalenská, 6. 8. 1999, Pátek Magazín LN

Jaromír Jágr je superhvězda. A superhvězdy mají na novináře vždycky málo času. Poprvé jsem se se slavným hokejistou setkala v jeho nedávno otevřeném Jágr's Sport Baru v centru Prahy. Nevěnoval mi víc než letmý pohled a mou žádost o rozhovor odkázal na svého manažera. Termín jsme dostali bez problémů. Stačilo vyrazit do Slaného. Třičtvrtěhodinové čekání skončilo zjištěním, že se Jaromír na zimním stadionu vůbec neobjeví. Odjeli jsme, abychom si o dvě hodiny později vyslechli v telefonu velmi udiveného Jágrova manažera. „A proč jste nečekali déle? Na Jaromíra tady novináři čekají tři čtyři hodiny. Když se rozhodne, že si jde zacvičit, tak prostě čekají...“ Zřejmě jsme něco udělali špatně.

V rámci turnaje osobností v malém fotbalu v Kravařích na Opavsku se v červenci soutěžilo o titul Miss Bully. O půlnoci se mezi modelkami zjevil Jaromír Jágr v ženském převleku...

Z dalšího setkání jsme už měli opravdu nepříjemný pocit. Přijde vůbec? Nebude se chovat arogantně? Naštěstí se naše obavy nenaplnily. Jágr přišel v dobré náladě, bez manažera, v trenýrkách a tričku, okamžitě nám tykal (zvyk z Ameriky) a neustále prokládal svá slova oslovením „vole“ (zvyk z Česka).

Změnil jste se hodně od doby, kdy jste začal být slavný?

Stoprocentně.

V čem?

Řekl bych, že ve všem. V pohledu na život... Ale že bych ti tady řekl nějakou konkrétní věc, to ne, vole. Prostě jsem se změnil a mám o hodně jednodušší život, než jsem měl dříve.

Jednodušší?

Hm, já jsem si dělal život moc složitej.

V čem ta složitost spočívala?

Nevím, těžko říct. Myslím, že jsem nyní mnohem větší osobnost, než jsem býval. Také jsem o hodně víc sebevědomější. Hlavně uvnitř, nezáleží totiž vůbec na tom, jak se člověk chová na povrchu. Někteří lidé vypadají sebevědomě, a přitom jsou to strašní slaboši. Takový jsem byl i já. Moje chování bylo takové divadlo. V současnosti jsem uvnitř hrozně sebevědomej, vole. Věřím sám sobě.

Souvisejí se sebevědomím i vaše současné plány studovat vysokou školu? Dříve jste o něčem podobném neuvažoval?

V osmnácti, kdy jsem odcházel do Ameriky, jsem měl jeden životní cíl – stát se nejlepším hokejistou na světě. Takže všechny věci, které by mě mohly rozptylovat, šly stranou a ničím jiným než hokejem jsem se nezabýval. Neříkám, že jsem se k svému cíli úplně dostal, ale jsem docela blízko, a proto bych chtěl zkusit také něco jiného. Nechci, aby si mě lidi pamatovali jenom jako hokejistu.

Jakou školu byste chtěl studovat?

Nejvíce mě asi láká psychologie, protože i můj sport, život jsou založené na psychice. Já přikládám psychice ve sportu strašně velkej význam. Sebevědomí a podobné věci jsou všechny v hlavě, moje úspěchy jsou v hlavě. Někdo prohlásil, že sebevědomí v hokeji znamená sedmdesátiprocentní úspěch, a já s tím souhlasím. Dokonce bych řekl, že je to víc, protože rozdíl mezi hráči není zas tak velikej. Celé je to o tom, jak si kdo věří.

Vy jste již začal na svém plánu vystudovat vysokou školu pracovat – začal jste si dodělávat střední...

Je to tak.

Je velký problém časově to skloubit s hokejem?

Já teprve začínám. Hokeji se teď moc nevěnuju, protože odpočívám, mám tedy na školu čas. Tak to bude do doby, než začne sezona. Ale všechno, takže i škola, je založené na tom sebevědomí. Čím víc člověk ví, tím víc se může cítit sebevědomě. Nikdo vás nikde nemůže chytit. Čím víc informací budu mít, o to jistější se budu cítit v jiných oblastech. To je, myslím, ten skutečný důvod, proč chci studovat. Mít informace, to je obrana vůči lidem, kteří se vás snaží nějak napadnout nebo zničit.

Jsou ve vaší blízkosti lidé, kteří vás chtějí zničit?

Určitě. Takových lidí je spousta. Neustále se snaží vás nějak přelstít. Jsou spokojeni, když si můžou říct: „Dostal jsem Jágra."

Díky svému postavení se často pohybujete mezi společenskou smetánkou. Nepřipadáte si kvůli tomu, že jste zatím nesložil ani maturitu, jako diletant?

Vůbec ne. To není ten důvod. Nemyslím si, že vysoká škola má něco společného s chytrostí. Být chytrý a být vzdělaný, to jsou dvě rozdílné věci. Já si myslím, že jsem chytrej. Nechci, aby to znělo sebevědomě, ale můj jediný problém spočívá v tom, že nemám informace, nemám vzdělání. To je tím, že jsem nebyl v Čechách. Myslím si, že člověk, když něco dokáže, ať už je to ve sportu, nebo v čemkoli jiném, tak musí být chytrej. Musí být chytrej už jenom proto, že ví, co chce dokázat. Dokáže si určit cíle, odepřít různé věci, soustředit se na něco. A to je součást chytrosti.

Změnil jste se nejen vy sám, ale i vaše okolí. Nakolik jsou vám příjemné davy dívek usilujících o vaši přízeň?

Možná to bylo příjemné v době, kdy mi bylo třiadvacet čtyřiadvacet. Teď už jsem starší a na ty holky se dívám jinak. Jsou sice krásné, ale jak jsem se změnil, tak mě už ta krása samotná tolik nepřitahuje. Dříve jsem se považoval za takového umělce, protože miluju krásu. Jakoukoli – obrazy, umění, sochy. A krásná ženská – to pro mě bylo něco... Teď už to jde mimo mě, přitahují mě už jiné věci než krása.

Přesto po vašem boku v roli partnerek vidíme jen krásné ženy...

(Smích) Každý chce mít pro sebe to nejlepší. To je přece samozřejmost. To je motivace, tak to má být.

Před časem jste se na titulních stránkách některých žurnálů objevoval coby zklamaný expřítel modelky Ivy Kubelkové. Už jste se z rozchodu vzpamatoval?

Stoprocentně jsem z toho venku. Problém byl v tom, že jsem na ni byl zvyklý. Kvůli ní jsem se zřekl různých věcí. Je to velice obtížné. Když se na někoho stoprocentně zaměříte, nemáte čas na kamarády a ostatní lidi. A najednou člověk, kvůli kterému to děláte, odejde. Tím, že jsem s ní strávil dva roky, jsem přerušil veškeré kontakty. Ne že bych byl po našem rozchodu úplně sám, ale nebylo to ono, co já potřebuju. Já kolem sebe musím mít společnost. Mám rád kamarády, legraci. Ti hráči, co jsou se mnou, jsou ženatí a mají starosti o svou rodinu. Navíc jsou už starší a takové věci, jako je legrace a „užívání si“, je moc nezajímají. Na druhou stranu mi strašně pomáhali kamarádi, kteří za mnou přijížděli do Pittsburghu. Měli zájem na tom, abych sezonu dohrál ve velkém stylu. Dokázali opustit svoje rodiny a přijeli za mnou. Nakonec jsme to společně dokázali.

Vy jste Ivu Kubelkovou považoval za životní partnerku?

To se nedá takhle říci. Ale zase na druhou stranu nemůžete o někom, s kým žijete, tvrdit, že to bude jen na tři roky. Když s někým žiju, nemusím si ještě myslet, že je to stoprocentní, ale minimálně počítám s tím, že to může být napořád. Opak byl pravdou... (Smích)

Na titulních stránkách vystřídala Kubelkovou televizní moderátorka Nicol Lenertová. Myslíte, že to bude ta, která vám Ivu dokáže nahradit, nebo jste jen přátelé?

Já bych řekl, že jsme o hodně víc než jen přátelé. Těžko se mi o tom ale mluví, protože bych ty dvě nechtěl srovnávat. Respektuju obě holky. Iva mi strašně moc pomohla. Díky ní jsem si uvědomil, jaké věci jsem dělal špatně. Iva byla ta, co mě změnila. A teď jsem našel holku, se kterou si velice dobře rozumím, která je velice sympatická, něžná, strašně hodná. A která respektuje mě, moje zaměstnání a všechno, co s ním souvisí. Moje partnerka si musí být vědoma, že někdy s ní nebudu moct být.

Nebojíte se někdy, že dívka, která o vás projevuje zájem, jde jen po vaší slávě a vašich penězích?

Je pravda, že se o tom hodně mluví, já se ale řídím podle toho, co cítím. Mám docela dobrej čuch na lidi. Nemyslím si, že bych byl naivní, a trvá mi dlouho, než někomu uvěřím. Není to tak, že by se mi zalíbila holka a já jí na to hned skočil. Takovej já nejsem, mně hrozně dlouho trvá, než se s někým skamarádím.

Co pro vás znamenají peníze?

To je dobrá otázka. Peníze jsou velice důležité k životu – pro mě i pro všechny lidi na světě. Je to motivace do života. Já jsem člověk, který strašně rád dělá radost druhým – když si to zaslouží. Když mi někdo připadá příjemnej, hodnej nebo dělá nějaký dobrý skutky, koupil bych mu cokoli. Bez peněz, které mám, bych si to nemohl dovolit. Peníze jsou pro mě důležité proto, abych mohl dělat radost těm druhým. Proto chci mít peníze, proto po nich toužím. S nimi si můžu dovolit cokoli. Peníze jsou síla, díky níž můžu dělat radost.

Komu jste naposledy takto udělal radost?

To vám nebudu říkat. Já se snažím dělat radost pořád. Ale – jen když si to ten člověk zaslouží. Když je mi sympatický. A ani ho nemusím znát. To je mi jedno.

Nejsme vám náhodou také sympatičtí?

(Smích) Ne, nejste. A nemám tady s sebou žádný prachy.

Jak nakládáte s tím množstvím peněz, které máte? Někdo vám je spravuje, nebo si o finančních záležitostech rozhodujete jen vy sám?

Rozhoduju o tom sám. Jak jsem říkal – málokomu důvěřuju. Zkušenostmi jsem dospěl k tomu, že se spoléhám sám na sebe.

Před jistým časem jste účinkoval v reklamě na žvýkačky. Proč? Měl jste pocit, že máte peněz málo?

To vůbec nebylo o penězích. Kdybych to měl dělat kvůli penězům, tak to nedělám. Neříkám, že jsem nedostal zaplaceno, ale ta částka nebyla zas tak zajímavá. Tenkrát byla prostě jiná doba. Proč bych nemohl něco podepsat? Proč bych nemohl mít něco společného se žvýkačkami?

A opravdu si dáte větší kus žvýkačky, když máte hlad, jak jste to tvrdil ve zmíněné reklamě?

(Smích) No jasně, teď zrovna jsem měl dva kousky.

Čeho máte v životě přebytek a co naopak postrádáte?

Přebytek? Já myslím, že mám všeho tak akorát. Naučil jsem se v životě nestěžovat si a brát věci takové, jaké jsou. Prostě – to co mám, je přesně akorát.

Jste tedy spokojený?

Ano, v jakékoli situaci. I kdybych na tom byl tisíckrát hůř. Všechno zlý je k něčemu dobrý. Z každé věci by sis měla brát jen to pozitivní. Já to dělám tak, že nerozlišuju věci na dobrý a zlý. Všechno, co se mi stane, považuju za dobrý. Až po určité době si totiž lidi, kteří jsou přesvědčeni, že se jim stalo něco špatného, uvědomí, že jim to pomohlo k něčemu jinému. A že se zbytečně rozčilovali. Podle toho dneska žiju.

Již ve třech letech jste začal s hokejem. Jaké bylo vaše dětství? Vnímáte z té doby také něco jiného než sport?

Vzpomínám si samozřejmě především na hokej. Ten tvořil dost podstatnou součást mého dětství. Větší než u kohokoli jiného. Ale já si nemůžu stěžovat na to, že jsem neměl normální dětství. Mně se to teď přece několikanásobně vrátilo. Mám skvělý život.

Až jednou budete mít vlastní děti, chtěl byste, aby své první roky prožily podobným způsobem?

Stoprocentně. Já si opravdu nestěžuju. Ale moje dětství nebyl jen hokej. Měli jsme statek, dobytek, nejezdili jsme na dovolené. Od dobytka nemůžete odjet někam pryč, protože potřebuje každý den žrát. Vlastně jsem s rodiči nikdy nebyl na dovolené. Ale nikdy mi to nevadilo.

V osmi letech jste udělal přes tisíc dřepů a sto kliků. Kolik jich zvládnete dnes?

Já jsem to ani nezkoušel. Ty doby, kdy jsem trénoval, jsou dávno pryč a teď už by mi kleslo sebevědomí. Ne, vážně. Já si nemyslím, že by lidské tělo mělo nějaké hranice. Když bys mi teď řekla, ať to udělám, tak to udělám.

Tak dobře...

Ne, já to samozřejmě neudělám, protože vím, že by to nebylo chytrý. To bych zase dva dny nemohl chodit. Ale kdybych se k tomu rozhodl, udělám to, i kdybych měl u toho umřít... *

Původně obyčejný kluk z Kladenska, dnes celebrita pohybující se na samé špičce ledovce světového hokeje. Jaromír Jágr (27) chtěl být odmala nejlepším hokejistou planety. Za svým snem šel již od tří let, kdy ho na ledě trénoval vlastní otec. Svůj první ligový gól dal Jágr před jedenácti lety v Pardubicích. O rok později už sehrál první zápas v NHL. Od sezony 1998/99 je kapitánem týmu Pittsburghu. Letos získal titul nejužitečnějšího hráče NHL (Hart Trophy, Art Ross Trophy). Do Ameriky odešel v osmnácti letech, dnes bydlí ve vile na pittsburském předměstí. Dosud je svobodný.*

Úkol vyžadující četbu

Příklad absolutně nezeditovaného rozhovoru je zde. Všimněte si vyznačených pasáží.

Pohled na prožité historické události prostřednictvím rozhovoru

Z konce 80. let jste znám jako aktivista nezávislých iniciativ. ***(Toto by mělo zaznít spíš v úvodu)*** **Co Vás vedlo k zapojení se do opozičních aktivit?** ***(Lépe formulujte – Proč jste se do opozičních aktivit zapojil?)***

To je relativně složitá otázka, že jo... Jak na ni jednoduše odpovědět s odstupem dvaceti let? Před dvaceti lety bych na ni dokázal odpovědět rovnou, ale na základě toho, jak člověk vnímá nové a nové informace a čím člověk víc ví, tak tím je víc smutný, že jo... Tak jako určitě to **bylo z nějaké mladické nerozvážnosti a z radosti ze života.** A bylo to taky, protože ta doba nebyla tak různorodá, jak je teď. V té době, co se týká

těch mých aktivit, tak to bylo z důvodů toho, že jsem vlastně s nikým jiným nekamarádil než s lidmi... byli to starší lidi, já jsem byl v té době asi nejmladší, ale bylo to z důvodů toho... nedokážu to jinak vyjádřit než takhle, jak jsem teď řekl. Nevím, jestli je to srozumitelné. *(Ne není.)*

To znamená, že pro Vás nebyl žádný konkrétní impuls, který by Vás inspiroval se zapojit do opozičních aktivit?

No, říkám, že ta **doba byla jiná,** než je dnešní doba. **Tamta doba byla taková, že co se týkalo státního zřízení a věcí, který** nás obklopovaly, ty byly černobílý. Nebyly tak barevný, jak je ten svět dneska. Dneska se člověk rozhodne, že bude dělat tohle a **ten sen si splní,** že jo. **Chce cestovat, tak cestuje. Chce poslouchat tuhle muziku či jinou, nikdo mu do toho nezasahuje. Je úplně jedno, jak člověk vypadá, jak se obléká. A tamta doba byla taková, že ten státní aparát a společenský vnímání diktovalo, jak mají lidi žít. To znamená,** že... mě **samotného chtěly rodiče ostříhat. Nemohly se nosit dlouhý vlasy, popsaný trička... jsou to jako vizuální jakoby nesmyslný, z dnešního pohledu, nesmyslný věci, který asi u spoustu lidí rozhodovaly.** Většině lidem to bylo asi jedno, jako je i dneska jedno, co se kde děje. A těm lidem, kterým to jedno nebylo, tak mezi ně já jsem patřil no. **Já jsem chodil do Jazzový sekce, kde byla muzika, literatura, zajímavý lidi... a jednoho dne, to bylo na Kačerově,** myslím, že to bylo každou středu se tam chodilo od tří hodin... a už od Kačerova, jak jsem tam přicházel, tak **všude stáli policajti. Ten výbor Jazzový sekce zavřeli a Jazzovou sekci rozprášili. A to byl v těch šestnácti letech takový impuls, že jsem si řekl, co to znamená a začal jsem se zaobírat i těmi věcmi, které se týkaly politiky.** Dneska je to asi zase jedno spoustu lidem, jak věci fungují, ale v té době ta věc byla černobílá. **Většina lidí věděla, i dětí, mladých lidí, že jsme okupovaná země, ale nesmělo se o tom mluvit. Když se jelo z Prahy do Liberce, tak byli vidět ruský tanky a ruský vojáci po silnicích, ale nesmělo se o tom říkat, co se týká toho 21. srpna. Všichni věděli, že to je okupace. Kdekdo měl poskakovávané noviny z té doby, což se nesmělo říkat a z toho i vyplývalo, že je i taková soudržnost lidí navzájem a že to jako mělo i nějaký efekt, který byl okamžitě převálcovaný v roce 69, což já ještě nebyl na světě, ale jako z tohohle povědomí jsem v té době měl, že jako střílela česká policie, český vojáci zasahovali proti lidem. A v sedmdesátým roce** už se žádný lidi nesešli. A byly **orga-**

nizace jako byla Charta nebo Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, kde já jsem kamarádil s hodně... protože **jsem bydlel v Praze, tak v té době jsem kamarádil s Petrem Uhlem, s Jirkou Dienstbierem, s Havlem. Ale to byli** normální **lidi, s kterými nikdo jiný nekamarádil. Kamarádili s nimi** buď **máničky** a nebo lidi, který jako... spíš bych řekl, že to **bylo ghetto těch lidí**. A ne mezi těma starýma, ale **mezi těma mladýma, mezi kterými byl i Jan Chudomel, který byl pod touhle demonstrací podepsaný jako svolavatel i s uvedenou adresou jako na Žižkov, tak jsme** vlastně **vymysleli, že uděláme velkou demonstraci, ne jenom nějaký prohlášení jako dělala Charta**, že... **podpora lidských práv** a jak je důležitý, aby se věci říkaly ve skutečnosti, ale my jsme si mysleli, že **je důležitý, aby lidi přišli do ulic, tak jak to bylo známý z Polska.** A na základě toho jsme udělali a **začali jsme tisknout letáky a začali jsme to roznášet** mezi lidmi. To znamená i tak, že jsme **jezdili vlaky a vystupovali jsme různě a tam jsme to lepili.** To nám tenkrát bylo **trojici lidem vlastně osudný, toho 17., 15. srpna... to byl víkend před 20. výročím okupace.** My jsme byli někde, samozřejmě jsme **chodili po hospodách za holkami na zábavy a roznášeli jsme v těch Čelákovicích jako mladý kluci letáčky. Potom podle spisů bylo vidět, že ta policie to měla velmi kvalitně zmáknuté, že věděli úplně o všech letácích, který jsme kde vylepili. Sledovali nás vlastně až do Doks, kam jsme jeli, protože jsme věděli, že tam bude hodně lidí v létě, koupaliště že jo, Máchovo jezero... no a tam nás ráno zatkla policie, vlastně úplně blbě. Měli jsme utíkat, my jsme neutíkali, možná by nás stejně dostali.** A bylo to strašně zajímavý, protože **já jsem vlastně vylezl** po dvanácti hodinách, dejme tomu z policejní... nebo ani ne **po dvanácti**... ráno **brzo ráno nás zatkli, chvilku nás jakože vyslýchali v Doksech. Potom přijel anton, tři nás naložili, my jsme byli jenom tři, odvezli nás do Prahy na Bartolomějskou ulici na Státní bezpečnost a odtamtud nás pustili. Nevzali nás do vazby, obvinili nás s pobuřování, to byl paragraf 100, kde tam dávali vždycky natvrdo tresty. Mě bylo chvilku po 18 a ti dva kluci byli starší, tak 24, 25 bych řekl, ti se přiznali na té policejní stanici, že roznášeli letáky. Já jsem zapíral a odmítal jsem vypovídat** a na základě tohohle toho postupu se vlastně stala... No v podstatě se stalo to, že **oba dva ty mé kamarády tam svlíkli skoro do naha, kontrolovali, vyhrožovali, jak je propustí z práce...** Já jsem odmítal vypovídat, mě nikdo nesvlíkl, měl jsem tašku, kterou jsem měl plnou letáků a z té Bartolomějské jsem s tou taškou plnou letáků odešel. A dál jsem ty letáky **rozdával...**

Zdroj: Pohled na prožité historické události prostřednictvím rozhovoru (http://blog.aktualne.cz/blogy/stanislav-penc.php?itemid=13643)

Co je špatně?

Titulek je příliš dlouhý, nicneříkající. Navíc chybí perex – několikařádkový úvod. Některé odpovědi jsou příliš dlouhé, což by v této grafické podobě na stránce tištěných novin vůbec neprošlo. Autorka text pouze přepsala, což je však v tomto případě pouhý začátek namáhavé práce na rozhovoru.

TVŮRČÍ PRAKTICKÉ CVIČENÍ

Zkuste rozhovor, který byl vytvořen pro účel diplomové práce, a tudíž není prací profesionála, přepsat do publikovatelné podoby. Zkraťte dlouhé odpovědi, vyřaďte vatová slova a věty. Pokud je pasáž dlouhá, ale zajímavá, vložte do ní další otázku. Pokud pasáž zajímavá není, odstraňte ji.

Povídání Stanislava Pence má potenciál strhujícího příběhu, ovšem forma, v jaké ji autorka předkládá čtenářům, je nedostačující. V rozhovoru jsou gramatické chyby, věty nenavazují, autorka nechává Pence přeskakovat v čase.

Tučně jsou vyznačeny zajímavé informace. Opřete se o ně, s „vykostěným textem“ pak musíte ještě dál pracovat, navázat věty na sebe, seřadit děj chronologicky.

Pokud máte strach, že příliš zasahujete do textu, nevadí. Pokud si nejste jistí, že by vaše zásahy zpovídaný akceptoval, můžete mu jej poslat k autorizaci. Respondenti si nepamatují, kde řekli: „...že jo, to je relativně složitá otázka...“ atp. Půjde jim o smysl důležitých informací, které vám svěřili.

Autorizace je nepovinná. Je to dobrá vůle redakce, že ji umožní. Zpravidla se dává pouze po předchozí domluvě (pokud si ji respondent určí jako podmínku rozhovoru). Respondent má právo opravit věcné chyby. Může text upřesnit. Jinak ale nesmí zasahovat – přepisovat věty do dlouhých spisovných vět, škrtat pasáže apod. Autorizace může být ku prospěchu v případech, kdy autor píše o oborném tématu a není si jistý, že věc správně interpretuje. Nesmí ale dopustit, například v oblasti medicíny, aby se text pro noviny po autorizaci změnil v odborný článek pro lékařský časopis. Není například žádoucí, aby po zásahu zpovídaného obsahoval rozhovor nesrozumitelnou profesní mluvu.

TIP

TIP NA AUTORY ROZHOVORŮ

Daniel Kaiser – dříve Lidové noviny, nyní Echo

Kateřina Šafaříková – Respekt, Lidové noviny, Newsweek

Jiří Kubík – MF DNES, Hospodářské noviny

Renata Kalenská – Český rozhlas

Pavlína Wolfová – Týden

Alena Plavcová: Slasti a neřesti. 33 rozhovorů Aleny Plavcové. Paseka: Praha a Litomyšl 2013.

Rozhovor s Alenou Plavcovou (Pátek LN) – viz přílohy str. 211

Zahraniční rozhovor

Osobnosti, o nichž se mluví ve světě, bývá pro česká média těžké získat. Jedním z důvodů je i to, že se český novinář ocitá najednou v konkurenci velkých světových médií – soupeří o rozhovor s BBC, CNN, agenturami jako je Reuters nebo AP. Pokud se mu podaří ho získat, stává se takový rozhovor ozdobou dobrých novin. Je za ním většinou dlouhodobá práce novináře, který udržuje síť svých kontaktů a rozvíjí i dobré vztahy se zahraničními novináři. Takovému způsobu novinářské práce se také říká „networking".

Výjimkou mohou být rozhovory s herci a režiséry. Pokud například uvádějí film i v Česku, dá se rozhovor s hlavní hvězdou považovat za součást marketingu. PR filmu jej zprostředkuje právě proto, aby nalákal diváky do kina. Interview probíhá často tak, že se sejde více novinářů z různých zemí naráz a každý zadá dvě, tři otázky. V takovém případě je dobré, když se tito novináři domluví, o čem se chtějí bavit, aby se otázky neopakovaly a rozhovor nepůsobil roztříštěně. Na výsledku to nicméně stejně bývá znát. Navíc si mnohdy produkce filmu klade nesmyslné požadavky – na co se neptat apod. Pokud zrovna do českých kin nejde žádný film například s Angelinou Jolie, je poměrně nemožné rozhovor s ní získat.

TIP

Tip na autora

Petr Vavrouška: Ruské duše. Radioservis: Praha 2009.

Soubor rozhovorů toho času moskevského zpravodaje Českého rozhlasu Petra Vavroušky, který se specializuje na zahraniční rozhovory. Podařilo se mu například přesvědčit k rozhovoru Andreje Lugovoje, podezřelého z vraždy Alexandra Litviněnka. Takový člověk samozřejmě nemá motivaci mluvit s tiskem, natož s českým tiskem.

Očima reportérky

Kateřina Koubová

Někdejší ekonomická reportérka a zpravodajka MF DNES v Bruselu. Pracovala i pro agenturu Reuters, zpravodajský portál Presseurop v Paříži a magazín Bloomberg Businessweek.

Poté, co italský investigativní reportér Roberto Saviano vydal knihu Gomora, se jej mafie rozhodla zabít. Jak těžké je získat takového člověka na rozhovor?

Je to velice těžké. Nežije na stálé adrese a už roky se skrývá před mafií, jezdí s ochrankou a na jednom místě není nikdy dlouho. Bydlí i na policejních služebnách, málokdo mu chce pronajmout byt. Takže získat rozhovor s ním se dá jedině při příležitosti vydání jeho další knihy nebo na nějaké akci, na které vystoupí. Nikdy se však dopředu jistě neví, že dojede, a ani publicita nebývá veliká.

Jak se to povedlo vám?

Podařilo se mi to díky tomu, že jsem mezi evropskými zpravodaji, kteří jsou v porotě literární ceny European Book Prize (Prix du Livre Européen), udělované každý rok v Bruselu. A v roce 2010 dostal právě on cenu za svou knihu Gomora. Když se ukázalo, že je možné, že by přijel, každý z patnácti porotců chtěl okamžitě rozhovor. Ale den předtím se situace začala komplikovat, vypadalo to, že ho nedostaneme všichni a přednost dostávaly velké evropské deníky. Já jsem najednou byla ze hry, ale zabojovala jsem. Přidružila jsem se k belgickému zpravodajovi. Byli jsme prověřeni, byli tam lidé, co nás znali, a prošli jsme i osobní prohlídkou věcí. Místo schůzky v Evropském parlamentu nám řekli po telefonu hodinu předem.

Jak důležité je mluvit stejným jazykem?

Ukázalo se, že jsme na tom spojení oba (belgický novinář i já) vydělali. On totiž neuměl italsky, já ano. Představte si, co za 15 přidělených minut asi stihnete probrat, když polovinu času zabere překlad. Otázky jsme si tedy předem domluvili a pak jsem spustila italskou rychlostí, aby rozhovor mohl vzniknout. Pomohla i další náhoda, protože Saviano už byl unavený, do očí měl staženou kšiltovku a nudil se. Den předtím jsem byla v obchodě s DVD a objevila jsem, že zlevnili unikátní dokument německého režiséra *Velké ticho* o životě v klauzuře v klášteře kartuziánů ve Francii. Koupila jsem si ho, ale pak mě napadlo, že on si svobodně chodit po obchodech nemůže a že ti klášterní bratři s ním vlastně mají mnoho společného. A tak jsem mu na úvod ten němý film dala s tím, že žijí podobně, jen s tím rozdílem, že ti řeholníci se pro takový život v ústraní rozhodli dobrovolně. Okamžitě se probral z letargie. Určitě mu všichni předtím kladli stejné otázky. „To je o trapistech?“ zeptal se nadšeně. A už se nám rozjíždělo jinak.

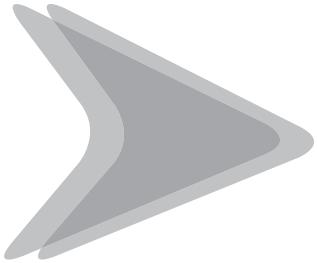

REPORTÁŽ

Reportáž je žánr, ve kterém můžete zúročit všechno, co jste se naučili v předchozích kapitolách – story, rozhovor, soudničku (příklad – brilantní reportáž Nouzový východ Joanny Wojciechowské – viz Dvacet let nového Polska v reportáži podle Mariusze Szczygiela).

Reportáž – na vlastní kůži

Vraťme se k příkladu, který byl uveden v kapitole Zpráva.

Ve statistice vás zaujalo, že má Česká republika (hypoteticky) největší podíl důchodců v Evropě. Pokládáte související otázky. V rozhovoru s důchodci zjistíte, že už nyní se na místo v domově důchodců čeká běžně několik let. Senioři vám pak detailně popíší, jak v systému přidělování míst rozhoduje korupce. Komu se platí a kolik.

Taková zpráva už má potenciál pro investigativní reportáž. Jak říká dánský novinář Flemming Rose – v novinařině však platí pravidlo: „Nemluv o tom! Dokaž to!“

(Flemming Rose pracuje jako šéf kulturní rubriky dánského deníku *Jyllands-Posten*. Doslechl se, že ilustrátoři dětských knížek propadají autocenzuře, vědomě se vyhýbají zobrazování proroka Mohammeda. Mohl napsat: „Slyšel jsem, že je tu autocenzura.“ On se to ale rozhodl, podle dánské novinářské poučky, dokázat. Zadal několika karikaturistům, aby nakreslili Mohammeda. Svou tezi potvrdil. Navíc ale rozpoutal mezinárodní skandál – urazil islám. A od té doby žije pod permanentní ochranou, byl uvržen – spolu s karikaturisty – do fatvy.)

Dokazování může být riskantní. Nicméně dokud záležitost neprokážete, má informace jen hodnotu drbu. (Citát samozřejmě můžete v textu použít, ovšem jen tehdy, můžete-li otisknout i jméno jeho autora.)

Vraťme se tedy k hypotetickému případu korupce v domovech pro seniory. Jak ji dokázat? V tomto případě se nabízí drsná metoda – pokusit se „udat" vlastní babičku do domova důchodců. Tak nejlépe „na vlastní kůži" zjistíte, jak to chodí, a třeba se vám podaří zdokumentovat, nahrát nebo natočit korupci. To však mohou dělat jen novináři, kteří ještě nejsou tolik veřejně známí, a jen ti, kteří mají babičku v dobré kondici. Rozhodně nikomu neradím zatahovat vlastní rodinu do nějaké riskantní akce. Nicméně takové reportáže jsou skvělou příležitostí pro začínající autory. Ideální také je, když má reportér podporu zkušenějších kolegů.

Reportáže na vlastní kůži se nejčastěji píší v ich formě. Příkladem může být třeba práce Silvie Dymákové – Šmejdi. Byť je to reportáž televizní, novinář postupuje stejným způsobem. Pracuje inkognito, tedy nevystupuje jako novinář, a vše nahrává.

TIP NA AUTORA

Roberto Saviano: Gomora. Paseka: Praha a Litomyšl 2008. 1. vydání.

OČIMA REPORTÉRA

Ve středoevropském prostoru vyniká v reportáži Mariusz Szczygiel. Tento spisovatel založil ve Varšavě Institut reportáže a jeho knihy jsou vydávány i česky.
Přečtěte si následující rozhovor. O tom, jak píše reportáž a kde shání náměty, se spisovatelem mluvila Agnieszka Wolny-Hamkało (kráceno):

Prý máme nejlepší reportáž v Polsku. Pawel Smoleński žertuje, že je nejlepší, protože je jediná. Gottland, sbírka reportáží – a čte se jako román, sága.

Němci, Švédové, Francouzi i Rakušané poté, co u nich vyšly antologie polské reportáže, psali: Proč mají Poláci to, co my nemáme? Nebo psali, že Polsko je královstvím

reportáže. Právě tohle napsal Die Zeit. Ta popularita je z velké části zásluhou Martina Pollacka, rakouského spisovatele a překladatele, který se pro polskou reportáž nesmírně nadchl. Já z toho mám radost, protože v každé z těch zahraničních antologií jsem měl nějakou vlastní reportáž, a to mi dodává sílu. Po letech moderování komerční talk-show v komerční televizi je pro mne zadostiučiněním mít své texty v jedné knize s Kapuścińským nebo Krallovou. Spoustu novinářských textů čtu jako redaktor Gazety Wyborczé a spoustu jako čtenář tisku, který se nepředstavitelně macdonaldizoval. Moji kolegové musí psát texty tak trochu karbanátkově neboli všedně, šablonovitě, rutinně. Máme štěstí, že šéfové Gazety neradi vidí ve Velkém formátu (příloha deníku Gazeta Wyborcza – pozn. př.) podobné články. Jestliže mi Gazeta dává peníze na cesty do Česka a potom mi umožňuje měsíc pracovat na tématu, mám pocit, že jsem chytil Pánaboha za nohy. V souvislosti s tím se snažím o cosi víc než o karbanátek. V takovém textu se najde místo na aperitiv i polévku, a navíc ještě na dobré víno a dezert. Jen na okraj musím přiznat, že první kapitolu Gottlandu o Baťově impériu, takovou trochu ironickou biografii, jsem napsal ze vzteku. A z nudy, protože jsem přečetl asi tak milion českých knížek o Baťovi a všechny byly užvaněné a opravdu zbytečně nudné.

Jak vypadá „karbanátek“?

To je reportáž bez formy, reportáž pytel, reportáž, ve které autor neví, proč část nashromážděného materiálu vkládá do úst zpovídanému, a část toho, co on mu řekl, přebírá do svého vyprávění. To je reportáž psaná bez literárního povědomí. V takovém textu se – aby to líp vypadalo – „psi a kočky“ nahrazují „čtvernožci“ a místo „já“ se píše „moje osoba“. Reportáž, která začíná například tím, že se novinář setká se svým hrdinou v kavárně a takto ostří brk: „Senátor ten a ten se mnou hovoří v parlamentní kantýně, zvedá hlavu od šálku černé kávy, zapaluje si toho dne čtvrtou cigaretu a říká...“ Dále následuje senátorova řeč.

A jak tedy začínají vaše reportáže?

Sáhněme po první lepší, uvidíme, kde se kniha otevře. Možná se ukáže, že jenom mudruji, a vůbec nepíšu zajímavě. Á, tady:

Pochovat člověka je čím dál tím těžší. Najednou jsou s pohřbíváním hrozné problémy. Někteří lidé vůbec neměli právo být pochováni. Urnu Josefa S. měla rodina doma. Několikrát se ji pokoušeli pochovat, ale nikdy se jim to nepodařilo. Někoho napadlo, že by se to

mohlo udělat v zahraničí, jenže urna byla v rychlíku do Vídně odhalena. Byla špatně schovaná na záchodě mezi mušlí a umývadlem.

?

To je začátek reportáže s názvem „Miláček“. Zde jsem použil takový postup: píši o urně Josefa S., a teprve později kdesi z textu vyplyne, že jde o Josefa Smrkovského, bývalého předsedu Národního shromáždění z doby Pražského jara, který protestoval proti sovětské (ve skutečnosti internacionální – pozn. př.) intervenci v srpnu 1968, vyhozeného ze strany v roce 1970. Jen na okraj – známý je jeho výrok: Komunismus může trvat věčně, já se nebojím, já mám rakovinu. Mohl jsem napsat už v první větě, že to byl Josef Smrkovský, předseda NS a tralala, lalala. Všechno to tam nacpat. Ale na co? Zbytečná vysvětlení pouze odvádějí čtenářovu pozornost od věty se záchodem. V tuto chvíli, na počátku textu, nemá smysl zatěžovat čtenářovu paměť. Když tam dáme nadbytek detailů, příliš mnoho informací, čtenář reportáže podvědomě pochopí, že je nutné si je zapamatovat, protože jsou nebo budou k něčemu potřebné. Ale na třetí stránce už se bude nudit.

Psaní je hra. Mohl jsem ten úvod zabít – vypsat všechno o Smrkovském a ještě dodat poznámku. Ale nejdůležitější je fabule, narativní ráz textu. Nic se nesmí stát na úkor fabule. Abych pravdu řekl – v žurnalistice smí, ale v mé reportáži raději ne. Samozřejmě – později se objevuje Smrkovský a rok 1968, ale až v příhodnou chvíli, ve strojopisu řekněme na straně osmnáct. Teprve tam o něm píšu – a připomenu, co je zapotřebí: Byl to ten, jehož urna cestovala vlakem. A v tom tkví tajemství polské reportáže: popisujeme skutečné příběhy – držíme se faktů – ale snažíme se jim dát literární formu. Dobrá reportáž by měla být o tom, o čem je, ale ještě o něčem víc. Měla by mít přidanou hodnotu. To je těžký úkol, protože autor fikcí si může vymyslet, co je mu libo. Kdežto tady musí být pravda vyprávěná jako příběh. A pak je to, prosím, stylizovaná pravda!

Jak hledáte fascinující příběhy, o kterých píšete reportáže?

To je reportérské štěstí. Jsou věci, na které se jiní lidé mnohokrát podívají, ale nevidí to, co vidí reportér. Příběh „Lovce tragédií“ vyrostl z malé zmínky v knize, kterou jsem vzal náhodou do ruky v pražském knihkupectví. Historka „Veselé Vánoce“ zase z kresby ve třicet let starém časopisu, který jsem uviděl v náhodném antikvariátu. Zmiňovaný příběh „Miláček“ je vyprávění o spisovateli Janu Procházkovi, který se nevědomky stal

účastníkem zřejmě první reality-show světa. StB nahrála jeho soukromé rozhovory s přítelem a pustila je do televize. A jeho to zabilo. Přesněji – prožil takový šok, psychický i tělesný, že na něj zaútočil velmi agresivní nádor. Ten příběh, našel jsem ho v Kunderově „Nesnesitelné lehkosti bytí", mě nesmírně zaujal. Prostě tam byla věta, že tajná policie zabila Jana Procházku. Kundera psal o tom, že lidé byli více pohoršeni tím, co Procházka kamarádovi svěřil, než metodami StB. Ptal jsem se, kdo to byl ten Procházka, ale nic jsem nemohl najít. Jeho poslední knihy byly vydány v šedesátých letech. Hledal jsem o něm v Česku články, ale našel jsem jen nepatrné zmínky. Zašel jsem za jeho dcerou, kterou zaskočilo, že se o tátu zajímá Polák. Ukázalo se, že současně o něm jeden Španěl točil dokument. A Češi – téměř nic. A přitom je to téma na román – zřejmě první televizní vražda. „Miláčka" považuju za velmi aktuální text, především v kontextu reality-show a toho, co s lidmi udělají média.

Zdroj:
http://www.mariuszszczygiel.com.pl/388,pro-%C4%8Cechy/report%C3%A1%C5%BEmus%C3%AD-b%C3%BDt-o-n%C4%9B%C4%8Dem-v%C3%ADc

Szczygiel má dar vidět věci, které byly viděny tisíckrát, ale nikdo se nad nimi nepozastavil. Na druhou stranu, aby mohl novinář dělat něco víc než „karbanátek", chce to nejprve umět řemeslo.

Ostudou není zvládnout nejprve dobrý karbanátek, mít v něm všechno, co do něj patří (**strhující příběh, na kterém se zobrazuje širší téma**, reportážní prvky, smysl pro detail, logickou strukturu, přímé řeči, souvislosti, **fakta**, pointu), pak teprve zkoušet experimentovat.

A lepší než se učit, co všechno má reportáž obsahovat, je číst. Reportáž má totiž mnohdy blíž k literatuře než k žurnalistice. Na rozdíl od literatury se ale **musí** držet faktů, i když je to žánr, v němž hraje roli subjektivní pohled autora. Fantazie má v reportáži své hranice.

Přečtěte si knihy Szczygielových reportáží a také vítězných reportáží Novinářské ceny Open society fund a popřemýšlejte nad jejich strukturou, nad tím, co je pro vás čtenářsky přitažlivé.

Sociální reportáž

Úkol vyžadující četbu

Začněte u reportáže Dobrodružství v pavilonu č. 14., teprve pak se vraťte k následujícímu rozboru.

Všimněte si, jak autor uvádí na scénu hlavní postavu – Ivana Kaliáše. Naznačuje, že tento pacient byl „výjimečný" i na poměry nejtěžšího oddělení psychiatrické kliniky v Praze-Bohnicích – pavilonu č. 14. Pak nechává čtenáře dlouho čekat a nejprve obšírně reportážně popíše, jací pacienti se na čtrnáctce obvykle léčí.

Podobnou strategii používá například spisovatel Franz Werfel v knize Čtyřicet dní. De facto každá kapitola končí tím, že spisovatel naznačí nebo dopředu prozradí nějakou „zneklidňující" informaci. Čtenář je napjatý, zvědavý, čte dál. Stejně tak Petr Třešňák, autor reportáže, nechává na konci první kapitoly branou bohnické léčebny „projet sanitku, v níž sedí čerstvě plnoletý Ivan Kaliáš". A čtenář má pocit, že „jde do tuhého."

V další kapitole následuje pasáž o zdravotním stavu Kaliáše. Autor se těžko mohl dostat ke zdravotní dokumentaci jen tak, protože ta podléhá lékařskému tajemství. A pacient by vzhledem ke své diagnóze takový popis asi nepodal. Porušil tedy lékař lékařské tajemství? Vydal se, společně s autorem, na tenký led?

Než se dozvíte odpověď, všimněte si, jak autor informace o diagnóze zpracoval. Jak je prokládá souvislostmi se situací kolem klecových lůžek a na konec kapitoly použije opět stejnou figuru, která vyvolává dramatické napětí, jako na konci první kapitoly: „Nikdo z personálu netuší, že skutečná pohroma se teprve blíží."

Hlavní postavy jsou v textu dvě. Sledujte, jak autor oba příběhy prolíná. Všímejte si, jaké informace autor uvádí, a přemýšlejte, od koho je získal (personál kliniky, ošetřovatelky, šéf kliniky – vyznačeno). Kdo mohl být dále autorův zdroj?

Co sám autor vypozoroval v terénu, čeho byl sám svědkem? Jak vše nakonec uspořádal? Jak z informací, které nasbíral, vystavěl příběh?

Všimněte si, že v poslední kapitole přichází do hry úplně nová postava. Je to pro vás jako pro čtenáře přijatelné? Tušíte, proč autor použil i tento příběh?

Dobrodružství v pavilonu č. 14

Psychiatrická léčebna v Bohnicích měsíčně přijme asi 500 pacientů. Většina se dřív či později uzdraví. Ti nejtěžší končí v pavilonu číslo 14. Jeho zdi už zažily ledacos, nikdo tu ale nepamatuje pacienta, jako je Ivan Kaliáš. Tohle je příběh člověka, který se propadl do nejhlubších temnot lidské duše. A ošetřovatele, který mu pomohl najít cestu zpět.

Petr Třešňák, 29. 8. 2011, Respekt

„Toaletu máme tamhle na konci," odmyká Jan Uhlíř vstup na oddělení a ukazuje napříč vykachlíkovanou chodbou. „Až půjdete zpátky, nezapomeňte zavřít dveře." Pro člověka, který se v pavilonu číslo 14 poprvé ocitl bez doprovodu, představuje těch pár metrů nečekaně silný zážitek.

Muži v teplácích bezcílně přešlapují na chodbě, léta duševního strádání vepsaná do propadlých tváří. Někteří spí jeden na druhém na lavicích, jiní se rytmicky houpají a zacpávají si uši před hlasy, jež nikdo jiný neslyší. Mladík klečící na pohovce si dokola svléká a obléká tři mikiny a vykřikuje, že chce sušenku. Vysoký muž v černém chodí rychle v kruhu a třepe si před očima párem ponožek. Odkudsi se ozve pronikavý řev.

„Rád bych vám vyprávěl, o čem jsme jednali s Gorbačovem," přitočí se statný padesátník. „Měl byste zájem sepsat moje paměti?" Než se člověk zmůže na odpověď, už před ním stojí další muž. „Nutně potřebuju ženskou," sděluje naléhavě, „aby mě milovala, prala mi a vařila. Znáš nějakou tam venku, že jo? Tak pomůžeš mi, nebo ne?" Ode zdí se odlupují další postavy nemocných mužů a blíží se k návštěvě. Zamknout se na WC zevnitř ještě nikdy nebylo tak důležité.

Mužský pavilon číslo 14, tento „bláznec uvnitř blázince", je zážitek pro silné povahy. Osazenstvo nejtěžšího bohnického oddělení tvoří napůl nemocní s chronickou schizofrenií, napůl pacienti s mentální retardací, příliš nezvladatelní na to, aby mohli žít v běžných ústavech. Každý z místních padesáti obyvatel trpí tím, čemu se v psychiatrické hantýrce říká „neklid". Tedy záchvaty, při nichž ztrácí sebekontrolu, napadá ostatní, ubližuje sám sobě nebo demoluje vše okolo.

Až do půlky devadesátých let na čtrnáctce z bezpečnostních důvodů pracovali výhradně muži a zaměstnanci léčebny se oddělení obloukem vyhýbali. Než přeřazení na pavilon, kterému se říkalo „teletník", volila řada z nich raději výpověď.

Za posledních deset let tu dvakrát jeden pacient zabil druhého.

„Jsme frontoví bojovníci," směje se zdejší hlavní ošetřovatel neboli „staniční sestra" Jan Uhlíř, když se návštěvník s úlevou vrátí z výpravy na toaletu do zamčené kanceláře. „Ošetřovatele ze čtrnáctky poznáte podle rukou." Na předloktí pod rukávy erární košile jsou vidět jizvy – památky na kousnutí při zvládání „neklidů".

Šéf personálu ale působí uvolněně a je z něj cítit, že má svou práci rád.

Hlavně klid

Některé životy se zdají pokažené hned od začátku a Ivan tuhle smůlu měl. Dodnes nemluví a zřejmě nikdy nebude, jeho dětství tak můžeme rekonstruovat jen z lékařských zpráv. Otec neznámý, mentálně postižená matka se syna ihned po porodu zřekla. Miminko vypadalo zdravé, ale po roce se jeho vývoj začal opožďovat. Z kojeneckého ústavu putoval do dětského domova pro děti s mentálním postižením. Měl problémy s chůzí, většinu času klečel nebo lezl po čtyřech a trpěl také čím dál horšími poruchami chování. Házel hračkami, vztekal se, bil a kousal ostatní děti. V sedmi letech se stěhoval do Dětské psychiatrické léčebny v Opařanech, kde prožil zbytek dětství.

„Víte, když sem přijdou lidé na pracovní pohovor, vždycky jim říkám tohle," vysvětluje. „Co ještě můžete dneska zažít? Na cestu kolem světa s Cookem už nepojedete. Vydejte se do amazonské džungle a najdete ji vykácenou. Ale tady na čtrnáctce se dá ještě zažít skutečné dobrodružství."

Pro něj to největší začalo před deseti lety. Branou bohnické léčebny tehdy projela sanitka, v níž seděl čerstvě plnoletý Ivan Kaliáš.

V devatenácti pak přišla další z mála cest jeho života – do bohnické léčebny pro dospělé. „Hluboká mentální retardace s výrazným neklidem a agresivními rapty, nesplňuje podmínky pro přijetí do ústavu sociální péče," stálo v papírech, které dorazily s ním. Lékař na příjmu mladíka zkusil poslat na běžné mužské oddělení. Po třech dnech „neklidu" bylo jasné, že pro tohoto muže existuje jen jedna možná adresa – pavilon číslo 14.

I tady nový pacient od počátku rozbíjí okna a nábytek, trhá a pojídá prostěradla, kouše ostatní nemocné. A lékaři se zlepšením příliš nepočítají. „Nezájem o jakýkoli kontakt. Vyžaduje klid, agresivní při vyrušení. Nebezpečný sobě i svému okolí, stav trvá

od narození a v podstatě se nemění," stojí v přijímacím psychologickém posudku.

Píše se rok 2000 a do velkého rozruchu kolem českých síťových lůžek, který spustí slavná autorka Harryho Pottera J. K. Rowlingová, zbývají ještě čtyři roky. Pavilon číslo 14 uzavřená lůžka běžně využívá a Ivan Kaliáš se stává obyvatelem jednoho z nich. Rok po přijetí do Bohnic si zvyká, jeho nálada se mírně lepší. Nikdo z personálu netuší, že skutečná pohroma se teprve blíží.

Rychle do kabátu

„Procházel jsem si ty papíry později víckrát a tahle tendence se nedá přehlédnout," listuje Jan Uhlíř starými zdravotními záznamy. Zprávami o Ivanu Kaliášovi se jako červená nit táhnou doporučení, která vedou jediným směrem – do stále větší izolace. Pacient na přítomnost jiných lidí reaguje rozrušeně, ubližuje spolubydlícím i sám sobě, nejeví zájem o komunikaci. Nechat ho v klidu o samotě vypadá jako nejpřirozenější řešení. Jak se ukáže, tak i zrádné.

Jan Uhlíř první roky po Ivanově příjezdu na čtrnáctce nepracoval. Znal ji z poloviny osmdesátých let, kdy do Bohnic jako mladý ošetřovatel po vojně nastoupil. Poté strávil mnoho let na centrálním příjmu – vnímaném jako profesně zajímavá a „lepší" štace. V novém miléniu se na čtrnáctce uvolnilo místo staniční sestry a vedení léčebny ho dlouho nedokázalo obsadit. „Asi rok jsem odolával a pak jsem si řekl, že je čas na změnu, tak jsem kývl," vysvětluje Uhlíř.

Pavilon chronického neklidu nikdy netáhl, ale pro zdravotní personál má jednu přitažlivou výhodu. Tady už lékaři mnoho nezmůžou a stav zdejších obyvatel do velké míry závisí právě na přístupu a schopnostech ošetřovatelů. Umění komunikace, schopnost empatie, intuice, zvládání krizových situací, předcházení problémům – jestliže se někde kvality zdravotních bratrů a sester obnaží až na kost, pak právě tady.

Jan Uhlíř tohle všechno zjevně dostal do vínku. Šestačtyřicetiletý rozvedený sportovec zažil v léčebně staré přísné časy, ale neustrnul v nich a udržel si schopnost hledat nová řešení. „Kdysi to na čtrnáctce smrdělo, ale já už tam byl moc dlouho, necítil jsem to," říká k tomu suše, „takže vím, že potřebuju druhé lidi, aby mi řekli, že něco smrdí." Podřízení o tomto muži mluví s nepředstíranou úctou. „Já jsem sem nastoupila kvůli němu," tvrdí sestřička Šárka Polášková.

„Obdivuji jeho osobní přístup. Nikdy nevidí pacienta, ale člověka s příběhem.“ V léčebně má Jan Uhlíř pověst svérázného chlapíka, jehož metody jsou v rámci českého zdravotnictví jen velmi málo ortodoxní. Nechávat pacienty sedět ve své kanceláři na Facebooku nebo poslouchat hudbu, řešit s nimi nadšeně výsledky fotbalové ligy nebo je brát s sebou na nákup není také úplně běžné. „Chvilku mi trvalo, než jsem začal důvěřovat tomu, co dělá,“ říká o svém podřízeném současný ředitel léčebny Martin Hollý. „Jeho metody nejsou úplně tradiční, ale nikdy mě nezklamal.“

Černé ovce

Vstup Jana Uhlíře za zamčené dveře oddělení připomíná vhození bonbonu do vosího úlu. Pacienti se okamžitě slétávají ze všech stran a mluví jeden přes druhého s takovou intenzitou, že člověku za chvilku praská hlava. „Chtěl bys cigaretu, Štefane? A kde máš ty peníze, co jsem ti dal ráno? Nauč se hospodařit,“ vyřizuje Jan nejobvyklejší dotaz. Pan Jiří chce zase kabát a staniční ví, že tohle nelze odkládat. Za chvíli se naléhání může změnit v záchvat a nezbude než muže přikurtovat k posteli a dát mu injekci. Jde se tedy do skladu a zachumlaný pacient se za chvíli zklidní.

Styl, kterým modrooký ošetřovatel s pacienty jedná, je neformální a podmanivý. S vykáním, jež velí moderní etické kodexy, si hlavu neláme (a nevyžaduje to ani od dotírajících mužů), zároveň je velmi srdečný a daří se mu vystupovat beze stopy nadřazenosti. Sledujeme vyváženou směs ochoty a pevných hranic, muže, který neulpívá na formalitách, ale nenechá sebou vláčet. „Martine, co ti říkaj ty hlasy, kvůli kterým si zacpáváš uši?“ ptá se mladého schizofrenika, „že kafe nebude? Ale to je hloupost, zrovna ti jedno vařím. Neměl bys jim tolik věřit.“

Prohlídka oddělení pokračuje a Jan zaujatě vysvětluje, že ho vždycky přitahovali lidé, kteří se ocitli na okraji kolektivu. Černé ovce. Jak se člověk do takové role dostane a jak mu z ní pomoci. Do cesty se přimotá vysoký mladík a třepe si ponožkami před obličejem. „Když jsem nastoupil, byl černá ovce tady Karel,“ poplácá Uhlíř pacienta po rameni. „Budižkničemu, který nemluví a nikdo ho nemá rád.“

Dlouhé týdny se snažil s Karlem navázat kontakt, chytit ho za ruku, pohladit, ale těžký autista vždycky utekl. Postupně se

osmělil, ale po svém: občas razantně plácl Jana Uhlíře do čela. Po čase si ošetřovatel všiml, že když odchází z oddělení, Karel se vždycky plete do dveří. „Napadlo mě, že chce jít se mnou, tak jsem ho zkusil vzít do kanceláře." Kolegové kroutili nad takovým nápadem hlavou. Karel má i několikrát denně agresivní záchvaty, při nichž ho ošetřovatelé musejí kurtovat. „Že prý mi to tam rozmlátí," směje se Jan. „Nerozmlátil." Karel teď chodí do jeho kanceláře pravidelně poslouchat pohádky a staniční zjistil, že muž považovaný za zcela retardovaného mnoha věcem rozumí, oceňuje společnost a má smysl pro humor. Karel přistoupí ke staničnímu a z několika centimetrů mu skřehotavým hlasem pronese přímo do tváře: „Parchante! Parchante!" Oba se zasmějí oblíbenému vtipu a pacient odbíhá třepat ponožkami o kus dál.

„My se se společností domluvíme, oni ne. Je jich tu padesát, ale každý z nich je sám," vysvětluje ošetřovatel. „Musíme k nim hledat cestu, protože jiného přítele nikdy mít nebudou." Jan Uhlíř se zastaví před pokojem muže, kvůli němuž tu dnes jsme především. „V jednu chvíli jsem si myslel, že u Ivana tu cestu nenajdeme."

Byli jsme ve válce

Vracíme se o pár let zpátky. Stav Ivana Kaliáše je den ode dne horší. Na zahradě být nemůže, protože pojídá všechno, co mu přijde do rukou, hlínu, kameny, šišky nebo omítku. Vytrvale ubližuje ostatním pacientům, napadá personál, buší si pěstmi do obličeje. Ostatní se ho čím dál víc bojí.

V roce 2004 vrcholí mezinárodní skandál s českými klecovými lůžky. Většina západních zemí je zrušila už dávno, takže není příliš pochyb o tom, že jde o neudržitelný omezovací prostředek, který zdejší sociální ústavy zneužívají. Média ukazují tísnivý život v sítích a ministr zdravotnictví lůžka zakazuje. Málokdo už řeší, co se děje potom. „Řada pacientů to nesla velmi těžce, vnímali lůžka jako domov, o který přišli," vzpomíná ředitel léčebny Martin Hollý.

Na čtrnáctce mají rázem plné ruce práce. Petr, agresivní pacient s mentálním postižením, celé dny pláče, křičí a demoluje nábytek, protože chce zpátky. Jeho specialitou je vysazovat a rozbíjet okna. Petrovi příbuzní zoufale prosí ředitele léčebny, ať ho v síťovém lůžku nechá, ale právně už takový postup nejde obhájit. Stejně jako u Ivana Kaliáše, z něhož se stává časovaná bomba. Ve dne v noci napadá pacienty, přestává samostatně jíst, přestává chodit.

Rozkouše a částečně sní walkmana, kterého najde v jednom pokoji.

„Někdy v roce 2006 jsem se vracel z oběda a vidím venku úplně vyděšené sestřičky," vypráví Jan Uhlíř. „Vběhl jsem dovnitř, místnost byla zacákaná od krve, vypadalo to strašně. Ivan napadl Petra a vykousal mu kusy masa z ramene, rukou a zad." Je to pořádný průšvih. Obava ze žaloby se naštěstí nenaplní (příbuzní přijali Petrovo zranění s pochopením), představa, co by se stalo, kdyby personál nestihl včas zasáhnout, ale naplní oddělení úzkostí. „Báli jsme se," shrnuje to Jan Uhlíř, „byli jsme ve válce a kolem létaly kulky."

Copperfield

Je jasné, že Ivan Kaliáš nemůže bydlet s ostatními. Stěhuje se do jednolůžkového pokoje, ale do druhého dne roztrhá křeslo, matraci a zničí kovovou postel. Situace se dramatizuje. Při opuštění pokoje napadá Ivan pacienty a ti ho nenávidí. Uvnitř se tluče nebo vyškrabává díry do dlaždiček, strhává si všechny nehty. Po zničení několika postelí ošetřovatelé usoudí, že další nábytek nemá smysl, a zůstává jen matrace. „Za prázdniny jich dokázal roztrhat šedesát," vzpomíná Uhlíř. „Sháněl jsem další po celé léčebně. Všechno se točilo kolem něj, a přitom jsme měli v baráku padesát dalších těžkých pacientů."

Ivan Kaliáš přestává spát a celé noci řve tak nahlas, že v okolních domech nikdo nezamhouří oka. Rozbíjí si hlavu, zklidňující léky nezabírají, a když ho jednou ošetřovatelé během agresivního záchvatu přikurtují řemeny k posteli, za pět minut je venku – ukouše magnetické zámky. „Jako David Copperfield," kroutí hlavou Jan Uhlíř. „Neslyšel jsem o nikom, kdo by se z toho tímto způsobem dostal."

Na pár let starých fotografiích je vidět naprosto zoufalého člověka. Přestává jíst, hubne a na těle se mu objevují hnisavé rány. „Nikdy jsme tu neměli někoho v takovém stavu. A vůbec nic nepomáhalo," popisuje moment nejhorší beznaděje Uhlíř. „V jednu chvíli mě napadlo, že Ivan zemře. A že mi tenhle příběh nikdo neuvěří."

Dvě možnosti

Jak to bývá ve starých mýtech – řešení krize je někdy velmi blízko, jen není vidět nebo se jeví jako nemožné. Jan Uhlíř se vrací z práce vyčerpaný, po večerech jezdí na kole a přemýšlí. Pročítá odborné knihy, probírá se vzpomínkami na semináře o ne-

klidných pacientech, které zažil. Jednou mu v hlavě vyskočí obraz psychologického pokusu s krysami, o němž kdysi dávno četl. Skupina zvířat během experimentu vyrůstala s dostatkem jídla, ale bez smyslových podnětů a fyzického kontaktu s ostatními. Hubnutí, hnisající boláky, předčasná smrt – ošetřovateli v tu chvíli dochází, že stav strádajících hlodavců se nápadně podobá tomu, v němž se nachází Ivan Kaliáš. Následující týdny domněnku potvrdí.

Ivan si vždycky velmi rychle z ran na těle strhá obvazy, takže personál mu je musí třeba sedmkrát denně převazovat. Jan si všimne, že čím častěji Ivana převazují, tím je spokojenější – dotyky, pozornost, uklidňující hlasy, pravidelná náplň času mu zjevně dělají dobře. Jakmile se rána zahojí a péče ustane, nálada jde prudce dolů.

Prozření je jasné. Muž, o němž se léta traduje, že potřebuje samotu a izolaci, agresor, jehož zubů se bojí většina přítomných, touží po lidském kontaktu. Jenže jak to zařídit? Po klecové aféře se zdravotnictví důsledně drží pravidel, jak s pacienty zacházet. Jakékoli omezení se smí na psychiatrii provést jedině zklidňující injekcí, kurtováním nebo umístěním do izolace.

Nic z toho problém neřeší. Jenže vyvést Ivana mezi lidi jen tak volně také nejde – nevyhnutelně to přinese další zranění a snědené walkmany. „V jednu chvíli mi došlo, že mám dvě možnosti," vzpomíná Jan. „Můžu dodržet předpisy, nechat ho zavřeného v jeho pokoji – a on mi tam umře. Nebo poruším zákon a dám mu šanci. Zavolal jsem si ošetřovatele a řekl: ‚Chlapi, přivažte ho ke křeslu a vezměte ho ven.'"

Na hraně

Invalidní vozík míří dlouhou asfaltkou napříč léčebnou a usazený muž radostně povykuje. Tam u statku čeká osedlaný kůň a pasažér to dobře ví. „Ivánku, ty nechceš helmu?" diví se o pár minut později jedna ze sester. Jezdec je zjevně rozhodnut nenechat si tu věc na hlavě. To se ještě během hipoterapie nestalo. Následuje krátká porada sester a terapeutky, která drží koně. Shodují se na tom, že těžce mentálně retardovaný Ivan se chce před novinářskou návštěvou předvést. A frajeři helmu nenosí. Udělají tedy dnes výjimku, pojede bez ní.

Ivan Kaliáš se spokojeně pohupuje v sedle koně, zoufalý pohled je pryč, černé oči radostně pozorují okolí. V jednu chvíli se podívá směrem k nebi a vydá z hrdla zvuk, z nějž stydne krev v žilách. Na pár vteřin vypadá jako apačský náčelník. „Za pár měsíců, kdy začal jezdit, udělal neu-

věřitelný pokrok, takhle vzpřímeně ještě nikdy neseděl," shrnuje lekci terapeutka Hana Hermanová.

Jaro 2008, kdy Ivan Kaliáš poprvé vyjel přivázaný přes hrudník ke křeslu ven mezi lidi, přineslo konečně úlevu. Křeslo samozřejmě zničil, snědl spoustu věcí, které neměl, a pacienti vyděšení z jeho přítomnosti ho jednou srazili na zem. Ale pohled do tváře vyvracel všechny pochybnosti – Ivan byl šťastný. Nalezení pochopení pro jeho skutečné potřeby, skryté za nezvladatelnou destrukcí, nastartovalo změnu k lepšímu. Jan Uhlíř se svým týmem postupně vylaďoval praktický provoz a skončili u nikoli čistého, ale nejméně špatného řešení. Na denní místnosti bývá Ivan přivázaný na speciální nezničitelné matraci za ruku (chuť pojídat vše v dosahu totiž neustupuje). Právně si oporu našli v paragrafu využívaném obvykle u starších lidí, kteří padají z postele – dovoluje fixovat pacienta kvůli jeho vlastnímu bezpečí. „Je to na hraně pravidel, ale souhlasím s tím," říká ředitel léčebny Martin Hollý, „u některých lidí je to nejlepší, co pro ně můžeme udělat."

Postupně začal Ivan chodit na zahradu, naučil se házet míčem, znovu se dokáže obléci sám, vyškrábat se do křesla, spláchne po sobě na toaletě, dívá se na televizi, s pomocí se i sám nají. Rozumí jednoduchým pokynům a někdy si gestem řekne, co by rád – před pár lety naprosto nevídaná věc. Uhlířův ošetřovatelský tým posílilo několik žen, což přineslo další zklidnění. „Ženský uměj pohladit úplně jinak než chlap a tohle on přesně potřebuje," vysvětluje staniční. Sestry začaly pacientovi procvičovat nohy, zkoušejí s ním chodit s pomocí chodítka. A Jan Uhlíř si pomalu připouští svůj tajný sen. Opustit pavilon číslo 14, záchytku pro nejhorší případy, se rovná zázraku. Podaří se to tak jednomu člověku za dva roky. „Já prostě věřím, že na to má," shrnuje ošetřovatel. „Že jednou bude moct žít v běžném ústavu sociální péče." Optimismus opírá i o tuhle statistiku: v roce 2007 bylo v kartě tohoto pacienta 177 záznamů o neklidu, a to se zdaleka nepsaly všechny. V roce 2010 jich bylo 12. Od začátku loňského roku Ivan Kaliáš ani jednou nikoho nenapadl.

Občas se staví

„Často máme tendenci vidět to, že někdo vyvádí, kouše, řve nebo hajluje, a pak mu v tom bránit. Zní to banálně, ale mnohem důležitější je hledat příčinu. Naučil jsem se, že lidé nejvíc strádají, když jsou izolovaní," odpovídá ošetřova-

tel na otázku, co si z příběhu svého nejtěžšího klienta odnáší.

V dlouhodobě podfinancované české psychiatrii, kde slouží v průměru třikrát méně personálu na pacienta než na Západě, je individuální péče velmi obtížná. V bohatých zemích by měl Ivan k sobě minimálně jednoho asistenta a pokrok by postupoval mnohem rychleji. Jan Uhlíř má dnes jedinou možnost – hledat lidi, kteří do práce dají něco ze sebe. „Je to vždycky stejné. Nejdřív se pacientů bojíte. Pak chytnete přezíravý pocit, že si za všechno mohou sami. V tu chvíli máte dvě možnosti – buď se z vás stane škůdce, nebo je začnete mít rád a přemýšlíte, jak jim pomoci. A já hledám ty druhé."

Pod oknem kanceláře se náhle objevuje rozcuchaná hlava opáleného muže. Srdečně se s Uhlířem pozdraví, optají se, jak se daří. „To je Andrej, jediný člověk, co znám, kterého si civilizace nikdy neochočila," představuje návštěvníka staniční. Narkoman-veterán, jemuž drogy spustily příležitostné psychotické bludy, byl tady na čtrnáctce mnohokrát. Poslouchali s Uhlířem v jeho kanceláři The Doors, jednou se poprali, když pacient napadl zezadu drobnou sestřičku. Andrej také vykradl místní lékárničku, ale na oplátku zásoboval ošetřovatele svéráznými duchovními texty.

„Tohle je dopis od něj na rozloučenou," ukazuje staniční popsaný list papíru, když návštěvník zmizí. „Andrej je totiž už tři měsíce na útěku." Když vidí nechápavý pohled, usměje se a spiklenecky dodá: „Ale občas se staví a já mu dám něco k jídlu."

Očima reportéra

Petr Třešňák, Respekt, autor výše uvedné reportáže.

Jak jste se o příběhu Ivana Kaliáše dozvěděl?

Na večírku k výročí založení Centra krizové intervence PL Bohnice, kde svého času pracovala moje žena, jsem si chvíli povídal s ředitelem léčebny Martinem Hollým. Zmínil se, že má zajímavý případ pozoruhodného zlepšení pacienta vlivem ošetřovatelské péče. Řekl i pár detailů. Zajímá mě práce zdravotního personálu, kdysi jsem psal velké téma o sestrách. Tedy stručně řečeno ta lidská, nemedicínská stránka léčení. Ten příběh mě zaujal a po nějaké době jsem se Martinu Hollému ozval a on mě propojil s Janem Uhlířem.

V reportáži je důležitý příběh a rovněž nějaké širší téma. Vy jste se tím příběhem dotknul tématu kontroverzních klecových lůžek. Jak jste postupoval, hledal jste prvotně příběh, který ilustruje problém klecových lůžek a psychiatrické péče v ČR? Nebo jste naopak nejprve narazil na příběh a pak mu dal širší rámec?

Řešili jsme s editorem, jak to pojmout, jak moc se držet jen příběhu, nebo jít do kontextu. Vtip je v tom, že ten příběh vysloveně nereprezentuje nějaký obecný problém péče o duševně nemocné, jen se některých okrajově dotýká (právě klecová lůžka, nedostatek personálu, podfinancování psychiatrie). Vlastně přímo neilustruje medicínské téma, ale spíš něco obecně lidského – že je dobré myslet out-of-box a nenechat se semlít systémem, že pravidla se dají kreativně porušovat, že lidi s velkým srdcem najdete na nejšílenějších místech... Takhle to aspoň vnímám já. S editorem jsme se shodli, že to zkusím především vyprávět a ne prokládat analytickými prvky, což jsem původně zvažoval.

Jak dlouho jste na reportáži pracoval?

Vlastě moc dlouho ne. Strávil jsem dva dny na tom pavilonu, dlouho jsem mluvil s Janem Uhlířem, jeho kolegy, taky s ředitelem Hollým. Něco málo jsem přečetl o problémovém chování lidí s mentální retardací, což jsem trochu znal, protože jím trpí má autistická dcera. Velké Téma se v Respektu standardně dělá dva týdny i s napsáním, tohle bylo spíš méně.

Méně? Týden? Opravdu?

Tak týden a půl.

Udělal jste k tématu řadu rozhovorů, musel jste nějaké vedlejší příběhy obětovat? Vypustit je a soustředit se na hlavní linku?

Řadu bych neřekl – tak sedm, osm – se zaměstnanci Bohnic. Mluvil jsem i s jedním starým ošetřovatelem, který na neklidovém pavilonu pracoval za normalizace, kdy to tam bylo docela šílené. S těmi současnými jsem mluvil o Janovi a taky Ivanovi, jací jsou atd. Ivan Kaliáš nemluví, takže jeho historii jsem dával dohromady ze vzpomínek a informací z jeho karty. Kontakt s Ivanem byl samozřejmě omezený, ale snažil jsem se s ním trochu pobýt, v rámci možností. Co jsem vypouštěl, byly detailnější příběhy dalších pacientů – ten pavilon by vydal na seriál, smutné osudy a zároveň šílené historky

se tam doslova líhnou pod rukama :–) Ale z toho jsem použil jen velmi málo, protože by to odvádělo pozornost od hlavního příběhu a hrozilo by takové figurkaření .

Kde všude jste sbíral informace pro reportáž – z jakých zdrojů jste vycházel?

Jak jsem říkal – zdroji byly rozhovory a pozorování, trocha systémové psychiatrické omáčky...

Jak probíhala vaše spolupráce s editorem?

V Respektu se někdy hodně rediguje, ale tohle bylo velmi jemné. S editorem Martinem Kontrou jsme se na začátku domluvili, že to zkusím udělat jako příběh, protože je to zajímavé, jímavé a navíc ze svým způsobem atraktivního (trochu hororového) prostředí. Pak jsem napsal první verzi, kterou jsem podle jeho připomínek trochu dodělával, ale ne moc. Posiloval jsem charakteristiku a líčení Jana Uhlíře, řešil jsem, jestli mu v textu říkat křestním jménem, nebo příjmením, což bylo v první verzi, ale bylo to takové studené. Druhá verze šla v podstatě bez úprav do tisku.

V reportáži popisujete podrobně zdravotní stav Kaliáše. To jsou informace, které podléhají lékařskému tajemství. Od koho jste se je dozvěděl? Od lékaře? Z dokumentace? Předpokládám, že pacient je, pokud to chápu dobře, nesvéprávný. A příbuzné nemá. Kdo dal tedy svolení se zveřejněním těchto informací?

Ano, Ivan Kaliáš nemá právní způsobilost. Na začátku byla tedy samozřejmě žádost o souhlas Ivanova opatrovníka. On nikoho nemá, matka byla mladá Romka, sama prý s psychickými problémy, odložila ho hned po porodu, otec, tuším, neznámý. Jeho opatrovníkem je městský úřad, už nevím které Prahy, respektive nějaký konkrétní úředník. Kontaktovala ho nemocnice, on svolil, neměl s tím problém. Všem nám zúčastněným bylo jasné, že publicita může pacientům, jako je Ivan, jen prospět. Tím pádem jsem mohl do lékařské dokumentace nahlédnout, ale nemusel jsem se tím nějak zvlášť probírat, Jan Uhlíř to měl zpracované pro nějakou prezentaci.

Byl jste si vědom, že se zveřejněním zdravotního stavu pacienta, který o tom zřejmě ani neví, dostáváte na tenký led? Neuvažoval jste, že byste kvůli tomu například změnil jméno hlavní postavy? Na co by si měli v takových případech, kdy se pracuje s citlivými daty, dát začínající autoři pozor?

Žádný tenký led v tom příběhu nevidím. Jen zoufalého, nemocného člověka, kterému svět nerozumí a zkouší mu nějak pomoct. Nebylo co skrývat. Myslím, že o důstojnosti někoho v takové situaci, jako je Ivan, nerozhoduje, zda o něm napíšete pod jménem, ale jak

o něm napíšete. Psal jsem v minulosti různé texty, třeba o zneužívaných ženách, kde jsem samozřejmě identitu změnil kvůli jejich pocitu bezpečí, ale tady nebylo proč.

Co jsme v tomhle smyslu řešili, byly fotografie. V pavilonu se fotí opravdu báječně, jestli jste viděla od Scorseseho Prokletý ostrov, tak to není moc daleko :–) Ale ostatní pacienti mají jednak jiné opatrovníky, často oddané rodiny, anebo jsou v jistém smyslu sebe-vědomější, jsou to třeba bývalí úspěšní lidé, které zničila těžká schizofrenie, a teď vypadají nehezky. To je víc ožehavější terén, vyřešili jsme to nakonec tak, že na fotografiích jiní pacienti nejsou.

V poslední kapitole přichází do hry úplně nová postava. Jakou má její přítomnost v textu funkci?

To je zajímavá otázka. Jan Uhlíř je docela okouzlující chlapík, protože se chová velmi obyčejně a zároveň brzy poznáte, že tu práci miluje a na těch pacientech mu opravdu vnitřně záleží. Je to strašně náročná práce, ti lidé vás neustále otravují, křičí, byl jsem za dvě hodiny mezi nimi totálně unavený. A on se navíc chová docela neortodoxně – tyká jim, bere je k sobě do kanceláře, nemá problém s věcmi, jako že si někdo z nich našetří na prostitutku a požádá ho o vycházku (je-li to bezpečné, samozřejmě). Je to člověk na svém místě a zároveň není úplně pravoúhlý podle protokolu. Tohle mi bylo brzy jasné, chtěl jsem to do textu dostat, ale je vždycky nejlepší to na něčem ukázat než to jenom tvrdit. A když jsme končili, odehrála se ta situace, která je na konci článku. K oknu přijde chlápek, kecají, zase odejde. A on mi pak o něm chvíli povídal a zmínil, že často utíká a zrovna je na útěku. To mě ohromilo – ten ošetřovatel ví, že v rámci zachování důvery je lepší ho nechat běhat a pomáhat mu, když přijde hladový, protože ten člověk stejně na čtrnáctce zase skončí, místo aby ho nechal proti jeho vůli zavřít a to pouto mezi nimi zničil – takže tohle má ta historka ilustrovat. Nutno ovšem dodat, že ten pacient není nebezpečný druhým, v opačném případě by to byl samozřejmě hazard. Sobě někdy trochu je, ale to už je život.

Na závěr jen jedno doplnění – letos v lednu jsem se tam byl podívat znovu. Uhlířovi se splnil plán – Ivana Kaliáše vypiplali tak, že už rok žije v běžném ústavu sociální péče. Happy end.

TIP

TIP NA REPORTÁŽ

Petr Třešňák – Děti úplňku (sociální reportáž, na vlastní kůži): http://respekt.ihned.cz/c1-61612820-deti-uplnku (viz přílohy str. 217)

Investigativní reportáž

Už jako čtenáři si při četbě investigativní reportáže můžete všimnout, že je obvykle kombinací dvou přístupů: pátrání v terénu, konfrontace a rovněž datové žurnalistiky. Vyhledávání informací je právě ona analytická část práce, která v textu nesmí chybět. Může jít o pátrání v databázích, v obchodním rejstříku, v seznamech diplomových prací atp. V investigativní žurnalistice ještě více platí to, co ve zpravodajství: nestačí proti sobě postavit dva protichůdné citáty, je třeba celou záležitost podepřít fakty, důkazy.

Dost často se v redakcích stává, že reportérovi přijde anonym, udání, případně složka k nějakému případu. K takovým věcem musí být reportér maximálně ostražitý. Vždy musí přemýšlet, od koho mohla přijít, kdo tím co sleduje. Taková zjištění nelze tisknout hned. Naopak, pokud informace z nejasných zdrojů vůbec někdo chce tisknout, je třeba je nejprve důkladně prověřit.

Cennější je, pokud reportér na nějakou kauzu přijde sám.

Zcela výjimečně se investigativnímu reportérovi podaří někoho přichytit při činu, natočit korupci apod. I když se taková věc nepodaří, vždy je možné postupovat způsobem, jakým postupují třeba detektivové, a výsledný obraz složit z více dílčích nepřímých důkazů.

(Dostanete například tip, že skupina lékařů jela na výlet do Karibiku placený farmaceutickou firmou za to, že pacientům předepisovali její léky. Těžko se vám k tomu někdo v přímé konfrontaci přizná. Můžete ale zjišťovat, zda v té a té době oni lékaři sloužili v nemocnici. Můžete, pokud znáte destinaci, zkusit obvolat hotely, ptát se pacientů, zda jim najednou lékaři nezačali předepisovat jiné léky atd.)

Úkol vyžadující četbu

O reportáži:

Novináři většinou popisují události a nechávají jiné, aby podávali trestní oznámení. Píšou o kauzách, ale sami je netvoří.

Občas se však stanou svědky, a mají proto povinnost vypovídat před soudem. Tento příběh před soudem skončil, avšak vzhledem k tomu, že se týká rozsáhlé korupce se vzděláním v justici a na policejních školách a také manipulace a korupce u soudů, moc velké šance na vyřešení nemá.

Stopy bratří Bártů

Hoši z ABL opsali rigorózní práci, a tak získali titul JUDr.

Vít i Matěj Bártovi na cestě za vzděláním podle všeho švindlovali. Podvod jim posvětil i „matematik zločinu", respektovaný kriminalista profesor Jiří Straus.

V POTEMNĚLÉ, vykachlíkované chodbě se rozléhají kroky. Pootevřenými dveřmi je vidět do studoven zalitých odpoledním sluncem, v nichž stolky a židle působí jak zažloutlá pohlednice z časů minulých. Ideální interiér pro natáčení Třiceti případů majora Zemana. Akadémia Policajného zboru Slovenskej republiky na periférii Bratislavy. Těžko si představit, jak v obstarožních lavicích vysedávají dva ambiciózní aspiranti na titul JUDr. se šátečkem uvázaným pod bradou, bratři Vít a Matěj Bártovi.

Magdalena Sodomková, 9. 5. 2012, Reflex

„Tak tady to máte," podává mi knihovnice dvě rigorózní práce. Řeší se v nich stopy, které zanechal pachatel na místě činu. Pak už se chodbou rozléhá jen dýchavičné vrnění kopírky a klapot podpatků znuděných knihovnic. Hlavou mi běží, jak asi práce zhodnotí průkopník oboru trasologie a biomechanika – soudci i vyšetřovateli respektovaný profesor Jiří Straus. Celebrita mezi kriminalisty, přezdívaná matematik zločinu. Proslavil se i ve světě tím, že dokáže usvědčit člověka podle chůze. Její vzorec je podle Strause stejně jedinečný jako otisk prstu. Když dolistuji na konec první rigorózky, narazím na obálku. Je v ní posudek. Vida. Profesor Straus už se k práci Víta Bárty, a jak vzápětí zjišťuji, i Matěje Bárty vyjádřil. A nemůže si je vynachválit.

„V rigorózní práci autor podrobně analyzoval pojem kriminalistické biomechaniky ... Tvůrčím způsobem jsem využil i řízený rozhovor s odborníky," přechází Straus plynule z třetí osoby do první. Překlep? Freud? Chválí si snad svou vlastní práci?

Xerojudři

Čtení je to zajímavé. V rigorózní práci pan VB například správně poznamenává, že, řečeno slovy profesora Strause, „stopy bosých nohou, i když mohou poskytovat velmi cenné informace (zprávy), mají zpravidla malý praktický význam vzhledem k jejich výskytu v našich podmínkách, ovlivněných jak klimatickými, tak sociálními vlivy“. Krom toho, že tedy Vít Bárta zjistil, že nejsme křováci a nechodíme loupit, krást a vraždit bosí, však také prokázal, že umí zdatně kopírovat.

Strany 76–83 jsou s minimálními úpravami kapitolou ze skript profesora Strause Biomechanické metody identifikace osob z roku 1996, včetně vypočítaných grafů. A autor nebyl ani tak duchapřítomný, aby pozměnil aspoň nadpis kapitoly. Na tato skripta muž, jehož iniciály se shodují se značkou Veřejné bezpečnosti, neodkazuje v citaci. Jejich existenci zatajil i v seznamu použité literatury.

Práce mladšího z Bártů, Matěje, který se stal před přejmenováním šéfem nechvalně známé agentury ABL, je ještě troufalejší. Ačkoli ji Straus hodnotí na čtyřech stranách svého posudku jako „vynikající“, jíž se nedá nic vytknout a již nelze než doporučit pro udělení titulu JUDr., svá slabší místa má.

Předposlední kapitola práce Matěje Bárty (asi 10 stran) je totožná s předposlední kapitolou rigorózní práce Víta Bárty. Strany 15–28 jsou citací Strausovy učebnice kriminalistické trasologie z roku 2004, vesele se kopíruje znovu od strany 47 do strany 51, dále pak 53–57. A to zcela bezostyšně, porovnáme-li alespoň snahu autora práce Víta Bárty změnit řazení odstavců a občas zmást jinou formulací první a poslední věty odstavce. Poznámkový aparát je minimálně v těchto pasážích práce fiktivní.

Předmětem xeroxování je i víc než desítka obrázků. Tohle oponent práce, i kdyby psal posudek v úplném bezvědomí, nemohl přehlédnout. (Natožpak žáka, který ho vykrádá, ještě vychvalovat.) A také, zdá se, nepřehlédl.

Když už byl postarší text pro potřeby Bártovy rigorózky roku 2006 znovicírován, vydává jej pro velký úspěch profesor Straus opět pod svým jménem tentokrát v učebnici kriminalistická technika roku 2008. O tom, že by se na textu podílel novopečený JUDr. Matěj Bárta, se v seznamu literatury zvídavý čtenář nic nedozví. Snad jen, že by se existence Bárty skrývala pod zkratkou a kol. (rozuměj Straus a kolektiv).

Je dost pravděpodobné, že v letech 2003 a 2006, kdy práce vznikly, se dva mladí, movití, leč ještě neznámí studenti krimi-

nalistiky ani neobtěžovali, aby texty svého učitele prokládali vlastními úvahami.

Snad jen, že by byli geniální matematici a dokonalí stylisté. Práce jsou totiž celé napsané jednotným stylem, jenž se nápadně podobá dikci knih profesora Strause, a to včetně charakteristických chyb. Například toho, čemu se v lingvistice říká vyšinutí z větné vazby. Hřeší jím většinou lidé, kteří toho mají hodně co říct. Třeba jako Straus.

Reflex požádal o supervizi i kriminalistu, který se zabývá vědou o stopách. Jeho verdikt zněl jasně: ten případ smrdí korupcí. Hlavními podezřelými jsou bratři Bártové na jedné straně, na té druhé oponent prací profesor Jiří Straus a vedoucí práce, slovenský profesor Václav Krajník (od něhož mimochodem Jiří Straus dostal poslední dva tituly – prof. a DrSc.). Na Státním zastupitelství pro Prahu 5 jsme proto nahlásili podezření z korupce.

Od soudu pro Prahu 5 už jednou Vít Bárta odešel s podmínkou za uplácení. Přičemž jsme se my všichni dozvěděli, že půl miliónu je pro něj to co pro jiné pětistovka.

Matematik zločinu

Sundá si sako, vyhrne rukávy a zapne počítač. V kavárně na pražských Vinohradech profesor Straus vypráví o biomechanice a trasologii. Mluví zapáleně, nezapře pedagogický talent.

Usmívá se spokojeně, když líčí, jak přestože jsou otisky prstů známé víc než sto let, pachatelé je za sebou stejně nechávají. „Nezametají stopy, protože zkrátka nevěří, že je někdo někdy odhalí."

Vypráví, jak jeho figuranti skáčou do bazénu s vodou a on pak díky těmto experimentům může u soudu prokázat, zda člověk – třeba jako Jan Masaryk – skočil z okna, nebo jej někdo vystrčil.

Zkoumá i chůzi, analyzuje údery a pády. Před soudem své vzorce a výpočty pak musí obhájit, a protože soudci tuto vědu pochopitelně neovládají, musí být pro ně jako vědec důvěryhodný.

Když už jsme u té důvěry, podávám mu práce bratří Bártů. Nezavání to podvodem a la Plzeň? Znamená to snad, že nejen lidé, kteří se stávají advokáty, státními zástupci a soudci, podvádějí už při studiu? Že stejně se švindluje i mezi těmi, kdo shromažďují důkazy, usvědčují „pachatele" a mají moc posílat lidi za mříže?

Profesor Straus je zklamán, že mě nemůže zasvětit do biomechaniky, tak rád

by o ní povídal. Místo toho musí kroutit hlavou a dobrých třicet minut opakovat, že Bártové neopisovali. „Podíleli se na výzkumu. A ti, co se na něm podílejí, mohou jeho výsledky používat. To, co tvoříme, je nás všech. To považuji za seriózní, i obrázky byly kolektivní práce," říká. Je tedy možné, aby roku 2004 Straus vydal kapitolu o trasologii, za de facto tentýž text roku 2006 Matěj Bárta dostal titul JUDr. a roku 2008 jej Straus vydal opět pod svým jménem?

Matematik zločinu pro to má vysvětlení. Kapitola o trasologii je prý z učebnice pro bakaláře a základní poznatky se nemění. Mnohé z nich dokonce pojmenoval už roku 1987 zakladatel české trasologie Viktor Porada. Definice jsou definice, nic nového na nich vymyslet nelze.

Proč má tedy Matěj Bárta za okopírování kapitoly pro bakaláře titul JUDr.? A proč ta chvála, když Bárta junior jen papouškuje něco, co vymyslel někdo v době, kdy mu bylo osm let?

Podnikatel Matěj Bárta, jenž ABL přejmenoval na Mark2 Corporation, se dotazu diví. „Má práce z roku 2006 odpovídá době a požadavkům. Absolutně nerozumím, o jaké podezření z korupce se má jednat. Profesor Straus je největší odborník v dané oblasti, a je tedy logické, že jsem čerpal i z jeho díla," odpovídá mailem. Neopomene připojit svůj podpis. S titulem JUDr. před jménem, jak jinak.

Straus zase argumentuje, že mu bratři Bártové s jeho průkopnickým výzkumem pomáhali. „Je to mravenčí práce, jeden člověk to neobsáhne. Máte třeba 13 500 vstupních dat, která někdo musí naměřit, a z toho pak vyleze jeden graf. Jsem jako generál vojska, řeknu, že se vydáme určitým směrem. A potřebuji k tomu pracovité studenty. Všichni jsme pak autoři celé materie poznatků," brání Bárty profesor.

A podobně se snaží hájit i poslanec Vít Bárta. „S panem profesorem Strausem jsem spolupracoval již v době svého vysokoškolského studia.

Podílel jsem se v jeho pracovním týmu na dvou odborných zprávách. Šlo o tyto texty: Závěrečná výzkumná zpráva grantu RN 19971998004 – Forenzní aplikace biomechaniky, Praha 1998, a Závěrečná výzkumná zpráva výzkumu realizovaného v letech 1997–2003 – Teorie a praxe forenzní biomechaniky se zaměřením na biomechanický obsah trasologických stop, Praha 2003." Vít Bárta tedy podle svých slov na textu pracoval ještě dřív, než začal psát rigorózní práci. „Pokud je některá pasáž mé rigorózní práce podobná textu pana profesora, je to proto, že jsem se na jeho před-

chozích odborných pracích spolupodílel," oponuje Vít Bárta. Až na to, že on zrovna opisoval ze skript vydaných dřív, konkrétně roku 1996. Chce tedy říct, že ve svých třiadvaceti letech napsal tehdy docentu Strausovi kus skript z biomechaniky? A že ho neocitoval Straus? Profesor v košili citrónové barvy nepřestává kroutit hlavou.

„Chápejte, v té době Bártovi nebyli známí, byli to normální studenti. Po tomhle rozhovoru si říkám, že mě asi měli lépe ocitovat," říká nakonec kriminalista, jenž s oběma Bárty organizoval roku 2005 konferenci (platila ji ABL), na níž bezpečnostní experti řešili i vymáhání práv duševního vlastnictví. Byli si tedy, dva roky poté, co se stal JUDr. Vít Bárta, a rok před tím, než se JUDr. stal i Matěj Bárta, velmi dobře vědomi, kde jsou hranice duševní krádeže a co je to plagiátorství.

„Asi jsem byl až příliš velkorysý," sype si Straus popel na hlavu. A nabízí se otázka, zda byli i Bártové velkorysí.

„Ne, ne, ne. Já jsem akademický člověk, mě zkorumpovat nikdo nemůže. To ne. Já to dělám třicet let a dělám to srdcem," brání se profesor, který, jak řekl, zvládne udělat maximálně pět posudků za rok.

Jenže, jak to říkal na začátku? „Každý pachatel za sebou nechává stopy, protože nevěří, že by ho někdo odhalil." Kdyby se Vít Bárta nezjevil v politice, nikdy by nikdo jeho rigorózní práci nekontroloval. Zřejmě proto si asi za sebou nezametli ani tři experti na stopy.

A možná že i matematik zločinu se někdy může přepočítat.

Roku 2012 se hodně hovořilo o kupčení s vysokoškolskými tituly (Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Vysoká škola Karlovy Vary). Rozhodli jsme se v redakci, že by mohlo být zajímavé prověřit i rigorózní práci politika Víta Bárty. Proč zrovna Bárty? Novinář se vždycky soustředí nejvíc na ty, co jsou zrovna u moci. Bárta byl tehdy poměrně výstředním ministrem dopravy, okázale se chlubil tím, z jak vzdělané rodiny pochází. (Prověřovali jsme i jiná jména, třeba Janu Nagyovou.)

V databázi rigorózních prací jsem tehdy v abecedním seznamu našla i práci Matěje Bárty – na překvapivě podobné téma. Profesora Strause jsem neznala, jen z médií jsem věděla, že má pověst vynikajícího kriminalisty. O to větší bylo překvapení, že Straus doporučuje k obhajobě práce, které bezostyšně kopírují jeho knihy. Bártové tak dostali díky Strausovi a jeho slovenskému protějšku, profesoru Krajníkovi (který byl krátce na to zatčen), tituly JUDr.

V Klementinu jsem strávila řadu dní četbou knih a skript profesora Strause a srovnávala opsané pasáže. Mnohdy měly jednotlivé kapitoly i stejné nadpisy. Byly v nich stejné obrázky, grafy, fotky.

Po vydání tohoto textu se mi ozval Tomáš Toman. Mladý muž odsouzený na 12,5 let za vraždu – na základě posudku profesora Strause, který působí rovněž jako jediný soudní znalec v oboru biomechanika. Byl na útěku, na Bali, a tvrdil, že Straus nekupčí jen se vzděláním, ale i se spravedlností. Obrat v Tomanově případu totiž nastal poté, co se do něj vložil právě kriminalista Straus. Porovnala jsem si tedy Strausův posudek s fakty, chybné byly už vstupní údaje (výška dvou rváčů – výška mrtvého byla například zmíněna ve zprávě z pitvy, která byla součástí obsáhlého soudního spisu atp.). Už to signalizovalo, že kriminalista skutečně mohl dojít ke špatnému výsledku.

Protože ale nejsem biomechanik, oslovila jsem vědce, který se tímto oborem zabývá, aby mi ony vzorce z biomechaniky přepočítal. Další vědci se mi začali ozývat sami, s vlastními výtkami k další práci profesora. Nakonec se proti Strausovým posudkům (dlouhodobě neodborným, plným fatálních chyb) postavila více než desítka vědců z oboru biomechanika, kteří podali k městskému soudu žádost o přezkoumání jeho odbornosti. Soud dosud probíhá.

Po vydání navazující reportáže *Vzorec jedné rvačky* (Pátek Lidových novin, 29. 3. 2013 – o případu Tomáše Tomana) se začali ozývat další lidé, tentokrát ti, kteří se cítí poškozeni posudky soudního znalce Strause – odsouzení. V tuto chvíli jde o 11 případů, kde Straus podle vědců pochybil (popsáno v Pátku Lidových novin, 5. 12. 2014 – ve třetí reportáži *Případ Straus*).

Na tomto případu je dobře vidět, jak může probíhat interakce mezi novinářem a čtenáři. Novinář popisuje nějaký výsek skutečnosti, hledá další respondenty, ale někdy jej čtenáři a odborná veřejnost sami kontaktují, aby doplnili a upřesnili informace. Novinář jejich podněty pečlivě ověřuje. Tato kauza je cenná právě proto, že nevznikla na základě anonymního dopisu, ale de facto náhodou při pátrání po něčem jiném. Zprvu mě zajímal Bárta, posléze i jeho bratr, nakonec se ale ukázalo, že hlavní postavou příběhu je profesor Straus.

Reportáž tabu

Témata, která jsou tabu, byla hitem v 90. letech. Každý totalitární režim totiž jistá témata tabuizuje, jsou věci, o kterých se nemluví. Může to být sex, homosexualita, vraždy ve věznicích, perzekuce politických vězňů, bezdomovectví, drogy atd. Tedy cokoli, co by v očích totalitárního režimu poškodilo obraz ideálního státního zřízení.

V devadesátých letech nastala doba odkrývání tabu (např. pořad Áčko na Nově, reportáže v Reflexu) a záhy přišla doba, v níž už nikoho nic nešokuje.

Čas od času se nicméně objeví téma, kolem kterého se našlapuje jen opatrně (svého času to bylo zobrazování Mohammeda, život s HIV, romská kriminalita – po prolomení tabu se prolomila i hráz nenávisti a vedla k nepokojům na Severu Čech).

Reportáží, které odkrývají tabu, vznikla celá řada. Brilantním kusem, odvážným ve svém námětu i formou zpracování, je text *Kázání – Vzteklý pes* od Wojciecha Tochmana z roku 2007. Česky vyšel v antologii *Dvacet let nového Polska v reportážích podle Mariusze Szczygiela*. Text je odvážný i svou novátorskou formou – je psán jako kostelní kázání v ich formě.

TIP

Tip na autora

Mnoho tipů najdete i v publikacích Mariusze Szczygiela, jako je např. Gottland, Libůstka, Udělej si ráj, 20 let nového Polska v reportážích podle Mariusze Szczygiela (zde je i dobrý návod, jak psát reportáž).

Dále si můžete projít i publikace od Egona Ervina Kische.

Další příklady reportáží:

http://www.novinarskacena.cz/aktuality/prectete-si-vitezne-a-nominovane-prispevky--v-pocitaci-nebo-ctecce/

http://www.novinarskacena.cz/aktuality/stahnete-si-zdarma-nejlepsi-prace-novinarske-ceny-2011-do-sve-ctecky/

http://ec.europa.eu/health-eu/journalist_prize/2013/docs/article_denmark_en.pdf

Zahraniční reportáž

To, že je člověk schopen napsat stylisticky správný text, ještě není předpokladem pro práci zahraničního reportéra v denním tisku. Jedna z nejdůležitějších věcí je orientační smysl. Musíte se dostat na místo, kde se něco děje. Vzhledem k tomu, že jsou to většinou vypjaté události (teroristické útoky, živelní katastrofy), pak mnohdy kolabuje veřejná doprava a musíte být vynalézaví, trpěliví.

Toto samozřejmě neplatí o reportážích, které nereagují bezprostředně na nějakou událost a na něž se autor připravuje delší dobu. Tento druh reportáží bývá v týdenících, případně ve víkendových rubrikách novin.

Už před cestou je dobré myslet na to, že vám mohou na letišti ztratit kufr. Důležité věci patří do příručního zavazadla – tedy počítač, USB, diktafon, základní oblečení, hygiena, peníze. Pro případ ztráty dokladů je užitečné oskenovat si pas, vízum a nechat si vše uložené v mailu.

Další věc, se kterou reportér musí vždy počítat, je čas. Neustále musíte kalkulovat s časem, abyste článek neposlali pozdě. V redakci se například platí pokuty za pozdržení vydání. Novinář musí mít vždy na paměti technické možnosti situace, ve které se nachází, např. v Řecku mají jinou klávesnici u počítače, v Británii jsou jiné zásuvky atd. Je třeba mít náhradní USB nebo si hned po příjezdu zjistit, kde je wi-fi a zda funguje (třeba při zemětřesení mohou být problémy s připojením k internetu). Nemá cenu mít zahraničního reportéra v terénu, když nemůže poslat text.

I když je času málo a podmínky složité, nesmí se reportér nechat vystresovat tím, že má za pár hodin uzávěrku. Musí působit tak, aby se mu lidé chtěli svěřit. Je třeba u nich vzbudit důvěru, jedině tak je možné, aby se novináři vypovídali. Mnohdy kolem vás chodí lidé se silnými příběhy, stačí se jen umět správně zeptat.

Jeden příběh občas řekne víc než dlouhé popisy situace. Bývalý šéfredaktor Mladé fronty DNES, Lidových novin a Reflexu (dnes Svobodné fórum) Pavel Šafr tento způsob reportáže nazýval „výlov rybníka očima kapra“.

Stará poučka agentury Reuters zní: „Necituj taxikáře, necituj recepční.“ Hlasy lidu – vox populi – jsou samozřejmě důležité na dokreslení situace. Není ale profesionální na nich text stavět. Tím spíš, že taxikář je většinou první místní člověk, se kterým se novinář potká. Recepční druhý. Citovat taxikáře a recepční vypadá ve výsledném textu jako lenost najít někoho na rozhovor. Vždy je třeba hledat hlasy relevantní pro téma, o němž píšete. (Taxikáře využijte jen v případě reportáže o taxi službě, recepční v případě reportáže o cestovním ruchu.)

Proto je také dobré kontaktovat místní novináře a vytipovat zajímavé adepty na rozhovor už před cestou. Na místě už většinou není moc času.

Pro velká zahraniční média obvykle tyto služby zajišťuje *fixer* – místní novinář, kterému redakce platí. V Česku je tato práce přímo na novináři.

Za pár let praxe si novinář vybuduje síť užitečných kontaktů, kterou se snaží udržovat, například tím, že když někdo potřebuje pomoc v Česku, nabídne protislužbu.

V ideálním případě, a to i v zahraničních médiích, většinou události v cizině pokrývá stálý zpravodaj, expert na jednotlivou oblast. V současných českých médiích jsou ale zahraniční redakce těžce finančně podhodnocené, pracuje v nich málo lidí, kteří se vydávají „žabími skoky“ do různých oblastí, vždy pokud možno na co nejkratší dobu. Je to s podivem, protože velké světové deníky zahraničním zprávám dávají velkou váhu – ostatně například jeden z největších francouzských deníků se jmenuje Le Monde – Svět. V Česku jsou zahraniční stránky dosti upozaďovány. Rozdíl v zahraničním zpravodajství se u nás a ve světě podstatně liší v kvalitě.

Příkladem profesionální práce je série článků v polském deníku Gazeta Wyborcza od Piotra Andrusiecka, polského politologa s ukrajinskými kořeny, který se vzdal práce na univerzitě, vzal si půjčku a odjel vstříct válečnému konfliktu na Ukrajině. Díky svým znalostem věci zdokumentoval dění tak, že jeho svědectví dost možná bude jednou sloužit jako důkaz u soudu pro válečné zločiny. V Polsku získal cenu pro novináře roku.

Mezi separatisty

Piotr Andrusieczko

Magdalena Sodomková, rozhovor vyšel roku 2014 v Pátku Lidových novin, kráceno

Vyšli jsme tehdy do mrazivé noci. Julia Tymošenková nám právě ohlásila, že o vlas prohrála prezidentské volby 2010. Zamířili jsme do vítězného štábu Viktora Janukovyče. A pak do baru. Do rána jsme s polským politologem ukrajinského původu Piotrem Andrusieckem a skupinou novinářů diskutovali o tom, jak hodně zle teď bude na Ukrajině. Dnes se ukazuje, že naše fantazie tehdy nebyly dost divoké.

Když vypukly protesty na Majdanu, opustil Piotr Andrusiecko klidné místo univerzitního učitele v Polsku. Půjčil si peníze. Protože ve válce je draho. A se svými vědeckými znalosti tamních poměrů odjel na Ukrajinu. O pár dní později napsal na Facebook, že nutně potřebuje „kamizelku kuloodpornou" – neprůstřelnou vestu.

Pak, že jede na Krym.

„Jaké příměří? Jsme v Mariupolu pod palbou dělostřelectva," postoval v době, kdy politické špičky vyhlásily klid zbraní. Ukrajinci o něm mluví jako o hrdinovi, Rusové ho chtějí umlčet.

Jak ti válka změnila život?

Změnilo se všechno. Od konce listopadu do konce února jsem byl s krátkými přestávkami na Majdanu. Myslel jsem, že tím to končí a že se zas vrátím za katedru. Ale v březnu to začalo na Krymu. A pak na Donbasu. Přišlo mi, že je velmi důležité zdokumentovat, co se tam děje. První, co mě zajímalo: kdo stojí v čele separatistů.

Stal ses válečným reportérem…

Trochu neočekávaně. Nikdy jsem si nemyslel, že se na Ukrajině stanu svědkem takových tragických událostí. A že budu muset shánět neprůstřelnou vestu, helmu. Nikdy jsem nebyl válečným reportérem. Byl jsem sice shodou okolností roku 2008 v Gruzii, ale ten konflikt byl velmi krátký. Nesrovnatelný. Vždycky jsem se zajímal o ukrajinskou politiku, která byla stále ve fázi jakéhosi konfliktu, nyní ale přešla v otevřený boj.

Člověk sedí u Facebooku a najednou čte, že někdo z jeho přátel shání neprůstřelnou vestu. Kde se dá koupit?

Moji kamarádi začali zprvu na majdanu rozdávat obyčejné barevné vesty s nápisem: tisk. Aby nás bylo vidět. Jenže to nebyl dobrý nápad, Berkut (speciální ozbrojené jednotky) do nás začal střílet. Dostali jsme plastové brýle a helmy. Lepší výbavu mi mezitím sehnali známí z Poznaně. Hodila se ale jen na majdan. Chránila jen před výstřelem z pistole. Jak se začalo bojovat, musel jsem si sehnat něco pořádného. Trochu lepší vestu jsem dostal od redakce Gazety Wyborczej. Byla jediná v celé redakci. A to je největší polský deník! Ani ten nebyl na takovou situaci připraven. Posléze jsem zjistil, že sehnat neprůstřelnou vestu není až takový problém. Horší je sehnat desku, která se do ní vkládá a která chrání před zásahem raket. Tu může v Polsku legálně získat jen armáda a policie. Jednat s nimi ale nebyl čas. Takže jsem to sehnal na internetu, někdo ji prodával jako muzejní exponát. Pocházela z USA, asi ji přivezl z Iráku nebo z Afghánistánu. Taky jsem neměl tušení, kde se takové věci shánějí, ale člověk se naučí. A pokud to jde, snaží se pomáhat i ostatním.

Když politici vyjednali klid zbraní, psal jsi, že jste pod dělostřeleckou palbou. Kdo střílel?

V pátek 5. září byl v Minsku oficiálně podepsaný klid zbraní. Ten ale každou chvíli někdo poruší. Já můžu mluvit jen o případu, kterého jsem byl svědkem. V sobotu se východní část Mariupolu ocitla pod palbou dělostřelectva. Nedaleko odtud byly ukrajinské pozice. Rakety padaly mezi bloky domů. Mezi jedenáctipatrovými paneláky. Střílelo se ze strany separatistů. Zničili i budovu zdravotní pohotovosti. Padalo to velice blízko. Lidi v panice, stály tam matky s dětmi v náručí, chtěly utéct, ale žádné taxíky už nechtěly jezdit, protože přece nepojedou pod palbou. Kdo mohl, utekl. Kdo nemohl, schoval se do sklepa. Takhle jsme tam byli dvě hodiny. Lidi na nás křičeli: „Proboha, proč sem jezdíte? Chcete tu s náma umřít?“

Měl jsi strach?

Bojím se pokaždé. Na to se nedá zvyknout. Všiml jsem si, že někteří vojáci jako by si zvykli, já ne. Nejvíc lidí umírá právě po zásazích dělostřelectva. Je to nejnebezpečnější zbraň, tichý zabiják. Vojenští experti říkají, že když to na tebe letí, nic neslyšíš, nemáš čas se schovat. Uslyšíš to až ve chvíli, kdy to dopadne.

Jak reagují tvoji blízcí, když si přečtou, že jsi pod palbou?

Máma už si zvykla. Pochopila, že mě nezadrží. Vím, že někteří novináři tají, kde jsou. Ale jak to mám tajit, když denně píšu do novin, mluvím do rádia a do televize? Snažím se být opatrný, spoustu věcí člověk může ovlivnit. A některé ne.

Jsi původem Ukrajinec, ale máš polský pas. Nehrozí ti tedy, že bys musel narukovat. Je to ale pro tebe jako pro novináře lepší, být tam jako cizinec?

Ukrajinští novináři od počátku nemohli vůbec pracovat na té druhé straně. Jim hrozilo vězení, smrt. Dodnes jich je hodně zadržovaných. My cizinci, jsme mohli pracovat na obou stranách. Například já jsem byl na území ovládaném separatisty, ve Slovjansku, v Krematorsku, až do konce července. To ale neznamená, že to bylo bezpečné. Brali nás jako západní novináře, tedy ty, co nepíší pravdu. Co lžou. Nadávali nám do špionů. Já mám takovou taktiku, že hned začínám mluvit rusky. Napětí se trochu sníží. Ale v Doněcku jsem fotil a najednou za mnou přijíždí auto. Bez registrace, což je znak, že jedou separatisti. Ozbrojenci. Měl jsem oficiální akreditaci Doněcké lidové republiky, ale oni mi řekli, že ta akreditace mě neopravňuje fotit. Fotil jsem přitom mobilem, budovu, na které byl Lenin a vlajka Doněcké republiky. Řekli mi, že mají rozkaz všechny západní novináře, kteří fotí, odvézt do budovy ministerstva obrany Doněcké lidové republiky. Prý proto, že na Ukrajinu přijíždějí Poláci, bojovat, že zabíjejí lidi. Což mě taky zajímalo. Redakce mě totiž pověřila, abych tu informaci ověřil, ale já jsem na ně za celé ty měsíce nenarazil. Sebrali mi telefon, zadržovali mě 40 minut. Pak někdo zazvonil, že mě mají pustit. Měl jsem štěstí. Jiní ho neměli. Kolegu, doněckého novináře Antona Skibu, odvlekli z hotelu, dva dny byl ve vězení. Bili ho.

Ty jsi využil možnost pohybovat se na straně separatistů k tomu, abys zjistil, kdo jsou jejich vůdci. Kdo jsou lidé, kteří válku rozpoutali?

Zajímavé postavy. Místní byznysmeni. Jeden z nich, Denis Puszylin, se dřív zabýval taháním peněz z lidí. Byl špičkou ruské finanční pyramidy MMM. Musím uznat, že uměl lidi přesvědčit, což je dar, který se těm, kteří lákají z lidí peníze, jistě hodí. Do února se zabýval svým byznysem a od března pak separatismem. Stal se jedním z lídrů.

Zástupcem ministra obrany je Fiodor Bieriezin – spisovatel fantasta. Psal knížky ve stylu turborealismu. Sám nevím, co to znamená, ale každopádně sklízel literární ceny.

Napsal knížku o válce mezi Ruskem a NATO, která proběhla na území Ukrajiny. Jako by to předvídal. V posledním rozhovoru se však vyjádřil, že všichni žijeme v Matrixu. Z čehož jsem nabyl dojmu, že některé z těch osob jsou v psychické nerovnováze.

To byli místní, ale psal jsi také portréty těch, kdo přijeli z Ruska.

Ministr obrany Igor Girkin-Strelok, který řídil boje ve Slovjansku a v Doněcku. Rus, který bojoval v Podněstří, v Bosně i v Čečensku. Krom toho píše knihy pro děti. Chtěl jsem si jednu koupit, ale už je vyprodaná. Tiskne se prý ale druhá, snad budu mít štěstí. Byl zřejmě raněn. Teď už je zpátky v Moskvě. Utekl.

Strelok, odpovědný za sestřelení malajsijského dopravního letadla?

Ano. To je ten, co se pochlubil na Twitteru, že sestřelil letadlo. To se stalo v dubnu. A v květnu se stal premiérem Aleksandr Borodaj, syn známého ruského filozofa. Do domu jeho otce přicházeli významní ruští vědci, vyrůstal tedy v intelektuálním prostředí. Už na studiích ale vyjel do první války v Podněstří, v roce 1992. Později se objevil v Čečensku. Zabýval se politickým PR. A teď se objevil tady…

Jsou to tedy profesionálové, kteří bojují v každém válečném konfliktu na straně Ruska?

Hledači dobrodružství, ideologicky se hlásící k velké Rusi. Podle nich je třeba budovat ruské impérium. Jsem přesvědčen, že spolupracují s ruskými tajnými službami.

Takže tady máme důkaz přímého ruského angažmá v konfliktu…

Jistě. Tohle jsou obyvatelé Ruska, nikdy nebydleli na východní Ukrajině. Nejsou to Ukrajinci. Přijeli válčit. Tak například Strelok naposledy legálně překročil hranice 26. února 2014. Přiletěl do Simferopolu z Moskvy. A v noci z 26. na 27. února separatisti na Krymu obsadili administrativní budovy. Přiletěl, aby jim velel.

Jaké bylo osobní setkání se separatisty?

S Girkinem-Strelokem jsem se osobně bohužel nesetkal. Byl jsem sice ve Slovjansku, když tam operoval, on ale bydlel na zatarasené ulici. Mohli k němu jen ruští novináři. Záznamy z tiskových konferencí se pak objevovaly na internetu.

Potkal jsem se ale třeba s lidovým starostou Slovjanska Wiaczesławem Ponomariowem. Podivín. Prý se podílel na obchodech s drogami. Ten už ale taky utekl do Moskvy.

A pokud jde o Aleksandra Borodaje, divný charakter. Potkal jsem ho na tiskových konferencích, strašně ho nervovalo, když mluvil a někdo ho rušil tím, že si nastavoval mikrofon. Vždycky chodil v doprovodu vojáků, sám v civilu.

Denise Puszylina, toho šéfa finanční pyramidy MMM, jsem poprvé viděl na tiskovce v půlce dubna, vůbec jsme nevěděli, kdo to je. Ale co my, ale ani místní netušili, co je zač. On přitom vystupoval jako tehdejší premiér lidové republiky. Většina z těch vůdců už utekla do Ruska. A místo nich přijeli lidi z Podněstří, kteří tam dvacet let řídili ministerstvo bezpečnosti, což je prakticky struktura KGB. Přijeli, aby vybudovali ty samé struktury. Čili tajná policie. A to jsou také obyvatelé Ruské federace. Toto je pro mě jasný důkaz ruského angažmá. Rusko to není země, odkud můžete jen tak někam jezdit a bez vědomí vlády někde na vlastní pěst něco dělat. To jsou speciální služby.

Prezident Zeman se nechal slyšet, že prý nemá důkazy o ruské invazi. Co si o tom myslíš?

Já jsem o tom neměl pochyby od samého počátku. Když zajali Slovjansk, 16. dubna, tak jsem se ptal důstojníka těch bojovníků: „Kdo jste?“ A on se spletl a řekl, že jsou armáda Krymu. A pak se opravil: „Armáda Donbasu.“ Běžel jsem za jiným a ptal jsem se: „Vy jste místní?“ A on odpověděl: „Ne my jsme všichni přijeli z Krymu.“ Ale to neznamená, že by bydleli na Krymu. Zaujalo mě, že se chovali jako profesionálové. To nebyli nějací dobrovolníci, kteří by prvně drželi v ruce zbraň. Oni věděli, jak se s ní zachází. Později v červenci jsem v Doněcku seděl v kavárně, kde byli i bojovníci. Z toho, co si mezi sebou povídali, vyplynulo, že jsou to Rusové z Rjazaně.

Jak se tam dostali?

Nevím, zda si vzali dovolenou, ale byli to profesionálové, mladí důstojníci. A NATO jasně zdokumentovalo vojenské kolony, tanků, dělostřelectva, jak jedou přes hranice. Možná by někdo ještě na Ukrajině sehnal nějakou starou zbraň, ale tanky? To není možné.

Dále, když zabrali Novoazovsk u Mariupolu, mluvil jsem s lidmi, kteří odtamtud utíkali. Ptal jsem se jich: „Mluvili jste s těmi vojáky? Jsou místní nebo bo ne?“ Já nerozeznám jednotlivé ruské dialekty. Ale oni okamžitě věděli, na co se ptám: „Ano, mluvili rusky, dialektem, jakým se u nás nemluví. Čistě ruský jazyk.“

Už na počátku května ve Slovjansku mě upozorňovali ruští novináři, že ti separatisté mají zbraně, které se vyrábějí výhradně v Rusku. Takové ukrajinská armáda nemá. Tedy

tyhle zbraně musely přijít z Ruska. Taktéž tanky. Zkrátka, že tam operují ruští vojáci s ruskou technikou je jasné. NATO má důkazy. A ukrajinští vojáci vidí, jak je ostřelují. Že to jsou profesionálové. Že to nejsou civilisti, kteří před dvaceti lety sloužili v armádě, kteří se teď snaží rozchodit nějakou starou techniku.

Co za hru tedy Zeman hraje?

Má problém s informacemi. Ale Česko je v NATO a v evropských strukturách by neměl být problém se k informacím dostat. Řekl bych, že to je politická pozice motivovaná ekonomicky. Ti, kdo popírají ruskou přítomnost na východní Ukrajině, většinou říkají, že bychom „neměli provokovat Putina, že nestojíme o konflikt s Ruskem".

(...)

Ty už se na území ovládané separatisty jen tak nevrátíš, že?

Ambasády obvykle monitorují, co se o jejich zemi píše. To je normální. Ale myslím, že ty ruské předávají informace separatistům. Na internetu už na mě pořádali hon. Když jsem byl ve Slovjansku, někdo na ruských sociálních sítích zveřejnil moji fotografii se jménem. Apeloval na ty, kdo mě potkají, aby mě vyhodili z města, nebo zavřeli do sklepa, protože prý píšu nepravdy. Přitom mi dávali za vinu věci, které jsem nepsal. Například, že o nich píšu jako o teroristech. Ale to jsem neudělal v jediném článku. Já užívám politologický termín separatisti. Musel jsem ze Slovjanska utéct, protože tam hned někdo dopsal, že mě mají rovnou zlikvidovat. A další osoba tam zmínila, že už informovala checkpointy separatistů ve Slovjansku.

A ty jsi měl čas kontrolovat ruské sociální sítě?

Ne. Mně volal někdo z Ruska, ať si dám pozor. Že po mně jdou. 3. května jsem ze Slovjansku musel utéct, dostal jsem se pryč díky čínské televizi. A od konce července se už pohybuji jen na druhé straně konfliktu.

PhD. Piotr Andrusiecko
Politolog a historik na univerzitě v Poznani
Válečný reportér polského deníku Gazeta Wyborcza
Šéfredaktor Ukrajinského žurnálu

Očima reportérky

Otázky pro Adélu Dražanovou (dříve MF DNES, dnes magazín Reportér).

Co musí umět zahraniční reportér kromě psaní?

Zejména jazyk. To je velká pomoc. Když v celém procesu figuruje překladatel, už to není ono. Uteče vám spousta drobných detailů, výrazů, které mohou obohatit text.

Musí znát kulturu a zvyky těch lidí. Neznalost může způsobit faux pas, nebo dokonce urazit. Musí být dobrý psycholog, zvlášť v neveselých situacích. Vycítit, kdy a na co se může ptát, otevřít lidi, rozmluvit je. Získat jejich důvěru a pak ji rozhodně nezneužít – i kvůli vlastnímu svědomí.

S tím souvisí věc, která je podle mě základní podmínkou pro to, aby člověk mohl být dobrým reportérem: musí být empatický. A vždy, když popisuje nějakou tragickou situaci, si musí uvědomit, že není na místě, aby popisoval vlastní hrdinství, ale hrdinství lidí, kteří v nelehké situaci žijí, mnohdy dlouhodobě. Sám za sebe by si měl zahraniční reportér uvědomit, že není nezranitelný a nesmrtelný. Neměl by zbytečně riskovat a ohrožovat sebe ani ostatní.

Musí si umět všímat detailů. Základní americká poučka zní: nezapomeňte se zeptat na jméno psa. Jakkoli to zní hloupě, opravdu to funguje. Detaily dodávají reportáži šmrnc. Zvlášť té zahraniční, kde se mohou detaily z každodenního života výrazně lišit od našich českých. Například v Americe to může být třeba velikost koblihy nebo kelímku na Colu.

Pak je tu ještě jedna věc, na kterou musí být zahraniční reportér připravený a kterou musí zvládat: musí umět snést nepohodlí. Nejistotu. Stresové situace. To, že jí nechutné jídlo a pití, spí v hrozných, mnohdy špinavých místech, v zimě. Nesmí ho rozhodit, že mu uletí letadlo a stráví dvacet hodin na špinavém letišti někde na konci světa.

Jak se pozná dobrá reportáž?

Dobrá reportáž se pozná podle toho, že člověka okamžitě vcucne a nepustí až do konce. Má atmosféru, tempo, příběh, pointu. Je napsaná vynalézavým jazykem, který na sebe občas upozorní nějakým nečekaným výrazem, ale po většinu času plyne a „neruší“ od četby.

Co zahraniční reportáži škodí?

Neměla by být sebestředná. Neměla by být příliš překombinovaná a vyšňořená, protože méně je někdy více a snaha o vynalézavost za každou cenu vede k tomu, že se pak

čtenář v textu ztrácí. Reportáž není zpravodajství, nemá člověka zahltit výčtem faktů. Nesmí ale základní fakta postrádat.

Asi nejcennější poučka týkající se psaní, kterou jsem kdy v životě slyšela, je následující: piš, jako kdybys tu věc vyprávěl známým.

Etika v zahraniční reportáži

Zahraniční reportér se dostává i do zemí, které mají problém se svobodou slova. Je třeba předpokládat, že si ambasády jednotlivých zemí monitorují, co se o nich píše. A v mnohých případech sledují reportéra prověření lidé i na místě. Proto musí být novinář opatrný, aby lidem, které cituje, neublížil. Zatímco on totiž ze země odletí, ti, se kterými mluvil, tam budou žít dál. Práce naivního redaktora může mít tragické důsledky. Lidé, s nimiž mluvil, mohou být vystaveni represím či šikaně. Užitečné je číst knihy a svědectví z dob komunismu v Československu, měli jsme podobnou zkušenost. Paranoia v terénu je lepší než někoho fatálně ohrozit.

Řešením může být užití jiného jména s poznámkou, že s ohledem na bezpečnost bylo jméno změněno, případně i změna reálií, například:

„Sešli jsme se v kavárně Šepot." – Pokud vás někdo sledoval, už se ví, s kým jste tam mluvili. I když změníte jméno, dáte státnímu aparátu indicii.

Lépe nahradit:

„Sešli jsme se na rušném tržišti." – Tento popis není konkrétní.

I když právě detaily dělají text živějším a čtivějším, v zájmu bezpečnosti je v tomto případě lepší je obětovat.

Pokud si rozhovor nahrajete v zemi, kde můžete očekávat zájem policie či státní bezpečnosti, je dobré jej zálohovat nebo co nejdříve poslat emailem pryč a následně smazat z diktafonu. Vždy se dá počítat s tím, že vám někdo zabaví techniku či paměťové karty.

Očima reportéra

Otázky pro někdejšího dlouholetého zahraničního reportéra MF DNES Jana Rybáře:

Váhal jste někdy při svých zahraničních reportážních cestách, zda uvést jméno osoby kvůli její bezpečnosti?

Ano, v podstatě vždy, když jsem chtěl v téměř jakékoliv zemi, ne jen „nebezpečné", někoho citovat plným jménem. Vždy jsem se snažil/snažím pečlivě zvážit, zda mu to může nějak uškodit, či ne... I když to je třeba prodavač chleba v Bagdádu a chci ho uvést plným jménem, vždy se zeptám, zda to opravdu můžu udělat. Vždy ho upozorním, že ten text s jeho jménem někde vyjde. Například v Rusku, Bělorusku nebo na Kubě toto platí dvojnásob. Speciálně když děláte rozhovory s opozicí je třeba zeptat se několikrát a doslova: „Mohu toto napsat? Uvědomujete si, že to bude v Praze číst velvyslanectví?" A samozřejmě, pokud to je jen trochu třeba, neváhal bych jméno změnit... Ideální je samozřejmě pak v textu uvést, že jméno je jiné, ale ne nutně a vždy, protože i to nepřiznání pseudonymu je vlastně ochrana zdroje..."

Jezdil jste hodně do Ruska, například v Bělorusku jste byl brutálně napaden. Jaké máte praktické rady pro práci v takových „divokých" zemích?

Při pohybu v opravdu tvrdých diktaturách, např. na Kubě, Bělorusku či Barmě, je práce novináře svázána velmi přísným nepsaným kodexem, který se dá shrnout větou: „Tobě se nejspíš nic nestane, maximálně tě vyhostí, ale ti, s nimiž mluvíš, mohou kvůli tvé neopatrnosti skončit za mřížemi." Tomu je potřeba podřídit vše, od opravdu konspirativních metod domlouvání schůzek až po minimalizaci „důkazů". Třeba na Kubě, když jsem objížděl disidenty, jsem jejich jména a adresy dílem uměl zpaměti, dílem jsem je měl různě zakódované v zápisníku...

Reportér a jeho ego

V českém tisku se dost často používá reportáž psaná v ich formě. Hlavně výjezdy do válečných zón bývají velice adrenalinovou prací, která svádí k tomu, aby autor popsal strhujícím způsobem vlastní příběh. Mnozí novináři ze sebe vytvářejí hrdiny a zapomínají na to, proč do země odjeli – tedy referovat o místních lidech a situaci. Zatímco reportér, přežije-li, bude za dva týdny ležet doma v čisté posteli, místní ale dál zůstanou například válečnými uprchlíky. Vlastní zkušenost je důležitá a textu určitě prospěje, reportér by měl nicméně svou osobu v těchto případech cíleně upozaďovat.

Válečné zpravodajství

Reportér **Wolfgang Bauer** (Die Zeit) a fotograf Stanislav Krupař se dostali na lodě egyptských pašeráků s utečenci, kteří se snaží dostat do Evropy na chatrných bárkách. Reportáž **A před námi je štěstí** vyšla v Die Zeit číslo 23/14, později mírně upravená v českém překladu v časopise Reportér. Příběh zaujal i časopis Times a knižně vychází v Německu, Itálii a Polsku. Stanislav Krupař vyhrál za snímky cenu Czech Press Photo v kategorii reportáž roku 2014 a zároveň cenu Úřadu Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (UNHCR).

A před námi je štěstí

Na cestě se syrskými uprchlíky z Egypta do Evropy

Wolfgang Bauer, 16. 2. 2015, Reportér

Proč obyvatelé blízkovýchodních zemí prchají do Evropy? Německý reportér pracující pro týdeník Die Zeit a český fotograf se na jednu takovou cestu odvážili. Předstírali, že jsou sami běženci, a spolu s lidmi z válkou zmítané Sýrie se ocitli v rukou gangu pašeráků lidí. Reportáž o jejich cestě přinášíme jako první médium v České republice, některé fotografie nevyšly ještě nikde. Běžte! – řve za mnou jasný hlas mladého muže, ještě napůl dítěte. „Běžte!“ a já začnu utíkat, i když v soumraku téměř nic nevidím. Pádím dolů po stezce v dlouhé řadě s ostatními. Utíkám co nejrychleji, dívám se na svá chodidla, jak došlapují na zem a na kameny. „Vy zkurvysyni!“ křičí jeden z chlapců, kteří nás právě vyhnali z minibusů a teď běží vedle nás, pohánějí nás jako honáci dobytek. Mlátí nás holí do zad, do nohou. Chytne mě za paži, kleje a škube mnou dopředu. Je nás 59 mužů, žen a dětí, celé rodiny, na ramenou batohy, v rukou kufry, a běžíme podél nějaké tovární zdi na okraji nějaké průmyslové zóny někde v egyptské Alexandrii.

Záda pohybující se přede mnou patří Husamovi, mohutnému dvacetiletému muži, který supí, vrávorá, protože už nemůže, tlačím ho vpřed, vší silou, dokud zase neběží. Dopadá na nás hůl. Někde přede mnou pláče strachy třináctiletá Bissan. V běhu svírá batoh se svými léky na cukrovku. Za mnou je padesátiletý Amar, má na sobě jasně modrou goretexovou bundu, kterou si koupil speciálně pro tento den. I on je čím dál pomalejší, má již delší dobu problémy s ko-

lenem, ale přísahal si, že to nevzdá. Pochází ze Sýrie, skoro jako všichni tady, Egypt je jen jednou stanicí na jeho cestě, musí to dokázat. Pak zeď prudce uhne doleva a najednou úplně blízko, ani ne padesát metrů před námi vidíme, v co už týdny doufáme a čeho se už týdny bojíme. Moře. Leží před námi, žhavé v posledním večerním světle.

Fotograf Stanislav Krupař a já jsme se připojili k syrským uprchlíkům, kteří se snaží dostat po moři z Egypta do Itálie. Vydali jsme se všanc pašerákům, kteří nevědí, že jsme novináři. Proto ženou i nás ranami holí, neboť vše musí jít rychle, aby velká skupina nezačala být nápadná. Jen Amar a jeho rodina jsou zasvěceni, kdo opravdu jsme. Amar je starý přítel, jehož znám ještě z dob mého zpravodajství o syrské občanské válce. Na tuto cestu jej dohnalo zoufalství: sní o tom, že bude žít v Německu. Bude nám na cestě překládat. Nechali jsme si narůst dlouhé vousy, sehnali jsme si novou identitu. Na cestě jsme Varj a Servat, učitelé angličtiny, dva utečenci z jedné kavkazské republiky.

Jsme nyní součástí velkého exodu. V roce 2013 uprchlo přes Středozemní moře do Evropy 43 000 lidí, většinou z Libye. Pocházejí ze zemí, v nichž se válčí, jako je Sýrie nebo Somálsko, z diktatur jako Eritrea, anebo si prostě jen přejí život v lepších ekonomických podmínkách. 1 500 lidí se každý rok utopí při pokusu dostat se na přeplněných lodích do Itálie a Řecka.

Na tuhle cestu lodí se novináři ještě nikdy neodvážili, i my jsme si nebezpečí dobře vědomi. Rozhodli jsme se nevyjet z Libye nebo Tuniska. Vzdálenost do Itálie by sice byla kratší, ale tamní lodě jsou v extrémně špatném stavu. Egyptští pašeráci sice musí urazit delší cestu, ale používají pro to lepší lodě. Alespoň tomu tak bylo před naší cestou. Byli jsme naivní. Mysleli jsme si, že moře bude na naší cestě největším nebezpečím. To největší nebezpečí přitom číhalo jinde: na pevnině.

Jako gauner O týden dříve, než nás ranami holí hnali k moři, stojí Amar Obaid (který se ve skutečnosti jmenuje jinak) nerozhodně ve svém bytě v egyptském hlavním městě Káhiře. Je úterý 8. dubna 2014, poslední den, který tráví se svou rodinou. Jeho sedmnáctiletá dcera Reynala sedí v ložnici rodičů na posteli a dívá se na svého otce. „Co si mám vzít všechno s sebou?“ ptá se Amar před otevřenou skříní. Moc si toho vzít nesmí. Slyšel, že pašeráci strpí jen lehká příruční zavazadla. „Teplé spodky proti větru na moři,“ říká dcera. „Jednu dobrou košili,“ říká Amar. „Nechci v Itálii vypadat jako nějaký gauner.“ – „To stejně budeš,“ říká ona. „Narostou ti dlouhé šedivé vousy.“ – „Zá-

chrannou vestu," říká on, vybalí ji, zkusí si ji, schválně obráceně, dcera se směje, on se otáčí kolem své osy. Bytem se rozezní společný smích otce a dcery.

280 čtverečních metrů, vstupní hala v barokním stylu, nádherný obývací pokoj s tapetou se zlatým potiskem. Rodina je zámožná, pochází ze syrského Homsu, po generace patřila ke společenské vrstvě obchodníků a velkostatkářů. Ale po revoluci v roce 2011 uprchl Amar se ženou a třemi dcerami do Egypta. Stejně jako mnoho dalších se brzy připojil k odporu proti Asadovi. Kdyby zůstal, riskoval by život. Vzal rodinné úspory a založil v Káhiře malý podnik, dovážel nábytek z Bali a Indie. Nějakou dobu měl i osm zaměstnanců, hodně cestoval. Ale Egyptem otřásla kontrarevoluce, armáda svrhla zvoleného prezidenta Mursího, umírněného islamistu. Jen za několik málo měsíců se nálada obrátila proti syrským uprchlíkům. Nová moc jim uložila vízovou povinnost, Amar nemohl opouštět zemi na obchodní cesty. Měl strach, že by už nedostal vstupní vízum. Na Nilu se rozšířila nesnášenlivost vůči cizincům. Televizní moderátoři nenávistně kážou proti Syřanům. Ti jen těžce shánějí práci. Egypťané vyzývají, aby už nikdo nenakupoval u syrských obchodníků, tedy ani u Amara. Syřané jsou pro mnoho Egypťanů teroristé, kteří přinášejí nejistotu, příživníci, kteří jim berou práci. Egypt se pro Amara stal slepou uličkou, pastí, do které se rodina dostala. Návrat do Sýrie není možný, budoucnost v Egyptě také ne.

Radili se dlouho. Pak se rodina rozhodla pro další útěk. Do Německa, přes moře. Neexistuje legální cesta. Amar jde jako první. Jakmile dostane azyl, přiveze rodinu. Takový je plán, na kterém se usnesli tady na gauči. Je naivní, ale ne nemožný. I přes nebezpečí většina lodí dopluje. A jakmile bude na Sicílii, tak skutečně existuje dobrá šance, že se dostane nepozorovaně přes hranice do Německa. Tam by Amar s velkou pravděpodobností získal status uchazeče o azyl, stejně jako mnoho Syřanů před ním. Jediné, co jeho rodinu dělí od lepší budoucnosti, je moře. „Jak dlouho pluje loď do Itálie?" ptá se Rolanda, jeho žena. „Nevím přesně," říká Amar poslední večer. Možná bude loď na cestě pět dní, možná i tři týdny.

Uvidí se ještě?

Rolanda kouří svou elektronickou cigaretu dlouho do noci. Amarova žena je v černém, na sobě přiléhavé latexové kalhoty. Postupně se kolem Amara shromáždí

všichni členové rodiny. Nejmladší, pětiletá dcera se při jídle přitulí k matce. Otci se instinktivně vyhýbá, zazlívá mu, že odchází. Druhá nejmladší, třináctiletá s rovnátky a hlasem ochraptělým z nachlazení, nechce, aby odešel. Jako jediná z rodiny chce zůstat v Egyptě, má tu kamarádky. Zato nejstarší dcera si na svou facebookovou stránku dala heslo „Heaven – Germany". V Německu chce studovat psychologii. Amar dnes zaplatil poslední faktury a vymohl poslední pohledávky. Firmu nedávno prodal. Rodina má úspory na půl roku.

Tu noc spí Amar neklidně, poslední hodiny jeho starého života. Bude se muset vzdát všeho, role otce rodiny, role podnikatele, který řeší problémy po telefonu. V následujících měsících bude jediné: na útěku. Jako kdyby se jeho život vrátil do bodu nula.

Rolanda jej ráno při loučení u dveří objímá, pláče, tiskne se k němu. Odtrhne se od ní rychle, skoro hrubě, aby si to ještě nerozmyslel. Přísahal si, že nebude plakat. Chce rodině ukázat, že má osud ve svých rukou. Všechno bude dobré, opakuje, plán vyjde. Dcera, ta nejstarší, mu nese batoh k autu. Obejme ji, podívá se jí do očí, ty moje silná, krásná holčičko, ona pláče, i když si pevně předsevzala, že nebude, on zabouchne dveře a vyjede, ruce se mu třesou.

Amar svou ženu a děti neuvidí v nejlepším případě měsíce, možná roky, v nejhorším případě nikdy.

Obchod s lidmi v Egyptě není svou strukturou nepodobný turistické branži. Po celé zemi jsou prodejní místa s takzvanými agenty. Ti vsugerovávají svým zákazníkům, že pracují jen s těmi nejlepšími pašeráky. Převoz stojí v průměru 3 000 dolarů, agent dostane provizi přibližně 300 dolarů. Částka se složí u prostředníka a agent ji dostane až při připlutí do Itálie. Agenti dbají na svou pověst. Žijí z doporučení těch, které přes moře úspěšně převezli.

Amarův zprostředkovatel se jmenuje Nuri, starý známý, svalnatý, s hlubokým, drsným hlasem – i on je dovozce v nábytkářské branži. Máme stejný humor, říká Amar. Nuri je muž, který se hodně směje. Ten smích, který k nám proniká přes Amarův smartphone, nás bude od teď doprovázet.

Na rychlostní silnici, jež má Amara dovézt do lepší budoucnosti, je zácpa, sotva se hneme, obvyklý provoz v Káhiře, Amar buší do volantu. Telefonuje Nurimu, že na smluvené místo, KFC třicet kilometrů před Káhirou, dorazíme pozdě. „Měl jsem si vzít prášky na uklidnění," nadává. Má s sebou dva druhy prášků, seroxat 20 mg, ten má proti depresím a panickým atakám, a xanax 0,25 mg proti úzkosti. Válka

v Sýrii a krize v Egyptě na něm zanechaly stopy. Už rok trpí různými úzkostmi, strachem z bakterií, ze záření, úzkostí z davů. Konečně dojede na místo. Nuriho spolupracovník vysvětluje, že do Alexandrie nás doveze minibus. Řidič prý hned přijde.

Před KFC jsou další dva pasažéři, dva bratři z Damašku, Alaa a Husam. Mají úplně nové sportovní batůžky a černé vlněné čepice. Oba jsou nedůvěřiví, sednou si od nás kus dál do kavárny. Když dodávka dorazí, už se stmívá, hekticky se naložíme, batohy, kufry. Ještě přijdou Rabea a Asus, také Syřané, bratranci, kteří nemohou být rozdílnější. Rabea je skoupý na slovo, Asus výřečný. Zatímco na začátku cesty si uprchlíci navzájem nevěří, pod dojmy příštích dní se spřátelí, vytvoří společenství. To se stane jedinou ochranou, kterou na této cestě máme.

Pokus za pokusem Všichni znají rizika této cesty. Vědí o lodích, jejichž motor selhal na otevřeném moři, o lodích, které se potopily daleko před Itálií. Četli o podvodnících, kteří své pasažéry vysadili před Tuniskem, místo před Itálií. Ale vědí i o tolika jiných, kteří to dokázali, kteří ty dny strachu překonali, aby později v Evropě strach už nikdy mít nemuseli.

Špalírem vysokých plamenů vjíždíme do Alexandrie, průmyslového molochu s obrovskými rafineriemi, druhého největšího města země, které má šest milionů obyvatel. Slum, který chce k oblakům. Směrem k moři vyrůstají betonové stavby do stále větší výše. Město jako příbojová zeď. Mezi giganty zůstávají jen úzké uličky jako tenké trhliny ve skále.

Život tu mění rytmus. Den se pro nás uprchlíky stává nocí a noc dnem. Na loď ještě nemůžeme. Pobřežní hlídka příliš často kontroluje a vlny jsou příliš vysoké. Aby nás pašeráci schovali před policií a tajnými službami, ubytují nás v pronajatých bytech. Ve čtyři hodiny ráno zastaví řidič před vysokým domem. „Ven!“ řekne. Otevřou se dveře do nějakého bytu a pronajímatel rychle zmizí. Pašeráci mu platí trojnásobek obvyklého denního nájemného. Unavení a ustrašení usneme a většina z nás se probudí až po polední modlitbě.

Amar šel po probuzení ven, aby sobě i ostatním koupil falafel. Brzy se projeví jako člověk, který bere věci do svých rukou, který za skupinu mluví a vyjednává. Je nás celkem třináct. Všichni se shlukneme v obýváku kolem sáčků s jídlem. Každý začíná vyprávět o sobě. Bratři Alaa (31) a Husam (20) mluví o Damašku. Jejich rodina vlastní v centru tři obchody s koberci, ale kvůli válce je museli zavřít. Husam by teď musel do armády, a tak se ti dva rozhodli uprchnout. „Dělám to pro

svého bratra," říká Alaa. „On by válku nepřežil." Husam váží 110 kilo, a to si už 40 kilo nechal operativně odsát. Obezita je u zámožných lidí v Sýrii velký problém. Oba chtějí přes Itálii do Švédska, kam se loni dostal jejich nejstarší bratr – lodí. Bratr o Švédsku básní, chodí tam na jazykový kurz a později chce pracovat v rychlém občerstvení.

Bratranci Rabea a Asus pocházejí z bohaté obchodnické rodiny. Dvaadvacetiletý Rabea v Sýrii dezertoval z armády a nechal se propašovat přes hranice do Jordánska. I on chce do Švédska. Asus je zedník a má tam snoubenku, se kterou si denně telefonuje. Asus je bavič skupiny, z každé situace vykřeše nějaký vtip.

Všichni polehávají unaveně v křeslech, na gaučích, na zemi, na kterou rozložili polštáře, a Asus vypráví o svých pěti nevydařených pokusech dostat se do Evropy.

První pokus: Asus utekl ze Sýrie do tureckého Izmiru, odkud ho měl nafukovací člun dostat do Řecka. Pobřežní hlídka pasažéry zajala. Druhý pokus: Tentokrát zaplatil pašerákovi, aby jej převezl na jachtě, ale krátce po vyplutí připlula pobřežní hlídka. Pokus číslo tři: Nafukovací člun najel na útes, roztrhl se a potopil. Asus doplaval na břeh a zachránil se. Pokus číslo čtyři: Pašerák je okradl na cestě na pláž. Pokus číslo pět: Pašerák je okradl na pláži. Tato cesta byla Asusův šestý pokus.

Volá zprostředkovatel Nuri a jako vždycky je najednou úplné ticho. „Dnes v noci." říká Nuri. „Připravte se!" Všichni si hekticky balí věci. Nervózně pak sedíme a čekáme dlouhé hodiny. Dávno po půlnoci Nuri volá a všechno ruší.

Ten nás zabije Tak uběhnou další tři dny. Znovu a znovu ztroskotávají pokusy dostat nás na loď. Střídání dlouhé chvíle a extrémního napětí skličuje – až se čtvrtý den večer skutečně něco stane: vyzvedne nás minibus, aby nás dovezl na pláž.

Toyota se vnoří do hustého pomalého provozu v městě, který nám zajistí bezpečí. Tady je náš minibus jen jedním z mnoha. Brzy ale odbočíme do vedlejších ulic, jedeme stále rychleji, jedeme tak rychle, že skoro vyletíme ze zatáček. „Ten nás zabije," sténá Alaa. Řidič bere evidentně drogy, jako skoro všichni, kteří se v Egyptě živí obchodem s lidmi – hašiš a povzbuzující látku Tramadol. Po hodině jízda končí v průmyslové čtvrti, projíždíme improvizovaným check pointem, kde stojí pět maníků s loveckými puškami. Dva z nich mají na provaze psy a nervózně hlídkují v uličce.

„Prosím tě, co se děje?" ptá se po telefonu Amarova žena Rolanda. Doma v obý-

váku kolem sebe shromáždila matku, sestru, dva strýce a starší dcery. Protože sama to napětí už nevydrží. „Nevím," šeptá Amar skrčený za batohem.

Nebude trvat dlouho a slunce vyjde nad městem, když náhle Rabea, sedící v autě vpředu, zaslechne, že pašeráci akci ruší. Vlny jsou prý moc vysoké. O chvíli později přichází řidič, sedne si za volant, s námi nemluví, nic nevysvětluje. Odjíždí nebezpečně rychle. Po chvíli nás předjíždí zelená kia, snaží se nás zastavit, ale náš řidič kleje, přidává plyn, chce druhé auto setřást. Chvíli se oba vozy ženou městem stejnou rychlostí, pak nám kia v zatáčce odřízne cestu. Muži vytahují našeho řidiče z auta. Jeden z nich se nacpe za volant, ani on nepromluví a pokračuje v cestě do stále temnějších čtvrtí, až nakonec zahne do slepé ulice, kde na nás čeká skupina nějakých chlapů. Mají široká ramena a vyholené zátylky a jdou k nám s úsměvem, jako kdyby byl nějaký důvod k oslavě.

„Myslím," šeptá Amar, „že nás právě unesli. Bůh stůj při nás."

V Alexandrii vedle sebe existují paralelně dva světy. Tomu prvnímu patří den, v něm se nosí uniformy i civil, tenhle svět bývá zkorumpovaný, ale má doklady totožnosti, které mu propůjčují legitimitu: tady vládne policie. Ten druhý svět je baltadžija, která přebírá kontrolu nad městem, když nastane noc. Baltadžija se skládá z mnoha malých zločineckých band, které vybírají výpalné, obchodují s drogami, kontrolují prostituci. Je to jakýsi bazar zločinu, dodává, za co se platí. My uprchlíci, kteří chceme opustit zemi, jsme pro alexandrijskou mafii zboží, se kterým lze libovolně obchodovat.

Coby reportéři jsme v obzvlášť prekérní situaci. Co udělají únosci, až se zjistí, kdo doopravdy jsme?

Jeden z mužů přistoupí k autobusu a rozrazí dveře. „Zavolejte agentovi!" Rabea se dovolá Mohamedovi, který jej v Káhiře dovezl na místo odjezdu, a nechá jej promluvit s únoscem. „Musíme se na ně vrhnout," řekne někdo ve voze. „Všichni najednou! Pak máme šanci!" I Amar je pro boj, nevidí u mužů, kteří obklíčili naši dodávku, žádné zbraně, ale myslí si, že pod triky budou mít alespoň nože. Jeden z únosců pobíhá venku sem a tam, telefonuje. O něco později si zase sedá za volant. „Problém vyřešíme," říká.

Válka pašeráků Opět jedeme do neznáma, do chudších čtvrtí města, vidíme, jak lidé proudí z mešit, je čas ranní modlitby. Náš únosce zastaví ve vnitrobloku nějaké obytné čtvrti, sedmipatrové domy, vybydlené, na ulicích odpadky

a špinavé kaluže. „Jste volní," říká, ale lže. Den prý máme strávit tady v bytě. Únosce nám říká, že jejich banda prý má problém s vůdcem bandy, která nás má převést do Evropy. Bossové si prý rozdělili pobřeží do několika zón, kdy se za využití zóny někoho jiného musí zaplatit. A toho se prý pašeráci naší skupiny posledně nedrželi. „No to je chaos!" rozčiluje se podnikatel Amar. „Takový citlivý obchod přece musí být perfektně zorganizovaný." Únosce se směje.

V posledních stínech noci spěcháme po schodech, vedeni opilcem, který nám otvírá dveře do jednoho bytu. Mluví nějakou hatmatilkou, chce nás vydírat, 1 500 dolarů, Amar mu sotva rozumí. Chlap začíná být hrubý, za pasem má zavírací nůž. Amar jej obejme, políbí, poděkuje mu za trpělivost, bohužel mu však nemůžeme dát žádné peníze. V bytě nesmíme vydat ani hlásku, varuje nás muž hrubě, nesmíme se dívat z okna. „Nemáte vůbec ponětí, co se kolem vás děje," říká opilec, než za námi zamkne dveře.

„Haló!?" křičí za ním Husam kukátkem ve dveřích. „Příteli, proč nás tu zamykáš?"

Ti, kteří chtěli být konečně svobodní, jsou teď nesvobodní jako ještě nikdy v životě. Zůstalo nám 55 čtverečních metrů. Dvě místnosti se třemi postelemi, špinavá kuchyň a záchod bez vody. V zabudované skříni Amar objeví kufr uprchlíků, které tady drželi před námi. Jsou v něm dětské a ženské šaty. „Co se s nimi asi stalo?" přemýšlí.

Únosci nám alespoň nechají přinést jídlo a vodu. Jejich zákaz otvírat okna dlouho nedodržíme. Husam a Rabea, kteří vykouří dvě krabičky cigaret denně, se opírají o parapet a dívají se dolů do dvora. Nuri, agent z Káhiry, říká v telefonu, že problém vyřeší. Každé odpoledne nám dává naději, která se každý večer rozplyne.

Třetí den našeho zavlečení se Alaa zeptá, jestli by mu Amar nemohl dát jednu tabletku xanaxu. Že prý v noci nemůže spát, nervózně naslouchá ve tmě.

Čas se rozplynul, hodiny ubíhají v pospávání, den střídá noc. Slyšíme troubení auta, které k nám odněkud doléhá. Štěkající psy. Prozpěvování sběračů starého železa táhnoucích ulicí. Mučivá prázdnota. Zíráme na bílé zdi, na které slunce hází šílené stíny.

Po čtyřech dnech zajetí nás únosci vysadí před nějakým domem na alexandrijském nábřeží a Mohamed, jeden z našich pašeráků, nás vítá s otevřenou náručí. Mohamed miluje dandy styl, vypadá jako nějaký model, bílá kšiltovka, bíla košile. „Vítejte zpátky!" říká. Později nám vyprá-

ví, že pašeráci zaplatili únoscům výkupné 35 000 egyptských liber, 3 600 eur.

Jsme volní. Každý z nás se zase může svobodně rozhodovat. Každý ale také ví, jak prchavý tento okamžik svobody je. Co teď? Vzdát to? Tahle cesta je ošklivá noční můra, a to ještě ani nezačala. Opět další byt, který pašeráci na tuhle noc pronajali. Je v patnáctém patře. Sedíme na balkoně, který nabízí úchvatný pohled na Středozemní moře.

Alaa je odhodlán pokračovat, v Egyptě, kde prý navždy zůstane občanem druhé kategorie, se dusí. Amar, který musí denně po telefonu snášet slzy svojí ženy Rolandy, se rozhodne nevzdat. „Dělám to, abych jednoho dne nelitoval. Kdyby se tu některé z mých dcer něco stalo, neodpustil bych si to." Jeho dcery nenosí šátek, což je v Egyptě akceptováno čím dál méně. Kamkoliv přijdou, snaží se je chlapi hned osahávat.

O 30 000 eur a 1 500 kilometrů dál, na severním pobřeží Středozemního moře, připlouvají v těchto dubnových dnech k Sicílii tisíce uprchlíků. Počasí je příznivé. Na jaře a na podzim je moře nejklidnější. Ministři vnitra zemí Evropské unie ale tlačí, chtějí, aby Libye a Egypt lodě zastavily. Odměňují a trestají – penězi, které poskytují, a penězi, které škrtají. Egyptská vojenská junta, jež se snaží upevnit svou vládu, cítí šanci, jak se vůči Evropě prezentovat jako spolehlivá pořádková moc. Pořádá lovy na uprchlíky, zpřísňuje pobřežní kontroly, každý týden zavírá lidi po stovkách do internačních táborů. Zatímco se Evropa na severním pobřeží moře tváří jako lidumil, na jižním pobřeží je nemilosrdná.

Loď, na které máme plout, je 24 metrů dlouhá a má převézt kolem 300 uprchlíků. To nám říká šéf pašeráckého gangu, který se představil jako Abu Hassan. Loď mu patří. Přišel do naší skrýše, aby znovu získal naši ztracenou důvěru. Malý muž s bradkou si okamžitě dá nohy na stůl. „Tahle cesta je pro mě stejně důležitá jako pro vás," říká. Má obavy, abychom si to nerozmysleli a nešli k jiným převaděčům. „Už jsem za vás utratil hodně peněz." Výkupné, minibusy, nájem za další a další byty. Před týdnem prý poslal na loď tisíc bochníků chleba, které jsou teď už pravděpodobně zkažené. Abu Hassan vypráví, že egyptský trh si rozdělili čtyři velcí pašeráci lidí. On je prý jedním z nich, pak je údajně ještě „doktor", nějaký Hanafi a Abu Ahmed. Loni šly obchody s uprchlíky všem skvěle, jen on sám, Abu Hassan, prý poslal do Itálie 35 lodí. Naše cesta je zahájením jeho letošní sezony a to, jak dopadne, prý rozhodne o úspěchu celého roku.

Slibuje, že nás pobřežní hlídka nechá projet. „To jsou moji lidé.“ Vojákům a jejich důstojníkovi platí za průjezd naší lodi 30 000 eur. Největšími nepřáteli pašeráků prý jsou teď oni sami. „Ničí to celý trh.“ Všichni chtějí z lukrativního obchodu větší podíl. Proto se navzájem sabotují a prozrazují cizí výpravy policii. Před dvěma dny se kapitán plně obsazené lodi vrátil do přístavu a všechny vydal, protože konkurence mu za to zaplatila. Ztráty jednoho jsou ziskem druhého. Prý takhle kazí pověst konkurence, aby si tu svoji vylepšili; ale teď už vše zachází příliš daleko. Velká čtyřka pašeráků se má v těchto dnech sejít na konferenci v Alexandrii a usmířit se.

Stěhujeme se ještě dvakrát. Ale pak, dobře týden poté, co jsme s Amarem opustili Káhiru, to začne. Vyzvednou nás minibusy, vyjíždíme z Alexandrie a běžíme k moři, jak nejrychleji můžeme.

Ochromený strachem „Běžte, vy zkurvysyni!“ řve kluk, kterému ještě ani nezačaly růst vousy, a mlátí nás holí. „Běžte!“

Pláž je rovná a písčitá. Naši honáci nám přikazují, ať si okamžitě lehneme na zem. Rozdělí nás do tří skupin po dvaceti uprchlících s několikametrovým odstupem. Obézní Husam je tak nepohyblivý, že není schopný si dostatečně rychle kleknout, jeho bratr ho stáhne za bundu dolů.

Pláž je nejnebezpečnějším úsekem na útěku do Evropy. Pláž přitahuje mrchožrouty. Tady se setkávají zloději z pevniny i z moře. V téhle chvíli jsme nejzranitelnější. Uprchlíky na pláži často přepadají bandité, zmlátí je a okradou. Někdy jsou to i pašeráci, kteří, nespokojeni se svou provizí, své pasažéry rovnou i oberou. Navíc může kdykoliv přijít pobřežní hlídka z vody nebo z pevniny, se psy. Moře září světly mocných fabrik a signálních světel nákladních lodí v kotvišti. Abukirský záliv. Jeden z největších egyptských průmyslových přístavů. Pevnina za námi infernálně září červenou, oranžovou a žlutou. Kouř výrazných barev se nám táhne nad hlavami.

„Otče všech sirotků!“ křičí Alaa v extázi na moře.

Amar leží v písku a mluví se svou ženou, jsme na moři, říká, nevím, jak dlouho ještě budu moci telefonovat. Když už nic neuslyšíš, tak jsme to dokázali. A skutečně se k nám řítí dva motorové čluny. Mladí muži mezi uprchlíky vyběhnou jako první, zachytí se trupu člunu a snaží se dostat nahoru, padají a zkoušejí to znovu. Amar zůstává stát, je jako ochromený, má úzkost z davů, chce nastoupit jako poslední, poslední ale často zůstanou na břehu. Naštěstí nás objevuje posádka druhého člunu. Musíme po prsa

do vody, abychom na člun dosáhli. Tlačím nahoru tlustého Rabeu, zatímco ho někdo nahoře tahá, pak mi kdosi podá ruku, já ji chytím, vytáhne mě, vleče mě přes palubu, kde už leží bez dechu Amar. Vedle nás se krčí Bissan, dívka s cukrovkou. Kouká na břeh a ječí, její hlas přehluší dokonce i motor.

Její matka v černém hidžábu stojí ve vlnách. Zvedá ruce z vody. Volá za lodí, kterou muži už otáčejí směrem na moře. Batoh s inzulinovými injekcemi unáší příboj, vlna jej Bissan vyrvala z ruky. Při naloďování se rodiny často roztrhnou. Děti doplují do Itálie bez rodičů. Z lodi není cesty zpět. Známý ze syrského Dará s rodinou několik posledních týdnů v Egyptě žil a slíbil, že Bissan vlnobitím pronese – protože jako jeden z mála měl plovací vestu. Pak ale dívku prostě strčil do moře. Riskoval její život, aby si sám opatřil místo ve člunu. Posádka druhé lodi ji vytáhla za obě ruce, ale na její matku zapomněli.

Dítě na palubě křičí tak strašně, že muži loď obrátí, klejí, matku vytáhnou a inzulin holí vyloví z vody. Batoh, který dívce zachraňuje život, jí drsně vrazí do náruče. Pak se řítíme na moře, zpěněné vlny kolem nás. Slyšíme, jak lodní kýl naráží na hladinu a jak dívka pořád ještě křičí, úplně bez sebe. Pašeráci na ni řvou, matka a sestra ji uklidňují. Amar se k Bissan přisune a ptá se: „Máš strach?“ – „Ne,“ říká Bissan už klidněji, „já nesmím mít strach. Když budu mít strach, tak mě hypoglykemický šok zabije.“

Z pobřeží už je jen úzký pruh na horizontu. Náš člun má tříčlennou posádku, dva muži jsou u motoru, třetí drží hlídku na přídi. Člun není úplně plný, je nás tu jen devět, všichni se vrhli na první loď. U kormidla je velitel, stojí vzpřímeně, drží kurz na otevřené moře, brzy ale začne klít, u ucha mobilní telefon. „Kde je ten zkurvysyn?!“ řve na ostatní členy posádky. Marně se snaží sehnat kapitána hlavního plavidla. „Říkal, že za patnáct minut bude na místě!“ Najednou boční motor začne přeskakovat, chroptí, vynechává, až chcípne úplně. Nastane ticho.

Uprchlíci pozorují posádku. Muži vyhazují kotvu, pokoušejí se znovu nastartovat. Tahají za šňůru, znovu a znovu. Velitel otevře motor, další volá kapitánovi prvního člunu, který jel dlouho vedle nás, ale pak zmizel ve tmě před námi, aby pasažéry vysadil a vrátil se pro nás.

Pak motor přece jen naskočí.

Člun se zase řítí vlnami. Muž, který drží hlídku na přídi, říká, že už vidí hlavní loď. Ještě prý maximálně pět minut a budeme v mezinárodních vodách, tam na nás egyptská pobřežní stráž nemůže. Jeden z pašeráků nás obchází a chce,

abychom mu dali všechny egyptské libry. „Stejně je už nepotřebujete.“ Pak říká: „Támhle je!“ ukazuje na spoustu světel ve vodě. Někde tam je prý hlavní loď. Amar leží na zádech, ruce za hlavou, jemně se usmívá a dívá se na nebe. Před odjezdem si vzal dvojitou dávku xanaxu. Rabea se směje, zdvihá pěsti, plácá Amara po stehnech, září. Poprvé si myslíme, že jsme to dokázali. My reportéři se cítíme podobně, naše pocity se od pocitů uprchlíků téměř neliší. Itálie je na dosah, Švédsko, Německo, nový život, sny, na které se měsíce připravovali – když najednou člun zastaví u nějakého ostrova a pašeráci nás strkají z paluby. Jeden po druhém padáme do vody.

Ruce vzhůru!

„Rolando, nevím, co se s námi děje,“ říká Amar o něco později své ženě do telefonu. „Jsme na nějakém ostrově. Lodě jsou pryč. Nevím, co mají v plánu.“ Pasažéry prvního člunu tu také vysadili, opět se setkáváme s Alaou, Husamem a Asusem. Řekli jim, že nás čluny zase vyzvednou. Ve skupinách se usadíme na pahorcích ostrova. Třeseme se zimou, promočení, vítr ostře fouká. Alaa vybalí igelitové pytle, lehne si do křoviska, které tady všude roste, a natáhne si jeden pytel přes nohy až po prsa. Amar to udělá po něm, navíc si ještě přetáhne kapuci až přes nos, takže jsou mu vidět jen ústa. Abu Hassan, král pašeráků, mu slibuje, že pošle nové čluny. Amar jej bez přestání bombarduje telefonáty. Jméno pevniny je Nelson Island, jak se dozvídáme později. Je to ostrůvek o velikosti sto krát tři sta metrů. Tady kdysi britský admirál Nelson porazil Napoleonovu flotilu. Když zpoza mraků vyleze úplněk, září písečná pole neskutečným stříbrným světlem. Jako kdyby tenhle ostrov nebyl ani zemí, ani nebem. Jako kdyby to byl nějaký meziprostor vzdálený všemu. Při chůzi má člověk skoro pocit, že by se mu zem pod nohama mohla rozbít jako sklo.

Pašeráci se vrátili, tentokrát s trochu větším člunem. Všichni pasažéři se na něj zase vrhnou, sprintují do vody, bezohledně bojují, odrážejí se od bahnitého dna, všichni najednou se věší na zábradlí, všichni na jednu stranu, takže hrozí, že se člun ve vlnobití převrátí. Posádka se brání ranami holí, mlátí do zoufalců, aby sama nešla ke dnu. Amar zůstává s námi a rodinou Bissan na břehu – zase ta jeho úzkost z davů. Těžce naložený člun se žene na otevřené moře, najednou se ale otáčí. Hned nechápeme. Něco je zřejmě

špatně. Pak za pašeráckou lodí uvidíme dva motorové čluny pobřežní hlídky. Dva rychlé stíny s červeně blikajícími světly. Pašeráci házejí uprchlíky do příboje, kopou je, bijí, zavazadla plavou ve vodě. My utíkáme pryč od moře dál na ostrov v bláznivé naději, že bychom se tam mohli schovat.

„Je konec, že?“ šeptá Amar o něco později v hlubokém příkopě, kde se spolu s dalšími čtyřmi uprchlíky schováváme.

Jednu skupinu za druhou nás vojáci vyhánějí z našich děr. V minulosti uprchlíky při zatýkání často střídali. Někteří se schovávají v příboji za skalami, dokud se nepodchladí a nevzdají. Rodina Bissan se tiskne do prohlubně v zemi a objeví ji jako poslední. Ostatní měli čas jen si lehnout na zem. Vojáci pročesávají ostrůvek pomocí reflektorů. Blíží se i k naší skrýši, řvou, ať vylezeme. Škrábeme se s Amarem z příkopu s vysoko zdviženýma rukama, oslepeni světlem jdeme pomalu k nim, ale oni najednou střílejí ze dvou nebo tří samopalů jen několik metrů od nás, varovné výstřely ostrými náboji. Padneme na kolena, řvou na nás povely, kterým nerozumím, Amar, který jinak vždycky tlumočí, je strnulý, vojáci nás nutí lehnout si do řady, obličejem k zemi, jsme ponížení. Doklady si musíme položit na hlavu. Někoho kopou svými vysokými botami do zad. Tak končí sen téhle noci.

„To jste si snad mysleli, že už jste na Sicílii?“ směje se důstojník na vojenské lodi, která nás veze zpátky do přístavu. Je se sebou spokojený. Dostane odměnu k platu nebo pochvalu.

Vězení je prázdná místnost o 35 čtverečních metrech se zamřížovaným oknem, z něhož jsou vidět odpadky. Nastupovat musíme ve dvou řadách. Už je to den a půl, kdy jsme naposledy spali. „Kleknout!“ řve službu konající důstojník. „Připravte se na nejhorší chvíle vašeho života! Dělejte, co říkám.“ Pak nás odvedou do společné cely. Krátce po zatčení nás civilní soud v urychleném řízení v nepřítomnosti osvobodil. Ale moc nad námi má teď National Security Police, něco jako egyptská FBI, která v těchto dnech inscenuje i vykonstruované politické procesy vojenské junty. Nikdo nám neřekne, jak zní obžaloba, nikdo nám nevysvětlí řízení. Prostě nás zavřeli do téhle místnosti, 59 mužů a žen a dětí, ležíme na holé zemi, protože tu nejsou žádné postele, přikrýváme se posledními suchými kusy oblečení. Teprve později nám přátelé, jimž smíme zatelefonovat, přinesou deky a jídlo.

Ve větších městech na pobřeží vznikají v současné době internační tábory pro

zajaté syrské uprchlíky. Ten náš přitom vypadá na jeden z těch lepších. V jiných je více než 200 lidí bez jídla a čisté vody.

Soudí nás nějaký úředník v hnědém obleku. Jednoho po druhém nás předvádějí k výslechu. Nepředstaví se, teatrálně si pohrává s hlasem. Výslech s ním je rituál našeho podrobení. Amar je u něj dvě hodiny. Když konečně vyjde z vyšetřovací místnosti, je jako vyměněný. Amar, ten chytrý muž činu, středobod své rodiny, který si i v zajetí zpočátku dokázal udržet humor a chuť do života, se očividně rozpadá. Tupě sedí, víčka většinu času zavřená, kamenný obličej.

My reportéři jsme při zatýkání museli prozradit skutečnou identitu. Stejně jako všichni ostatní jsme obviněni z ilegálního opuštění země. Vyjednává za nás německé a české velvyslanectví. Po devíti dnech nás vyhostí do Turecka.

Alau a Husama propustí za dva týdny. Smějí zatím zůstat v Egyptě a rozmýšlejí se, jestli to znovu zkusí přes moře. Tlustý Husam na to chce trénovat.

Rabeu po třinácti dnech deportují do Turecka. Egyptské vízum, které předložil, bylo falešné. Plánuje, že v následujících týdnech zkusí na lodi přeplout Egejské moře.

Amar zůstane ve vězení nejdéle a je vyhoštěn po šestnácti dnech. Protože nechce do Sýrie, rozhodne se pro Turecko. Bere dvě tabletky xanaxu denně. Nemá žádnou naději, že v dohledné době uvidí svou ženu a své tři dcery.

Zedníka Asuse, který naši skupinu tak často rozesmál, díky náhodě propustí první den. Zkusí to ještě jednou lodí, za čtyři dny se dostane na Sicílii a o něco později do Švédska. Brzy se chce oženit.

Reportování českých novinářů z krizových a válečných oblastí naráží v současné době na své limity. Reportéři nejsou na takových cestách v naprosté většině případů dostatečně finančně zabezpečení, nemají profesionální podporu redakce a mnohdy ani dobré materiální vybavení (satelitní telefony, neprůstřelné vesty, dobré pojištění, kontakty na rozvědku), ani dost času, aby se v nepřehledné situaci zorientovali.

Zdaleka nejhůř na tom jsou reportéři na volné noze, za nimiž nestojí redakce a kteří se do nebezpečí vydávají na vlastní pěst a náklady. Redakce jim v Česku, až na naprosté výjimky, nejsou schopny zaplatit za reportáž víc, než co je stojí zhruba jedna jediná letenka. Dá se říct, že redakce parazitují na úsilí a investicích dobrodruhů, kteří tento žánr ještě po-

važují za důležitý. Takové válečné, ale i klasické zahraniční zpravodajství se tak pro autora stává drahým koníčkem.

Amatérský přístup však může novináře stát život. Od sametové revoluce sice uplynuly dvě dekády, přesto se stále – pokud jde o válečné zpravodajství – musíme dívat na Západ, abychom se inspirovali a dozvěděli, jak se to dá dělat.

Očima reportéra

Blízkovýchodní reportér Die Zeit Wolfgang Bauer, který vystudoval islámská studia, historii a geografii, popisuje, co předcházelo tomu, než se vydal s utečenci na moře.

Jak jste se na reportáž o uprchlících připravoval?

Ten nápad jsem dostal v létě 2013 a podařilo se mi ho uskutečnit na jaře 2014. Potkal jsem na Blízkém východě hodně lidí, kteří se na podobné cesty vydávali. Považoval jsem za nutné o tom napsat. Utíkali ze Sýrie, většinou přes Egypt, do exilu, do Evropy. Rozhodl jsem se, že musí jít o očité svědectví (reportáž na vlastní kůži), protože to, co vám uprchlíci říkají, může být jejich verze, které můžete věřit, nebo nemusíte. Ti lidé mají důvody měnit své příběhy, potřebují azyl. Takže jsem se rozhodl, že se pokusím o nezávislý pohled.

Proč jste si vybral jako výchozí bod Egypt?

Zjišťoval jsem si, jak to chodí. Na internetu. Mluvil jsem s celou řadou rodin uprchlíků v Německu. Musel jsem k tomu samozřejmě využít služby věrohodného, prověřeného tlumočníka. Z těchto rozhovorů jsem se dozvěděl, že vydat se na cestu z Libye by bylo mnohem riskantnější, nebezpečnější. V Egyptě jsou lodě v lepším stavu než bárky, které vyplouvají z Libye. Je to i proto, že lidi směřující přes Egypt (většinou Syřané) mají víc peněz než Afričané, kteří se vydávají přes Libyi. V Egyptě se k nim chovají víc jako k zákazníkům, naproti tomu v Libyi mají postavení rukojmích. Dalším krokem bylo najít člověka, který se chystal na cestu z Egypta, který by byl důvěryhodný, uměl anglicky a měl silné nervy a odvahu vydat se na tu už tak stresující cestu s novináři. Hledal jsem ho snad šest měsíců, mluvil jsem s desítkou lidí – převážně se Syřany žijícími v Sýrii. Do hledání informací jsem se pustil na podzim, ale vydat se na oceán v zimě není kvůli počasí dobrý nápad. Uprchlíci čekali na jaro. Zimu jsem tedy využil k tomu, abych si udělal „casting“ – mohu-li to tak

nazvat. Mluvil jsem se spoustou lidí po Skypu, ale buď mluvili příliš špatnou angličtinou, neuměli plavat, nebo byli moc mladí.

Jak jste se nakonec dostal k Amarovi, hlavní postavě?

Byla to šťastná náhoda. Znám jeho syrskou rodinu dlouhou dobu, naprosto jim důvěřuji. Známe se z Homsu. Zavolal mi. Doslechl se, že chci dělat reportáž o uprchlících. „Je to i můj případ," řekl. „Taky se chci vydat z Egypta, co nejdřív. Taky chci odjet lodí, protože nevidím pro svou rodinu jinou legální cestu."

Vy ani Stanislav Krupař nevypadáte jako Arabové. Jak jste přesvědčili převaděče, že jste uprchlíci?

Řekli jsme, že jsme uprchlíci z Kavkazu. Námezdní dělníci. K tomu jsme ale potřebovali mluvit rusky. Původně jsem váhal, zda na tuhle cestu vzít Standu Krupaře, i když je to dobrý fotograf, protože je strašně velký, měří 206 centimetrů. Což není zrovna nenápadný vzhled. Navíc má dlouhé vlasy, což v arabských zemích není zrovna běžné. Na druhou stranu to, že je takový samorost, nekonvenční typ, bylo celkem dobré. Člověk by zkrátka nepředpokládal, že je to agent nebo novinář. A hlavně Standa mluví skvěle rusky a skvěle reaguje ve vypjatých situacích, což vím už z předchozích cest, které jsme spolu podnikli. Když jsem mu to nabídl, vzal si pár dní na rozmyšlenou a pak jsme se sešli, abychom si naplánovali strategii.

A ta byla jaká? Měli jste například kavkazské pasy? Jak jste je získali?

My jsme dokumenty vlastně ani nepotřebovali. Protože většina uprchlíků je někde ztratí nebo rovnou zahodí. Měli jsme s sebou své vlastní pasy, tedy německý a český. Já jsem požádal svého krejčího, aby mi ho zašil ve voděodolném obalu do trenek společně s nejdůležitějšími kontakty, které jsem nechtěl ztratit. Standa zařídil v nějakém ruskojazyčném městečku průkazky do knihovny. Říkali jsme si, že kdyby nás pašeráci nějak lustrovali, tohle by mohlo zapůsobit. Bohužel ale tyhle průkazky vypadaly trošku amatérsky, protože razítko nebylo přes fotku, ale vedle, takže jsem si říkal, že takový viditelný padělek by nám mohl spíš uškodit. I amatér by poznal, že to jsou falešné průkazky, takže bychom mohli snáz upadnout v podezření. Nechtěli jsme být závislí na satelitních telefonech pašeráků. Měli jsme proto každý svůj satelitní telefon, pro případ,

že by nás na lodi rozdělili. Bylo nutné, abychom v případě nouze mohli komunikovat samostatně. Měli jsme neoprenové vesty. To bylo hodně důležité, většina uprchlíků si myslí, že čím teplejší bundu na moři budou mít, tím líp, což je ovšem smutná iluze. Jak se těžká bunda nasákne…

Kdo byl na telefonu připraven vám pomoci? Redakce? Policie?

Měli jsme kontakt na italské námořnictvo, směřovali jsme na Sicílii. Než jsme se vydali na cestu, požádal jsem šéfa italského námořnictva o rozhovor. Vyměnili jsme si pár emailů. Samozřejmě jsem mu neřekl, co chystáme. Udělal jsem to ale proto, aby už znal moje jméno. Abych neztrácel čas na oceánu na lodi vysvětlováním, kdo jsem. Abych mohl jít rovnou k věci, aby v případě krajní nouze poslali helikoptéru nebo záchranné čluny. Taky jsme si předem v Syrakusách zabookovali nejlepší hotel, plánovali jsme, že tam s Amarem zůstaneme dvě, tři noci. Abychom nevypadali jako uprchlíci, chtěli jsme ho pak převést do Německa v půjčeném autě. To ale nakonec nevyšlo.

Jak se k takhle nebezpečné výpravě stavěla redakce Die Zeit?

Reportovat dnes ze Sýrie je mnohem nebezpečnější než podstoupit tuhle cestu. To je taky důvod, proč je půlka tamní populace na útěku. Je to důvod, proč lidi dávají přednost cestě lodí pryč, než aby zůstali ve válečné Sýrii. Ano, v Die Zeit byli editoři, kteří mi řekli, že jsem blázen a že to je moc nebezpečné, ale ti, co rozhodují, mě podpořili. Dělal jsem už hodně reportáží z válečných oblastí, mám dobré kontakty, které jsou součástí mé „kvalifikace“. Redakce mi proto věří. Mám představu, co by šlo a co už je moc nebezpečné. Na druhou stranu, když řeknu, že tohle ne, že tohle už je příliš riskantní, že do toho nejdu, netlačí mě do ničeho.

Máte v redakci někoho, kdo vám na dálku asistuje?

Míváme čas od času v Hamburku setkání komise pro reportování z krizových míst. Takže jsme si už vytvořili pravidla. Vždycky je v redakci pohotovostní služba, která je reportérovi v terénu k dispozici 24 hodin denně. V našem případě to byla dáma, reportérka, jejíž otec je Egypťan, takže se moc dobře orientuje v tamní situaci. Mohli jsme jí volat klidně o půlnoci. Samozřejmě že pokud jsme byli s uprchlíky, nemohli jsme najednou někomu volat do Německa a mluvit německy. Čas od času jsme v Alexandrii

opustili konspirační byt, vydali se na placenou neveřejnou pláž, která je pro uprchlíky moc drahá, a odtud jsme si mohli bezpečně zavolat.

Jak jste komunikovali se Stanislavem Krupařem? Měli byste mluvit rusky, ale vy rusky nemluvíte, je to tak?

Obvykle spolu mluvíme anglicky, Standa rozumí i německy. Tady ale byla jiná situace. Naštěstí jsme měli „alibi", Amara, tvrdili jsme, že to kvůli němu spolu mluvíme anglicky. Vždycky, když jsem chtěl Standovi něco říct, musel jsem do hovoru zapojit i Amara, aby nebylo podezřelé, že se nebavíme vlastním jazykem. Standa na mě občas mluvil schválně rusky a já jsem odpovídal nějakou vymyšlenou řečí. Bylo to strašně vyčerpávající. Jeden z uprchlíků nás jednou načapal, jak se spolu bavíme anglicky, a pojal podezření. Takže jsme občas hráli velké divadlo, řvali jsme pak na sebe preventivně v nějaké smyšlené řeči… jen abychom si znova získali důvěru.

Jediný, kdo z té skupiny utečenců věděl, že jste novináři, byl Amar. Jak se vám podařilo nevzbudit podezření?

Standa měl iPhone. To nikomu podezřelé nebylo, tvářil se, že hraje hry a přitom fotil. Měl i velký foťák, ten ale použil jen v Káhiře, v předvečer útěku. Fotil jím Amara a jeho rodinu. A než jsme Káhiru opustili, poslali jsme techniku, fotoaparáty a můj notebook na Sicílii. Do toho hotelu, o kterém jsem mluvil. Chtěli jsme pak zas pokračovat v příběhu s lepší technikou. A doprovodit utečence do Německa a do Švédska.

Nebáli jste se, že ty uprchlíky ohrozíte, když zdokumentujete jejich ilegální cestu?

Amar se rozhodl sám. A mohl by mít problémy, kdyby pašeráci odhalili naši pravou identitu. Ti ostatní nic nevěděli. Hodně jsme se o tom bavili před cestou. Uzavřeli jsme jakousi dohodu. On nám pomůže dostat se na loď a my mu pomůžeme v Itálii. V Rakousku mě kvůli tomu zatkli. Za pokus dostat dva Syřany do Německa.

Takže jste se do ilegálního „obchodu" nakonec zapojil!

Jo, stal se ze mě pašerák. Ale já bych tomu neříkal pašerák, byla to humanitární asistence. Něco, co dělali dřív lidi pro východní Němce, kteří se pokoušeli utéct na Západ. A tihle byli oslavovaní jako hrdinové. Nikdo je neoznačoval za pašeráky. O tom se teď v Německu vede diskuze.

Jistě, i Češi, kteří zařídili falešné dokumenty pro spisovatele Thomase Manna, jemuž se díky nim podařilo uprchnout z nacistického Německa, jsou považováni za hrdiny… To taky nebylo nic legálního.

Dnes už ale nejsou žádní hrdinové, dnes jsou jen pašeráci. Považuji to za skandální. Vezměte si, že někdo podstoupí takhle riskantní cestu lodí, dostane se do bezpečí a pak se snaží pomoci své rodině, svým dětem, příbuzným. A za to mu hrozí vězení. Přitom je to přece jasné, i vy byste se v takové situaci pokoušela zachránit svou sestru, svého bratra, otce, matku.

Rakušané vás tedy zatkli, co bylo dál?

Řídil jsem auto, Standa byl se mnou, neřídil, tudíž byl pouze v roli svědka. Propustili ho brzo. Mě propustili po půl dni, ujistil jsem je, že šlo o humanitární případ. Nepopotahovali mě, trestu jsem ušel a poté, co vyšla moje kniha, mě do Rakouska zvou na diskuze a veřejná čtení.

A kniha už se tiskne i polsky…

V Polsku, v Egyptě, v Itálii… V Česku zatím žádný nakladatel neprojevil zájem. Mrzí mě to, protože právě země východní Evropy odmítají přijímat uprchlíky, což činí velké potíže ostatním evropským zemím. Víte, tihle lidi, co utíkají ze Sýrie, jsou vysoce kvalifikovaní, vzdělaní. Nevím, jak to je v případě Afričanů, ale tihle uprchlíci mají potenciál a ještě se naší společnosti odvděčí. Určitě nás obohatí. Takže jsem rád, že se o situaci uprchlíků někdo zajímá. Poté, co se v dubnu 2015 ve Středomoří potopila loď s tisícovkou utečenců, zvedla se vyloženě mediální vlna. Je to sice kapka v oceánu, která zas tak dramaticky situaci nezmění, ale aspoň pro pár konkrétních lidí jsme něco udělali. Jsem rád, pokud jsem přispěl k tomu, že se nyní politikům tak snadno neříká ne migrantům. Jen pár příběhům z mnoha se podaří něco skutečně změnit, ale když to vezmete jako běh na dlouhou trať, víc článků nakonec může změnit docela dost.

Tahle reportáž si vyžádala měsíce příprav, kolik do ní Die Zeit investoval?

Těžko říct… Co se týče příprav, dělal jsem rozhovory hlavně s uprchlíky ve svém bydlišti. Nejezdil jsem přes celé Německo. Převaděčům se platí přes prostředníka, složíte peníze u třetí strany, a pokud se dostanete, kam jste chtěli, dáte pokyn a peníze se uvolní. To se nám ale nestalo, my jsme se na Sicílii nedostali, takže jsme ušetřili. Něco stály letenky. Něco poslat fotoaparáty do Itálie.

Mířím k tomu, že jsem se setkala s tím, že čeští novináři jeli do války v sandálech, v kapse pár stovek dolarů…

Přesnou částku nevím. Ale třeba moje poslední cesta na dva týdny do Iráku přišla na 9 000 euro (cca 250 tisíc korun). Potřebujete dobrého, důvěryhodného a prověřeného překladatele. Levný překladatel nemusí být zvyklý pracovat v nebezpečné situaci, nevíte, jak se zachová v krizi. Nebo se ztratí v překladu. Potřebujete dobrého a důvěryhodného řidiče. Potřebujete, řekněme, „poradce v krizi". Každému platíte 200–300 dolarů denně. Pokud chcete jíst v restauraci, abyste při té příležitosti udělali nějaké rozhovory, ty bezpečné jsou ty nejdražší. Totéž s hotelem, pokud je levný, nemusí být bezpečný.

Peníze vám tedy můžou ve válce zachránit život.

Rozhodně, v krizových oblastech peníze znamenají bezpečnost. Pokud se do války vydáte jen s ruksakem a nadšením, je to velmi nebezpečné. A hlavně, on vám vždycky ve válce někdo bude chtít ukázat svoji pravdu. Jedna strana konfliktu vám nabídne, že vás vezme do auta, všechno zařídí, zaplatí, ale obraz, který přinesete, bude zdeformovaný. Může se to tvářit autenticky, ale je to naprostá manipulace. Pokud opravdu chcete získat nezávislý pohled, musíte mít peníze, abyste se tam mohli pohybovat svobodně. A to je ve válce hodně drahé. Pokud na to nemáte, tak bych se na to vykašlal. Takové reporty jsou velmi problematické.

To je jako když Sověti pozvali Františka Kožíka do Katyně, aby referoval o německých zločinech. A přitom ty důstojníky zavraždili oni…

Taková je válka.

Na Vašem příběhu se mi moc líbilo, že i když vám šlo o život, nezapomněl jste, že píšete příběh uprchlíků. V českém tisku se to hemží příběhy hrdinných novinářů, kteří při prvním pocitu ohrožení zapomněli, o kom jeli psát…

Tohle není strašidelný hrad, kam se člověk chodí bát, kam chodí, aby zjistil, co je adrenalin. To je taky forma novinařiny, ale pokud jde o válku, tak bych to, prosím, neaplikoval.

Taky někdy používám ich formu, jsem v roli vypravěče. Občas je třeba vysvětlit čtenáři, v jakých podmínkách pracuji a v čem jsem omezen. Je třeba dát čtenáři vědět, že okno, kterým se dívám, je třeba jen velmi úzké. Ale postava vypravěče, reportéra, by neměla zastínit hlavní hrdiny příběhu.

Co byste poradil začínajícím novinářům? Nezapomínat na hlavní hrdiny, nestavět se na první místo?

Být odvážný a zároveň skromný při reflexi sebe samého. I pokud jde o jazyk. Je na vás, jaký jazyk si vyvinete. Víte, já píšu ve srovnání s denním zpravodajstvím košatěji. Ne každý čtenář je ochoten číst košatou story, některé čtenáře tím ztratíte. Jiní to naopak ocení.

Kolik takových příběhů zvládnete za rok?

Na jeden příběh mám tak měsíc, měsíc a kousek. Napíšu pro Die Zeit zhruba 9 až 11 reportáží ročně. Není to rychlá práce, ani na prázdniny mi moc času nezbyde. A tyhle příběhy z válečných zón se taky nedají dělat pořád, je to hodně náročné.

Více o tom, co reportéři na moři zažili, v rozhovoru DVTV.

Krupař: Vedle mě se topila holčička, uprchlíkům jde o život
http://video.aktualne.cz/dvtv/krupar-vedle-me-se-topila-holcicka-upchlikum-jde-o-zivot/r~bba09226e90211e48da50025900fea04/

TIP

Tip na autory reportáží

Lidia Ostałowska: Akvarely pro Mengeleho. Nakladatelství P3K: Praha 2014.

Flemming Rose: The tyranny of silence. Cato Institute: Washington D. C. 2014.

P. J. O'Rourke: Holidays in hell. Grove Press: New York 2000.

L´ubomír Smatana: Jánošíci s těžkou hlavou. 65. Pole: Praha 2010.

Jan Rybář: Historky z konce světa. Universum: Praha 2005.

Jan Rybář: Válečníci, teroristé a jiní šílenci. Euromedia Group – Knižní klub: Praha 2008.

Dan Hrubý: Návrat do Jeruzaléma. Ringier ČR, Daranus: Praha 2006.

KOMENTÁŘ

Komentář je jedním z nejnáročnějších útvarů v žurnalistice. Není to žánr pro začínající autory, je třeba se k němu dopracovat, nasbírat zkušenosti a velmi dobře se orientovat v dané problematice.

Někdejší komentátor Lidových novin Daniel Kaiser (dnes píše pro Echo) říká: „V komentáři by nemělo chybět totéž, co ve zpravodajství: kdo, kdy, kde. Samozřejmě že základní výklad stačí zhuštěně. Navíc by tam mělo být proč. A v důležitějších momentech (ne moc často) i doporučení autora, co by měl ten který činitel udělat nebo kam by se vývoj měl hnout."

Naopak mizerný komentář se podle Kaisera pozná, „když je to jen opakované vyznání víry autora, které nebere ohled na nové skutečnosti (například: nadále dominující tzv. evropanství v českých médiích). Tragédie je ignorovat fakta a mít jen názory. Taky je škoda, pokud autor své vývody, i když jsou třeba věcně správné a doložitelné, zapomene prokládat aspoň tu a tam nějakým konkrétním příkladem."

Úkol vyžadující četbu

Přečtěte si nejprve následující komentář Adama Drdy (mimochodem autora skvělého cyklu Příběhy dvacátého století) z Českého rozhlasu. Tento komentář Český rozhlas vysílal mezi prvním a druhým kolem prezidentských voleb 2013. Na nevyváženost komentáře si stěžoval publicista Štěpán Kotrba, vzápětí byl komentář z vy-

sílání stažen. Tento krok vyvolal debaty o cenzuře i o tom, jak by komentář ve veřejnoprávním rádiu měl vypadat.

Zaměřte se na vyznačené pasáže, co je na nich špatně?

Poté si přečtěte komentář Jindřicha Šídla, který Drdův kontroverzní článek rozebírá a vysvětluje, jak by komentář měl a neměl vypadat.

(Více o celém sporu – viz přílohy str. 228nn)

Komentář Adama Drdy

Schwarzenberg, Zeman atd. Nadějné vyhlídky?

Adam Drda, 14. 1. 2013, Český rozhlas

Po čtyřiadvaceti hodinách (teď už je to víc) člověk trochu vystřízliví, vrátí se mu skepse. Volební úspěch Karla Schwarzenberga považuje pořád za důvod k radosti, ale už ho nepřeceňuje. K té radosti nejdřív. Hlavní dobrá zpráva z prvního kola zní, že v českých zemích (nejen v Praze) žije víc než milión lidí, kteří nejsou stiženi stupidními předsudky, tudíž pro ně není zásadní překážka, že „jejich" kandidát neumí perfektně česky, je to šlechtic spjatý s Rakouskem, je katolík a podporoval protikomunistickou opozici.

Zjednodušeně řečeno, jde o lidi, jejichž duchovní obzor přesahuje svět Krkonošských pohádek. Mně osobně to překvapilo, myslel jsem, že Češi jsou horší. Že třeba paní Bobošíková, byť je to legrační figura, získá aspoň sedm osm procent hlasů.

Další část dobré zprávy: Češi nejsou zmítaní eurofobií. Přemysl Sobotka nepropadl jen proto, že je bezvýrazný politik z upadající ODS, ale i z toho důvodu, že jeho nacionalistická kampaň (lišící se od názorů Bobošíkové a Klause jen v drobných nuancích) byla strašně hloupá a naprosto iracionální.

Třetí část: víc než milión lidí nesdílí hysterickou revolucionářskou ideologii, podle níž současná vláda reprezentuje systém, který je třeba zlikvidovat – a každého, kdo má s tou vládou cokoli společného, zadupat do země. A nakonec (ale možná to mělo být na začátku): ve druhém kole je z čeho vybírat.

Kdyby se konal duel Zeman – Fischer, bylo by to podobné jako nucená volba mezi silvestrovským koncertem Michala Davida a poslední deskou Hany Zagorové.

Jaké jsou vyhlídky? Bohužel pro K. S. nic moc, je tu těch zbývajících x miliónů voličů.

Nikdo netuší, jak velká část z nich výše zmíněné nechuti, případně nenávisti, sdílí. Nikdo neví, pro kolik lidí, kteří podpořili Fischera, Dienstbiera, Táňu Fischerovou, ale třeba i Vladimíra Franze atd., je Schwarzenberg nepřijatelný, ať už jako „cizák", „pokrývač Kalouska", „šlechtický zbohatlík", „představitel nejhorší vlády od roku 1948", „zahraničně-politický slouha USA".

Přesvědčení, že mu hodí hlas aspoň polovina sympatizantů Fischera nebo Franze se nedá o nic opřít. Doporučení neúspěšných kandidátů a politických stran bych nebral až tak vážně, ale přeci jenom: Franz váhá, Fischer váhá, ČSSD podpořila Zemana, komunisti taky. A určitě bych je bral vážněji než iluze o „probouzející se občanské společnosti" (viz komentář Karla Hvížďaly). (Tohle je jenom vsuvka: Sledovat vůdčí postavy sociální demokracie při včerejší tiskovce bylo tristní: zachovaly se stejně jako ODS s Klausem, podpořily Zemana ve víře, že se stane prezidentem a na oplátku za tu podporu jim pak dá pokoj; což je trapně naivní – Zeman je využije a pak je zničí. Dienstbier na té tiskovce vypadal, jako by k ČSSD nepatřil nebo – spíš – jako zpracovaný partajník, jemuž bylo milostivě dovoleno ponechat si svůj názor. Jak by se asi choval jako hlava státu?)

Má tedy Karel Schwarzenberg šanci? Teoreticky asi ano, pokud se ukáže, že odpor k Zemanovi (tj. vzpomínky na minulost a obava z ruských vazeb) je silnější než současná hysterie a „blbá nálada" (strašný termín).

A taky pokud se nějak inteligentně změní kampaň na Schwarzenbergovu podporu, která mi, ale to je hlavně osobní pocit, strašně leze na nervy, počínaje familiárním „Karlováním" (jako kdyby její autoři nakonec sami uvěřili, že možný budoucí pan prezident je pankáč z nádražní hospody). Ta kampaň mohla fungovat pro první kolo, dokázala asi spoustu lidí oslovit, ale může se na ní chytit někdo, kdo K. S. zatím nevolil? Koho dalšího přitáhnou populární umělci, výzvy z redakcí novin a kýčovité milostné dopisy různých dojatých dam, šířící se po internetu? Karel Schwarzenberg a jeho volební štáb to budou mít strašně těžké i proto, že jakýkoli poukaz na ničemnosti spjaté se Zemanem a jeho vládou bude Zeman odstřelovat odkazy na Kalouska, na maléry Nečasova kabinetu, na spojenectví TOP 09 s Věcmi veřejnými atd. atp. Neříkám, že to jsou „stejné věci", ale něco na nich je. Obávám se zároveň, že společnost má krátkou paměť a Zeman s ní umí zacházet.

Má-li to celé dopadnout dobře, pak je třeba přestat vykreslovat Karla Schwar-

zenberga jako světce, vzít jako fakt, že je diskutabilní politik (který demokratický politik není diskutabilní?) a pokusit se co největšímu množství lidí věcně vysvětlit, proč je Zeman horší – a co by se mohlo stát, kdyby tu za krátký čas byl jednobarevný Senát, jednobarevná Sněmovna, a k tomu prezident, který je bohužel vyzpytatelný jen v tom nejhorším.

Tedy zvrátit to, co nedávno dobře vystihl Bohumil Doležal: „Tahle volba má jednu základní a zcela podstatnou faleš: celá je postavena na iluzi, že volíme někoho jiného, než koho opravdu volíme, totiž že volíme mesiáše. (...) Je to pro její průběh osudová záležitost."

Komentář Jindřicha Šídla

Cos to řekl, Adame Drdo?

Jindřich Šídlo, 5. 2. 2013, Hospodářské noviny

Kdybych byl editorem Rádia Česko, požádal bych po přečtení „toho" komentáře Adama Drdu, aby ho přepsal. Protože – bez ohledu na předvolební pravidla – mi prostě nepřijde dobrý. Je příliš emotivní, což mu zásadně ubírá na přesvědčivosti: existovalo třeba jistě mnohem víc dobrých důvodů pro to nevolit Karla Schwarzenberga, než je nevykořenitelný vliv Krkonošských pohádek, které mimochodem Česká televize dodnes prodává ve svém teleshoppingu.

A když si ještě vezmu k ruce ta pravidla, která na Vinohradské platí už od listopadu, neváhám skoro vůbec. Drdův komentář se v téhle podobě neměl ve vysílání objevit, protože je přímou podporou jednoho z kandidátů – Schwarzenberga. A to prostě nejde a se svobodou slova to nemá co dělat. Zatím.

Kdo všechno nás poslouchá

Televize a rozhlas veřejné služby jsou v poněkud paradoxní situaci. Společnost si je zřizuje proto, aby si tím pojistila, že na veřejnosti budou moci svobodně zaznít všechny možné názory. A proto, jak vidíme na případu Drdova komentáře, by některé názory nejspíš neměly zaznívat vůbec.

Což zní nelogicky jen zdánlivě. Pěkně to ve svých pamětech popisuje slavný moderátor BBC Andrew Marr. Teprve když ve čtyřiceti do BBC nastoupil, naplno mu prý došlo, jak je svět barevný. A že se na jeho práci neskládají jen voliči labouristů a konzervativců, ale i třeba taky příznivci

skotských nacionalistů nebo dokonce Národní fronty.

A Marr nakonec přiznává, že i tahle všude po světě obdivovaná BBC (dávno před skandály, které ji postihly), je „zaujatá“: už jen proto, že v jejím ústředí pracují hlavně mladší, slušně vydělávající obyvatelé multikulturního Londýna, což se prostě přes veškerou snahu a přísná pravidla ve vysílání projevuje. Když občas vystrčíme nos z Prahy, zjistíme, že docela podobný názor na „pražská média“, veřejná i soukromá, je poměrně rozšířen i v Česku.

A nejsem si vůbec jist, že bychom kauzu takových rozměrů vážně řešili i v případě, že by si teoreticky někdo stěžoval na komentář, který by takhle jasně podporoval Miloše Zemana, nepěkně mluvil o voličích Karla Schwarzenberga a rozhlasová rada i vedení rádia mu daly za pravdu. Nehledě na to, že by se tam zřejmě jen těžko vůbec objevil.

Co chystáte nového?

Jenže k tomu je potřeba ještě něco dodat. I když se člověk vybičuje k takovému pochopení pro principy veřejné služby, nemůže se zbavit nepříjemného pocitu, že „druhá strana“ se s nimi až tak netrápí a že i v příběhu Adama Drdy jde o víc.

Na Drdův komentář si stěžoval Štěpán Kotrba, bývalý rozhlasový radní nominovaný sociální demokracií, který ale z rady sám v roce 2007 odstoupil chvíli před tím, než měla sněmovna hlasovat o jeho odvolání. Podle několika svědectví měl totiž ze své pozice zasahovat přímo do programu rozhlasu, což samozřejmě nesmí. (Kotrba to popírá.)

Čeští politici ve své většině princip veřejné služby vůbec nechápou, a podle toho k nim taky přistupují a třeba volí radní. Ideálem totiž nejsou nebojácná média, která měří všem stejně – pokud tím stejným metrem není míněna všeobecná sterilita a program, v němž preventivně nebudou vyslovovány silné názory z různých stran, ale pokud možno vůbec žádné (kromě přímých přenosů tiskových konferencí politických stran), a naopak nabídne pouze nekonfrontační rozhovory na téma „co chystáte nového?“

Český rozhlas má šanci ukázat, že tomuhle letitému přání ani po „kauze Drda“ nevyhoví. Držíme palce.

Tip komentátora

TIP

Otázky pro Jindřicha Šídla, komentátora a analytika Hospodářských novin.

V čem je podle vás komentář Adama Drdy tedy špatný?

Je příliš emotivní a objektivně špatný. Porušuje všechna pravidla veřejnoprávního rádia. Což je sice stanice, kterou moc lidí neposlouchá, ale to ponechme stranou. Sám bych takový text ani do soukromého média, respektive do Hospodářek, nepustil. Tak například, tvrdí se v něm, že lidi nevolili Karla Schwarzenberga, protože jim v tom bránily nacionalistické a šovinistické předsudky. To přece není pravda. Ale vezměme si sporné pasáže popořádku:

„Volební úspěch považuji za důvod k radosti, ale už ho nepřeceňuji."

Ve veřejnoprávním rádiu nemůže mít autor důvod k radosti nad vítězstvím jednoho kandidáta. V soukromých médiích dejme tomu, ale Český rozhlas poslouchají voliči i druhé strany.

... že v českých zemích žije víc než milion lidí, kteří nejsou stiženi stupidními předsudky... Zjednodušeně řečeno, že jejich obzor přesahuje svět Krkonošských pohádek... Mě osobně to překvapuje, protože jsem si myslel, že Češi jsou horší.

To zní, jako že všichni Češi jsou s prominutím debilové. A lidi, kteří nevolili Karla Schwarzenberga, byli fatálně ovlivněni Kkonošskými pohádkami. Ta silná slova prozrazují na autora víc, než by byl ochoten na sebe prozradit sám. Je naštvaný, všechno ho štve, všichni jsou hloupí. Moje názory nejsou od názorů Adama Drdy sice úplně vzdálené. Taky jsem volil bez pochybností, ale i bez nadšení, Schwarzenberga. Akorát si kladu otázku – komu to říká? Lidem, kteří ho poslouchají? Nebo přesvědčuje sám sebe?

Dále pokračuje Drda: *„Má-li to celé dopadnout dobře..."* Tak nevím, jestli si všichni, kdo si platí Český rozhlas, myslí, že to dopadne dobře, jedině pokud vyhraje Karel Schwarzenberg.

Jak vnímáte fakt, že rozhlas komentář stáhnul. Mluvilo se o cenzuře...

Po intervenci Štěpána Kotrby začal vznikat dojem, že se rozhlas před Kotrbou a spol., a tedy potažmo před Milošem Zemanem sklonil. Ustoupil jejich mocenskému nátlaku. Jenže to, co se stalo, není zkouška rozhlasové cenzury, ta přijde až v nějakém dalším komentáři. To, že komentář stáhli, je samozřejmě směšné. A jsem si zároveň jistý, že

Kotrba nereprezentuje touhu po čistotě a vyváženosti veřejné služby. A že to mocenský zásah byl. To ale nic nemění na tom, že Adam Drda Kotrbovi hrozně nahrál. Je totiž dost pravděpodobné, že ten komentář neviděl editor, jinak by ho nemohl pustit dál. V rádiu to tak chodí, že některé autory, o nichž se ví, že jsou dobří, už nikdo nekontroluje. A tak se dostávají do éteru věci, které „druhé oči" neviděly. Toto na mě působilo, jako když Adam přišel ze Mlejna (pražská restaurace, neoficiální středisko příznivců Karla Schwarzenberga) naštvanej a vypsal se z toho. A to není dobře.

Dá se to nějak zobecnit? Jak se pozná špatný komentář?

Nevím, jestli existuje nějaký recept. Nemusí být vlastně špatně, když se v komentáři ukážou emoce autora. I profesní standardy se posouvají a celá žurnalistika zjevně míří k osobnímu vyjádření, názorová zvlášť. Každý, kdo píše, by hlavně měl znát žánry. Měl by vědět, že je mezi nimi zásadní rozdíl. Například když se podíváme na editorial. V Británii je tento žánr vyjádřením postoje redakce. Nebývá podepsaný. Nikdy se proto nepíše v první osobě jednotného čísla. V Česku toto ctí Respekt. Proti takovému editorialu pak stojí třeba sloupek, a ten už je psaný osobně, a tedy v první osobě jednotného čísla. V našem českém prostoru je ale v první osobě téměř vše. A je toho trochu moc.

Působí to „blogoidně"...

Hranice se stírají. Velké komentářové texty, které vycházejí v novinách, doplňují krátké glosy, které si žádá denní provoz. A až noviny přestanou vycházet, což je otázka pár let, setřou se možná úplně. Je otázka, zda web snese náročnější, propracovanější komentáře. Těžko říct, zda to není žánr, který umře s novinami.

Kdysi jsem dělala rozhovor s americkou novinářkou, nositelkou Pulitzerovy ceny Annou Applebaumovou. Ta se toho upřímně obávala. Až zmizí názorové stránky novin, zmizí podle ní i celospolečenská diskuze. Všichni se uzavřou do názorových ghett. Stejný problém trápil i norského sociologa Larse Guleho. Po teroru Anderse Breivika mluvil o názorových sklenících, webech, kde se extremisti utvrzují ve svých názorech, až nakonec někdo vezme do ruky zbraň. Něco podobného jsem pozorovala s nadsázkou během letošních prezidentských voleb

na Facebooku. Lidé diskutovali jen s těmi, kdo měli stejný názor. Až mě překvapilo, jaká agresivita mě samotnou přepadala ve chvílích, kdy jsem zabloudila do nějakého jiného názorového ghetta. Jakoby pobyt v těchto „sklenících" snižoval toleranci vůči jiným názorům…

To bohužel občas taky pociťuji. Klasické definiční vážení – na jedné straně, na druhé – to nikoho už brzo nebude zajímat. Komentář se vydá směrem k osobním dojmům a lidi se budou spíš shlukovat kolem silných názorů na jedné straně, nebo na té druhé. Nebudou se zajímat o protinázor. Ta propast bude zjevná.

Komentáři tedy budou více vládnout dojmy. Pořád ale snad platí, že je třeba jej vystavět na faktech? Jak se třeba vy připravujete na komentář?

Všechno se dá přece najít na Wikipedii… To si samozřejmě dělám legraci. Práce komentátora je de facto stejná jako novináře, který připravuje zpravodajství. Akorát že nakonec nenapíšete zprávu, ale zaujmete k dané věci stanovisko. Tedy chodíte na jednání, na tiskové konference. Mluvíte s politiky. Někdy se ovšem stane, že musím komentovat něco aktuálního, o čem se píše na zpravodajských stránkách novin. Pak jsem hodně odkázán na autora a takový komentář, musím přiznat, píšu nerad. Když píšu svoje poslední stránky, vyhledávám zdroje, čtu si Daily Mail. Tam se píšou mimochodem fantastické věci.

To je náročné. Už jen shromáždit za den data a napsat z toho do uzávěrky smysluplnou zprávu je celkem kumšt. Jak se to dělá, ujasnit si ještě tentýž den názor tak, aby ho člověk nemusel druhý den korigovat?

Člověk občas koriguje. Ale my máme v redakci poradu komentátorů a bavíme se o tom, co je k okomentování na stole. Musíme reagovat na texty, které jsou ve vydání. Někdo nahodí téma: například komentář Adama Drdy, nebo Strana Práv občanů Zemanovci. Odporujeme si, a ten, kdo nejčastěji mluví, to pak nejspíš napíše. Už tahle debata slouží jako první oponentura. A bývá pro autora užitečná.

Co satira v komentáři, má určité hranice? V Reflexu například psali o „Pitomio Okamurovi" (nebo o Škromachovi, který je tak tlustý, že když vstane, zůstane mu na zadku židle…), není to už za hranicí vtipu, není to už jen urážka?

To mi zrovna přišlo jen pitomý. Satira je žánr, který v Česku dlouho nikdo nepěstoval. Výborné skeče například píšou v Timesech. Já občas píšu parodie. Zajímavé je, že fungují v novinách, kde má ten žánr určitou grafiku, je v nějaké rubrice… Na webu to lidi dost často nepochopí. Napsal jsem třeba, že skončila další vládní série Velmi křehkých vztahů, na jejímž konci autoři použili klasickou fintu seriálů. Když už nevěděli, jak dál, nechali zavraždit jednoho z hlavních hrdinů. Tedy na konci druhé série zavraždili Pospíšila. V novinách toto čtenáři pochopili, na webu nevěděli, která bije. Nepochopili, že je to ironický text. To samé, když jsem napsal fiktivní rozhovor na vládě… Nepochopili, že to není autentický text. Na tom webu všechno totiž působí skoro stejně, což je matoucí.

Na internetu čtenáři textu věnují jen zlomek času, určitě míň než když si u kávy otevřou noviny. Není to ale třeba i tím, že zatímco noviny si koupí, dejme tomu, intelektuál, na webu brouzdají všichni?

Asi ano. Navíc na webu je to zadarmo. Ale možná je problém i v tom, že od konce České sody u nás žádná politická satira de facto nebyla. Je třeba, aby se na ni lidi trochu naučili. I když na druhou stranu, mě ale osobně velmi štve, když se někdo do komentáře snaží cpát humor za každou cenu. Zejména humor, který mi nesedne. I kdyby ten komentář byl sebechytřejší, tak mě to rozčílí tak, že odmítám dál číst. Kladu si totiž otázku, proč mě zrovna na těchto místech chce někdo rozesmívat?

Přitom zrovna vy hodně experimentujete i ve formě komentáře – třeba Objekt Vít Bárta, který jste napsal jako hlášení estébáka *(inspirací byla bezpečností agentura ABL bratří Bártů, viz příloha str. 233 – pozn. aut.)*. Dá se taková experimentální forma začínajícím komentátorům poradit?

No to byl zrovna příklad takové fikce, o které jsem mluvil. Moc bych to nedoporučoval. To jsou věci, které jsem četl před dvaceti lety v zahraničním tisku, a uvědomil jsem si, že bych to mohl použít i v našem prostředí. Já to sám dělám čím dál míň, protože mám dojem, že bych se opakoval. Nechci být Petr Čtvrtníček české žurnalistiky. Jednou za čas dobrý, ale když je to moc často, tak už to není ono. Při psaní takových textů člověk naráží na to, že využitelných žánrů moc není, může to být dopis, fiktivní rozhovor, vnitřní monolog. Nelze to pořád opakovat. Určitě ale každým začínajícím novinářům radím, aby se dřív, než začnou experimentovat, naučili řemeslo. Mnoho

lidí, kteří přijdou do novin, neumí napsat ani zprávu. Nabízejí kombinaci „ukecanosti“ a klišé. Všichni začínají stejně, je tu asi pět úvodů, které jsou všichni ochotni donekonečna opakovat:

Na první pohled to jako drama nevypadalo…

Tři sta kilometrů, dva tisíce obyvatel. Taková vzdálenost dělí …

Jediné co můžu doporučit, je číst. Číst cizí noviny, weby BBC, CNN. A klidně i bulvární Daily Mail, který ale ctí staré dobré formální principy žurnalistiky. To je jako kdyby chtěl někdo dělat kafe a myslel si, že vymyslí nový způsob, jak dělat cappuccino. Ano, časem ho mohou dělat dobře. Těžko ale vymyslí nový způsob.

A ještě – začínající komentátor – to slovní spojení mě trochu děsí. Komentáře by neměli lidi psát v pětadvaceti letech. Já jsem to teda dělal, za což se dnes stydím.

Tehdy, po pádu komunismu, ale chyběla celá generace novinářů. Těch, kteří by nebyli zdiskreditovaní prací v Rudém právu. Žádní čtyřicetiletí komentátoři s čistým štítem nebyli…

V devadesátých letech bylo všechno dovoleno. Teď už je to ale třeba dělat profesionálně a komentátor by měl mít za sebou deset, patnáct let práce ve zpravodajství.

To je určitě hodnota, která se na komentáři pozná. Dobře to bylo vidět třeba kolem prezidentských voleb. Vy můžete uvést politiku Miloše Zemana do kontextu, protože jste o ní v devadesátých letech psal. Těžko může podat relevantní komentář někdo, kdo se tehdy narodil. Jak se podle vás pozná dobrý komentář?

To je většinou ten, který pregnantně vyjádří to, o čem měsíc přemýšlím a nejsem schopen to přesně pojmenovat. Zformuluje mi myšlenky. Naštve mě, že jsem to tak nenapsal sám. Komentátorem, u kterého se mi to stává, je třeba Ondřej Štindl (dříve Lidové noviny, dnes Echo), pro lehkost s jakou píše. Tomáš Němeček (dříve Lidové noviny). Tomu, o čem píše, hluboce rozumí. Je vzděláním právník, takže má potřebu vyjadřovat se přesně. Je precizní a neudělá chybu.

Nebo si naopak docela užívám komentáře Bohumila Pečinky (Reflex), s nímž většinou nesouhlasím. Čtu to, protože on má vhled a ukazuje pro mě jiný úhel pohledu na totéž. Člověk většinou, když čte opačný názor, má tendenci nad tím mávnout rukou, že to je blbost. Ale tohle mě nutí zapřemýšlet.

Úkol vyžadující četbu

Komentář vždy reaguje na aktuální dění. Přečtěte si tedy nejprve rozhovor Daniela Kaisera (pro Lidové noviny) s Václavem Klausem. Zamyslete se, jak byste jej okomentovali vy. Pak si přečtěte komentář Jindřicha Šídla. Všímejte si toho, jak Šídlo konfrontuje Klausova vyjádření s fakty a jak v textu pracuje s parodií.
Pak porovnejte komentář Adama Drdy (který „stojí na vodě"), s tímto komentářem Jindřicha Šídla (konfrontuje s fakty). Vidíte, v čem je rozdíl?

Rozhovor týdne: Václav Klaus

Daniel Kaiser, 6. 10. 2012, Lidové noviny

Jestli mě někdo chce v politice za každou cenu udržet, ať mě zkouší zastrašovat dál
říká v rozhovoru pro LN prezident Václav Klaus. A Nečasově vládě vzkazuje, že by měla vyvodit zásadní závěry z toho, že v parlamentu ztratila většinu 118 hlasů, a neprotlačovat zákony, které ve společnosti vyvolávají velké vášně.

Ve středu poskytl prezident Václav Klaus Lidovým novinám rozhovor o tom, proč přikládá incidentu z minulého pátku v Chrastavě takový význam a kde se v „kulturně-mediální frontě" bere nechuť k němu. Mluví ale i o prezidentských kandidátech v přímé volbě nebo o tom, proč už by podle něho Nečasova vláda neměla tlačit na start důchodové reformy.

*** LN Začněme Chrastavou. Pořád nevím: byl to atentát, útok, incident? Proč vy vlastně trváte na slovu atentát?**

Nevidím důvod vést nějaký složitý rozbor toho, co se tam stalo. Nicméně ta míra absolutní nenávisti, s jakou se jistá skupina naší levicové kulturně-mediální fronty pustila do boje se slovem atentát, je pozoruhodná a myslím, že to něco zásadního naznačuje. A spíše mě to motivuje k tomu, abychom u toho slova zůstali. Jestli někdo přijde s takovouto pistolí do banky, tak to není považováno za hříčku, ten člověk je označen za zločince, a jestli někdo to chce převádět na termín zajímavý druh protestu, tak to já musím zásadně replikovat a nesouhlasit.

*** LN To ale moc lidí nedělá, že by tu věc až tak bagatelizovali.**

Já myslím, že to bagatelizuje hodně lidí, a nebudu zase já říkat jejich seznam, abych se nedostal do debaty tohoto typu. Ale co se stalo v Chrastavě, je jistý katalyzátor dnešního

dění a zase nás to posouvá o zásadní krok někam úplně jinam. Já to považuji za jistý lakmusový papírek pro naši zemi. Lakmusový papírek, který naprosto jasně ukázal, kdo kde stojí a z jakých hodnotových vzorců, z jakého pohledu na svět vychází. V tomto smyslu, byť to je velmi negativní, smutný a tragický čin, něco i obnažil a ukázal, jasněji nasvítil.

*** LN V čem spočívá ten zásadní posun, vy vidíte nějakou kvalitativní proměnu?**

No tak na prezidenta se tady ještě z pistole nestřílelo. Jestli se to zase bude jochovsky bagatelizovat, tak to se mi zdá směšné. Jestli já v Chrastavě udělal něco, tak jsem nehnul brvou a půl hodiny nebo jak dlouho jsem pokračoval v programu, jako by se nechumelilo. Že by v tom byla taková míra ufňukanosti, to já na sobě opravdu nevidím. Jsou to zlé výroky, chorobné výroky, ti lidé jsou nemocní. Bohužel v něčem je nemocná naše doba a tito lidé jsou jak jejím produktem, tak jejím tvůrcem.

*** LN Uměl byste popsat, v čem máme chorobnou dobu?**

V mnohém nemocná je a Chrastava tomu dodala další dimenzi. Jestli je možné se dnes dočíst v novinách, že onen člověk chce žalovat poslance Vidíma za to, že ho označil slovem gauner, a jestli je něco takového v civilizované společnosti vyslovitelné a možné, tak to už jsme někde úplně jinde, než bych si dovedl někdy představit. Anebo úvaha dnešního Blesku (rozhovor se natáčel ve středu – pozn. red.), že jsem si vymyslel tu krev, je opravdu dětinská. Když jsem byl přijat v Ústřední vojenské nemocnici, tak já, nezvyklý na standardní způsob přijímání pacientů, jsem s překvapením zjistil, že okamžitě vytáhli fotoaparát a fotili si tu mou ruku. Takže já jsem dal souhlas se zveřejněním zdravotnické dokumentace, nevidím důvod, aby se to tajilo.

*** LN Dobře, ale v čem má čin muže z Chrastavy obecnější význam? To je člověk, který měl problémy v práci, dluhy, žije v malém pohraničním městečku, nevypadá, že by čerpal inspiraci z novin a textů pisálků, jak vy jim říkáte.**

Tak já myslím, že slovo pisálkové je naprosto adekvátní. Tito lidé se snaží zafixovat čin tohoto typu jako jakousi povolenou normu ve veřejném prostoru. A s tím se musím utkat zásadně jako prezident republiky, jako pravicový politik, jako občan Václav Klaus. To je zásadní věc. A lidé, kteří připouští, že to je zajímavý druh protestu, tak ti za to nesou spoluzodpovědnost. A ti svými výroky, nehoráznostmi neuvěřitelného typu, kterých

se týdny, měsíce, někteří i roky dopouštějí, to opravdu spoluvytváří. Jestli v tom někdo vidí podobně jako pan Joch kremlofilní ufňukanost, to je samozřejmě od toho člověka směšné, jako myslím celý jeho život, jak jsem ho zatím sledoval, je směšný. A ptáte-li se, jestli ten člověk je izolovaný jedinec žijící v malém městečku a tak dále... Nedomnívám se. Buď někdo z novinářů přestylizovává jeho rozhovory, nebo je to velmi intelektuálně orientovaný člověk. Jeho rozhovor v Mladé frontě DNES by takové úvaze určitě mohl nahrávat. Druhou dimenzi otazníku nad jeho izolovaností dává samozřejmě ten zjevně podvržený záznam komunikace mých ochranek. To je druhá zásadní věc. Že by to podvrhl on, to určitě ne, takže to musel být někdo jiný.

*** LN Počkejte, to už se ví, že to bylo falzum?**

Nechci prozrazovat věci, na které jsem byl také tázán v průběhu probíhajícího vyšetřování, ale mohu říci, že z okruhu mých ochranek je to považováno za evidentní falzum. Takhle oni spolu vůbec nekomunikují, to nejsou slova, která oni mají ve svém slovníku. To je spíš vyčtené z románu na dané téma. No a jestli je to podvržený záznam, tak se od izolovaného jevu dostáváme k něčemu úplně jinému, a to hodně daleko.

*** LN A motivace toho muže? Teď mluvíte o tom, že pisálci se snaží jeho čin ex post bagatelizovat, ještě jiná věc je, jestli ho nějak motivovali i před činem.**

Nemám důvod, abych analyzoval vnitřek hlavy pachatele.

*** LN Myslíte, že ta chorobná atmosféra ve veřejném životě je zaměřená proti vám osobně, nebo proti celému establishmentu?**

Platí obojí, i když já jsem dlouho na špičce toho politického establishmentu, u mě se to všechno pěkně dává dohromady. Od začátku je to pořád stejná věc, která teď nicméně dosáhla nové kvality. A ta stále stejná věc je, že ona levicová kulturně mediální fronta pořád neunesla to, že po listopadu '89 se jí nepodařilo dostatečným způsobem oslovit naši veřejnost. A že mají pocit, že jsem jim to ukradl já.

*** LN Hraje v tom roli historická rivalita mezi vámi a Václavem Havlem?**

Stoprocentně, to byl a je základ všeho. A jestli on těmto lidem poskytoval explicitní či implicitní základnu, to je druhá věc. Já jsem myslel, že smrtí Václava Havla to v jistém slova smyslu utichne, ale naopak, ono to možná ještě sílí.

*** LN Pozorujete v tom 23 let trvajícím nepřátelství vůči vám nějaký vývoj?**

Má to samozřejmě cykly a své různé výkyvy, ale mám pocit, že od loňského roku došlo zase k dalšímu posunu, který je samozřejmě spojen s celkovým politickým, ekonomickým a společenským napětím. Určitě v tom kromě tisíce dalších důvodů bude jistá deziluze spojená s tím, že lidé nebyli připraveni na to, že může být narušen rychlejší nebo pomalejší, ale v zásadě plynulý ekonomický růst. A najednou, když před koncem minulé dekády plynulý růst skončil, tak samozřejmě se ta ekonomika a vůbec sociální svět u nás dostaly do větších problémů.

*** LN Zajímavé je, že někteří známí umělci, kteří dnes patří k vašim kritikům, vás v devadesátých letech podporovali. Proč myslíte, že se proti vám tak vehementně obrátili? Kvůli opoziční smlouvě?**

Já fakt nedovedu přijmout démonizaci opoziční smlouvy, tuto formu standardního menšinového vládnutí, které je běžné ve spoustě zemí světa, a zase: důvodem pro tyhle lidi vůbec nebyla povaha opoziční smlouvy. Oni jsou nenávistní proto, že tehdy byli evidentně odstrčeni od významného vlivu v zemi. Do dnešního dne nemohou vydýchat a pořád to v sobě dusí a pořád s tím bojují. Opoziční smlouva byla prostě menšinová vláda s podporou tu tichou, tu hlasitou, tu napsanou, tu nenapsanou, což je dnes standardní moment v celé řadě členských zemí Evropské unie. Nenávist těch lidí, kteří, ač si mysleli, že se jim podařil sarajevský atentát, přesto prohráli, to je frustrace, kterou oni do dnešního dne nejsou schopni unést, a dokazuje to jejich osobní a lidskou ubohost.

*** LN Změnil jste se za těch 23 let nějak sám? Je Václav Klaus ročník 2012 jiný než Václav Klaus ročník 1990? Nebyl jste tehdy větší liberál, zatímco dnes se posouváte na konzervativnější pozice?**

Já jsem od prvopočátku bojoval v sobě i v rámci ODS se střetem dvou rovin – liberální a konzervativní. Já jsem se týdny trápil, jak nazvat naši stranu, protože jsem chtěl, aby v názvu bylo vyjádřeno i to liberální, i to konzervativní. Trošku nám to konzervativní ukradla skupinka, do které patřili už tehdy ti Jochové, celá ta ODA. Pojem liberálové zase trochu ukradli pánové Rychetští, když v rámci dělení OF založili Liberální klub. A já jsem si zoufal, že obě tato slova jsou ukradena, a tak jsme nakonec dospěli k názvu ODS.

Ale liberalismus v ekonomické dimenzi jako první rovina a současně lpění na tradicích a konzervativních hodnotách v druhé rovině, to ve mně bylo stále a v tom není žádná změna. Jestliže tehdy jsme jako základní krok prováděli liberalizaci strnulé ekonomiky, jak jsme ji zdědili po komunistech, deregulaci, boj za svobodný obchod atd., tak možná si víc lidí se mnou spojovalo liberalizační sklon. Ale obě ty dimenze ve mně byly vždycky, to jenom možná někdo dneska ve mně objevuje konzervativce.

*** LN Tak přinejmenším si nepamatuji, že byste v letech '90, '91 ztrácel čas obhajobou národovců typu Ladislava Bátory. A na takové typy je kulturní fronta háklivá.**

Nevím, já ten typ lidí neviděl. Tehdy se vedl souboj v trochu jiném gardu, a proto také já jsem nebyl nezávislý pozorovatel sedící někde na katedře, já jsem přece jen hrál politickou hru. Čili to pro mě tenkrát nebyli ani partneři, ani odpůrci.

*** LN Mrzí vás to nepřátelství proti vaší osobě lidsky?**

Musím říci, že na Hrad chodí stovky dopisů a e-mailů, které my nikde nepublikujeme, kde mě lidé vyzývají: uplatněte svou prezidentskou moc a sílu, zaražte to, to přece v civilizovaném státě není možné. Lidé to velmi ostře cítí.

*** LN Jak to cítíte vy?**

Já v sobě po těch letech jistou odolnost v této věci mám, umím se oklepat a za dvě hodiny na to zapomínám. Když se hroutí ten či onen z mých kolegů, poslanců nebo ministrů, já mu říkám: útoky, které okoušíte poslední dva dny, já musím snášet 23 let. Ale občas vás některý výrok zasáhne, určitě ano.

*** LN Dotýká se vás, jak třeba Michal Viewegh zpochybňuje vaši sexuální orientaci?**

To mě lidsky uráží, ale Viewegh je chudák a ubožák. No comment. Další.

*** LN Jaké to je, číst si o sobě, že jste agent Kremlu?**

To téma rusofilství či kremlofilie, to jsou neuvěřitelné věci. Ta představa je tak směšná a dětinská, že v momentu, kdy ji začnu vyvracet, tak vůbec přijímám tuhletu diskusi. Mě to zasáhlo někdy před čtrnácti dny, kdy se debatovalo o mém vetu důchodové reformy. A viděl jsem v Respektu – tedy na nějakém monitoru, ten časopis bych si nikdy nekoupil, za to bych peníze neobětoval – článek, který říká: Klausovi vůbec nejde o důchodovou

reformu, on chce potopit vládu, nastolit jinou, která splní jeho sen, aby Rusové dostavěli Temelín. A to vám potvrdí moji kolegové, že jsem si čtvrt hodiny ťukal do čela a říkal, že mnoho týdnů či měsíců mi slovo Temelín vůbec nepřišlo na mysl. Ne, tihle lidi jsou opravdu chorobní, nemocní, ti jsou na psychiatrickou léčebnu.

*** LN Vy jste na prezidenta nepřímo podpořil Miloše Zemana, jehož sponzoruje spolumajitel české dceřiné firmy ruského Lukoilu. Máme spojení Zeman-Lukoil brát vážně?**

Netuším.

*** LN Ruské peníze někteří tuší nejenom za Zemanem, ale i za vámi. Neudělal jste například chybu, když jste letos na jaře francouzský překlad své knížky o Evropě v Paříži představoval v think-tanku IDC spojovaném právě s Kremlem?**

Dávejme pozor na obrat „placený Kremlem“, nesměšujme to s tím, jestli je mezi sponzory také nějaká ta či ona soukromá nadace v Rusku. (Pařížský Institut pro demokracii a spolupráci na svých webových stránkách bez bližšího vysvětlení píše, že je financován nevládními organizacemi a nadacemi z Ruska – pozn. red.) Tuto akci organizovala velvyslankyně České republiky ve Francii a při hledání instituce, kde by se mohla odehrát prezentace knížky, mi řekla jméno Johna Laughlanda (známý britský publicista a spisovatel – pozn. red.), kterého mám velmi rád a velmi si ho cením. Tak jsem bez váhání mezi tisíci a jedním svým rozhodováním řekl: bezva. Než jsem se posadil do té místnosti, nic jiného jsem nevěděl. Navíc to bylo ve velmi respektovaném prostoru v Paříži, kde jsem se několikrát setkal se špičkami francouzského byznysu a politiky. Já jsem slyšel od naší velvyslankyně: Laughland a tadyta budova.

*** LN Když se na to podíváte zpětně, chytřejší o to, co víte teď, byla to chyba?**

Kdybych já věděl, že nějakou vazbu, já nevím, jak silnou, to má, tak bych řekl: To snad není potřeba. Hledejme něco jiného. Ale je to naprosto irelevantní věc. A my jsme mluvili o Miloši Zemanovi. Prosím vás, proč bych nemohl, vy sám říkáte nepřímo, podpořit Miloše Zemana? Já respektuji politiku a pro mě Miloš Zeman z přehršle dnešních kandidátů je jediným politikem. Já pana Schwarzenberga za politika považovat nemohu.

*** LN Co je Schwarzenberg, když ne politik?**

To nevím. Ale minimálně ho tedy nepovažuji za českého politika, protože myslím, že jeho poslední lapsus s tvrdým a měkkým i ve slově celý je téměř fascinující. (Minulý týden Schwar-

zenberg v rámci své prezidentské kampaně pózoval pro fotografy se čtvrtkou papíru, na kterou napsal „Vaše volba rozhodne na pět celích let" – pozn. red.) Pan Fischer taky není politik. Čili z téhleté skupinky myslím, že Zeman je jediný. Já myslím, že nejsme v situaci, aby to dostal nějaký novodobý Hácha, předseda Ústavního či Nejvyššího soudu. A když sleduji takové prezidenty někde v okolí a setkávám se s nimi, tak si to výrazně uvědomuji.

*** LN Vám na Zemanovi nevadí například to, že se sám prohlašuje za eurofederalistu?**

Jak se ta volba blíží – a myslím, že populistické podlehnutí lákadlu přímé volby je tragická chyba a hloupost –, samozřejmě si uvědomuji, že v momentě, kdy se Zeman stane prezidentem, bude dělat hromadu věcí, ze kterých mi budou vstávat vlasy hrůzou na hlavě. Ale než by to měl být pan Dienstbier, nemluvě o, já nevím, panu Franzovi, tak to po mně nemůžete chtít, abych politika, u něhož můžu alespoň trochu předvídat, nepovažoval za vážného a seriózního kandidáta.

*** LN Podporujete tedy Zemana –**

Ale to není rozhovor o kandidatuře Miloše Zemana, stop.

*** LN – nebo svého tajemníka Ladislava Jakla?**

Já jsem Ladislavu Jaklovi podepsal jeho, nevím, jestli vážně, nebo nevážně míněnou, kandidaturu, protože si myslím, že se neangažoval příliš ve sbírání svých padesáti tisíc podpisů. Ale když mně to přinesl, tak já nevidím důvod, abych tohoto velmi bystrého, rozumného a charakterově velmi silného člověka nepodpořil.

*** LN Proč vládě poslední dobou tak komplikujete život? Mám na mysli hlavně vaše veto prováděcího zákona k důchodové reformě. Miroslav Kalousek říká, že nechat projít principy reformy a pak vetovat technickou normu je od vás neuvěřitelná zlomyslnost.**

Dobře víte všichni, i pan Kalousek ví, že jsem loni po velkém váhání nenechal opakovat týdenní divadlo s celonočními obstrukcemi, a abych se do toho nenamáčel a nezpůsobil, že se bude další týdny diskutovat ve sněmovně, tak jsem ten zákon nepodepsal. A to mé nepodepsání a i mé články k tématu prostě vláda ignorovala. Tak to za prvé. Za druhé: že bych vedl boj s vládou, je opět směšné, dětinské a nesmyslné a opět dokazuje lidskou nevyzrálost lidí včetně členů vlády, kteří na něco takového naskočí. Já vracím vládě zlomeček toho, co bych vrátit měl a chtěl. Problém vlády je

jiný. Ona svými vlastními činy způsobila to, že se původně velká většina 118 scvrkla na většinu malinkou. Jestli je to dneska 101? A já si myslím, že premiér i představitelé dalších koaličních stran z toho měli vyvodit zásadní závěry o svém vládnutí. Prostě vláda s podporou 118 se může chovat jinak než vláda s podporou 101. To asi ne úplně domysleli a teď sklízejí výsledky. Tak já mezi těmi stovkami zákonů strašně váhám, který mám podepsat, nebo ne. A že jsem si v posledních pěti měsících vybral tři zákony a mezi nimi ten týkající se důchodové reformy, je spíše shoda okolností. To, že někdo vyhrožuje a spojuje to či ono, druhé, třetí, čtvrté, páté hlasování s hlasováním o důvěře vládě, to jsem nevymyslel já.

*** LN Dobře, ale i kdyby se vláda sama vmanévrovala do složité pozice –**

Ano, já si myslím, že se vláda sama vmanévrovala do složité pozice.

*** LN – tak vy jí nepomáháte.**

Tak když se sama záměrně vmanévruje do této pozice, tak já nevím, jak bych jí mohl pomáhat.

*** LN Třeba tak, že byste jí nehodil pod nohy klacek v podobě veta důchodové reformy.**

Nemyslím, že to je klacek. Ta důchodová reforma je velmi sporná, říkám to opakovaně, doporučil jsem zvážit znovu něco, co v naší společnosti vyvolává velké vášně. Nic více, nic méně.

*** LN Co jste myslel tím, že by se vláda měla přizpůsobit ztrátě většiny 118? Že by už neměla o ničem důležitém rozhodovat a měla se soustředit jen na provoz?**

Já myslím, že každý rozumný člověk to chápe.

*** LN Vaše druhá vláda měla také jen nejtěsnější možnou většinu, a neházel jste ručník do ringu.**

Já ovšem věděl, v jakém vládnutí jsem a v jakém nejsem schopen protlačit důchodovou reformu, a proto jsem ji taky v jisté chvíli schopen protlačit nebyl. Stejně tak jsem nebyl schopen protlačit zdravotní reformu, protože jsem věděl, že k tomu nemám dostatečný mandát.

*** LN Nemá pravdu Kalousek se svým odhadem, že pokud se nepodaří důchodovou reformu spustit k prvnímu lednu 2013, může se oddálit o řadu let?**

To, co navrhl pan Kalousek a lidé z penzijních fondů, kteří mají velkou osobní motivaci, aby ten návrh vešel v platnost, jsem ochoten nazvat změnou, ale nikoliv reformou důchodového systému. A tato okrajová změna za prvé nebude mít velký efekt, za druhé není racionální.

*** LN Před dvěma lety jste v rozhovoru pro LN o Petru Nečasovi říkal, že to je optimální premiér. Zopakoval byste své tehdejší hodnocení i dnes, nebo jste názor na něj změnil?**

Já myslím, že v daném kontextu byl jediným možným, smysluplným premiérem, a myslel jsem si to do poslední doby. Ještě teď k němu necítím žádnou osobní zášť, i když myslím, že se dneska, v těchto týdnech a měsících, staví do role, která mu neprospívá a která jeho pozici podkopává.

*** LN Přejete mu, aby ho blížící se kongres ODS potvrdil ve funkci předsedy?**

To je jiná otázka.

*** LN Neposilujete svým chováním podezření, že mícháte politikou proto, abyste si vytvořil podmínky pro angažmá po odchodu z Hradu?**

Mě pořád někdo provokuje otázkami, jestli zůstanu v politice. Na to já vždycky s plnou vážností odpovídám, že v tom málu času, který mám k dispozici, se hodlám angažovat v onom institutu, který postupně a po malých krůčcích, protože nikdo z nás nemá čas, vzniká. Ale jestli mě někdo chce za každou cenu v politice udržet a myslí si, že naopak svými neuvěřitelnými útoky od střelby v Chrastavě po mediální výroky bude zastrašovat, tak já musím každého varovat, že tím jenom hrozí, že mě v té politice udrží, a způsobí, že já prostě bouchnu do stolu a řeknu: Takhle-tedy-ne. Tečka.

Pár štvavých poznámek k historickému rozhovoru s Václavem Klausem

Jindřich Šídlo, 12. 10. 2012, dialog.ihned.cz

Kdo před lety kradl Václavu Klausovi názvy pro jeho novou stranu? Jak se stalo, že svoji knihu prezentoval v pařížském Institutu pro demokracii a spolupráci, který – korektně řečeno – bývá spojován s Kremlem? Těmto a jiným otázkám se věnoval prezident v historickém rozhovoru pro LN.

Historický rozhovor prezidenta republiky na téma „Kdo vedl ruku atentátníka z Chrastavy“ pro sobotní Lidové noviny byl již rozebrán ze všech stran, ovšem protože

povinnost je povinnost a masa naštěstí zbylo ještě dost, je třeba také ztratit slovo, neboť místo na seznamu není jen tak zadarmo.

Nabízí se třeba zajímavá historická pasáž, v níž se Václav Klaus v rámci všech příkoří, kterých se mu za posledních třiadvacet let dostalo, vrací na samý počátek a vzpomíná, kterak mu už tehdy se formující šik nepřátel „ukradl" jméno pro tehdy novou Občanskou demokratickou stranu. Přece jen bych si nerad vzal na triko, že po přečtení HN někdo popadne pistoli a půjde si to v té strašlivé atmosféře s prezidentem zase vyřídit, tak se vynasnažím být co nejkorektnější. Pojďme se třeba na začátek dohodnout, že slovo „ukradli" není asi úplně nejpřesnější, co kdybychom je nahradili spojením „vzít si, co před vámi leží v krabičce na stole"?

„Já jsem od prvopočátku bojoval v sobě i v rámci ODS se střetem dvou rovin – liberální a konzervativní. Já jsem se týdny trápil, jak nazvat naši stranu, protože jsem chtěl, aby v názvu bylo vyjádřeno i to liberální i to konzervativní. Trošku nám to konzervativní ukradla skupinka, do které patřili už tehdy ti Jochové, celá ta ODA. Pojem liberálové zase trochu ukradli pánové Rychetští, když v rámci dělení OF založili Liberální klub. A já jsem si zoufal, že obě tato slova jsou ukradena, a tak jsme nakonec dospěli k názvu ODS," postěžoval si prezident.

No. Václav Klaus si samozřejmě nemůže pamatovat vše (nebo vlastně rozhodně může a pamatuje, ale nechce se mu), takže mu to tady úplně časově nesedí. ODA neboli Občanskou demokratickou alianci, založili pražští konzervativní disidenti Daniel Kroupa s Pavlem Bratinkou již v prosinci 1989, což je samozřejmě ta nejrafinovanější forma krádeže, kterou si lze představit, pokud tedy připustíme, že Václav Klaus už tehdy plánoval založit ODS, jen to stihl až v dubnu 1991. A ani na vteřinku si nehodlám připustit myšlenku, jestli to s tou inspirací pro název nebylo třeba maličko, maličko opačně.

Podíl jednoho z aktuálně nejprominentnějších hradních nepřátel Romana Jocha na zcizení názvu pro neexistující stranu samozřejmě také nelze podceňovat, i když – dovolme si ten expresivní výraz – tady je prezident vůči bývalému poradci premiéra snad až příliš vlídný. Romanu Jochovi (nebo „Jochům", jak se na Hradě říká podle vzoru Rudého práva 1988) bylo v prosinci 1989 osmnáct let a měl krátce před maturitou. To samozřejmě neznamená, že už tenkrát netoužil zcizit něco, co historicky vždy patřilo Václavu Klausovi, nicméně do sekretariátu ODA v Rytířské ulici přišel až v roce 1993 a členem ali-

ance se stal o rok později. To z něj samozřejmě hanbu za loupež století nikdy nesmyje, ale možná by se nad ním mohli na Hradě aspoň v tomto bodě obžaloby trochu smilovat.

Což samozřejmě neplatí pro další pachatele. Předsedu Ústavního soudu Pavla Rychetského zcela po právu vyřídil prezident v interview sám (Liberální klub Občanského fóra vznikl v prosinci 1990 a byl v něm i Miloš Zeman, ten ale nekrade, protože to je jediný politik, který si podle VK zaslouží být kladen na úroveň jen o dva levely nižší, než je on), ale na další zcela nepochopitelně zapomněl, a to by byla škoda. Ukradeny byly totiž i další názvy, které by se VK nepochybně hodily.

Třeba Liberálně demokratická strana. Zde její zakladatelé Bohumil Doležal, Emanuel Mandler a Karel Štindl též zneužili pohodlí disentu a o registraci své Československé demokratické iniciativy požádali již 11. listopadu 1989, tedy ve chvíli, kdy se Václav Klaus chystal k definitivnímu svržení komunismu svou přednáškou v rakouské televizi. V červnu 1990 název změnili na Liberálně demokratickou stranu, která je dnes sice skoro zapomenuta, svůj cíl, rozdmýchávat protiklausovskou štvanici, ovšem splnila dokonale. A není určitě náhoda, že právě Bohumil Doležal byl v letech 1992–1994 šéfporadcem premiéra Václava Klause, než jej ne úplně v nejlepším opustil a stal se tak jedním z vůbec prvních atentátníků.

A pak nám zbývá samozřejmě ještě jedno jméno a jeho zloděj: Konzervativní strana, po němž Václav Klaus toužil vůbec ze všeho nejvíce, neboť se již tehdy zcela správně cítil jako jediný oprávněný dědic Margaret Thatcherové. Bohužel stejný nápad ukradl Klausovi již na jaře 1990 jeho tehdejší poradce na ministerstvu financí Jiří Včelař Kotas, rázovitá pražská postavička těch let, který chodil v masarykovské čepce, a v létě 1992 dokonce kandidoval na úřad československého prezidenta, protože mu nikdo neřekl, že Československo už nebude.

V případě Kotase naštěstí již téměř bylo učiněno spravedlnosti zadost. Kotas je už několik let stíhán za padělání obrazů a v současnosti se skrývá v Kanadě, kde žil před listopadem 1989 (jak prorocká se ukázala Klausova tradiční nedůvěra vůči emigrantům), my ovšem víme své. Neboť, jak Václav Klaus pravil v onom rozhovoru: „Na Hrad chodí stovky dopisů a e-mailů, které my nikde nepublikujeme, kde mě lidé vyzývají: uplatněte svou prezidentskou moc a sílu, zaražte to, to přece v civilizovaném státě není možné. Lidé to velmi ostře cítí.“ Kotasův osud budiž varováním všem, kdo lžou, kradou a vůbec podrývají autoritu hlavy státu ještě víc, než to zvládne sám.

A ještě jedna pasáž z onoho rozhovoru stojí za pozornost – ta, kde Václav Klaus vyvrací tradiční pomluvu, že má snad až příliš vstřícný vztah k Moskvě. Autor rozhovoru Daniel Kaiser prezidentovi připomíná jeho letošní jarní prezentaci knihy „Zachránit národy Evropy" v pařížském Institutu pro demokracii a spolupráci, který – korektně řečeno – bývá spojován s Kremlem.

Podle Václava Klause to je samozřejmě jinak: „Dávejme pozor na obrat „placený Kremlem", nesměšujme to s tím, jestli je mezi sponzory také nějaká ta či ona soukromá nadace v Rusku. Tuto akci organizovala velvyslankyně České republiky ve Francii a při hledání instituce, kde by se mohla odehrát prezentace knížky, mi řekla jméno Johna Laughlanda, kterého mám velmi rád a velmi si ho cením. Tak jsem bez váhání mezi tisíci a jedním svým rozhodováním řekl: bezva. Než jsem se posadil do té místnosti, nic jiného jsem nevěděl. Navíc to bylo ve velmi respektovaném prostoru v Paříži, kde jsem se několikrát setkal se špičkami francouzského byznysu a politiky. Já jsem slyšel od naší velvyslankyně: Laughland a tady ta budova. Kdybych já věděl, že nějakou vazbu, já nevím, jak silnou, to má, tak bych řekl: To snad není potřeba. Hledejme něco jiného. Ale je to naprosto irelevantní věc."

No tak úplně irelevantní věc to zase není, protože jestli je to takhle, pak vypadá diskreditace prezidenta jako ta nejjednodušší věc na světě. Úplně ne lehce se tedy věří, že by pařížská velvyslankyně Marie Chatardová, mimořádně zkušená diplomatka (mimochodem bývalá ředitelka Diplomatického protokolu ministerstva zahraničí) jen tak předhodila prezidenta do prostředí, o němž vůbec nic netuší, kromě toho, že jej tam určitě mají rádi. A že se s tím spokojila prezidentská kancelář a ochranka (i když po té Chrastavě...) a že by si něco o IDC nezjistila, protože takhle by se při všeobecném spiknutí proti VK mohlo stát, že se jednou ocitne i se svou knížkou jako překvapení večera na nějaké soukromé narozeninové party, a to by jistě nebylo úplně důstojné.

Takže kdyby prezidentská kancelář měla zájem, kam že to prezident vlastně pojede, dozvěděla by se například, že kromě Klausem obdivovaného Johna Laughlanda (mimo jiné prominentního kritika Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii) je přímo ředitelkou IDC jistá Natalja Naročinská, někdejší Putinova hardlinerka ve Státní dumě, kdysi vášnivě protestující proti vstupu Česka do NATO. (Pokud si pamatuju správně, byl to jeden ze zásadních úkolů první vlády Václava Klause v 90. letech, ale

možná někdo jen zfalšoval dějiny.)

Nebo že vznik institutu osobně schválil a oznámil už v roce 2007 sám Vladimir Putin, s tím, že je Moskva ochotna nalít do jeho rozpočtu 70 milionů eur ročně (to bude ta „nějaká ta soukromá nadace v Rusku“). Což Václavu Klausovi několik dní před pařížským vystoupením připomínal ve svém blogu publicista Jan Urban a o okolnostech vzniku IDC psal už před čtyřmi lety zde v HN přímo z Moskvy kolega Ondřej Soukup.

To samozřejmě pro prezidenta nemusejí být ty správné autority, rozumíme, ovšem člověka napadne, jestli by tohle neměly prezidentovi diskrétně sdělit tajné služby, protože zájmy Kremlu, pokud se nic nezměnilo, jsou stále poněkud odlišné od těch, které má Praha. A pokud prezidenta sabotují už i špioni, mohl si na Hradě někdo otevřít Google a všechno to dát tak za hodinu dohromady, přičemž by možná stačil pohled na webovou stránku IDC.

Ideální by pro to samozřejmě byl jindy tak aktivní prezidentský pitbul Petr Hájek, který ovšem neměl patrně čas, protože právě dokončoval své nové dílo „Smrt v Sametu“, v němž se podle jeho slov dočteme, že 17. listopad byla jedna velká konspirace, kdy marxista Václav Havel „zadupal do bláta slova pravda a láska“.

A to bude konečně ona očekávaná nejlepší odpověď na onu všeobecnou levicově mediální nenávist, na niž si prezident stále stěžuje. Asi by se k tomu dalo napsat ještě ledacos, ale vzhledem k prezidentově výhrůžce, že když už nebude ticho, zůstane v politice, už radši opravdu mlčím, protože tohle bych si opravdu nerad vzal na svědomí.

RECENZE

Stejně jako u všech předešlých žánrů i u recenze platí: chcete-li umět psát, musíte nejprve číst. Tak jako si politický komentátor musí udržovat přehled o politice a ekonomický redaktor staví na znalostech byznysu, autor recenzí zase musí sledovat literaturu, film, vážnou hudbu – tedy předmět svého zájmu. Jeho práce je založena na znalostech literární teorie, filmové vědy atp. Na rozdíl od vědeckých prací však autor novinových recenzí musí počítat s tím, že čtenáři nejsou zasvěceni jako on, a jak už to v novinářské práci bývá zvykem, je třeba brát ohled na široké publikum a vysvětlovat látku maximálně srozumitelně. Zatímco reportér musí vylíčit přesně, konkrétně a stručně dění na scéně, literární kritik si může dovolit být sofistikovanější, nalákat svou analýzu, ale neprozradit vše.

Úkol vyžadující četbu:

Přečtěte si následující literární recenze Jiřího Peňáse (Lidové noviny).

- **Lidský faktor Evy Kantůrkové**

  http://www.lidovky.cz/lidsky-faktor-evy-kanturkove-d21-/kultura.aspx?c=A120111_160107_ln_kultura_btt

- **Zpěněná krev v loveckém labyrintu**

  http://www.lidovky.cz/zpenena-krev-v-loveckem-labyrintu-drv-/kultura.aspx?c=A110720_170329_ln_kultura_wok

Podařilo se mu nastínit, o čem knihy jsou a zároveň čtenáře nalákat ke čtení? Prozradil Peňás pointu knih?

Stačilo autorovi k napsání recenze, aby si přečetl knihu Kantůrkové?

(Ne. Všimněte si například, že knihu srovnává s esejí z roku 1982, kterou spisovatelka vydala v samizdatovém časopise Obsah. Zároveň její dílo konfrontuje s jejím vlastním s osudem. Upozorňuje čtenáře na to, že téma zrady začala promýšlet, když se vrátila z vězení, kde mohla být hypoteticky blízko situace, v níž se mohla sama zradit, či neobstát.)

Je pro čtenáře obohacením, že se autor recenze s Kratochvilem setkal, že s ním (zřejmě v minulosti) dělal rozhovor?

(Jistě. Tak jako se politický reportér setkává s politiky, o nichž píše, nezbytnou výbavou literárního kritika jsou jeho předchozí rozhovory, i on musí udržovat kontakty, chodit na literární večery, autorská čtení, debaty apod. Čím větší znalosti člověk v oboru má, tím jsou jeho recenze hodnotnější. Má s čím srovnávat a dokáže lépe zasadit knihy do literárního, historického a společenského kontextu.)

Očima reportéra

Jiří Peňás, autor originálních, především literárních recenzí.

Jak vypadá špatná recenze?

Tak jako jakýkoli špatný článek. Nedá se to číst. Po dvou třech větách nerozumíme, o čem je řeč, a nic nás tedy netáhne číst dál. Já například píšu recenze 25 let a nikdy jsem neměl žádná striktní pravidla, žádné nástroje a vzorce. Nicméně má hlavní touha byla, aby to četl i ten, kdo se o tu konkrétní knihu nemusí nutně zajímat. Aby ji četl jako zajímavý článek „an sich".

Jistá kritéria ale i recenze splňovat musí, ne?

Musí tam být základní informace o knize, o autorovi, musí tam být fundament toho, o čem je řeč. Stručná charakteristika bez hodnotícího soudu. A potom, když se toto předpolí vyrobí, vypracuje, postaví, přicházíme do části soudu, tedy reflexe té věci. Nikdy jsem nebyl kritikem, který by vyžadoval: toto jsou kritéria a tak to mělo vypadat. Ale existují literární kritici, kteří mají tyto meritorní kritéria v sobě, mají představu, jak má literární útvar vypadat. Já jsem se vždycky snažil popsat dílo spíš v intencích záměru autora. A zda se mu to podařilo, nebo ne.

Pro koho píšete recenze? Pro čtenáře? Pro autora?

Já jsem vždycky psal pro čtenáře. Platí, že kultivovaný, ale nikoli elitářský čtenář, se zajímá, chce být pobaven, poučen, chce zažít zážitek „čtení". Sám se na knihy dívám ze svého pohledu čtenáře. Přemýšlím, jestli kniha splnila moje očekávání. A samozřejmě pak také upozorňuji na to, že stojí za to číst.

Je těžké odolávat tlaku autorů? Přece jen, v Česku se všichni znají...

Samozřejmě, že za tu dobu, co píši, jsem se s řadou autorů potkal. Proto jsem taky byl na počátku motivovanější. A je pravda, že řada recenzentů může pociťovat cosi jako únavu: stav, že své už si řekli. Znovu a znovu kádrovat začínající umělce se jim už pomalu přestává chtít. Jsou míň a míň zvědaví. U novinových a časopiseckých recenzí, nemluvím teď o recenzích v odborných časopisech, předpokládám, že je lidé mohou číst s podobným zájmem jako politický komentář. A politický komentář taky není pro politiky, je pro čtenáře, který se zajímá o společenskou situaci. A literatura je součástí oné společenské situace.

Co je v recenzi velkým hříchem, prozradit pointu knihy?

O detektivkách jsem moc nepsával, tam je ta pointa akcentovaná. V umělecké beletrii o ni zas až tak nejde. Recenzent, který popíše, co se přesně děje v páté a šesté kapitole, nudí. Jistou formu děje je třeba nějakým způsobem vylíčit, nemůže se ale stát nejpodstatnějším prvkem recenze. Já tedy pointu neprozrazuji. Pokud je součástí soudu třeba slabomyslná pointa, slabomyslné vyústění, tak to je možné napsat. Nejde ale o otrocké odvyprávění děje.

Vaše recenze jsou rozpoznatelné díky hezké, originální češtině. Co poradit nováčkům z jazykového hlediska?

Aby si to po sobě aspoň jednou přečetli. Člověk rád čte věty, které plynou. Je dobré snažit se o svůj styl, pokud není vyloženě iritující. Nelze se snažit násilně, vyrábět svůj styl za každou cenu. I recenze by jako každý článek měla vést k nějaké své pointě. Jako ve všech ostatních žánrech platí i v recenzi, že musí mít formu a obsah.

Jaké recenze si rád přečtete vy?

Osobně rád čtu ty chytré, které mají šmrnc. Esprit. Pokud jde o literární recenzenty: Pavel Janoušek, Karel Bílek, Josef Chuchma, Ondřej Štindl. I když literární recenze jsou v podstatě zanikající žánr.

Proč?

Knih je sice plno, ale literatura už není jakýmsi společným jmenovatelem. Ještě v 60. letech se hodně četlo a literatura byla jistým způsobem existence. To dnes neplatí. Dnes čte každý něco jiného, když vynechám knihy typu Dana Browna, které čtou všichni kromě intelektuálů. Psal jsem o české literatuře, protože jsem měl dojem, že to má smysl, protože literatura reflektuje společnost. To ale už přestalo platit. Dnes se ani už neočekává, že nám nějaký spisovatel sdělí poznání toho, v čem žijeme. To platilo naposledy v 60. letech. Když člověk četl Kunderu, Vaculíka, Škvoreckého, Párala, měl pocit, že vyjadřují něco strašně důležitého. Bylo to zvláštním uvolněním komunismu, tím jak se stávající režim rozklížil a přestal sám sebe kontrolovat. A krom toho, lidi neměli co jiného dělat. Číst si byl nejjednodušší způsob trávení volného času. Hrabal byl posledním autorem, který oslovoval jak intelektuály, tak pracující lid, oba se v něm poznávali. I dělník mohl stát frontu na Hrabala a smál se u toho, nebo brečel, stejně jako filozof.

Jedna ukrajinská spisovatelka se mi svěřila, že na Ukrajině se stále stojí na knihy fronty. Nezájem o knihy v Česku ji překvapil. Může to být tak, že v nouzi člověk sáhne po knize?

Společnost na Ukrajině prožívá jistý paradoxní vzmach. Na jedné straně člověk slyší katastrofální zprávy, na druhé straně vidíme, že se tam, dle mého, evidentně tvoří národ. Tak jako se to u nás dělo v 19. století. A tento ukrajinský národ se touží definitivně odtrhnout od Ruska, a proto tam vzniká literatura de facto v novém jazyce. Ještě před deseti lety tam inteligence používala ruštinu. Bulgakov byl taky Ukrajinec, ale psal rusky. Jde o jakousi demonstraci. I v Česku je dost lidí, kteří hodně čtou. A je tu řada dobrých autorů, dle mého Jáchym Topol, Emil Hakl, Michal Ajvaz, ale svým způsobem i Michal Viewegh, nicméně literatura už jaksi ztratila ve společnosti své postavení, svou závažnou roli.

TIP

***TIP** NA AUTORA:*

Jiří Peňás: Deset procent naděje. Dokořán, Praha: 2002.

***OČIMA** REPORTÉRA*

Tomáš Baldýnský, filmový kritik.

Jak se pozná špatná filmová recenze?

Nejjednodušší způsob, jak odhalit špatnou recenzi, je povšimnout si, že v ní chybí argumenty. Pokud sestává z ničím nepodložených, vkusových tvrzení („Tom Hardy nehraje dobře“, „dobrá kamera“, „hloupý scénář“, případně legendární „nic se tam neděje“) a není nikde objasněno, PROČ Tom Hardy nehraje dobře, JAK je dobrá ta kamera, V ČEM je scénář hloupý (a též jak se k němu autor recenze dostal, protože „scénářem“ recenzent obvykle myslí syžet, tedy to, co ze scénáře po všech ekonomických, technických a tvůrčích zásazích na plátně zbylo), je to blbost, která nestojí za čtení. Blbce dále můžete odhalit, povšimnete-li si, že nerozumí způsobu vzniku filmu a náplni práce jednotlivých tvůrčích profesí. Absolutní většina recenzentů se například domnívá, že práce kameramana je

pouze tvorba esteticky působivých záběrů, ačkoliv ve skutečnosti je jedním ze čtyř vypravěčů filmu (spolu se scénáristou, režisérem a střihačem), a tudíž zodpovědný například za tón filmu, popis hrdinů i atmosféru prostředí. Totéž se týká střihače (jakmile se dočtete, že střih byl „rychlý", případně „dynamický", už nečtěte dál). Nejhorší recenze však píší dobří recenzenti, když místo rozboru filmu na plátně činí srovnání s tím, který měli předem ve své hlavě. To je nejen špatná recenze, ale text, který škodí. I autorovi samotnému.

A jak se pozná dobrá?

S dobrou recenzí je to ještě složitější. Můj dlouhotrvající spor s kolegy filmovými publicisty tkví v tom, co je vlastně cílem recenze nebo kritiky. Převládající názor je ten, že divák. Že recenzent je „zástupcem publika", který informuje ostatní, jaký film je, aby si mohli vybrat. Jako srovnávací testy kečupů nebo pracích praček. Já osobně se domnívám, že recenze je tu od toho, aby analyzovala film v kulturním a společenském kontextu a aby se na základě rozboru uměleckého díla diváci dozvěděli něco víc o sobě a tvůrci více pochopili své dílo.

TITULEK A PEREX

Titulek a perex (podtitulek neboli první odstavec) pochopitelně nejsou novinovými žánry, ale řadíme je na závěr této cvičebnice proto, že hrají zásadní roli ve vyznění celého novinového textu, mohou mu významně pomoci, ale také uškodit. Je to „reklama" na článek a má čtenáře přilákat k tomu, aby si ho přečetl. I kdyby byl článek výborný, špatný titulek a nezajímavý perex jej mohou zcela „zabít". Titulek má být atraktivní a přitom pravdivý. Abyste napsali dobrý titulek, musíte si nejprve uvědomit (stejně jako u psaní článků), kam píšete.

Pokud bude text publikován na internetu nebo v novinách, platí, že titulek nemá být abstraktní. Patří do něj naopak to nejdůležitější sdělení textu.

Totéž platí o perexu. Musíte počítat s tím, že vám čtenář věnuje jen pár vteřin času, snažte se ho tedy co nejvíce informovat a být co nejkonkrétnější. Pokud autor píše perex až nakonec a má problém jej zformulovat, asi bude něco špatně. Zřejmě ani sám neví, o čem vlastně psal, co chtěl sdělit. Napsat mnoho vět, tedy článek, je snadné. Zhustit hlavní myšlenku do několika vět, bývá těžší. Tím spíš, že v novinách se autor musí vejít do určitého počtu znaků – podle zlomu. Jednoduchou pomůckou při psaní perexu u novinového článku je „převyprávět obsah tak, jako by jej autor líčil kamarádovi či kamarádce".

Příklady ideálního zpravodajského titulku

Titulek:

Daruj orgán, vyzve pojišťovna všechny němce nad 16 let

Zde už máte de facto všechny hlavní informace udávající, o čem text je.

209

Perex:

V Německu čeká dvanáct tisíc lidí na nový orgán, který by jim zachránil život. Dárců přitom stále ubývá. Od včerejška proto platí nový zákon. Pojišťovna se musí opakovaně každého ptát, zda chce být dárcem. V Česku je systém opačný.

A zde, v perexu, je zhuštěné shrnutí celého textu.

(Celý text najdete v příloze na str. 234.)

Pokud nejde o zprávu, ale třeba o story, můžeme si už dnes na stranách novin dovolit i trochu emocí. Do titulku lze dát citát. V takovém případě jej obvykle – podle zlomu – doplňuje podtitulek, který má charakter shrnující věty.

Titulek:

Tak pomozte mi přece! volal. Marně

Poditulek:

Peter Fechter vykrvácel u Berlínské zdi, stal se symbolem bezmoci i dnes

Perex:

Peter Fechter zemřel přesně před padesáti lety. Jeho smrt byla symbolem bezmoci obyvatel východního Berlína. Postřeleného jej nechaly obě strany vykrvácet u Berlínské zdi. Křesťanští demokraté nyní navrhují, aby se ulice u Checkpointu Charlie jmenovala po něm.

(Celý text najdete v příloze na str. 236.)

Emotikony se do textu, natož do titulku v novinách, nedávají. Výjimkou je **inovativní titulek** Lubomíra Hegera (dříve MF DNES) na **publicistických** stránkách novin. Text pojednává o mladých agresorech, kteří plánují útoky na internetu. Emotikony doporučit nelze, protože opakovaný vtip nebývá vtipem. Všimněte si ale, jak titulek a perex splňují zadání: maximálně srozumitelně, stručně a pravdivě shrnout hlavní sdělení.

Titulek:

Je mi :–(, jdu zabíjet

Opět – zhuštěné shrnutí, které poskytuje dobrou představu, o čem se píše.

Perex:

Internet spojuje zklamané a všeho schopné mladé lidi. Hromadné vraždy si plánují na síti dopředu.

Opět – perex shrnuje hlavní sdělení.

(Celý text najdete v příloze na str. 238.)

V časopise, kterému se čtenář věnuje delší dobu a na který si udělá čas, by však měl být perex i titulek jiný. Přístup se může lišit dle redakce. Vynikající, kreativní úvody mají právě zmiňované polské reportáže, které si můžeme vzít za příklad. Poláci mají řadu excelentních autorů (viz zmiňovaná antologie *20 let nového Polska v reportážích*).

Když si tyto texty člověk přečte a představí si k nim klasický banální shrnující začátek, jaký se dost často objevuje v českých magazínech přikládaných k deníkům, zjistí, že u nich platí dokonce přesně opačné pravidlo: polopatický perex, který vyzradí vše včetně pointy, má moc reportáž zcela pohřbít.

Reportážní perex by měl navnadit čtenáře a vtáhnout ho do děje. (Viz kapitola reportáž, kde o reportážním úvodu – čili perexu – mluví Mariusz Szczygiel.)

Reportáž se tedy obejde bez velkých úvodů a shrnutí, může například začínat zcela reportážně, nějakou akcí, ale třeba i záhadou (viz urna jedoucí ve vlaku ze Szczygielovy reportáže).

Také u titulku je dovoleno být kreativní, inovativní a není na škodu, když ho čtenář pochopí až během čtení textu.

Příklady časopiseckých titulků

Jak zapomenout na smrt

(Celý text najdete v příloze na str. 242.)

Časopisecká recenze si může dovolit abstraktnější start. Co si představíte, když se řekne: Jak zapomenout na smrt? O čem článek bude? Hana Čápová z Respektu tento titulek použila u své recenze vietnamského bistra.

Smysl titulku se čtenář dozví až během čtení, což v časopiseckém útvaru funguje výborně. V novinách, zejména v denním zpravodajství, by takový nekonkrétní titulek působil jako zjevení. A rozhodně by v této podobě do tisku neodešel.

Šedá zóna myje auto

Fejeton Milana Tesaře, Reflex

(Celý text najdete v příloze na str. 244.)

O tomto titulku platí totéž, co o předchozím. Jedná se o fejeton, kratší literární útvar. Je vytištěn v časopise, kde čtenář očekává jistý požitek z četby. Ve zpravodajství by takový titulek neprošel, protože od zpravodajství neočekáváme literaturu, ale informace. Ve zpravodajství není čas začínat „od lesa“.

Psycho(analýza)

Blog Jindřicha Šídla

(Celý text najdete v příloze na str. 245.)

PŘÍLOHY

Rozhovor

Str. 106

Rozhovor s Alenou Plavcovou (Pátek LN)

Alena Plavcová pro Pátek Lidových novin připravuje rozhovory už dvacet let. Následující úryvek vyšel při příležitosti vydání její knihy Slasti a neřesti. Je to tedy rozhovor o tom, jak se dělá rozhovor.

VY SE PTÁTE JAKO BLBÁ!

Magdalena Sodomková, 13. 12 2013, Pátek Lidových novin

*** Proč tě stáří tak zajímá?**

Protože jsem ve věku, kdy už to není jen něco vzdáleného na obzoru. Opravdu mě zajímá, jak se s tím vyrovnávají jiní. Ptám se lidí, jak si představujou svou budoucnost. Jestli mají ještě nějaký druhý plán, kromě svého povolání.

*** Věru Chytilovou to ale vyloženě rozběsnilo…**

To nebyla jediná. Je to nepříjemná otázka, každý přece chce působit mladě. A někteří se naprosto odmítají o stáří bavit. Profesor František Dvořák, historik umění, mi říkal:

„Já když čtu knihu a je tam slovo smrt nebo stáří, tak já tu stránku co nejrychleji přemítnu. Nechci to vidět.“ To mu bylo přes devadesát. Málokdo je o tom schopen mluvit otevřeně. Smrt a stáří jsou v naší společnosti tabu. Být starý je skoro jako tělesná, nebo dokonce morální vada. Noviny jsou plné toho, jak se omladit, co jíst, čím se mazat. Pikantní je, že každý se chce dožít co nejvíc, ale nikdo nechce být starý. Zajímá mě, co si lidé myslí o smrti, zda věří v reinkarnaci, život věčný, nebo, jak mi řekl neurochirurg Vladimír Beneš, že to je, „jako když vypneš počítač“.

*** Jednou jsi zmínila, že kdybys neměla Lidovky, asi bys nepřežila…**

O tom se špatně mluví. Zemřel mi první manžel, se kterým jsem žila 26 let. Děti jsme neměli, mí rodiče už nežili. Jeho smrt byla nečekaná, šokující. Ocitla jsem se na dně, v hlavě černé myšlenky. Tenkrát jsem chodila v zoufalství do práce i o víkendu – psát rozhovory o životě. Šéfredaktor, shodou okolností Veselin Vačkov, který je teď v Lidovkách zpátky, se mě zeptal, jestli mi Lidovky můžou nějak pomoct. A já řekla: „Jo. Když budu moct pracovat co nejvíc.“ Možná je to na těch textech vidět, jak strašně jsem se tenkrát do nich pokládala.

*** Musela jsi denně vstát a jít poslouchat jiné příběhy. To tě přece v té chvíli nemohlo vůbec zajímat…**

Opak byl pravda. To byl můj záchranný kruh. Tragédie časem odezní. Ale po pravdě, velká bolest asi neodezní nikdy. Je to, jako by tebou projel vlak. Jsi děravá. „A jak jde čas, chybí toho člověku víc a víc. Lidi jsou jako ementál,“ tak to řekl Jiří Kolář. Ale taky věřím, že „dělání smutky zahání“ a že bolest jde transformovat v něco dobrého.

*** Při čtení tvé knížky rozhovorů Slasti a neřesti se člověk, zhnusený politikou, octne najednou v lepší společnosti…**

Musím se přiznat, že čím jsem starší, tím se víc snažím vyhledávat věci, ve kterých je harmonie. A bavit se s chytrými lidmi, to ti dost vylepší pohled na svět. Když člověk pořád nadává, že každý je tunelář a podvodník, tak prostě žije ve světě tunelářů a podvodníků. A to já nechci.

*** Jak to snášíš, když zpovídané vytočíš? Třeba když ti Chytilová řekla: „No vy se mě ptáte jako blbá!“**

Je to trochu schizofrenický pocit. Občas se musíš zeptat na věci, na které by ses osobně nikdy nezeptala, víš sama, že o jistých věcech se mluví těžko. Ale zároveň pro rozhovor je to

téma, které nejde obejít – právě třeba smrt, nevěra, nemoc… Já jsem navíc introvert, o to to mám těžší. Když položím otázku, která je na hraně, a ten člověk na mě řve, nejraději bych zalezla pod stůl. Ale zároveň se někde vzadu v hlavě raduju, protože vím, že to se bude výborně psát. Budou tam emoce. A kolikrát si při tom řevu v duchu říkám: „To bude titulek!" Takže zatímco křičí, já si ho už rediguju.

*** Tipla bych si, že nejtěžší z těch 33 rozhovorů byl ten s Ludvíkem Vaculíkem. Je to tak?**

Ano. Mám pocit, že mě stál pár let života. Ludvík Vaculík k tomu přistupoval tak, že se mu nechce rozhovor dělat. Jemu se vyloženě nechtělo hrát tu hru, že já se budu ptát a on odpovídat. Sešli jsme se, ale ani jeden jsme s tím nebyli spokojeni. Odpovídal jedním slovem, ironizoval mě, nelíbilo se mu, že jsem v kalhotách, protože ženský v kalhotách nemá rád. A „džíňačky", ty už úplně vylučuje ze života! Posmíval se mi. Nutil mě pít slivovici, kterou moc nemusím. Chtěla jsem to odpískat. Jenže on mi pak napsal dopis, ve kterém na některé otázky odpověděl skvěle – je zvyklý spíš psát než mluvit. „Napsal jsem ty odpovědi tak škaredě, svou gramblavou rukou, jejíž prsty nikdy nestačí mým úmyslům. Vemte to jako takový rukopis a promiňte mi to. S pozdravem Ludvík Vaculík." Ta věta o gramblavé ruce mě úplně dojala. Zkrátka, sešli jsme se znova. Byl trošku příjemnější, odpovídal originálně, já měla šaty… Tak jsem z toho všeho nakonec sešila jakýsi patchwork, takovou tu deku ze záplat, co se trochu tváří jako umění. Kdosi mi pak říkal, že to není rozhovor, ale spíš povídka.

*** Kdyby mě někdo deptal jako tebe Vaculík slovy: „Dejte mi nějakou otázku, která mě zajímá," tak bych asi odešla.**

Za normální situace bych to udělala taky. Ale při rozhovoru si to nesmím brát osobně. Nejde o mě. Možná jsem vytrvala i proto, že si Ludvíka Vaculíka tak vážím, vždycky jsem ho ráda četla. Nakonec mi Vaculíkovi poslali pohled z lázní. Paní Vaculíková prý řekla, že konečně někdo jejího manžela vystihl takového, jaký ve skutečnosti je.

*** Trošku to těm lidem můžeš oplatit v úvodu rozhovoru… Nejsi někdy moc krutá?**

Spíš ironická. Můj tatínek mě ironizoval pořád, byl to jeho způsob výchovy a já to zřejmě odkoukala. Úvodní perex je taková moje předzahrádka, kde si to trošku můžu vyřídit, třeba že mě někdo nechal čekat přes hodinu jako zrovna dneska Miss World.

*** Když jsem navrhla, že s tebou udělám rozhovor, řekla jsi, že to nejde, protože „všechny ty fígle znáš." Jaké fígle máš na mysli?**

No, můj hlavní fígl tkví v tom, že jsem „paní v letech". Nevypadám nebezpečně. Jsem nesmělá, žádný ranař. Kdyby místo mě přišel ramenatý mladík, který by vystartoval, tak se ten člověk stáhne, uzavře. A já asi působím neškodně. Taky je vždycky lepší být při interview s tím člověkem sám, i bez fotografa. Protože pak je dialog důvěrnější. I když zase musím říct, že mě někdy fotograf upozornil na něco, čeho jsem si sama nevšimla. Třeba Ondřej Němec, protože byl od Topolánka dál než já, zpozoroval, že má v botě díru. Ta fotka premiéra s dírou v botě dodnes visí v Lidovkách na chodbě.

*** Koho ráda zpovídáš?**

Vědce. Úskalí je v tom, že ne všichni umí mluvit tak, aby tomu prostý čtenář rozuměl. Výtvarníky – ti mívají úžasně obrazné vyjadřování, a protože nepracují s jazykem, nepoužívají slovní klišé. Z těch 33 rozhovorů moc ráda vzpomínám třeba na Jiřího Načeradského. Byli jsme v jeho ateliéru, všude kolem jeho obrazy s kudlankami. Křičel na mě: „Vy provokatérko!" Naopak nerada dělám, musím to říct s politováním, rozhovory s herci. A ještě horší to bývá s herečkami.

*** Sem s tím!**

Užila jsem si své třeba s Jiřinou Bohdalovou nebo Veronikou Žilkovou. To bychom tam ani nemusely psát, ne? Taky nechci házet všechny herečky do jednoho pytle, to by nebylo spravedlivé. Ale nemám ráda, když někdo při autorizaci nevolá mě, ale rovnou šéfredaktora. A to mi udělaly jen ony. Jednou jsem se o tom bavila s Markem Ebenem a notovali jsme si. On říkal, že má dojem, že ti herci „hrají i ten civil". Neumějí být přirození. Smutný zážitek mám s Luďkem Munzarem. Jak víš, když jde do kin nový film, mívají herci ve smlouvě, že se musí podílet na propagaci a dávat rozhovory. A když se jim do toho nechce, nechají tě přijet do Modřan, jako mě pan Munzar, koupí ti kávu a větrník, půldruhé hodiny mluví na diktafon – a když se s tím dva dny píšeš a máš pocit, jak to bude pěkné, protože to je skoro celé o létání na větroni a o milované vnučce, pošlou ti SMS ve smyslu: „Celou noc jsem nespal, nezlobte se, ale žádný rozhovor vlastně nechci." Takže nevyšel. A dodnes mě to mrzí.

*** Jaké setkání pro tebe bylo nejvzácnější?**

Rozhovorů jsem už udělala stovky, ale z těch, co se dostaly do knihy, si asi nejvíc vážím třeba toho s Jiřím Kolářem. Přestože to bylo domluvené, nejdřív nás vyhodil. Křičel: „Proč jste nepřijeli do Paříže? Co tu chcete teď, když mám dutou hlavu a dřevěný nohy?" Byl dva měsíce po mrtvici, ležel v barevných peřinách a mračil se jako úředník z berňáku. Nemohl chodit, psát, mluvil s obtížemi. Připadala jsem si jak nejtrapnější paparazzi. Ale paní Běla si nechala moje otázky a druhý den mi zavolala, ať přijedu znovu, že to manžel chce zkusit. Nakonec to bylo pěkné. Upíjeli jsme červené víno a pan Kolář to docela zvládl. Brzo nato zemřel. A druhý pozoruhodný rozhovor byl s dcerou Milady Horákové Janou Kánskou. Dlouho jsem ji na dálku přemlouvala, ona žije v USA. Pak jsme se v Praze sešly. A přestože si velmi hlídala, aby mluvila bez emocí, s noblesní rezervovaností, tak je to nakonec zřejmě jeden z mých nejemotivnějších rozhovorů vůbec. Ona na konci mluví o svých vnoučatech, zvlášť o nejstarší Nanynce, která se jmenuje Anna Milada King – a Milada Horáková se za svobodna jmenovala Králová. Ta vnučka je prababičce zřejmě povahově velmi podobná. Je ještě dítě, ale už se bere za své spolužáky, když jim někdo ubližuje. Mně to přišlo, jako by se uzavřel nějaký osudový kruh. Jako by přece jen zvítězilo dobro.

*** Je tam taky silný moment, kdy dcera Milady Horákové vypráví, jak četla poslední dopis své matky…**

Nejemotivnější jsou právě ty obyčejné věci. Třeba jak matka tehdy šestnáctileté dceři radí, aby si myla krk, nesešlapávala botky a nenosila hluboké výstřihy. Slzy do očí člověku ale vžene taky to, že paní Kánská ty dopisy dostala až po revoluci.

*** Co podle tebe dělá dobrý rozhovor dobrým rozhovorem?**

Říká se, že je to královská disciplína. Někdo si představuje, že to tkví v tom, že se setkáš se slavnými lidmi, jdeš k nim i domů. A někdy to je opravdu zážitek, třeba když jsem byla na návštěvě u Geraldiny Muchové, kde visely Muchovy originály, kde stálo harmonium, na které hrával Gauguin. Ukazovala mi lože s nebesy, na kterém spávala a v němž prý zavraždili Albrechta z Valdštejna… A člověku se může zdát, že když se bude dostatečně dlouho s prominutím přisírat ke slavným lidem, trocha té slávy padne i na něj. V tom ale výsada toho žánru nespočívá. Já si myslím, že královská disciplína je to proto, že máš šanci nahlédnout do myšlení výjimečných lidí. Když sedíme proti sobě, můžu vidět, jak

se jim klepou ruce nebo se naopak koupou v tom mediálním zájmu… Říká se, že dobrý rozhovor neudělá nikdo, komu není aspoň třicet. Člověk se sice dobře připraví, napíše si otázky, ale musí být schopen je opustit a vydat se neprobádaným směrem, který se ukáže jako zajímavější. A k tomu právě potřebuješ životní zkušenost.

*** Je někdo, s kým jsi se chtěla setkat, ale nepodařilo se ti to?**

S Václavem Havlem. On rozhovory dával nerad. A když, udělal to v redakci vždycky zrovna někdo jiný. To už se napravit nedá.

*** Na co by ses zeptala sama sebe?**

Jestli mě to ještě baví.

*** A baví?**

Baví. Moc. Myslím, že hlavně proto, že to tak jde proti mé povaze. Pro mě je to, jako bych skočila bungee jumping. Mám vždycky trému. A když je po rozhovoru a mám pocit, že to v tom diktafonu je, jsem v euforii. Je to můj adrenalinový sport.

Reportáž

Str. 128 – Sociální reportáž

Petr Třešňák – Děti úplňku (sociální reportáž, na vlastní kůži): http://respekt.ihned.cz/c1-61612820-deti-uplnku

Děti úplňku

Není jich mnoho, ale přibývají. Rozbíjejí si hlavu o zeď nebo se tlučou pěstmi do tváře. Házejí věcmi kolem sebe, proskakují okny, vrhají se pod kola aut, koušou a křičí. Děti s těžkým autismem a nezvladatelným chováním rozvracejí rodiny i veřejné instituce. Neumíme jim pomoci a společnost na ně není ani trochu připravená. Vím, o čem mluvím. Má dcera je jedním z nich.

Ještě před pár lety by mě takový zvuk neprobudil. Nepříliš výrazné plácnutí za zdí vedlejšího pokoje. V nočním tichu není o moc hlasitější než vrčení lednice nebo tikání hodin, na moji nervovou soustavu ale už nějaký čas funguje jako rozbuška. Dech se zrychluje, krev mi tepe ve spáncích. Spánek je rázem pryč, oči zírají do tmy. Probuzená mysl napjatě čeká, jestli se zvuk vrátí.

Zatím je ticho. Jedna moje část se zoufale modlí, ať už další plácnutí nepřijde, ta skeptičtější tomu předem moc nevěří a raději počítá. Budík ukazuje tři hodiny ráno, spal jsem tedy necelé čtyři hodiny. To by mohlo stačit, abych zítra dokázal nějak fungovat. Za pár dní už to bude horší.

Ozve se další plácnutí, spíš rána, tvrdší a hlasitější. Už to nepůjde zastavit. Hluk sílí. Rachot převrácené židle. Duté nárazy do futra dveří. Kopání do topení. Pád těla na zem a bouchání dlaní o podlahu. Po chvíli se přidá pronikavý řev. Dorotčin záchvat začíná.

Beru za kliku dětského pokoje. Oči mé dcery jsou temné a jakoby ztracené. Vnímá sice okolí, ale podněty, které z něj přicházejí, na ni v tuhle chvíli nemají takřka žádný

vliv. Něco mnohem silnějšího se děje uvnitř. Zvenčí to vypadá jako nesnesitelná směs bolesti, úzkosti a neklidu. Dorotka nemluví a ani ve svých šťastnějších chvilkách neumí vysvětlit, co prožívá. Teď běhá ode zdi ke zdi a tluče se do hlavy – zvuk, který během pár let stihl v mém vědomí vyrýt hlubokou stopu. Kouše sama sebe i každého, kdo by jí v tom chtěl zabránit. Zoufale křičí a pláče, co chvíli se zřítí na zem, temenem bije do podlahy. Je těžké její stav popsat. Působí asi tak, jako by jí někdo zubařskou vrtačkou obrušoval nervová zakončení.

Dorotce je sedm let, ale v tuhle chvíli má sílu, jakou člověk vyvine, když se rve o holý život. Mám pár osvědčených taktik, jak ji částečně omezit v pohybu, aby mohla vybít neklid a zároveň si příliš neublížila. Fyzicky to jde vydržet několik hodin, slabší místo je psychika.

Po letech života s dítětem, které náš psychiatr označuje za jeden z nejtěžších případů problémového autismu, vím docela dobře, co dokáže kombinace dlouhodobého nevyspání a vyčerpání. V nočním křiku si připomínám osvědčené metody, jak zvládnout narůstající záchvat. Dýchat hluboko do břicha, nenechat se strhnout vlastní agresí, kterou souboj se zuřícím dítětem po čase nevyhnutelně aktivuje. Neusínat, nepropadat zoufalství ani se příliš nechytat naděje, že to brzy skončí. Nevinit se za neodbytné myšlenky, jestli by nebylo lepší udusit ji polštářem.

Svítá a Dorotka po třech hodinách usíná vyčerpáním. Ležíme na prostěradle pocákaném krví, dětský obličej a tělo jsou plné podlitin. Vypadá jako zbitý andílek, jen občas sebou ze spánku prudce trhne – neklid uvnitř zůstává. Mám tak hodinu spánku. Než to začne nanovo.

Rain Man a ti druzí

O řadě nemocí má společnost celkem přesné povědomí. Tuší, jak jsou nebezpečné, zda se dají léčit a jakou míru nepohodlí život s nimi obnáší. U novějších diagnóz ale bývá obecná známost nižší, což může mít nepříjemné důsledky pro pacienty a jejich rodiny.

Nedá se říct, že by představa, jakou má průměrný člověk o autismu, byla vysloveně mylná. Je především neúplná. Významná část autistů jsou skutečně samotáři, pro něž je obtížné prožívat emoce, mají nutkání k nejrůznějším rituálům nebo stereotypnímu chování

a občas i geniální vlohy pro technické obory. Tuhle podobu autismu proslavil koncem osmdesátých let americký film Rain Man s Dustinem Hoffmanem. Tehdy se relativně nová psychiatrická diagnóza poprvé dostala do širšího povědomí.

Mužík, jenž dokáže v kasinu spočítat, jaké kdo dostal karty, však zároveň vytvořil značně zúžený stereotyp, s nímž si většina lidí autismus spojuje dodnes. Je totiž tajemný a přitažlivý: globálně nejcitovanější zprávou o autismu byla například loni informace, že jistá německá IT firma hodlá najímat autisty, aby vyhledávali skryté chyby v počítačovém softwaru. Podoby a projevy nemoci, které se správně říká porucha autistického spektra, jsou ale ve skutečnosti mnohem rozmanitější. A druhý pól obývají podstatně složitější bytosti než nepraktičtí géniové se zálibou v luštění hlavolamů.

„Vždycky když mi někdo řekne, že můj kluk musí být asi dobrý na matematiku, mám chuť začít křičet," popisuje Pavel Kubeš, otec devítiletého Péti, situaci, kterou někdy zažila podstatná část rodičů. Jeho syn je v komunitě lidí, kteří pracují s postiženými dětmi, tak trochu obávanou legendou. Přestože léčba u něj nemá prakticky žádný efekt, žije už dva roky v dětské psychiatrické léčebně – jednoduše proto, že žádná jiná instituce v Česku nedokáže jeho chování zvládnout.

Sedíme v kavárně a na otázku, jak by to vypadalo, kdyby byl Péťa teď s námi, Pavel Kubeš zvedne oči a zkušeně přeměří prostor. „Během pár minut budou všechny stolky, židle a nádobí převrácené a naházené na zemi," vypočítává, „strhané závěsy, vytrhané podlahové lišty, rozmlácená výloha, prokopnuté dveře. A Péťa bude běhat po střepech a smát se."

Jeho syn trpí autismem v kombinaci s těžkou mentální retardací a silnou hyperaktivitou. Nemá žádný pud sebezáchovy, jeho chování se nedaří zvenčí ovlivnit. Celé dny jen pobíhá sem a tam, baví ho strhávat a ničit. Ve škole rozbíjel skleněné výplně dveří, utrhl záchod, pokoušel se vylézt z okna v patře nebo vyskakoval z rozjetého auta. Pan Kubeš ho jednou honil mezi jedoucími auty na dálnici. V zimě se Péťa vrhal do ledové řeky, doma rozbil televizi, ledničku i počítač a proměnil domácnost stále zoufalejší rodiny v holobyt. „Žili jsme šílený život v naprosté izolaci. Žádný volný čas, žádná dovolená," říká Kubeš. „Všechno se točilo kolem Péti, byli jsme totálně vyčerpaní a nikdo nám nedokázal pomoct."

Rozevřít dlaň

Problémovým chováním trpí podle výzkumů až třetina všech autistů, v Česku jde pravděpodobně o stovky, možná tisíce lidí. Často je spojené s hyperaktivitou a nutkavým poškozováním věcí jako v případě Péti, jindy s agresivitou vůči druhým, sebepoškozováním nebo prostě „neovladatelností", která znemožňuje s takovým člověkem normálně chodit po městě či nakupovat. Někdy se dá vhodnými léky a terapeutickými nácviky zmírnit i eliminovat, asi ve čtvrtině případů jsou však jeho příčiny organické (přecitlivělost na smyslové podněty či nejasná porucha mozku) a odstranit je nelze. Jeho trochu tajuplnou vlastností je, že často propuká kolem úplňku měsíce.

Přestože nejde o nijak vzácný projev, dokonce ani v komunitě rodičů a profesionálů se o něm dlouho příliš nemluvilo. Ve Spojených státech, kde je výzkum i péče o autisty nejdál, dokonce probíhá spor o to, do jaké míry jej zdůrazňovat před veřejností. Vyplývá to z široké povahy diagnózy – jednu část „spektra" tvoří lidé s vysokofunkčním autismem, kteří chodí do práce, někdy mají i rodiny, případně dokážou alespoň bydlet sami v chráněném bydlení. V jejich zájmu je zbavit veřejnost strachu z postižení, touží být přijímáni zdravou většinou bez obav. Spojovat pojem autista s hýkajícím stvořením, které vás ošklivě pokouše, pokud přesně v poledne nedostane svou sušenku, není v jejich zájmu.

Mlčení o problémovém chování má ovšem své nelítostné důsledky. Autismus tohoto typu je podle průzkumů pro pečovatele, ať už je jím rodina nebo instituce, nejnáročnější postižení vůbec, řádově obtížnější než třeba starost o nehybného člověka s mentální retardací. Americká studie z roku 2009 naměřila v krvi matek autistických dětí hladinu stresového hormonu kortizolu ve výši, jakou mají vojáci ve válce. Tahle extrémní náročnost ale zůstává obecně neznámá a obtížně se vysvětluje. Nechápou ji politici, úředníci, a často dokonce ani lékaři.

Pavel Kubeš si to osobně vyzkoušel, když posudková lékařka jeho tehdy šestiletému synovi odmítla přiznat sociální dávku pro postižené s argumentem, že je jenom špatně vychovaný. „Byl jsem bez sebe vzteky a odvolal jsem se na ministerstvo práce," vzpomíná dnes otec. „A pro jistotu jsem tam vzal Péťu s sebou." K přesvědčení posudkové komise pak stačilo jen málo – rozevřít dlaň, v níž držel chlapcovu ruku. Péťa se za pár vteřin prokopal skleněnými dveřmi ven ze zasedačky a ochranka jej honila po chodbách úřadu. Komise se rychle shodla na přiznání příspěvku na péči v nejvyšší sazbě.

Tohle drobné vítězství by se krásně vyjímalo na filmovém plátně, o happy end ale bohužel nejde. Péče o děti a dospělé s problematickým autismem v Česku (stejně jako v řadě dalších zemí) v podstatě úplně chybí, systém s nimi nepočítá. Lidé s nejnáročnějším postižením tak často zůstávají bez pomoci v zoufalých rodinách, které jim obětují své životy. Což se může naplnit i doslova.

Selhali jsme všichni

„Pokud čtete tento dopis, je to proto, že mě můj syn Sky Walker vážně zranil nebo zabil. Miluji ho celým svým srdcem a nevěřím, že mi ublížil záměrně. Udělala jsem hodně pro to, abych ukončila násilí v tomto domě, ale nestačilo to. Mnoho lidí vědělo, co se děje, a vidělo to na vlastní oči. Selhali jsme my všichni, ne Sky."

Zástupci šerifa, kteří poslední lednový čtvrtek roku 2009 přišli do domu Trudy Steuernagelové zjistit, proč profesorka politologie na Ken State University nepřišla už druhý den do práce, tento vzkaz nečetli, našel se v jejím psacím stole až o den později. Ale co se stalo, pochopili i bez něj. Od ženy, přerývaně dýchající v bezvědomí na podlaze, vedly stopy do přízemí, kde se neklidně procházel mohutný osmnáctiletý mladík v pyžamu od krve.

Trudy Steuernagelová mnohočetným zraněním podlehla a smrt oblíbené profesorky otřásla nejen jejími kolegy a studenty. O svých rodinných potížích s nimi nikdy moc nemluvila, a že ji autistický syn v návalech neovladatelného vzteku často fyzicky napadá, se dozvěděli celkem nedávno, když svůj příběh sepsala pro univerzitní noviny. V několika článcích popisovala léta vyčerpávajícího stresu a agresivní záchvaty, které v jejím dospívajícím synovi spouštělo sebemenší vychýlení z denních rituálů. Sky Walker rád a hodně jedl, a jak rostl, stával se čím dál nebezpečnějším. Matka se před ním musela zamykat v komoře – a v onen lednový den se pravděpodobně ukrýt nestihla.

Zabití Trudy Steuernagelové přineslo šok také komunitě rodičů autistických dětí a s ním i jistou reflexi, že o problémovém chování je třeba víc mluvit. Dvě známé aktivistky a blogující matky se po této zkušenosti poprvé svěřily, že jejich synové s poruchou autistického spektra je občas také fyzicky napadají.

Smrt ve Wisconsinu nebyla jediná zlověstná kauza tohoto typu. O dva roky dříve pečovatel z pobytového zařízení O. D. Heck ve státě New York udusil na zadním sedadle auta třináctiletého chlapce s autismem Jonathana Careyho. Vyšetřování ukázalo, že pe-

čovatel byl dlouhodobě přetížený (pracoval patnáct dní v kuse) a nervově nezvládl náročného nekomunikujícího teenagera, který neustále křičel a něčeho se domáhal. Loni v červnu vyzvala OSN k prošetření poměrů v zařízení pro autisty v Massachusetts, které ke zvládání problémových klientů používá elektrošoky.

Co mají tyhle případy společné? Autismus je postižení, které dokáže vytvářet krajní situace všeho druhu. Je extrémně náročný na zvládání, vyžaduje obrovskou investici pro nastavení systému dobré péče. Snadno se zvrtne v kaskádovitý průšvih. A dokáže hodně bolet, pokaždé trochu jiným způsobem.

Krátké lekce smíchu

Na tu chvíli nikdy nezapomenu. Byly dvě hodiny ráno a my jsme se ženou z posledních sil nasoukali zmítající se Dorotku do kalhot a bundy. Vyšli jsme na ulici. Modrá světla sanitky se v noční tmě odrážela od oken a okapů. Třásl jsem se vyčerpáním a měl jsem pocit, že za chvíli se zhroutím a už nikdy nevstanu.

Měli jsme za sebou deset dní, kdy se Dorotčiny záchvaty neustále stupňovaly. Rozbíjela si hlavu o zeď, křičela, lítala sem a tam jako pták, který omylem vletěl oknem do neznámého pokoje. Ve speciální školce, kam tehdy chodila, měla dlouhé amoky, kdy ji učitelky musely držet v náručí. Rozkládala provoz celé třídy. Byli jsme s ní u zubaře, u dětského lékaře, neurologa. Zkoušeli jí naslepo dávat vysoké dávky analgetik, jestli ji něco nebolí, navýšili psychiatrické léky na maximum. Žádná příčina jejího stavu se ale nenašla, nic nepomohlo. Rozhodnout se vytočit linku 155 a uprostřed noci nechat odvézt šestiletou holčičku do psychiatrické léčebny nebylo snadné. Ale po jednom dlouhém nočním záchvatu nám došly síly.

Vyšli jsme ven do chladné noci vstříc sanitce. Možná za to mohl studený vzduch, ale Dorotka najednou úplně přestala vyvádět. Stála klidně jakoby nic a pozorovala modrý maják na střeše. Snažili jsme se se ženou lékařce od záchranky vysvětlit situaci a mně prolétlo hlavou – co když nám neuvěří a odjede? Co budeme dělat? Jak to skončí? Doktorka si chvíli zkoumavě prohlížela dítě, které nejevilo žádné známky potíží, a rodiče, kteří překotně vysvětlovali, že už to s ním doma nevydrží. Nezdálo se, že by se vyznala v autismu, ale nějak naší situaci porozuměla. „Chápu," přikývla po chvíli. „Posaďte ji dovnitř, pojedeme do Bohnic."

První hospitalizace znamenala v našem životě zlom. Od dvou let, kdy Dorotka ztratila

zárodky řeči a její vývoj se začal zpomalovat a vykazovat autistické rysy, jsme už zažili hodně stresu a zklamání. Problémy se sebepoškozováním a nespavostí se vracely ve vlnách, psychiatrické léky, s nimiž jsme po jisté fázi odmítání souhlasili, pomohly vždycky pouze dočasně. A nešlo jen o nejhorší propady.

Naše dcera má na první pohled nenápadnou, zato poměrně urputnou neochotu ke spolupráci. Chodí, kam chce, bere si, co chce, při běžných činnostech, jako je oblékání, často klade odpor, jehož překonání vyžaduje mnohonásobně vyšší energetickou investici než pomoci do kabátu zdravému dítěti. Tahle každodenní zátěž se sčítala v naši chronickou únavu. Nedalo se s ní normálně nakupovat nebo jezdit na dovolenou. Museli jsme se zadlužit a přestěhovat do domku se zahradou, v panelovém bytě dělala Dorotka příliš velký hluk. Zároveň jsme nikdy nemohli oba naplno pracovat, protože potřebuje nepřetržitý dohled, každou volnou hodinu musí pokrýt placené asistentky.

Všechnu námahu nicméně vyvažoval uspokojivý pocit, že náročnou situaci zvládáme. Ve svých šťastných dnech se Dorotka dlouhé hodiny smála, radovala z běhání, pohybu nebo koupání. Její bezprostřednost nás rozesmávala, její schopnost vychutnávat si smyslové prožitky okouzlovala, tajemná interakce s podněty, které vnímá jen ona, učila přijímat, že život má rozměry, o nichž mnoho nevíme.

V onen podzim 2012 ale jako by se prolomil tenký led její stability a ona se propadla do temných hlubin, kam za ní nikdo z běžných smrtelníků nemůže. Ve svých šesti letech musela být na psychiatrii několik dní pravidelně kurtovaná k lůžku. Když jsem při návštěvách otvíral vchodové dveře oddělení a znovu a znovu slyšel z dálky její zoufalý křik, chtělo se mi úzkostí zvracet. Viděl jsem u její postele plakat psychiatrické sestry, které už zažily hodně dětského utrpení. A když ji pustili, vydržela doma týden, než se znovu propadla a jeli jsme do léčebny znovu.

Tehdy poprvé jsme se ženou a našimi zdravými dcerami vážně otevřeli bolestné téma, kolem něhož jsme dosud spíš jen kroužili. Zátěž, kterou její postižení přináší, začíná být pro rodinu destruktivní. Nikdy jsme neplánovali se obětovat, neprospělo by to nám ani jí. Nechceme dát zbrkle Dorotku do nějakého zařízení, ale je potřeba začít takovou možnost plánovat. Hledat nouzový východ dřív, než bude dům hořet.
Hledání však bylo velmi krátké. Východ neexistuje, pro Dorotku žádné místo není.

Plán Pospíšil

Péče o problémové autisty je mnohem dražší než o jakékoli jiné lidi s postižením. V českých ústavech a dalších zařízeních, která bojují s chronickým nedostatkem peněz, se běžně stará jeden pečovatel o deset i dvacet klientů. Těch s autismem a vážnější poruchou chování ale zvládne jeden člověk najednou jen dva nebo tři, v extrémních případech musí být poměr dokonce jedna ku jedné. Navíc takoví klienti často potřebují specifické podmínky – vlastní pokoj, klidné prostředí, vysoký plot kolem zahrady. „Devadesát procent českých sociálních služeb lidi s autismem nepřijímá," vysvětluje důsledky přední český expert na tuto problematiku Hynek Jůn z organizace APLA. „Ty problémové pak nebere prakticky vůbec nikdo."

Najdou se samozřejmě výjimky, ale většinou za nimi stojí čistě altruistická rozhodnutí na hranici sebeobětování. Domov Radost v západočeském Merklíně, který spravuje evangelická Diakonie, se stará o několik autistů. Třeba stopadesátikilového Lukáše, který má za sebou vážné zranění svého otce a nespokojenost projevuje krádežemi a rozlamováním cizích mobilních telefonů. Nebo Jirku, který trpí nutkáním vyhledávat a ničit věci z červeného plastu. „Naše pečovatelky jsou z nich totálně vyčerpané, odcházejí nám," popisuje situaci v Radosti koordinátorka služeb Zdislava Svitáková. „Lukáš a Jirka by k sobě nutně potřebovali vlastního asistenta, na toho však dlouhodobě nemůžeme sehnat peníze. „Přesvědčit úřady, aby přispěly nad rámec běžných dotací, se podaří zcela výjimečně. Po letech jednání se to povedlo Domovu Barevné domky v Hajnicích na Trutnovsku. Jeden ze svých dvoupatrových domků pak mohl předloni přestavět na bydlení pro agresivní autisty Honzu a Martina, kteří žili s vyčerpanými, zoufalými rodiči. Oba mladí muži se tu výrazně zklidnili. Soukromí, dlouhé procházky lesem a pevný řád vedený speciálně proškolenými muži-asistenty způsobily, že agrese ustoupila.

„Z našich zkušeností vyplývá, že problémové chování málokdy vyřeší léky, ale dá se zmírnit, když upravíte podmínky k životu," říká zdejší vedoucí sociálních služeb Josef Kříž. Lidí jako Martin a Honza prý žijí v jeho kraji desítky. „Loni jsme byli v bytě matky, kterou město několikrát přestěhovalo, protože si sousedi stěžovali na hluk," vypráví Kříž. „Žije sama s agresivním synem ve sklepním bytě s mřížemi na oknech. Byt byl úplně zdevastovaný, ona pokousaná a zmlácená. Chtěli jsme jí pomoct a umístit hocha u nás. Jenže další peníze jsme nedokázali sehnat."

O kvalitě života lidí s autismem rozhodují v Česku nepravděpodobné náhody, protože žádný systém péče není vybudován. Asi nejblíže se k jeho vytvoření přiblížila v roce 2009 nevládní organizace APLA, která lidem s touto diagnózou pomáhá. V hlavě jednoho z ředitelů Hynka Jůna se tehdy zrodil plán, jak přesvědčit stát, že má přispět na vznik a provoz speciálního domova pro nejtěžší klienty, což úředníci dosud vytrvale odmítali. Ústřední postavou dobře promyšlené partie se měl stát urostlý mladík a vášnivý milovník zeměpisu Martin Pospíšil. Usměvavý šestnáctiletý autista, který byl nucen dlouhodobě žít v nevhodných podmínkách dětské psychiatrické léčebny, rád dělá věci dobře, a pokud se mu to nedaří – což bývá celkem často –, psychicky se hroutí. Začne demolovat všechno kolem sebe a dva muži pak mají co dělat, aby ho zastavili.

Hynek Jůn tehdy domluvil, že Martin bude z léčebny propuštěn a přijat do běžného ústavu sociální péče. Vydržel tu podle očekávání jen několik dní, nepočetný personál jeho agresi nezvládal. Na psychiatrii jej odmítli přijmout zpět a nejtěžší úkol pak připadl jeho matce. Přestože svého syna miluje, v zájmu Martinovy budoucnosti se ho soudně zřekla. První část plánu vyšla: agresivní mladík zůstal v podstatě na ulici, nouzově přespával v prostorech APLA.

Naléhavou situaci bezprizorního autisty řešili osobně dva ministři Topolánkovy vlády, problém nešlo už dál ignorovat. Stát pak po letech váhání poskytl organizaci mimořádnou dotaci a tentýž rok vznikl první domov pro problematické klienty v Libčicích nad Vltavou. „Chtěli jsme zakládat další taková zařízení, protože lidí jako Martin je spousta," popisuje Jůn velké plány po první vyhrané bitvě. „Jenže místo toho máme co dělat, abychom Libčice vůbec udrželi, každý rok se nám krátí dotace."

Tohle zařízení tak zůstává jediným specializovaným domovem svého druhu u nás. Stará se o osm lidí. Na pořadníku má dalších padesát čekatelů.

Jaké je být já

Samozřejmě – i dnes těžší autisté nakonec někde „skončí". Když stárnoucí rodiče přestanou své dospělé děti zvládat, podaří se je někdy umístit do chápavějšího sociálního zařízení, jako je Domov Radost v Merklíně, a frustrace přechází na přepracovaný, špatně placený personál. Na dostatečnou péči nejsou lidé, peníze ani čas, takže postižení často „zlobí" a součástí jejich života se stanou pravidelné přesuny na psychiatrii.

Druhou variantou pro ty komplikovanější nebo méně šťastné případy je pak celoživotní pobyt na chronických odděleních psychiatrických léčeben. S vysokými dávkami tlumicích léků, které stejně většinou problémům s chováním nezabrání, v pokojích po čtyřech nebo po osmi pacientech. S minimem soukromí a klidu, který přitom autisté tak naléhavě vyžadují.

Je to špatný konec. Část autistů sice vykazuje známky mentální retardace, postrádají základní dovednosti a sebeobslužnost, vydávají skřeky, nutkavě obtěžují druhé a dělají podivné pohyby, které je v očích laického pozorovatele na uzavřená oddělení léčeben kvalifikují. Jejich skutečné prožívání ale představuje velkou záhadu. Nevíme přesně, jaké je jejich chápání souvislostí, vztahovost a emocionalita. A nelze vyloučit, že vnější dojem zásadně klame.

Asi nejpozoruhodnější vhled tímhle směrem dává příběh kanadské dívky Carly Fleischmannové, která se na Západě před čtyřmi lety stala hrdinkou televizních reportáží a její otec spolu s ní napsal knihu Carly's Voice (Carlyn hlas). Dnes jí je osmnáct a až do deseti let byla považovaná za mentálně retardovanou. Její vnější projevy nejsou příliš odlišné od Dorotčiných – nemluví, vydává skřeky, různě se třepe a skáče, křičí, neklidně pobíhá a bouchá se do hlavy.

Po mnoha hodinách speciální terapie ale Carly jednoho dne zcela nečekaně „promluvila" – naťukala do počítače první slova a později věty. „Nevíte, jaké to je být já," píše dívka perfektní angličtinou. „Když máte pocit, že vaše nohy hoří a rukama pochodují stovky mravenců. Chtěla bych být jako každé jiné dítě. Ale prostě to nejde." Pomocí psané komunikace pak Carly užaslým rodičům popsala svůj nezvladatelný tělesný neklid, který je tak silný, že dominuje jejímu chování a nelze jej ovládnout vůlí. Dívka ale rozumí všemu, o čem si lidé kolem povídají, chápe svět a normálně prožívá vztahy s blízkými lidmi.

Kartička

Je listopad 2013. Dorotka je po necelém roce znovu hospitalizovaná na psychiatrii. Po vcelku klidných a občas i veselých měsících se její stav náhle a prudce zhoršil. Zlom přišel i tentokrát kolem úplňku – od jisté doby se dívám do kalendáře s napětím. Letos už jsme nečekali s hospitalizací příliš dlouho, sil nám ubývá.

Nemůžu však říct, že by náš život s Dorotkou byl převážně utrpením. Autismus je mince o dvou stranách. Má stejně tak potenciál rozkládat všechno kolem sebe jako aktivovat obrovské množství sounáležitosti. Zažíváme dojemnou podporu přátel, extázi z malých úspěchů a chvil úlevy, hodně jsme se naučili smiřovat s tím, co nejde změnit. Autismus umí znásobit špatné i dobré ingredience života do velké intenzity. Je to jako pít sirup, který se obvykle podává ředěný.

Moje žena jde po týdnu hospitalizace do speciální školy, kam Dorotka v září nastoupila, jednat o její budoucnosti. Všichni jsou tu skleslí, podobně jako my doufali, že už se velký propad nevrátí. Vyjadřují nám účast, vymýšlíme pro ni individuální plán, aby mohla ve škole zůstat, až se vrátí. Není jisté, jak dlouho to půjde, její chování je často na hraně toho, co instituce unese.

„Pojďte se podívat, co teď nosí Adélka," ukazuje po chvíli třídní učitelka na komunikační kartičku, kterou drží jedno ze zdejších dětí. Moje žena má tuhle dívenku ráda. S Dorotkou jsou spolužačky už od školky. Adélka Škochová také nemluví, ráda tahá lidi za vlasy a s nikým příliš nespolupracuje. Ale má tak uhrančivé oči, že by člověk skoro uvěřil teoriím, že autistické děti přicházejí z nějaké jiné planety. Už druhým rokem nosí boxerskou helmu, protože občas tluče čelem do zdi, až z ní teče krev a zvrací. „Nikdy tu kartičku nebrala, ale teď už ji týden vůbec nechce pustit z ruky," kroutí hlavou učitelka. Na kartičce je napsáno Dorotčino jméno.

Večer mi žena tenhle zážitek vypráví a společně přemýšlíme, čím to může být. Možná Adélku jen fascinuje tvar písmen, naplňuje slastí pružnost fólie nebo ostrost hran, z nichž se ježí chloupky na kůži. Senzorické vzrušení, které u autistů často přehluší vše ostatní. Ale třeba se jí doopravdy stýská. Po spolužačce, která rozumí neovladatelnému dráždění, jež přichází, když je měsíc v úplňku. Která ví, jak těžko se na téhle zemi hledá místo.

Hrajeme si s tou představou a víme přitom, že nejspíš nikdy nebudeme znát pravdu. Ale jestli nás posledních sedm let života něco naučilo, tak že se vždycky vyplatí věřit, že tam uvnitř – pod boxerskou helmou – je člověk jako my.

Komentář

Str. 172 – O sporu nad komentářem Adama Drdy

Veřejnoprávní cenzura

Spor o předvolební komentář v rozhlase eskaluje

Tomáš Menschik, 02.02.2013, Týden

Je to sprosťárna, napsal o komentáři Adama Drdy k prezidentským volbám publicista Štěpán Kotrba. Na jeho podnět šéf zpravodajství Českého rozhlasu minulý týden stáhl text z webu. Drda tento přístup považuje za nebezpečný: rádio by v budoucnu nemohlo hodnotit vůbec nic. Rozhlasová rada chce do sporu zasáhnout a zhodnotit celé zpravodajství v době prezidentských voleb.

Glosa Adama Drdy s názvem *Schwarzenberg, Zeman atd. Nadějné vyhlídky?* se po stažení z webových stránek Českého rozhlasu stala na internetu populárnější než v době, kdy nebyla zakázaná. Hned v jejím úvodu se píše o tom, že postup Karla Schwarzenberga do druhého kola voleb je „důvodem k radosti".

Pro jedny je zmizení článku z webu Rádia Česko příkladem servility veřejnoprávního média k nově zvolenému prezidentovi Miloši Zemanovi. Podle druhých se text provinil snad proti všem předpisům ve veřejnoprávním rozhlase.

Rada Českého rozhlasu se pokusí zasáhnout a debatu zklidnit. „Rada bude podle všeho zadávat vlastní kvalitativní analýzu celého vysílání v rámci prezidentských voleb, abychom měli pro další diskusi s vedením rozhlasu relevantní podklad – a ne jen mediální přestřelku kolem jediného komentáře. Na výsledky této analýzy jsem rozhodně hodně zvědavý," sdělil on-line deníku TÝDEN.CZ místopředseda Rady Českého rozhlasu Michal Stehlík, který zároveň působí jako děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Vedení rozhlasu se ze svých kroků zodpovídá radě. Postoje jejích členů nejsou tak jednoznačné, jak se mohlo zdát v uplynulém týdnu, kdy rada dala za pravdu stížnosti na

Drdův komentář. „Pokud pan Kotrba ve stížnosti píše, že nejde o kritickou analýzu situace, patrně se s panem Kotrbou rozcházíme," uvedl Stehlík.

„Osobně text za kritickou analýzu považuji, navíc je trefný a zdařilý. Jeho přítomnost ve vysílání veřejnoprávního rozhlasu mezi dvěma koly prezidentské volby ovšem může jít proti pravidlům rozhlasu, to se bohužel nevylučuje. Jde tady ale o poměrně závažnější věci – o pojmy jako veřejnoprávnost a vyváženost," dodal Stehlík.

Pravidly na obhajobu vyváženosti veřejnoprávního média argumentuje ve své sobotní reakci také autor komentáře Adam Drda. „Ta pravidla rozhlasu jsou strašně snadno zneužitelná," napsal na Facebook. Tvrdí, že vyváženost u komentářů neexistuje. Kdyby se tento princip důsledně uplatňoval, nesmělo by v rozhlase zaznít žádné hodnocení politologa nebo recenze knihy.

„Vážný problém je v tom, že proti každému vyhrocenějšímu názoru ve vysílání Českého rozhlasu se teď dá postupovat s podobnými argumenty a podobnými prostředky jako proti tomu mému. A vzniká tu taky zásadní rozpor: smysl médií veřejné služby je mimo jiné pomáhat svobodě, zamezit tomu, aby politická síla omezovala svobodnou diskusi – přesně k tomu tady (v zájmu objektivity) došlo," tvrdí Drda.

Ve svém komentáři použil expresivní výrazy. Radoval se například nad tím, že se v prvním kole voleb našlo milion Schwarzenbergových voličů, jejichž „duchovní obzor přesahuje svět Krkonošských pohádek". Předsedkyni Suverenity Janu Bobošíkovou označil za směšnou figuru. A o kampani kandidáta ODS Přemysla Sobotky hovořil jako o hloupé a iracionální.

Publicista Štěpán Kotrba mu to ve stížnosti zaslané vedení rozhlasového zpravodajství všechno spočítal a v sobotu ještě přidal vysvětlení. „Drdův komentář korektní není. Ani omylem. Je vulgární, je sprostý, je povýšený a je primitivní. Komentátora Drdu platí jak voliči pana Schwarzenberga, tak i voliči pana Zemana. Platí jej komunisté stejně jako antikomunisté. Platí jej voliči TOP 09 stejně jako voliči ČSSD nebo ODS," napsal Kotrba na Britských listech, jejichž je dlouholetým přispěvatelem.

„Svou sprostotou při vyjadřování svého jednostranného názoru porušil Drda vysílací zákon, zákon o ČRo, Kodex ČRo a Pravidla předvolebního vysílání ČRo. Do demokratické společnosti nepatří na půdě veřejné služby pohrdat občanem ani koncesionářem a hodnotit jeho inteligenci na základě jeho politické volby," doplnil Kotrba.

Není spokojený se stanoviskem, které mu minulý týden poslala rozhlasová rada a adresoval jí další podnět. Podle radního Stehlíka nebude orgán čekat na další zasedání a kauzou se začne zabývat co nejdřív.

Str. 172 – Facebooková obhajoba Adama Drdy

Slíbil jsem několika lidem, že napíšu pár slov k „případu Kotrba/komentář/Drda/rozhlas“. Dostal jsem se k tomu až teď, na fb je to dlouhé, ale snad ne tak moc, aby se to nedalo učíst. Jsem unavený, takže stylisticky nic moc, pardon. Vrátím se k věci na stránkách Revolver Revue, pak dám odkaz, tady jen pár bodů, které mi připadají důležité. 1) Vůbec nejde o to, jestli ten můj text (teď už zase bez obtíží dohledatelný) je, nebo není dobrý, jestli se někomu líbí, nebo ne. Vytýkám to před ostatní, podstatné je, že jsem v něm nelhal, respektive psal jsem, co si myslím o volbě, nikdo mě nepostrkoval ani mi nezaplatil, nešlo o žádnou součást kampaně.

2) Rozhlas je veřejnoprávní médium, má svá vnitřní pravidla, kodex, podléhá navíc zákonu. Pokud jde o tzv. vyváženost a názorovou barevnost, je v jiné situaci než soukromé vydavatelství nebo soukromý vysílatel. Jistě. Jenže s tím je spjatý problém: ta pravidla rozhlasu jsou strašně snadno zneužitelná. Žádná vyváženost jednotlivého komentáře z principu neexistuje – nejde jen o politiku, nevyvážená a subjektivní je každá recenze na knihu, každá ekonomická analýza, jakýkoli vstup jakéhokoli politologa. Stejně tak v žádné jednotlivé redakci (třeba na Rádiu Česko) nelze zavést vyváženost v tom smyslu, že zazní celé názorové spektrum. Za prvé je to blbost (kdo zná „všechny názory“), za druhé je to technicky nemožné, za třetí je to hodnotově neutrální, což nejde. Nechci tu teď rozebírat, jestli se ta pravidla dají nebo mají změnit, nevím, každý předpis předpokládá dobrou vůli a inteligenci těch, kdo s ním nakládají. Vážný problém je ale v tom, že proti každému vyhrocenějšímu názoru ve vysílání ČRo se teď dá postupovat s podobnými argumenty a podobnými prostředky jako proti tomu mému. A vzniká tu taky zásadní rozpor: smysl médií veřejné služby je m. j. pomáhat svobodě, zamezit tomu, aby politická síla omezovala svobodnou diskusi – přesně k tomu tady (v zájmu objektivity) došlo.

3) Můj příspěvek byl odvysílaný mezi prvním a druhým kolem volby. Je v tom potíž? Kdyby se dotáhla do důsledků představa, že komentátor/glosátor v tomhle mezidobí ne-

smí mluvit, pak by v ČRo nesmělo být nic. Proč se nesmí otevřeně vyjádřit komentátor, ale politik jo? Kde je hranice mezi tím, co může říct komentátor v debatě a co komentátor v jednotlivém příspěvku? Nevím, je to zřejmě otevřená otázka.

4) Pravda taky je, a to skoro nikdo nezmiňuje, že ČRo funguje jako CELEK, že má mnoho stanic, právě kvůli pestrosti. Pokud někomu vadí Rádio Česko, může přeladit jinam, poslechnout si komentáře na Radiožurnálu, na ČRo 6 atd. Proč se pranýřuje jedna konkrétní, navíc za čtyři týdny rušená stanice?

5) Já píšu někdy trochu expresivně, jak mi na fb pár kolegů vytklo. Je možné se bavit o tom, zda se smí používat v ČRo výrazy jako „legrační figurka“ (Bobošíková) nebo „stupidní předsudky“, zda mám šetřit přívlastky, neprovokovat atd. Pak je to ale rozprava o stylu, nikoli o obsahu, s vyvážeností vysílání to nesouvisí. Kdybych to napsal učesanější, nevadilo by to?

6) Postup rozhlasu je podle mého těžko obhajitelný. Můj text se několikrát odvysílal, aniž by se někdo zděsil a stáhnul ho. Byl umístěn dva až tři dny na webu ČRo, aniž by kdokoli z vedení přišel s tím, že musí pryč. Pak se objevila stížnost pana Kotrby a šlo to ráz naráz: stažení příspěvku, potrestání editorů a šéfredaktora. Tohle se nedělá, bylo to, řekněme, nestatečné, byl to signál navenek: na přehnanou nezávislost zareagujeme správně, zatneme jí tipec. Normální by, myslím, bylo nechat si tu záležitost týden projít hlavou, zvážit, jestli je stížnost oprávněná, požádat autora komentáře o jeho argumenty, usoudit, jestli není ve veřejném zájmu obhajoba před radou. To se prostě nestalo.

7) Ten komentář nebyl napaden z neutrální pozice. Můžeme se tvářit, že nevíme, kdo pan Kotrba je? Ten člověk něco politicky představuje: od roku 1986 člen KSČ, pak KSČM, pak ČSSD, za nějakou z těch stran byl radním ČRo. Přece se nelze tvářit, jako by tu napadal „nevyvážené“ vysílání normální nezávislý kritik.

8) Když běžný člověk v demokratické společnosti nesouhlasí s názorem, polemizuje. Pan Kotrba podává stížnosti, žádá tresty, postihy atd. Je to jistě můj „subjektivní názor“ (bohužel podložený jistou zkušeností), ale to, co dělá pan Kotrba, je projev práskačské mentality. Když se na to přistoupí, je to ústupek něčemu ohavnému.

9) Pan Kotrba věnuje mé osobě opakovanou pozornost už leta, dá se to snadno dohledat. Když jsme s Petrem Dudkem před lety vydali knihu o KSČM a později kdosi zmlátil poslance KSČM Dolejše, psal pan do Britských listů (a tuším, že i do Práva), že nesu

odpovědnost za ten útok, protože vytvářím atmosféru nenávisti. Včera na FB u Jindřicha Šídla další člověk z Britských listů (což je Kotrbovo hřiště) začal nechutně kádrovat mou rodinu. Zkrátka ta věc má i osobní rozměr. Živého pana Kotrbu jsem nikdy neviděl, možná někde ve vestibulu rozhlasu, čili soudím, že se mne snaží poškodit kvůli tomu, co si myslím a co dělám.

10) S tím souvisí moje obava, že skutečným cílem toho útoku jsou (skrz mne) Příběhy 20. století. Dokumentární pořad, který jako externisté děláme s Mikulášem Kroupou, a který musí lidem, jako je Kotrba, strašně ležet v žaludku, protože mimo jiné zpracovává vzpomínky politických vězňů, disidentů, exulantů z let 1948–1989. Příběhy se od 1. března přesouvají na novou stanici ČRo plus. Strašně bych si přál, aby se ta moje obava ukázala jako projev paranoidních sklonů, ale, jak praví klasik, i paranoici mají nepřátele.

Str. 180

Objekt Vít B.

Jindřich Šídlo, 6. 10. 2010, Respekt

Zpráva detektivní agentury ABL o sledování objektu Vít B. (dále jen NAPOLEON). Rozpracováním objektu bylo zjištěno, že sledovaný NAPOLEON pracuje jako ministr dopravy, vnitra, školství a pro místní rozvoj. Podle našich poznatků je také většinovým majitelem společnosti VV s předmětem činnosti nákup volebních hlasů za účelem dalšího prodeje. Toto však maskuje osobou předsedy představenstva Radka J., jehož NAPOLEON v osobních rozhovorech označuje za „bílého koně“ nebo „truhlíka“.

V den sledování vyšel NAPOLEON v 7.15 ze svého domu. Byl oblečen v modrý oblek, proužkovanou košili, zeleno-fialovou kravatu a vysoké kožené boty, tzv. koně. Nasedl do přistaveného vozidla Škoda Superb. Během cesty NAPOLEON telefonoval neztotožněné osobě a vydával příkazy jako „škrtněte to a vůbec se s nima nebavte“ nebo „hlavně ať ten chlap proboha sám nic nedělá, než odpoledne přijedu do Kachlíku“.

Dopoledne se objekt zúčastnil slavnosti otevření u příležitosti zprovoznění dálničního obkroužení Prahy. Zde byl spatřen v přítomnosti staršího prošedivělého muže s knírem, kterého oslovoval „pane prezidente“, a menšího, viditelně nervózního muže, který o sobě

tvrdil, že je primátorem hlavního města. To však nikdo z přítomných nepotvrdil. NAPOLEON následně poobědval čočku, u čehož se celou dobu velmi hlasitě smál a tvrdil, že „tohle jí poprvé a taky snad naposled".

Domníváme se, že je sledován i dalšími agenturami, neboť jej během akce po celou dobu fotografovalo několik dalších neztotožněných osob. Objekt se po celou dobu choval klidně. Bylo též provedeno ohledání místa bydliště NAPOLEONA. V době prověrky byla v bytě přítomna zhruba třicetiletá elegantní žena, která se představila jako „Kačenka". Na dotaz odpověděla, že „teda fakt neví, kdy ten chlap přijde dneska domů". Vytěžením sousedů bylo ustanoveno, že „Kačenka", jež bydlí s NAPOLEONEM ve společné domácnosti, působí jako místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (dále jen PSP ČR) a příležitostná fotomodelka. Co přesně dělá v PSP ČR, se nepodařilo zjistit ani opakovanými dotazy v místě pracoviště.

Doporučení detektivní agentury zadavateli: Objekt NAPOLEON je třeba nadále pečlivě sledovat. Je totiž pravděpodobné, že se o něm ještě dozvíme velké věci.

(Texty z blogu Jindřicha Šídla publikuje pravidelně týdeník Respekt)

Titulek a perex

Str. 206

DARUJ ORGÁN, VYZVE POJIŠŤOVNA VŠECHNY NĚMCE NAD 16 LET

Lucie Suchá, MF DNES, 2. 11. 2012

V Německu čeká dvanáct tisíc lidí na nový orgán, který by jim zachránil život. Dárců přitom stále ubývá. Od včerejška proto platí nový zákon. Pojišťovna se musí opakovaně každého ptát, zda chce být dárcem. V Česku je systém opačný.

BERLÍN Už je vám šestnáct let? Tak to můžete... dávat orgány. Přinejmenším v Německu. Tuto hranici stanovili Němci pro věk, od kterého dostane každý jednotlivý člověk dopis od své pojišťovny. Ta jej už brzy vyzve k tomu, aby se zamyslel nad tím, co se stane s jeho orgány po jeho smrti. Součástí dopisu bude i průkaz dárce orgánů, který dotyčný prostě vyplní. Anebo ne.

Zákon, který toto stanoví, vstoupil včera v platnost. Německý parlament se tak snaží zastavit úbytek potenciálních dárců. Podle statistik totiž každých deset hodin zemře jeden člověk, který marně čekal, zda se pro něj najde vhodný náhradní orgán. Podle listu Süddeutsche Zeitung klesl v říjnu počet operací na 60, běžný počet přitom obvykle překračuje stovku.

Ve většině evropských států totiž připadá na milion lidí v průměru 21 dárců. V Německu jich je čtrnáct až šestnáct na milion lidí. Do těch „lepších" států spadá i Česká republika.

Vyjádři souhlas/nesouhlas

„U nás platí zásada takzvaného předpokládaného souhlasu. Tento systém je jednodušší a ekonomičtější," popisuje Přemysl Frýda z Koordinačního střediska transplantací. V našich podmínkách je tak dárcem každý, pokud výslovně nevyjádří nesouhlas. To je možné prostřednictvím takzvaného Národního registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů. Pokud toto Češi neudělají nebo přinejmenším svým rodinným příslušníkům nesdělí, že si nepřejí v případě smrti darovat své orgány, jsou potenciálními dárci.

V Německu však musí naopak výslovně dát najevo, že se dárci chtějí po své smrti stát. Přitom průzkumy veřejného mínění ukazují, že by i v Německu mohl náš systém fungovat.

Podle průzkumu agentury Forsa, který si zadala jedna ze zdravotních pojišťoven, souhlasí s dárcovstvím osm z deseti oslovených.

Tak proto ten dopis. Dostane jej každý a bude mít šanci vyplnit přiložený průkaz dárce orgánů. Bude mít i možnost uvést, jaké konkrétní orgány chce po své smrti předat dalším lidem. Nebo také ne. Němci mohou na průkazu také zaškrtnout, že si vysloveně nepřejí být dárci.

Anebo neudělají nic.

Po určité době však dostanou obdobný dopis znovu.

Zákon začal platit včera a ve stejný den už některé pojišťovny ohlásily, že dopis zatím nepošlou. Legislativa jim na to dává lhůtu do listopadu příštího roku.

Podvody v nemocnicích

Zmíněné pojišťovny vyčkávají, aby své klienty přespříliš nerozčílily. V Německu totiž v souvislosti s transplantacemi orgánů probíhá úplně jiná debata: o zneužívání stávajícího systému.

V několika nemocnicích totiž lékaři podváděli se vzorky pacientů. Zatajovali například další vážné nemoci nebo v laboratořích manipulovali se vzorky, aby to vypadalo, že je pacient v horším stavu, a dostal tak orgán přednostně. Vyšetřování stále probíhá na některých klinikách, v Mnichově kvůli tomu úplně zastavili další zapisování na čekací listiny.

Změna zákona i v Česku

Také v Česku se však chystá změna zákona, který se zabývá transplantacemi. V nejbližší době by se měl objevit v parlamentu.

„Evropský parlament stanovil určitá pravidla, která musíme převést do naší legislativy. Zároveň bychom chtěli do zákona například prosadit, aby žijící lidé, kteří dávají orgány, měli státem dorovnaný rozdíl mezi jejich platem a nemocenskou, aby na tom nebyli biti," popsal Přemysl Frýda.

Jedná se nejčastěji o dárce ledvin, kteří pomáhají svým blízkým. Zákrok a následné zotavování však zabere několik týdnů, kdy musí být dárci v pracovní neschopnosti.

Str. 206

Tak pomozte mi přece! volal. Marně

17. 8 . 2012, Lucie Suchá, MF DNES

Peter Fechter vykrvácel u Berlínské zdi, stal se symbolem bezmoci i dnes

Peter Fechter zemřel přesně před padesáti lety. Jeho smrt byla symbolem bezmoci obyvatel východního Berlína. Postřeleného jej nechaly obě strany vykrvácet u Berlínské zdi. Křesťanští demokraté nyní navrhují, aby se ulice u Checkpointu Charlie jmenovala po něm.

BERLÍN Zimmerstrasse je v Berlíně jednou z důležitějších ulic. Na jejím rohu s Friedrichstrasse stojí v každou roční dobu mladý muž v historické uniformě. Za pár drobných se s ním můžete vyfotit. U bílé budky. Tady, před muzeem Berlínské zdi, je Checkpoint Charlie. Nejznámější z někdejších přechodů mezi východním a Západním Berlínem. Na obě strany se odtud tyčila až do roku 1989 vysoká zeď posílená ostnatými dráty.

Přesně před padesáti lety, 17. srpna roku 1962 po druhé hodině odpolední, ležel jen kousek odtud mladý muž. Jmenoval se Peter Fechter. Osmnáctiletý zednický učeň ležel na boku, krvácel, nemohl se bolestí pohnout. „Tak pomozte mi přece!“ volal. „Pomozte mi!“

Bláznivý útěk uprostřed bílého dne

Spolu s kamarádem Helmutem Kulbeikem se od téměř půl jedné schovávali u nedaleké budovy. Sbírali odvahu k útěku. Berlínská zeď už rok (51. výročí postavení si Němci připomněli toto pondělí) oddělovala svět svobody od nesvobody a oni měli jasno, na které straně chtějí žít. Jejich pokus byl tak šílený, že připomínal spíše sebevraždu. Ale možná byl tak šílený, že mohl vyjít… Rozhodli se to zkusit.

Deset minut po druhé hodině, uprostřed bílého dne, se dva osmnáctileté stíny odlepily od budovy a běžely. Běžely ke zdi, od které je dělilo už jen pár metrů, když si jich všimli pohraničníci a vypálili jejich směrem třicítku nábojů.

Zatímco Helmut Kulbeik dokázal zeď přeskočit, Peter Fechter byl zasažen.

Ležel tam, jen pár desítek centimetrů od svobodného Západního Berlína, ale oněch pár desítek centimetrů tvořila pevná zeď.

Viděli jej pohraničníci. Viděli jej Američané ze zmíněného přechodu Checkpoint Charlie. Východoněmečtí policisté i ti západoněmečtí. Viděli jej lidé, kteří se shlukli na obou stranách. Existují jeho fotografie z vršku zdi i ze strany východního Německa.

„Křičela jsem na pohraničníky: ‚Ty svině, ty zločinče!' Chtěla jsem tam běžet, ale kolegové mě zastavili," popsala berlínskému listu BZ Renate Haaseová. Její otec byl v té době ve vězení za připravovaný útěk, ona sama kvůli tomu mohla vykonávat jen pomocné práce. Útěk obou mladíků sledovala. U stejné budovy, kde se schovávali, čekala totiž ve stejnou chvíli na svého snoubence.

Viděla třicetisekundový běh a viděla padesátiminutové utrpení krvácejícího Petera Fechtera. Tak dlouho trvalo, než jej východoněmecký policista Heinrich Mularczyk odnesl.

„Musel přece vědět, že bude na hranicích zastřelen," citoval Mularczykova pozdější slova německý list Die Welt.

„Pak ho čtyři muži nahodili na nákladák. Jako nějaký dobytek," dopověděla svůj příběh žena.

Mladík zemřel zhruba po další hodině v nemocnici. Stal se symbolem na obou stranách. Pro režim východního Německa byl symbolem zločince. Renate Haaseovou drželi celou noc na výslechu. V následujících letech šikanovali i mladíkovy rodiče.

Pro západní země se stala jeho smrt symbolem hrůzy a bezmoci. Dodnes je Fechter jednou z nejznámějších obětí berlínské zdi. Na Zimmerstrasse má od roku 1999 pamětní místo.

Na Zimmerstrasse...

Na té ulici, kterou hledá každý návštěvník Berlína, aby viděl onen Checkpoint, muzeum Berlínské zdi, aby se třeba i projel symbolem východního Německa trabantem (tuto mezi turisty oblíbenou atrakci najdete také zde). Na té ulici, kde stojí i kavárna Caramel Cafe, jejíž číšník se svěřil německému listu Der Tagesspiegel, že vždy, kdy se podívá na místo, kde Fechter ležel, tak sebou cukne. I po čtyřech letech, kdy zde pracuje. Není snad právě tato ulice spojená se zdí, utrpením, s Peterem Fechterem víc než s tesařským řemeslem, podle nějž byla historicky pojmenovaná?

Přespříští středu na tuto otázku odpoví radní této městské části. Zastupitelé vládní Křesťanskodemokratické unie totiž chtějí navrhnout přejmenování ulice Zimmerstrasse na Peter-Fechter-Strasse.

Jméno osmnáctiletého zednického učně nese už několik ulic v Německu. Jmenuje se tak cesta v sárském Püttlingenu, další ve městě Trittau ve Šlesvicku-Holštýnsku nebo třeba ve Warsteinu, ve spolkové zemi Severní Porýní Vestfálsko.

Nyní je možná ponese i ta, na níž přesně před padesáti lety Peter Fechter bezmocně ležel a křičel: „Pomozte mi přece!“

***

FAKTA

Berlínská zeď

V noci z 12. na 13. srpna 1961 vztyčili východní Němci na hranici Východního a Západního Berlína plot z ostnatého drátu. Po několika dnech jej začali nahrazovat skutečnou zdí. Vysoká byla zhruba 3,6 metru. Na východní straně k ní přiléhalo ochranné pásmo s dalšími překážkami. Ke dni výročí vztyčení vydávala NDR i pamětní známky (viz obrázek dole). Počet lidí, kteří zemřeli při pokusu o útěk, se odhaduje na zhruba 125. Historici se však o jejich počet přou. Stovkám lidí se naopak podařilo utéci. Zpočátku utíkali z oken domů, které ke zdi přiléhaly. Ty byly postupně zbourány. Známý je snímek Conrada Schumana, pohraničníka, jak 15. srpna 1961 při skoku přes (zatím ještě jen) ostnatý drát odhazuje samopal. Vojáků, kteří zběhli místo hlídání, bylo na osm desítek. Východní Němci si také prokopali několik tunelů. Nejdelším a nejhlubším byl takzvaný tunel 57, který byl 145 metrů dlouhý a 12 metrů hluboký. 3. a 4. října 1967 jím uteklo 57 lidí.

Str. 206

JE MI :–(JDU ZABÍJET

Lubomír Heger, 20. 11. 2007, MF DNES

Internet spojuje zklamané a všeho schopné mladé lidi. Hromadné vraždy si plánují na síti dopředu

Jednou z věcí, které internet umí dokonale, je dávat dohromady lidi. Bohužel i ty z periferie společnosti. Jedince s neobvyklými zájmy, devianty, radikály a teroristy...

Pak kdesi zazní střelba a celý svět se ptá: Proč? Zpoza kulis školních zdí, mezi nimiž leží mrtvá těla učitelů a školáků, se vynořuje skupina týraných a šikanovaných mladíků. Mají střelné zbraně a vědí, co s nimi provést. Udeřit mohou téměř kdekoli a kdykoli. Je však na místě hovořit o těchto střelcích jako o nějaké organizované skupině?

Ateista to předvídal

„Jsem cynický existencialista, nelidský humanista, realistický idealista a božský ateista," představil se čerstvý abiturient a očividný milovník protikladů Pekka-Eric Auvinen. Třicet minut předtím, než zahájil střelbu ve škole, umístil na server YouTube videozáznam, na němž rozstřílel jablko a zamával na kameru.

Auvinen pocházel z maloměsta v geograficky odlehlé oblasti, která má největší počet vražd a zbraní na obyvatele v západní Evropě. Připočteme-li k tomu, že Finsko je velmocí na poli mobilních telefonů a internetu, máme skoro učebnicový příklad líhně osamělých střelců moderní doby. Tito vzdělaní devianti rychle zjišťují, že ve své slepé nenávisti vůči všem nejsou sami.

Podle údajů YouTube navštěvovaly Auvinenův profil pravidelně tři stovky přihlášených uživatelů a jeho videozáznamy byly zhlédnuty celkem 200tisíckrát. Dá se tedy hovořit o jakémsi zvráceném fanklubu, do něhož patřil i vlastník domácího miniskladu zbraní Dillon Cossey. „Probírali spolu vojenské záležitosti a zbrojní techniku," řekl minulý týden právní zástupce čtrnáctiletého školáka z Filadelfie, jenž byl zatčen za přípravu školního masakru.

Při takovém provozu na síti se už dá předpokládat, že někdo z účastníků si dokáže vražedných plánů všimnout. A také že ano. Uživatel vystupující pod přezdívkou TheAmazingAtheist (úžasný ateista) umístil na YouTube vlastní video, v němž se svěřil s obavou, že masakry na sebe nenechají dlouho čekat. Jako pachatel podle něj připadal v úvahu některý ze „sociálních darwinistů", například NaturalSelector89 (tehdejší přezdívka Auvinena), o nichž hovořil s neobyčejným despektem.

Známý Murphyho zákon říká, že kdykoli se něco zlého přihodí, vždy se najde někdo, kdo to předpovídal. Zákon je míněn ironicky, jenže „úžasný ateista" střelbu doopravdy předvídal – jeho video ze 7. června 2007 „visí" na YouTube dodnes.

Zajímavé je, že ne všichni mu věřili. Podle mnoha tehdejších účastníků diskuse viděl „ateista" situaci příliš černě. „Když někdo napíše, že chce zabít úžasného ateistu,

není to přece žádná konkrétní výhrůžka," napsal student matematiky „SirTel". Lidé se „vyjadřují různými způsoby", napsal.

Hodný syn a Satanův voják

Auvinen a Cossey nejsou zdaleka první zklamaní mladí lidé, kteří objevili internet. Půl roku před nimi se 16letá Stephanie Gestierová z Melbourne rozloučila v on-line konverzaci po ICQ se svým ctitelem Josephem slovy „navždy sbohem, škoda, že se nikdy neuvidíme" a odešla se spolužačkou Judy do buše, kde se společně oběsily na stromě. Návod, jak se správně oběsit, nalezla na webu.

Její matka Juli, která neměla o sebevražedných sklonech dcery ani potuchy, poslala po její smrti na její profil (něco jako osobní stránka) na MySpace vzkaz: „Proč jsi mi nic neřekla? Byla jsi tak tichá, pořád jsi poslouchala hudbu a toulala se po internetu." Půl roku předtím pohřbila paní Gillová z Montrealu svého syna Kimveera, jehož povahu popsala slovy „milý, tichý, citlivý, kamarádský, velkorysý, soucitný a altruistický". Nebýt toho, že se poslední dobou zamykal v pokoji a trávil až moc času s počítačem, neshledávala na synovi nic divného. Dokud 13. září 2006 nevyrazil do města a nespustil palbu na studenty a učitele střední školy Dawson.

Až poté nahlédla do jeho profilu na stránce vampirefreaks.com (upíří zrůdy), kam se přihlašoval pod heslem „Satanův_Voják_Je_Připraven". Mírumilovný syn tu vyjmenovává, co všechno na světě nenávidí: „Normální lidi. Americkou vládu. Každého, kdo mi odporuje. Dopravu. Krutost ke zvířatům. Každého, kdo podporuje americkou vládu. Politiku. Komedie. Policii. Náboženství. Všechny vlády na světě. Když je v létě horko a parno. Hrubé lidi. Lidi obecně..."

„Cítím se pekelně," napsal ráno v ten den, kdy došlo k masakru. Pouhou hodinu předtím, než padl první výstřel, se s on-line komunitou rozloučil poznámkou, že už nemá vůbec na nic náladu, a připojil mezinárodní symbol pro smutek :–(

Šikanovaní, spojte se!

Auvinen, Cossey, Kimveer Gill a také mladíci z Kolína nad Rýnem měli společné to, že se zhlédli v Ericovi Harrisovi a Dylanu Kleboldovi, dvou šikanovaných chlapcích z Colorada, kteří se v roce 1999 „hrdinně vzepřeli" svým trýznitelům a postříleli 12 nevinných spolužáků na střední škole Columbine. Koneckonců už Harris si v roce 1996 založil vlastní webovou stránku, na níž dokumentoval přípravy masakru.

Od té doby se změnilo hlavně to, že jejich následovníci se spojují do jakési virtuální komunity. FBI občas monitoruje dvě skupiny, v nichž si podle ní obdivovatelé obou vrahů prostřednictvím serveru MySpace vyměňují informace: „R. I. P. eric and dylan“ a „social Darwinists“.

Odborníci na tento vývoj reagují vesměs překvapeně: „Připadá mi, jako by jednali podle hesla ‚Šikanovaní všech zemí, spojte se!‘“ řekl okresní prokurátor z města Montgomery, pod něhož spadá případ Dillona Cosseyho.

Internet v této souvislosti působí spíše hrozivě. Je to médium, kde potenciální vrazi sbírají odvahu, nacházejí informace potřebné k naplánování útoku a kde – jak doufají – najdou také početný zástup obdivovatelů. Rodiče v něm spatřují výzvu, aby se za svými potomky občas vydali do kyberprostoru, protože právě tady, zdá se, se odehrává skutečný život některých z nich.

Co když zrovna jejich syn popravuje studenty z Columbine jako na běžícím pásu? Počítačovou hru Super Columbine Massacre RPG! si podle odhadů jejích tvůrců stáhlo již 600 000 lidí.

Zní to hrozivě? Autor Danny Ledonne hru sestavil na základě detailního studia incidentu. Nechtěl z ní učinit návod, nýbrž dokument a nástroj k pochopení psychiky pachatelů.

A třeba i alternativu k opravdovému násilí: „Tuto dráhu (ve skutečném životě) jsem odvrhl před dvěma měsíci. Chtěl bych vám poděkovat za to, že jste mě vedli správným směrem,“ napsal tvůrcům hry uživatel „Nic“ na internetovém fóru.

Ledonne byl kdysi sám obětí šikany a stejně jako Harrise s Kleboldem jej fascinovalo násilí.

„Po masakru jsem si uvědomil, že směřuji podobným směrem jako oni a měl bych vyhledat pomoc,“ řekl minulý týden v rozhovoru s deníkem The Philadelphia Daily News.

A „úžasný ateista“ z YouTube? Tenhle obtloustlý mladý muž má občanské jméno Terroja Lee Kincaid, pochází z Kalifornie a v mládí se stranil společnosti tak zarputile, že jej po střelbě Columbine podezírali z toho, že chce útok napodobit.

Dnes je mu 22 let a specializuje se na vyhledávání možných budoucích útočníků.

Str. 207

JAK ZAPOMENOUT NA SMRT

Hana Čápová, 6. 2. 2012, Respekt

Kdo jednou ochutná polévku v bistru Pho Vietnam, přijde znovu

Když člověk vstoupí do Pho Vietnam na pražských Vinohradech poprvé, napadne ho: Proč je zrovna v tomhle ošumělém bistru tolik lidí? Objedná-li si jídlo, pozná odpověď za chvíli sám: Giap Thi Lan je mistryní kuchařského umění. Navíc se nebála odlišit od krajanů, jejichž restaurace se podobají jako vejce vejci. Místo aby je napodobovala, vaří lidem z ulice jednoduše tak, jak je zvyklá.

Polévka je grunt

Krátce po poledni je v bistru Pho Vietnam narváno. Lidé stojí ve frontě a na pokrmech si pochutnávají vestoje. Komfort by tu člověk hledal marně. Stoly mají umakartové nebo kovové desky a nohy reklamu na pepsikolu. Zákazníci na to ale příliš nedbají, majitelka Giap Thi Lan za pultem jim totiž podává jídlo s úsměvem a hlavně umí skvěle vařit. Právě její tradiční vietnamskou polévku pho, kterou v jiných vietnamských restauracích nemají, si lidé od pultu odnášejí nejčastěji.

Od loňského března, kdy Giap Thi Lan otevřela, se bistro celkem rychle dostalo do povědomí pražských mlsounů. Kromě nabídky jídel visí na stěně také článek z červencových Lidových novin. V jejich rubrice určené pro gurmány se barvitě popisuje, že pho opravdu stojí za to: „Jde o čirý vývar s rýžovými nudlemi a dlouhými tenkými plátky vařeného masa. Vyzkoušeli jsme polévku pho bo tai s plátečky hovězího, které bylo velejemné a mělo krásně růžový střed. Bez diskuse to byla ta nejlepší polévka, jakou jsme za poslední dobu jedli."

Pho Vietnam má své fanoušky také na Facebooku. „Výborné jídlo," píše jeden z nich. „Hlavně nesmažené závitky s krevetami, polévka pho a hovězí maso se zelenými fazolkami. Mňam." I rezervovanější hlasy oceňují, že jídlo je tu jiné než v běžných vietnamských restauracích: „Na stojáka to není nic extra, ale konečně něco jiného než klasická zeblitá čína na každém rohu."

Giap Thi Lan už sice žije v Česku dvanáct let, česky ale neumí. Předtím, než začala vařit v Pho Vietnam, to totiž nepotřebovala. Připravovala pokrmy jen pro komunitu krajanů, nejdřív v Chebu, později v Chomutově či Teplicích. Na pomoc s rozhovorem

proto přivolává jednoho ze svých dvou synů, který studuje design. „Tady je málo místa," omlouvá se Tran Anh Thang a odvádí matku i návštěvu přes ulici do tradičních vietnamských potravin, kde za pultem prodává otec rodiny. Ani tady není zrovna moc místa, rozhovor probíhá u mrazicího pultu, na který hostitelé položili hrnky s kávou.

Máma je nejlepší kuchař

„Otec i matka jsou kuchaři, také babička a dědeček se tímhle řemeslem živili," vypráví Tran Anh Thang. Ale kuchařské umění stojí za úspěchem bistra jen zčásti. Ještě větší měrou se na něm podepsala schopnost riskovat, chovat se jinak než většina krajanů. „Jídla ve většině vietnamských restaurací nejsou vietnamská ani čínská," říká Tran Anh Thang. „Nejsou originální, snaží se přizpůsobit Čechům. Vietnamci tam vaří to, o čem si myslí, že bude Čechům chutnat." Jeden od druhého navíc opisují, domnívají se totiž, že navlas stejné menu jako ve vedlejší, už fungující restauraci je zárukou úspěchu. Giap Thi Lan ale tohle pravidlo porušila, zachovala se přirozeněji a v bistru nabídla stejná jídla, jaká byla zvyklá vařit doma a později také vietnamské komunitě v Česku.

Rychlý úspěch bistra rodinu překvapil. „Čekali jsme, že to bude trvat několik měsíců, než lidé začnou chodit," říká Tran Anh Thang. Jenže zájemců o jídlo bylo dost téměř od prvního dne. Tran Anh Thang si to vysvětluje tím, že na Vinohradech žije řada Američanů, kteří polévku pho znají a s chutí na ni zašli. A Češi pak začali být zvědaví, za jakým pamlskem cizinci do bistra chodí. „Zpočátku se divili, proč polévka stojí sedmdesát devět korun," říká Tran Anh Thang. „Pak ale zjistili, že je jí velká miska se spoustou masa. Ve Vietnamu to vlastně není polévka, ale hlavní jídlo.

O slovo se hlásí matka, syn překládá: „Kdo navštívil Vietnam, na pho nezapomene. Je tak dobrá, že dá zapomenout na smrt." Kolik lidí denně bistro se čtyřmi kuchařkami a dvěma uklízečkami navštíví, Giap Thi Lan neví, nemá prý čas to sledovat. Zato ráda zmiňuje, že vděční zákazníci jí přinesli květiny, knihu, dali jí na Vánoce dárek. Úspěchu bistra, kde se vaří opravdu vietnamsky, si už samozřejmě všimli také někteří Vietnamci. „Chodí se dívat, jaké máme menu, zkoumají, co do jídla dáváme, a brzy nás začnou kopírovat," říká Tran Anh Thang. Hrozící konkurence se však nebojí: „Znám polévku pho z Vietnamu, tak dobrou jako u nás jsem ale ani tam nejedl. Máma umí vařit nejlépe."

Str. 208

Šedá zóna myje auto

FEJETON

Milan Tesař, 28.7. 2011, Reflex

Jeden by nevěřil, kolik se toho o sobě člověk dozví u pumpy. A teď nemyslím fakt, že spatřím-li cenu nafty a za barákem pumpařovo porsche, že bych byl schopen odjet bez placení.

Ošklivý autoportrét jsem si nakreslil vzadu u myčky. Jedu k ní vždy, když barva auta začne být sporná, oříšky, bonbóny a lístky od nedovoleného parkování vytvoří souvislou pokrývku a já mám strach, aby mi šaltpáku nezablokoval mumifikovaný banán.

Do mechanismu s otočnými štětkami se jako latentní klaustrofobik bojím. Se sevřeným srdcem sleduji vrata, jak se za mnou zavírají a stroj už nelze zastavit. Přítel Tom se mé fobii smál jen do chvíle, kdy zapomněl vytáhnout zadní okýnko, takže si jeho malá Maruška v autosedačce ten den čistila zuby kartáčem větším, než je zdrávo. Říkal: „To ti byla bezmoc, křičel jsem, nikdo mě neslyšel a k Marušce se blížily takový ty trysky s horkým voskem."

Tentokrát mělo potřebu autohygieny víc lidí, a tak jsem ve frontě poslouchal rádio; Příběhy dvacátého století. Běžel osud odbojáře, jenž nepovolil ani během brutálních výslechů.

Ponořen do síly cizí vůle, ocitl jsem se před bránou. Vystoupím navolit příslušný kód, když vtom si všimnu, že jsem neodšrouboval anténu trčící ze střechy. Sundat se musí, její obrázek je přeškrtnutý tamhle nad vraty.

Ale ona nechce! Závit je zarezlý!! Za sklem už vidím rozpitý obraz vozu opouštějícího myčku druhou stranou.

Jsem na řadě. Anténa ne a ne povolit. Snažím se ji vší silou ukroutit.

Začínám se potit. Vrata se otevírají a ikona zakazující nechávat antény na střeše zdá se mi čím dál přísnější. Náhle mi přijde naprosto reálné, že ta anténa je s to myčku zničit a já nedokážu splácet hypotéku.

Nic. Nepůjde to. Jdu navolit kód a pak se to stane. Prudce se otočím, vyskočím na stupátko dveří a jediným zoufalým karate anténu ulomím.

Vyčerpaně usednu do vozu, pahýl v ruce.

Mycí program absolvuji v temném šoku. Dobrovolně jsem si zničil radiosystém za čtyři

a půl tisíce korun jenom proto, že se mě v okamžiku, kdy jsem měl porušit jakýsi „zákon pumpy“, zmocnila neovladatelná panika.

Odjíždím a autorádio se zlomyslným zadostiučiněním šumí. Už se nedozvím víc o příbězích hrdinů, kteří dokázali porušit vnucená pravidla a vzepřít se režimu, jenž je deptal. Napadá mě, jak bych se já, šedá zóna myčky, choval při brutálním výslechu, ale myslet na to nechci.

Str. 208

Psycho(analýza)

19. 10. 2010 Jindřich Šídlo

blog Respektu

Dlouhých osm let věnoval Pavel B. veškerou svou energii rozkvětu metropole a jeho výsledky nelze zpochybnit: minimálně celá městská rada a patnáct až dvacet jejích dalších obyvatel dosáhlo díky němu v životní úrovni standardu Kensingtonu. Přestože město podle staré sicilské zásady „čím bohatší každý Ital, tím bohatší Itálie“ viditelně vzkvétá, Pavel B. se vděku nedočkal.

A tak primátor Pavel B. čím dále častěji uléhá na pohovku, aby se svěřil do rukou toho nejlepšího odborníka, MUDr. Pavla B., který mu rozumí jako nikdo jiný na světě.

Primátor PB: Doktore, už nemůžu, jsem úplně rozervaný, mám strašné sny. Jako včera. Představte si: někdo na magistrátě rozhodnul, že se utratí 888 milionů za kus červeného plastu! Chápete? 888! Neznamená to číslo něco?

MUDr. PB: Ano, asi ano, nejspíš můžete mít dost průšvih. A jak se to vlastně stalo?

PPB: Nevím, nepamatuju se, někdo mi to nejspíš musel vnuknout. Kdo to byl, doktore?

MPB: Určitě Blažek. Vy jste byl určitě proti. PPB: Asi ano, určitě jsem byl proti, nebo jsem byl v Himálaji. Nebo někde úplně jinde.

MPB: Byl jste v Himálaji. Pamatujte si to.

PPB: Óm...

MPB: Správně. Myslím, že pro dnešek můžeme skončit. Moje asistentka Blanka s vámi domluví další termín...

PPB: ... ne, prosím, to jméno neříkejte. Blanka... Co dnes asi dělá?

MPB: Propadla se. Uprostřed Stromovky.

PPB: Opravdu? I ona? Až na úplné dno? A před tolika lidmi? Ale proč, kdo za to může?

MPB: Metrostav, určitě Metrostav. A Blažek.

PPB: Děkuju, doktore. Ale co Voldemort? On mě ovládal! Nemohl jsem se bránit...

MPB: To jste už dva. Upřímně, těžko se tomu věří, je to taková pohádka pro děti. Nemohl byste si vzpomenout na jeho jméno? Třeba by vám to pomohlo.

PPB: Jeho jméno se nesmí vyslovit... Vlastně jsem ho ani nikdy neviděl, ale všichni o něm vědí. Jako by tady na těch chodbách pořád byl.

MPB: Zkusím vám pomoci. Roman...

PPB: Ne, už ne, prosím. Už ho zase vidím, jde, natahuje dlaň...

MPB: Myslím, že už se nemusíte bát. Teď už nemá důvod se o vás zajímat. Jen do vás vstoupil, využil a odhodil. Nejste první ani poslední.

PPB: Ale ty sny jsou strašné...

MPB: Však vy se z nich dostanete. Máte dobrou imunitu. Ale mluvil jsem i s některými vašimi voliči. A to jsou teprve noční můry.

VÝBĚR LITERATURY K SAMOSTUDIU

Burns, L. S.: *Žurnalistika. Praktická příručka pro novináře*, Praha, Portál, 2004

Halada, J., Osvaldová, B.: *Praktická encyklopedie žurnalistiky*, Praha, Libri, 2002

Mediální praxe. Základy žurnalistických profesí, Foret, M., Lapčík, M., Orság, P. (eds.), Olomouc, UP, 2008

Mediální teorie a praxe, Polách V., Zelená P. (eds.), Olomouc, UP, 2008

Minářová, E.: *Stylistika pro žurnalisty,* Praha, Grada, 2011

O komentáři, o komentátorech, Osvaldová, B. (ed.), Praha, Karolinum, 2013

O reportáži, o reportérech, Osvaldová, B., Kopáč R., Tejkalová, A. (eds.), Praha, Karolinum, 2010

Ruß-Mohl, S., Bakičová, H.: *Žurnalistika: komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*, Praha, Portál, 2005

Šmíd, M., Trunečková, L.: *Novinář a jeho zdroje v digitální éře*, Praha, Karolinum, 2009

Trampota, T.: *Zpravodajství*, Praha, Portál, 2006

Zpravodajství v médiích, Osvaldová, B. (ed.), Praha, Karolinum, 2011

Žurnalistika v informační společnosti. Proměny a perspektivy žurnalistiky v epoše digitálních médií aneb nová média teoreticky i prakticky, Osvaldová, B., Tejkalová, A., Praha, Karolinum, 2009

POZNÁMKY

Magdalena Sodomková

Jak psát žurnalistický text

Textová cvičebnice s komentářem

Výkonný redaktor Agnes Hausknotzová
Odpovědný redaktor Jana Kreiselová
Redakce, grafika, sazba Kristýna Vávrová
Korektury Kristýna Šťástná
Obálka Kristýna Vávrová

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

VUP 2015/

1. vydání
Olomouc 2015

ISBN